

LIPUSZ

ZSOLT

APOKRIF

TÖRTÉNELEM

TARTALOM

PORTRÉK.....	5
Magyarellenes szlovák ideológusok és történelemhamisítók: Ján Kollár.....	6
Szent Korona a máglyán - Táncsics, a preszocialista baloldali ikon	11
Dózsa György, illetve az 1514. évi parasztfelkelés mítosza és a történeti realitás.....	20
A kultúra a nemzet kardja - a valós Klebelsberg, avagy miért volt kapitális baklövés a Klik elnevezése.....	25
Egy tragikus sorsú erdélyi fejedelem, akinek nem jutott koporsó.....	30
Kemény János fejedelem, akinek nem jutott koporsó – 17. századi sakkjátszma és krimi Erdélyben	35
Báthory István országegyesítési törekvései	42
Lengyelország trónján	45
Az országegyesítés terve	47
Epilógus	51
Prónay Pál, az elfeledett hazafi - Lipusz Zsolt írása.....	52
Nemzeti büszkeségeink, a kuruc hősök: II. Rákóczi Ferenc, a vezérlő fejedelem (I. rész)	58
Nemzeti büszkeségeink, a kuruc hősök: II. Rákóczi Ferenc, a vezérlő fejedelem (II. rész)	63
Királyválasztás a Duna jegén 1458. január 24-én	69
Mátyás, az európai tekintélyű király	73
Néhány gondolat a legnagyobb magyar születésnapján	78
140 éve született vitéz nagybányai Horthy Miklós, Magyarország kormányzója.....	81
140 éve született vitéz nagybányai Horthy Miklós, Magyarország kormányzója (II. rész)	85
140 éve született vitéz nagybányai Horthy Miklós, Magyarország kormányzója (III. rész)	88
140 éve született vitéz nagybányai Horthy Miklós, Magyarország kormányzója (IV., befejező rész).....	90
A "haladó" baloldal máig vállalt emblematikus figurája: Ságvári-Spitzer, a csendőrgyilkos zsidó terrorista	95
Nemzeti önérdek és világbirodalmi kényszer: van-e mozgástér?.....	102
Nemzeti önérdek és világbirodalmi kényszer: van-e mozgástér?.....	105
TÖRTÉNELMI MÍTOSZOK ÉS TÉVHITEK	109
Miért nem győzhettünk 1526-ban? A Mohács-komplexusról - mítoszok és moralizálás nélkül	110
Függelék: Vitéz János beszéde az 1453-as frankfurti birodalmi gyűlésen (részlet)	114
A Mohács-komplexusról, avagy a nemzeti önáltatás tévútjairól.....	115
A honvédő jobbágy	115

A kereszténység védőbástyája	117
A Mediterráneum központú birodalom	118
Zárszó.....	119
Nemzeti önáltatás, hamis próféták és eszmei kufárok (1. rész).....	120
Frissítés: A rovásbotok elégetésének meséjéről - Egy történelmi sci-fivel kevesebb... ..	123
Nemzeti önkép, szivárványos vágyálmok és rögeszmés látomások.....	125
A Szent István-i út - volt-e alternatíva ezer esztendővel ezelőtt?	129
Frissítés: Köszönetnyilvánítás az értőknek	133
A Szent István-i út - volt-e alternatíva ezer esztendővel ezelőtt? - II. rész	134
A Szent István-i út – volt-e alternatíva ezer esztendővel ezelőtt? – III. rész	138
Államalapító Szent István ünnepén.....	144
Mentális Mariana-árok: széljegyzet a Szent István-Koppány dualizmushoz.....	150
Ezeréves átok? Történelmi vázlat a magyar külpolitika mozgásteréről és útkereséseiről.....	153
Ezeréves átok? Történelmi vázlat a magyar külpolitika mozgásteréről és útkereséseiről (II. rész)	157
A Habsburgok és a magyar Golgota: Volt-e köze birodalmi tagságunknak Trianonhoz? (I. rész) ...	162
A Habsburgok és a magyar Golgota: volt-e köze birodalmi tagságunknak Trianonhoz? (II. rész) ..	167
Vadkan vagy orgyilkosság? Mi történt 350 éve a kursaneci erdőben?	171
BIRODALMAK HATÁRMEZSGYÉJÉN	179
400 év után ismét a Nyugat utolsó védőbástyája voltunk – a magyar Thermopülai emlékére	180
Az 1956-os dicsőséges ellenforradalom és szabadságharc 57. évfordulóján.....	183
A törökellenes felszabadító háború és Buda visszafoglalása 1686-ban	189
A nándorfehérvári diadal – a déli harangszó és a törökverő Hunyadi dicsősége.....	195
Utóirat	200
Az 1945. február 11-i budai kitörés hőseinek igazsága (korabeli dokumentumokkal)	201
Sully "Nagy Terve" a keresztény Európa egységéről és Magyarország felszabadításáról.....	208
Hadtörténetünk egy dicső fejezete: az "egri csillagok" diadala 1552-ben.....	213
Hadtörténetünk egy dicső fejezete: az "egri csillagok" diadala 1552-ben - Az ostrom	217
Aktív magyar külpolitika és országimázs – fél évezreddel ezelőtt Dél-Itáliában.....	223
A mohácsi csatavesztés – a 485 évvel ezelőtti tragédia.....	227
A tragikus augusztus 29. – A mohácsi vész, 1526 (I. rész)	231
A tragikus augusztus 29. – A mohácsi kézcsók,1529 (II. rész.)	233
A tragikus augusztus 29. – Buda veszte (III. rész)	236
A tragikus augusztus 29. - Az ország három részre szakítása (IV. rész).....	241
A kereszt és a félhold civilizációs törésvonalán, avagy kell-e nekünk a török EU-tagság?.....	243

PORTRÉK

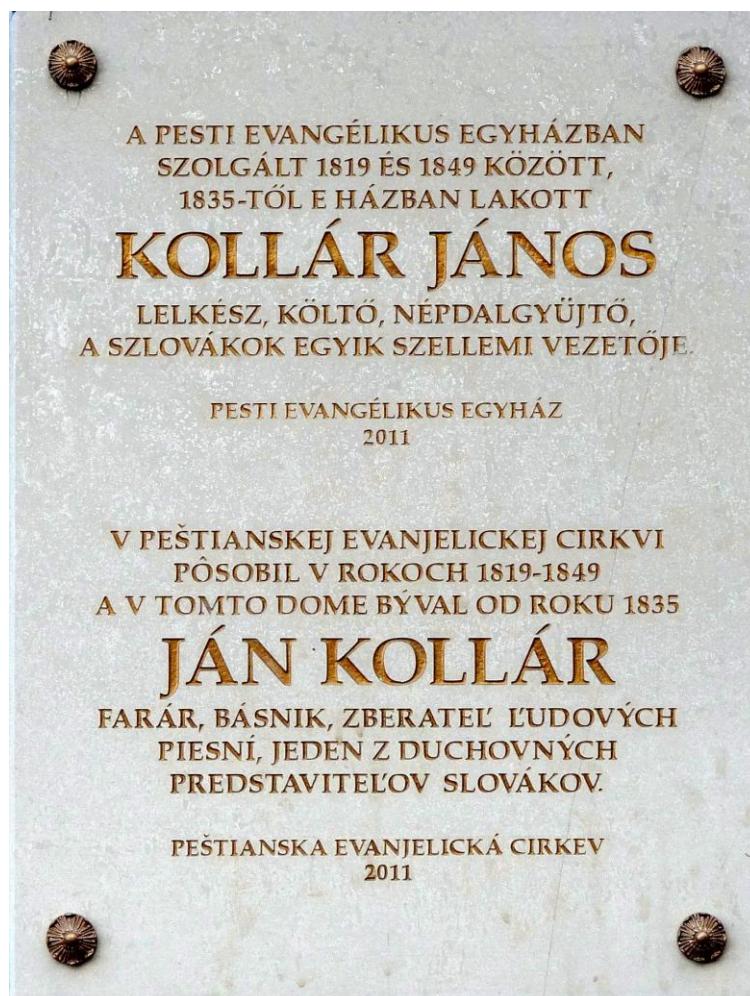
Magyarellenes szlovák ideológusok és történelemhamisítók: Ján Kollár

Ján Kollár (1793-1852) cseh és német nyelven író szlovák származású evangélikus lelkész, költő, esztéta, népdalgyűjtő, „nemzetébresztő”, a pánszláv testvériség ideológusa volt.

Ján Kollár

A 19. században a szlovák nemzeti mozgalom a nyelvharc területén indult el. Kollár 1821-ben az *Ueberlieferungen zur Geschichte unserer Zeit* című svájci folyóiratban közölt cikkében a korabeli magyar hatóságokat az erőszakos magyarosítás különböző módozataival vádolja. Eszerint több községben bot- és más büntetéssel kényszerítik a szlovákokat arra, hogy magyarul tanuljanak. Kollár az állítólagos erőszakos magyar asszimilációs politika ellenében az igazságosság érve mellett a szlávok nagy számát, a „szláv nyelv” szépségét, a magyar nyelv elmaradottságát, a szláv, köztük a szlovák nép történelmi szerepét hozza fel érvként. Igaz, maga Kollár is a cseh nyelv alkalmazása és irodalmi normává emelése mellett szállt síkra, politikai koncepciójában pedig a cseh polgárságra kívánt támaszkodni. Lényeges körülmény, hogy fejtegetéseiben már ekkor karakterisztikusan kirajzolódik a magyar nyelv és nemzet lebecsülése, a szlávokhoz képest alacsonyabb rendűként kezelése. A szlovák sovinizmus gyökerei tehát már az 1820-as években egyértelműen kimutathatók. Kollár cikke nagy vitát indított el a korabeli magyar sajtóban, a *Tudományos Gyűjtemény* egy ismeretlen szerzője ugyanebben az évben Kollár állításait „levegőben épült okoskodásnak” minősíti, s azt állítja, hogy a Turóc, Liptó, Trencsén, Árva megyében és az e megyékkel szomszédos területen lakó „honfitársak” inkább magyaroknak, mint „tótoknak” tartják magukat. Kollár, aki evangélikus lelkészként Pesten ténykedett, magyarellenes kifakadásaiért állandó zaklatásoknak volt kitéve: macskazenében részesítették, házának ablakait rendszeresen betörték és többször is megfenyegették.

Mint evangélikus lelkész, a Deák téren is kapott emléktáblát

Kollár szlovák nacionalista és sovinszta nézetei kezdetektől fogva összekapcsolódtak a pánszlávizmus eszmekörével. Az 1824-ben Pesten megjelent Szlávia leánya (Slávy dcera) című munkájában költői formában fogalmazta meg a szláv összefogás gondolatát. Kollár e művével meghatározó indíttatást adott a szláv kölcsönösség eszméje kibontakozásának, s élére állt e program megvalósításának. Fellépéséig a pánszlávizmus gondolata felmerült ugyan, de mégsem alkotott koherens, összefüggő, célirányosan kidolgozott eszmerendszert. Kollár a Szlávia leányában mély-séges gyűlölettel szólt a szláv népek elnyomóiról, a szlovák fő ellenségeiről, a német és a magyar politikai elitéről. Egyebek mellett ezeket olvashatjuk e programadó műben: „A szlávizmus folyton terjeszkedik, és mint az özönvíz szakadatlan áramlással borítja el a világrészt. A nyelv, amelyet a németek lenézőleg rabszolganyelvnek gúnyolnak, az ő palotáik termeiben, az ő folyamaik torkolatánál fog zengeni. Szláv csatornába áramlanak majd a tudományok, szláv szokások és erkölcsök, szláv dalok és jelmezek fognak uralkodni az Elba és a Szajna partjain.” Kollár a szláv népekből egy szobrot szeretett volna önteni. A szobor fejét Oroszország, törzsét a lengyelek, karjait a csehek, lábait a szerbek, fegyverzetét a többi szlovák képezték volna. Kollár egy később, 1836-ban megjelent művében, az Über die literarische Wechselseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen und Mundarten der Slawischen Nation címűben már a pánszlávizmus megvalósításának gyakorlati programját adja, igaz ekkor még nem politikai, csupán kulturális-eszmei síkon. Így például javasolja, hogy az egyes szláv népek írói lépjenek kapcsolatba egymással, indítsanak egy

központi szláv irodalmi újságot, s minden szláv népek lakta terület politikai és kulturális központjában állítsanak fel szláv nyelvi tanszékeket is.

Ezt követően Kollár a gyakorlati politikai cselekvés útjára lépett, s 1840-ben megfogalmazott egy petíciót, amelyben a szláv kölcsönösség elveit szem előtt tartva, nemcsak a szlovákok, hanem a magyarországi szlovákok követeléseit foglalta össze. A bécsi kormánytól egy szláv akadémia és más szláv kulturális intézmény megalapításának engedélyezését követelte, s felvetette a szláv tanszék megszervezésének szükségességét is a pesti egyetemen. A javaslat azonban nem került egyetlen illetékes kormányzati tényező elé sem. 1842-ben ismételten próbálkozott Kollár: még 1841 végén aláírásgyűjtésbe kezdett Pavol Jozeffy szuperintendenssel együtt a Felvidék szlováklakta területein. A petíciót összesen 200 értelmiségi írta alá, amelyet 1842 júniusában küldöttség vitt Bécsbe. A beadvány a tót evangélikusok nevében panaszt emelt a „fokozódó magyarosítás” miatt, felsorolta a szlovák értelmiséget és intézményeket ért állítólagos igazságtalan magyar támadásokat, kívánságaik között megemlíttette szlovák cenzor és szlovák tanszékek felállítását, illetve a meglévők megerősítését, a szlovák sajtótermékek kiadásának megkönnyítését, valamint rendszeres megjelentetésük engedélyezését. A Metternich vezette kormányzat azonban az audiencia során tett ígéretek ellenére sem teljesítette Kollárék előterjesztéseinek egyetlen pontját sem.

Csák Máté, a "szlovák herceg" (valójában 1321-ben halt meg)

Mindazonáltal Kollár fellépésének igen messzeható következményei lettek a szlovák nemzetudat születése szempontjából: szépirodalmi téma lett a szlovák falu világa és a tót pásztorok nehéz sorsa, továbbá „felfedezték”, pontosabban romantikusan mesés színekben megalkották a magyar história jeles személyiségeiből és eseményeiből összelopkodott mitikus tót történelmet: Szvatopluk mellett a tematikában már az 1840-es években megjelenik a magyar oligarcha Trenčsényi Csák Máté mint a szlovák hercegség megalkotója. Viliam Pauliny-Tóth például a későbbiekben külön drámát szentelt neki. Ennek kezdő sorait idézzük: „A mi hőseink dicső emlékének a szlovák népben történő megújulására és újraéledésére indulok beszélni Nektek, drága földjemeim, a legdicsőbb, de fájdalom, egyben utolsó hősről is magyar Szlovákiának – Trenčsényi Mátéről. Amennyire az akkori korra vonatkozó ismeretem, amennyire írói képességem – ugyan szórazottató formában, de – a szintiszta történeti igazság és a történelem logikája alapján elégséges lesz: megmutatom Nektek Máté emelkedését, dicsőségének csúcsát és rettenetes bukását, hogy

meglássátok és megismerjétek a nyomornak azt a szakadékát, amelybe Máté bukásával a szlovák nép beletaszított, mert megfosztották önállóságától és függetlenségétől, eltulajdonították sok évszázados tevékenységének gyümölcseit, megkötözték lábát és kezét, még a felbátorodás és az erőre kapás pusztája lehetőségét is elvették tőle olyannyira, hogy végül, amikor már megfulladt benne minden nemzeti büszkeség, amikor elvesztette minden nemzeti jogát, az egész világon megvetetté kellett lennie...Vannak szlovákok, akik már azt sem hiszik, hogy a 'juhászbojtárok, tutajosok, drótosok és favágók' e mostani népének talán magasztosabb szerepe is volt szeretett magyar hazánk történetében, és vannak szlovákok, akik már azt sem hiszik, hogy a szlovák nép rendeltetése emberemlékezet óta más lett volna, mint örök szolgálat és rabszolgaság. Látjátok, drága földijeim, mi annyira hozzászoktunk lelkünk örök igájához, hogy már nem is törődünk vele, sőt sokan közülünk azt gondolják, hogy ennek így kell lennie. A mi nemzeti büszkeségünk bőre már annyira eltompult, eldurvult, megkérgesedett, hogy abba árral kell döfni, hogy az elevenbe vágjon. Ó, ez egykor egészen másként volt!" Ezen bevezető tükrében érthető, hogy Pauliny-Tóth drámájában utóbb a „mi dicső Máténk” seregeinek vesztes csatahelyét, a Kassa melletti Rozgonyt „a mi nemzeti szerencsétlenségünk gyászos mezejének” nevezi.

Híres, már ránézésre épületes mottója: "dicsőítsük dicsőségesen a dicső szlávok dicsőségét"

Kollár tekinthető végső soron a mitizálásra épülő szlovák nemzettudat-ébresztőnek, illetve megalapozójának, a pánszláv ideológia rendszerbe foglalójának, továbbá a magyarellenes szlovák sovinizmus elméleti atyjának. Magyarországi pályafutása végének körülményei meglehetősen tragikomikusak. Egy anekdota szerint fővárosi tartózkodása csúfos véget ért: 1848-ban a lelkes forradalmi ifjúság által a lelkészlaka ablakán behajított fáklya elől egészen Bécsig menekült, ahol élete hátralévő éveit töltötte, és a szláv régészet professzoraként tevékenykedett. Prágában helyezték örök nyugalomra. Utóbb tanítványai és követői elméleti alapvetését a politikai gyakorlat terepén alkalmazták a 19. század közepétől, megfogalmazva az általuk „ősi szlovák földnek” vélelmezett területek elszakítását Magyarország államtestéből, egyúttal mind élénkebb tónusúra

színezve ki az általuk vélelmezett „dicsőséges szlovák”, valójában a magyar történelemből elorzott múltat. Ennek aztán tragikus következményei lettek mind a történelmi Magyarországra, mind a felvidéki magyarság sorsának későbbi alakulására nézve.

Szent Korona a máglyán - Táncsics, a preszocialista baloldali ikon

Táncsics Alapítvány, Táncsics-díj, Táncsics Mihály

Táncsics Mihály az 1848. március 15-ei pesti forradalmi események szimbolikus alakjává vált, hiszen mint egyetlen politikai foglyot, a lelkes forradalmi tömeg hatalmas ováció közepette kiszabadította.

Nos, az 1848–1849. évi forradalom számos problémát és megválaszolandó kérdést felvet, hiszen bármennyire is a nemzeti mitológia csillagaivá lettek a radikális márciusi ifjak, a polgári átalakulás jogi kereteit megteremtő áprilisi törvényeket voltaképpen az utolsó rendi országgyűlés alkotta meg Pozsonyban, s az uralkodó, V. Ferdinánd szentesítette azokat. Táncsics azonban még a '48-as alapokon álló szabadelvűek számára is elfogadhatatlan volt a maga szocialista és republikánus nézeteivel. Az pedig végképp érthetetlen, hogy a nemzeti jobboldalon miért örvend ez a szélsőbaloldali ideológiát hirdető politikus-lapszerkesztő a mai napig osztatlan elismerésnek és tiszteletnek. Az alábbi vázlatos áttekintésünkben megpróbálunk Táncsicsról elfogulatlanabb ideológiai-politikai jellegű portrét festeni.

Táncsics már a reformkorban megfogalmazta a republikánus radikálisok főbb tételeit. Nemzetfogalmának karakterisztikus jellemzője volt, hogy abban kizárólag a „nép” kapott helyet, és kizárta belőle a királyt, az arisztokráciát és főpapságot. A liberalista reformerek azon alap gondolatát sem fogadta el, miszerint a kiváltságosok fogadják be az alkotmány sáncai közé a népet. Véleménye szerint ugyanis ennek épp fordítva kell megtörténnie.

Táncsics 1846-ban megjelentetett Népkönyvében a feudalizmus felszámolásának programját fogalmazza meg, a Hunnia függetlensége című munkája pedig az ország állítólagos kiszolgáltatottságát mutatja. Saját diplomáciát, önálló hadsereget követel, ám javasolja, hogy a király és a kormány költözzék Budára, nemesi és minden egyéb rendi privilégiumot töröljenek el, a jobbágyok úrbéres viszonyát mindenféle földesúri kárpótlás nélkül szüntessék meg, végezetül közteherviselést és általános választójogot kell bevezetni Magyarországon.

Szekfű Gyula nevezetes, mindmáig egyik legkiválóbb történeti szintézisnek számító Magyar történetében a következő sommás összegzést adja Táncsics reformkori tevékenységéről: „a nép szava ekkor csak egy volt takácslegény, majd vándortanító, Stancsics Mihály írásaiban szólalt meg, aki félműveltségében ugyan képtelen volt a politika aktuális kérdéseit megérteni, egyformán hadakozott a vasútépítés, az akadémia alapítása és Széchenyi kétgarasos adóterve ellen, de már rájött, hogy a nemesség jobban cselekednék, ha váltság nélkül tenné a jobbágyot szabad birtokossá”.¹

Amikor kommunisztikus és felforgató eszmék hirdetésének vádjával a kormányzat elrendeli Táncsics letartóztatását, egy ideig Batthyány Kázmér, leendő külügyminiszter egyik horvátországi kastélyában bujkál, ám a hatóságok nyomára akadnak, 1847 márciusában elfogják, és az alkotmány felforgatásának, valamint a kommunizmus előkészítésének szándéka miatt pert indítanak ellene.

---

¹ Hóman–Szekfű: Magyar történet. Budapest, 1936.

Közismert, hogy a 1848. március 15-e pesti eseményeinek szimbolikus alakjává lett horvát Tánccsicsot, mint politikai foglyot a forradalmi tömeg kiszabadította fogságából (miközben egy másik, Murgu Emanuel nevű oláh szeparatistát bent felejtett). Ezt követően sorra jelentek meg Tánccsics röpiratai, sőt lapot indított. Józan ész című művében szocialista alapeszmét fogalmaz meg: „az elkülönözött tulajdon egykor megszűnik s azt a közhasználat vagy közösség (communismus) váltja fel”.

A Nép szava, Isten szava című, már a címében is blaszfémiát hordozó – Kossuthnak ajánlott – értekezésében a nemesség előjogainak teljes eltörlését, a feudalizmus maradéktalan felszámolását követeli, hiszen más lehetőség szerinte nincsen, mint hogy a nemesség szünteti meg azt, vagy a parasztok: „Örökváltságot akarunk. Robot és dézma váltságdíj nélküli eltörlését... Valami változásnak kell történnie, jobbra vagy balra. Ez állapot meg fog szűnni, vagy ti nemesatyafiak szüntetitek meg, vagy mi parasztok, vagy mindketten együtt, de szűnnie kell. Mi megtesszük, mit a végső szükség s ínség tennünk kényszerít. (...) Aki erősebb, az fog győzni. Ez a föld a mienk, mi munkáljuk meg, és ha ti nem akarjátok az igazságot törvényben kimondani, majd a szükségtől kényszerítve mi fogjuk kikiáltani” – fenyegeti meg a nemesi elitet Tánccsics.²

---

² A magyar sajtó története 1848–67. II/1. Főszerk. Szabolcsi Miklós. Budapest, 1985.

A márciusi forradalom okozta politikai változások lehetőséget teremtettek arra, hogy Táncsics a sajtó útján is hirdesse zavaros nézeteit. Lapja, a Munkások Újsága 1848. április 2-án indult, hetezres példányszámban. Eleinte csak hetenként egyszer, vasárnap reggel, utóbb, augusztus 10-étől hetenként kétszer látott napvilágot. Az első magyar szocialista újságot alapító Táncsics szemei előtt a francia forradalmár – a jakobinus Danton által is őrültnek tartott – Marat lapjának, az *Ami du Peuple* (A nép barátja) példája lebegett.³ Marat a vörös terrorista bűnözők egyik legelső, 18. századi előfutára volt, aki újságjában bevett szokása szerint, rutinszerűen sorolta a bűnözők közé az olyan politikusokat, akik nem nyerték el tetszését, s annak megfelelően nem csupán hazug nézeteket vallanak, hanem embertelen, „népellenes” vámpírok is, akiket minél előbb ki kell hasítani a politikai nemzettestből, mi több, biológiailag is likvidálni kell őket. A franciák szerencséjére egy tiszta, heroikus lelkületű nő, Charlotte Corday – élete feláldozásának biztos tudatában – végzett vele.

---

³ Fiala Ferenc: A vörös kalapács. Budapest, 1942 (IV. rész: A Népszava és a szociáldemokrata sajtó története).

Felül a jakobinus Danton arcképe, alul az általa „is őrülnék tartott Marat (...), a vörös terrorista bűnözők egyik legelső, 18. századi előfutárának” halotti maszkja

Ami Táncsics lapjának szellemiségét illeti, az első szám „Czímezés” megjelölésű cikkében a társadalmi érintkezésben elfogadott megszólítások, titulusok kérdésével foglalkozik. Azt javasolja, hogy ezentúl általánosan a „kend” megszólítást használja mindenki. Erre reagált Jókai azzal az ironikus megjegyzéssel: „Bolond kend, Táncsics!”

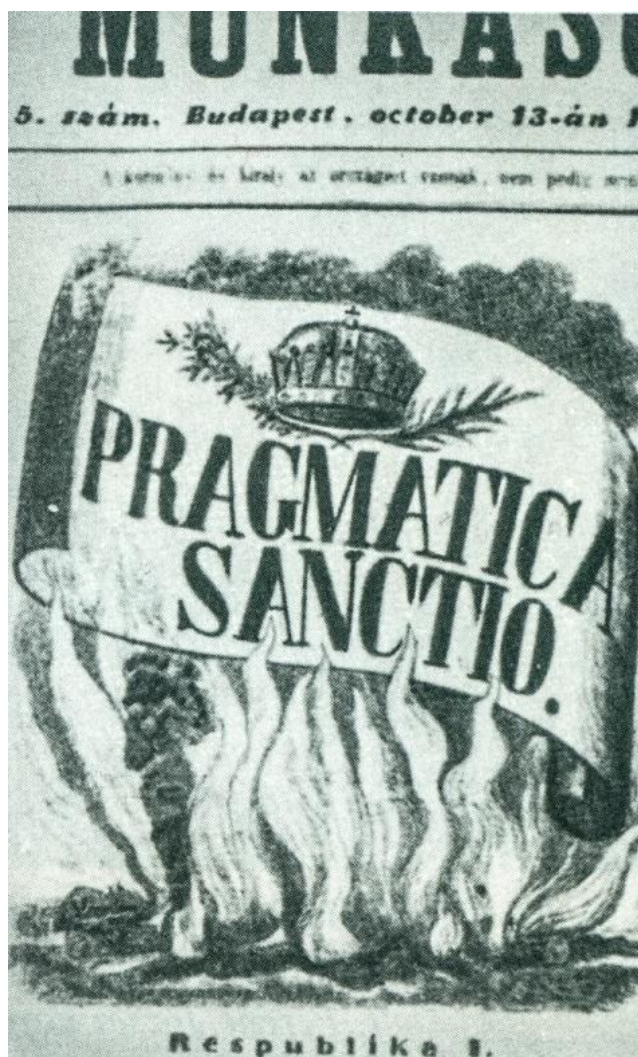
A Munkások Újsága 18. számában (1848. július 30.) élesen bírálta a Batthyány-kormányt, hogy Béccsel szemben túlságosan engedékeny és nem mer erélyesen fellépni. Kifejtette a kérdéssel kapcsolatban, hogy az országgyűlésen „nem jól folynak a dolgok”. Végül név szerint felsorolta, hogy az olasz segély kérdésében ki, hogyan szavazott. „Az volt a kérdés, segítsük-e Ausztriát az olaszok ellen? Akik azt mondtuk, hogy semmi közünk sincs ahhoz, miként végzi be Ausztria az olaszokkal igazságtalanul kezdett háborúját, csupán 36-an valánk.” Az olasz ügynek Magyarországra nézve súlyos következményei lettek. A radikálisok erőre kaptak, és Kossuth rokonszenvében bízva, államcsíny gondolatával kezdtek foglalkozni, az osztrák kormány pedig megértette, több magyar katonára és pénzbeli támogatásra nem számíthatnak az itáliai háborúban. A radikális kisebbség teljesen függetlenné akarta tenni az országot, egyszersmind egyedül megvívni a háborút, ha kell, akár valamennyi szomszéd nemzettel, mindaddig, amíg a nemzetközi forradalmi mozgalom nem siet a felkelők segítségére. (Ekkoriban azokat a politikusokat tekintették radikálisnak, akik még a '48-as kodifikációs kereteken is túllépve, a Habsburg Birodalomtól történő

elszakadást, trónfosztást, köztársaságot és földosztást követelték – tegyük hozzá, hogy mindenféle reálpolitikai megfontolás nélkül, az európai nagyhatalmi erőviszonyok tökéletes figyelmen kívül hagyásával, holmi romantikus politikai vágyálmoktól vezettetve.)

Ami az államforma kérdését illeti, a szocialista sajtóorgánum április 30-ai, ötödik lapszámában Hunyadi Károly „Szabadság és törvény” címen kezdett folytatásos cikksorozatot, melyben azt fejtegette, hogy „a köztársaság minden eddig létezett társaságok közt a legtökélyesebb, mert a jognak legszélesebb alapot nyújt”. A második részben a nemzetgyűlés összehívását sürgette, hiszen az áprilisi törvények „senkit sem elégitenek ki egészen”. A közérdek azt kívánja, „hogy e törvények helyébe a nemzeti gyűlés mielőbb másokat hozzon”, ezért képviselőknek olyanokat kell megválasztani, „kik akarjanak és tudjanak is gyökeresen javítani”. Később, az 1848. október 3-ai számban Táncsics már arról elmélkedik, hogy mivel a király törvénysértőnek bizonyult, a miniszterek közül kormányzót, gubernátort kell választani.

Azután október második felében „Respublika” címen hosszú cikksorozatot közölt négyrészes folytatásokban. Előadta, hogy a király akkor is ártalmas, ha egyénileg jobb a többinél, hogy csak a köztársaság felelhet meg a szabad polgárok óhajának, és hogy Magyarország csupán így foglalhatja el helyét az európai nagy nemzetek között.

Az 1848. október 13-ai számban egy illusztrációt is találunk: egy szignálatlan fametszetet, Pragmatica Sanctio cím alatt. A kép égő máglyára vetett papírtekerceset és koronát ábrázol. A baloldali apostola, Táncsics, e magyarázatot fűzte hozzá: „A pragmatica sanctio a koronával együtt tűzre van hányva, ez az egész. E kettőt így meg kell égetni, vagy akármi más módon meg kell semmisíteni, különben nem boldogulhatunk soha.” Mint a Munkások Újságában írja, a koronát legjobb lenne tűzre vetni, mert mindig akadni fog egy atyánkfia, aki újból és újból előhossa felpróbálás céljából. Hiszen a korona, nem más „mint tőkepénz a római pápától”. Majd hozzátette, hogy a Szent Koronát legalábbis zárják múzeumba. Ezt hangoztatják jelenkori szociálliberális politikai-ideológiai örökösei is, hogy soha többé egyetlen uralkodó a fejére ne tehesse. A magyar népnek kormányzó kell, mégpedig Kossuth személyében. Táncsics Kossuth iránti naiv rajongása olyan mértékűvé fajult, hogy 1849. március 15-én született leányát a népvezér iránti tiszteletből, esze-lős módon Lajoskának nevezte el.

A nemzetiségi kérdést illetően feltűnő Táncsics németellenessége. Véleménye szerint „néhány elámítható és hóbortos” legényt kivéve senki nincs irántunk „ellenséges indulattal”, kivéve a főváros német polgárait. Több alkalommal is felemelte szavát a német polgárokkal szemben a zsidók nemzetörségbe való felvétele mellett. Itt újra megállapíthatjuk, hogy Táncsics tökéletesen hamis belpolitikai helyzetképet vázol fel. Egyfelől, a hazai nemzetiségek közül a szerbek és a románok a legbrutálisabb pogromokat és polgárháborús harci cselekményeket követték el a magyarság ellen, másfelől a zsidóság országos számarányához mérten csak igen csekély mértékben állt a nemzetörség soraiba. Miként azt Bernstein Béla nyíregyházi főrabbi, 1939-ben megjelentette, A negyvennyolcas szabadságharc és a zsidók című könyvében kimutatja, a honvédek, élelmezési tiszteteket, orvosokat, számvevőket is tartalmazó listák alapján összesen 2209 főre tehető a '48-as magyar kormányhoz csatlakozó zsidók száma.⁴

A paraszt- és földkérdés kapta a legnagyobb szerepet a Munkások Újságában. Táncsics így nyilatkozik erről az 1848. június 4-ei számban: „Találkoztak olyanok, kik azt mondogatták, hogy ezen újság csupán a falusiaknak, azaz a földműves falusiaknak való, mert némely rövidlátó ember csak a földműveseket tartja munkásoknak, de én mindazokat értem munkások neve alatt, kik maguk keresményéből, maguk emberségéből élnek, tehát természetesen mesteremberek teszik a munkások nagy osztályának nevezetes részét. Ezekhez tartoznak pedig azok is, kik nagyon mesterséges, csudálatos műveket készítenek, kiket megkülönböztetően művészeknek is mondunk.”

Az 1848. július 9-én kiadott tizenötödik számban Táncsics „Politikai hitvallásom” cím alatt összefoglalta kívánságait, miszerint a márciusi fejleményeket tovább kell fejleszteni, meg kell teremteni a teljes jogegyenlőséget, mindennemű úrbéri maradványt fel kell számolni, és kárpótlást csak olyan birtokosoknak szabad fizetni, akiknek jövedelme pusztán a dézsmából és robotból származott. Továbbá, a pártütők, a nemzeti ügy ellen forduló birtokait fel kell osztani a katonák és a zsellérek között, az egyházi javakat el kell adni, a papoknak állami fizetést kell folyósítani és a sajtótörvényt hatályon kívül kell helyezni.⁵ Ezek tipikusan kommunisztajlegű elgondolások, így hát nem véletlen, hogy a magyarországi szocializmus vált a '48–49-es események, Kossuth, Pető-

---

⁴ Ennek ellentmond például az állítás, miszerint „Az 1849-i harcokban részt vett mintegy 180 ezres honvédségből – Kossuth jászberényi nyilatkozata szerint – húszezren voltak zsidók”. Ez, ha túlzás is, 11 százalék. Ld. <http://www.zsido.hu/tortenelem/magyarzs.htm>. Utoljára megtekintve: 2014. febr. 02. (A szerk.)

⁵ A magyar sajtó története. II/1. Id. kiad.

fi vagy Táncsics legnagyobb szószólójává, amit – gondatlanul – az úgynevezett rendszerváltozás utáni nemzeti törekvések is átvettek.

Táncsics szociológiai jellegű javaslatai egyre inkább a vészes, francia forradalom felé kezdtek mutatni. Mind karakterisztikusabban a felforgató, szocialista eszmeiséggel telítődtek. Egyik példaképe, Marat, és a francia jakobinusok politikai ténykedése vészes történelmi precedensként szolgált arra, hogy „az áruló és a nép ellensége” fogalmi körbe mindazon személyek vagy politikai irányzatok képviselői beletartozzanak, akik az éppen regnáló terrorisztikus hatalomnak nem tet-szenek. Valós vagy potenciális ellenzékét vélt bennük felfedezni.

Világképéről, a magyarországi társadalmipolitikai viszonyok kívülről történő mesterséges átalakítására irányuló törekvésekről tanúskodik 1849. március első felében megjelent évfordulós rö-pirata, az „Uj alkotmány-javaslat, Marczius 15-kének évnapi emlékeül” címmel napvilágra került kiadvány. Ebben egyfelől újra sürgette a hatályos rendi-feudális viszonyok végleges megszünte-tését, illetve föld nélküli parasztok számára a földosztást oly módon, hogy legalább „minden oly zsöllér, ki a szabadságharcban részt vett, de földje nincs”, kapjon az árulók s pártütőktől elfoglalandott földekből 20 hold földet (...) örökös tulajdonul.” Másfelől Táncsics e munkájában megfogalmazta a forradalmi diktatúra szükségességét is, abban a formában, hogy az új alkot-mány elfogadása után „Kossuth Lajos főkormányzót újra megválasztatik, kikiáltatik”, s egyszer-smind „teljes hatalomban” részesíttetik – mégpedig nem a legitim országgyűlés, hanem „a nem-zet által”.⁶

(A) Robespierre portréja, (B) Robespierre halotti maszkja, (C-D) Robespierre arcának rekonstrukciója

Táncsics és az elvtársait tömörítő radikális Egyenlőségi Társulat javaslatait, forradalmi-republikánus ideológiáját a '48-as tábor részéről is általános elutasítás fogadta. A Munkások Újságát még Windischgraetz pesti bevonulása előtt a magyar kormány szüntette meg, a nekrológot Vas Gereben publikálta a Kossuth Hírlapja 1848. december 28-ai számában a „bolond” Táncsics ellen. Ő felelős Vas szerint azért is, hogy a nép nem sietett a haza védelmére. A népnek azt magyarázta a magántulajdonról, hogy „ebé, ami a másé”. Izgatott az urak ellen. A sajtószabadsággal úgy bánt, mint a majom, ha borotvát kap kezébe és a macskát kezdi borotválni vele. Ha józanésszel végiggondolná, amit a lapjában írt, nem is a mellét verné, hanem fejét a falba. Vas Gereben konklúziója: „Táncsics, kend csakugyan bolond”.⁷

⁶ Magyarország története 1848–1890. II/1. Főszerk. Kovács Endre. Budapest, 1987.

⁷ A magyar sajtó története. II/1. Id. kiad.

Jókai sem volt jobb véleménnyel a plebejus forradalmárról. „Kedves Táncsics komám” című ironikus karcolatában így összegzi az első szocialista lapszerkesztő és politikus életművét: „Ha én kend, kend is kend. Kend igen becsületes, jóra való, jámboréletű ember. Kend igen tiszteletre méltó, republikánus érzelmű, szabadelvű fiatalember. De ha én kendnek azt mondanám, hogy én kendnél soha életemben okosabb embert nem láttam, akkor nálamnál szemtelenebb hízelgő nem volna egész Európában. No iszen besavanyított kend azzal az alkotmány javaslattal a tegnapi napnak! – ezt még a sült ökör sem hozhatta helyre. Pusztítmány az, lelke, nem alkotmány. Itt már kend nemcsak a földet hiszi feloszthatónak, hanem még az emberi ész tehetségeit is. Kend azt akarja, hogy senki se viseljen tovább egy évnél egy hivatalt, s tizennyolc évtől húszig legyen katona, ha hivatalt akar kapni. Szép gondolat ez, Táncsics, sokért ne adja kend (...). Gyönyörű dolog volna az, ugye Táncsics, ha így sorba menne a hivatal az emberen? senki sem tudná, hogy esztendő múlva mi fog lenni?”

S mikor észrevétlenül belejutna, rögtön értene mindenhez, amit rányomtak? Hiszi-e azt kend, Táncsics, hogy vannak olyan hivatalok, amikre szerencse, ha egy városban egy hozzáértő ember akad, hiszi-e azt kend, hogy a világon minden hivatalra előre kell készülni, néha még az előkészítés is kevés, ha az ember természettől arra nincsen születve? Már pedig higgye el, hogy úgy van. Kend azt akarja, hogy minden hivatalnok egyenlő fizetést kapjon. Ezáltal azt nyerné kend, hogy az olyan hivatalokra, amik nagy fejtöréssel járnak, nem kapna arravaló embert – nem mondom, hogy nem akadna egy csomó kukoricapásztor, aki ezer forintért elvállalná a pénzügyministerséget, hanem ha azt akarja kend, hogy olyan embereket rakhasson hivatalba, akik a maguk szakmájához értenek, bizony meg kell azt fizetni, édes komám, akármilyen republikánus időkben.”⁸

A Kiegyezést követően Táncsics a marxista elveket valló Általános Munkásegylet elnöke lett. A Munkások Újságának mai jogutódja írja ekkori szerepvállalásáról: „Táncsics 1867 után aktív szereplője lett a korai magyar munkásmozgalomnak, lapjai, az ott dolgozó baloldaliak az elsők között hozták el Magyarországra a marxizmust. Végül azt sem kellene elfelejteni, hogy Táncsics a korabeli reakció, a feudalizmus ellen küzdő szabadkőműves mozgalom tagja volt.”⁹

Marxista elvek, republikánizmus, szabadkőművesség és filoszemitizmus – íme, a baloldal máig meghatározó, karakterisztikus hívószavai, melyek eredendően a tradícióellenességben gyökereznek. Az osztályharcos alapon, internacionalista szellemben és marxista szervezetként tevékenykedő Általános Munkásegylet szócsöve 1869 nyarától a tiszavirág életű, fél év elteltével megszűnő Arany Trombita című hetilap lett, az 1848-as Munkások Újsága jogutódjaként. Mint-hogy Táncsics nem tudta leróni az Arany Trombita kiadása után megkövetelt kauciót, az akkor hatályos sajtótörvény értelmében bírósági eljárás indult ellene, s végül egyhavi, letöltendő fogházbüntetést róttak ki rá, mellékbüntetésként pedig száz forint pénzbírsággal sújtották.¹⁰

Tény azonban, hogy Táncsics nem tette maradéktalanul magáévá az I. Internacionálé ideológiáját, sőt a proletár internacionalizmussal szemben inkább plebejusan nacionalista elveket vallott. 1870 tavaszán a kormányhoz „Emlékirat” címen kérelmet nyújtott be egy iparintézet felállításának érdekében, amelyből nyilvánvalóan kiderül, hogy a szocialista munkásmozgalom és törekvé-

⁸ <http://mek.oszk.hu/00800/00802/html/jokai142.htm> (utoljára megtekintve: 2014. jan. 28.)

⁹ <http://muon.hu/20-szam/1348-hagyomanyaink-ebresztese> (utoljára megtekintve: 2014. jan. 28.)

¹⁰ A magyar sajtó története. II/1. Id. kiad.

sei, elgondolásai között eltérések is voltak. A lényegét tekintve, ezeket olvashatjuk: „Óhajtom, hogy a kézművesek nagy jelentőségű osztályának értelme akként és oly irányban fejlesztessék, miszerint önmaguktól oda legyen irányulva legfőbb óhajtásuk, hogy a hazában a nemzetiségek, a külön nyelvű népfajok fokunkint egy tömör nemzetté olvadjanak, erősödjenek, s ennél fogva magyar hazánk egy nagy álamná, hatalmas királysággá válják – sokkal hatalmasabbá, mint volt hódításai folytán Nagy Lajos, Hollós Mátyás korában.” Egy másik, a szocialista munkásság önértékét sértő táncsicsi kitétel ugyanott így hangzott: „Óhajtom végre, hogy ez intézetben nyereendő képzettségök folytán munkásaink maguk lássák be, miszerint anyagi úgy mint szellemi nyomorúságuk s hátramaradásuk okát nem annyira a rájuk nézve hátrányos hazai törvényekben kell keresniök (...), hanem keresniök kell önmagukban, egyrészt saját neveltlenségökben és fejletlenségökben, másrészt abban, hogy ők is utánozni iparkodnak az esztelenségig fényűzést s divatot, hogy heti keresetöknek nagyrésztét szombat este s vasárnap elpazarolják”.

Az „Emlékirat” belső vizályt robbantott ki az Általános Munkásegyletben, ami végül odavezette, hogy Táncsicsot 1870-ben leváltották elnöki posztjáról. Az öreg baloldali forradalmár mindazonáltal élete végéig rokonszennvel és mély empátiával követte a marxista munkásmozgalom további destruktív tevékenységét.¹¹

A fentebb előadottak alapján aligha kétséges, hogy a magát nemzetiként és jobboldaliként definiáló politikai térfél prominens képviselői számára a baloldali szocialista Táncsics egyszerűen vállalhatatlan.

Sajnálatos, hogy az említett politikai-ideológiai oldalon sokan ezzel még ma sincsenek tisztában. A hasonló jellegű politikai identitászavarra utaló példák még hosszasan sorolhatók nemzeti históriánkból (óstörténeti kérdések, Szent István és Koppány hatalmi harca, a Dózsa-féle parasztlázadás, a Habsburg Birodalom és Magyarország viszonya, a kereszt és félhold európai konfliktusának Duna-völgyi vonatkozásai, 1848–1849 megítélése, második világháborús szerepvállalásunk stb.).

A baloldali politikai erők történelmi identitáskeresése jóval következetesebb a jobboldalinál, saját szempontjukból tekintve. Nem véletlenül kapta a nevét az MSZP pártalapítványa éppen Táncsics Mihályról. Sajátos adalék az is, hogy az 1990-es imperiumváltás után Táncsicsról neveztek el a legrangosabb hazai újságírói kitüntetést. A Táncsics Mihály-díjat a „kimagasló újságírói tevékenység” elismerésére alapították 1990-ben, a korábbi kommunista Rózsa Ferenc-díj felváltására. Átadására minden évben a magyar sajtó napján, március 15-én kerül sor. A díjazottakról a mindenkori művelődési miniszter határoz, a szakmai szervezetek véleményét figyelembe véve. Úgy véljük azonban, hogy a magukat jobboldalinak tartó magyar újságírókat már önmagában a névválasztással kizárják a lehetséges díjazottak sorából, lévén, hogy a „rendszerátváltást” elsikkasztó politikai vezetés lehetetlen, abszurd helyzetet teremtett. Egyetlen baloldali újságíró sem venne át történetesen egy Fiala Ferencről elnevezett sajtókitüntetést.

Halaszthatatlan feladat tehát a jobboldali politikai erők számára egy autentikus, vállalható magyar történelmi felfogás elsajátítása, amely semennyire nem közös az egykori SZDSZ kossuthozásával és az MSZP régóta, legalább 1919 óta tartó petőfizésével.

---

¹¹ Magyarország története 1848–1890. II/1. Id. kiad.

Dózsa György, illetve az 1514. évi parasztfelkelés mítosza és a történeti realitás

Dózsa György szobra Csemőben

Dózsa György mitikus alakjává lett nemzeti történelmünknek, sőt irodalmunknak is, a szolgasorban tartott, kiuzsorázott parasztok vezérének a kizsákmányoló-sarcoltató nemesség ellen hősies harcot vívó, majd ezért kínhalált szenvedő heroikus népvezér századokon át az elnyomottak számára például szolgáló legendává lényegült.

A történelemben nem ismeretlen jelenség ez, hasonlóképp vált szimbolikus figurává, egyfajta mítosszá Spartacus, az ókori Róma ellen forduló rabszolgavezér is. Talán kiábrándítóan hat, de a történelmi tények ez esetben is másról szólnak, mint az utókor által kreált mitológia és romantikus értelmezési törekvések. Ugyanis a Dózsa-felkelés nem a jobbágyi nyomor és kilátástalanság miatt tört ki, s a vezér korántsem volt olyan hiteles történelmi személyiség, mint amilyen kép róla a köztudatban a mai napig él. A kortársi megítélés szerint a törvényes rend ellen lázadó martalócvezér volt.

Mátyás halála után a rendi-nemesi erők a királyi hatalom fölé kerekedtek, s ennek volt velejárója, hogy a jobbágyosság felett is hatékonyabban kívánta érvényesíteni befolyását a nemesség. A Jagelló-korban (1490-1526) a nemesi támadás egy erősen differenciálódott, de korántsem nyomorgó paraszti társadalmat érintett. Ennek vezető rétege a megelőző évtizedek gazdasági-kereskedelmi sikerei és anyagi gyarapodása révén megnövekedett öntudatra és látókörre tett szert. A fokozódó mobilitás jeleként a legtehetősebbek belenőttek a polgári rendbe, sőt nem ritkán előkelő pozíciókat vívtak ki maguknak az őket befogadó szabad királyi városokban is. Kifejezésre juttatták társadalmi presztízsüket a földesúri joghatóság alatt álló mezővárosok módosabb gazdái is. Ezek a 15. század folyamán ténylegesen önállósodtak, hiszen a földesúri adó lerovása ellenében gyakorlatilag önkormányzattal rendelkeztek, belső ügyekben szabadon dönthettek.

Nos, ezt a megnövekedett öntudatú és a polgárosodás útján elinduló parasztságot érte 1490 után a nemesi támadás, amelyre a további előrelépési lehetőségeiben megtámadott paraszti társadalom élesen reagált. Ahhoz azonban, hogy a helyi jellegű ellenállási törekvésekből országos ribillió válhassék, maga a nemesi-klerikális elit teremtette meg a kereteket és lehetőséget egy kirívóan ügyetlen politikai lépésével. Miként az közismert, X. Leó pápa 1513-ban keresztes

hadjáratot hirdetett a török ellen, s annak vezetésével az őt megválasztó konklávé legfőbb riválisaként fellépő Bakócz Tamás bíboros, esztergomi érseket bízta meg. Bár a királyi tanácsban a török ügyekben szakértő bárók tiltakoztak az előkészítetlen, dilettáns és időszerűtlen vállalkozás ellen, Bakócz 1514. április 9-én mégis keresztülvitte a bulla kihirdetését. Így 1514. május elejére már mintegy 40 ezer paraszti keresztes gyülekezett az ország különböző helyein felállított táborhelyeken. Bakócz a keresztesek fővezérévé Székely Dózsa György egykori nándorfehérvári lovastisztet nevezte ki, aki seregével délkeleti irányba indult, hogy elérve a déli országhatárt, felvegye a harcot a törökökkel. Erre azonban nem került sor, hiszen már az Alföldön atrocitások történtek, így Bakócz a paraszthad és a nemesség összecsapásainak hírére május 15-én, arra hivatkozva, miszerint a keresztesek „vakmerően és szentségtörően megrohanták a nemesek kúriáit, s becsületes emberek házait és otthonait, dolgaikat és javaikat felprédálják”, leállította a toborzást. A parasztok azonban nem engedelmeskedtek a tiltásnak, s a pattanásig feszült légkörben május 23-24-én sor került az első jelentősebb fegyveres összecsapásra Báthori István temesi ispán és Dózsa seregei között. Ezzel lényegében megkezdődött a parasztháború.

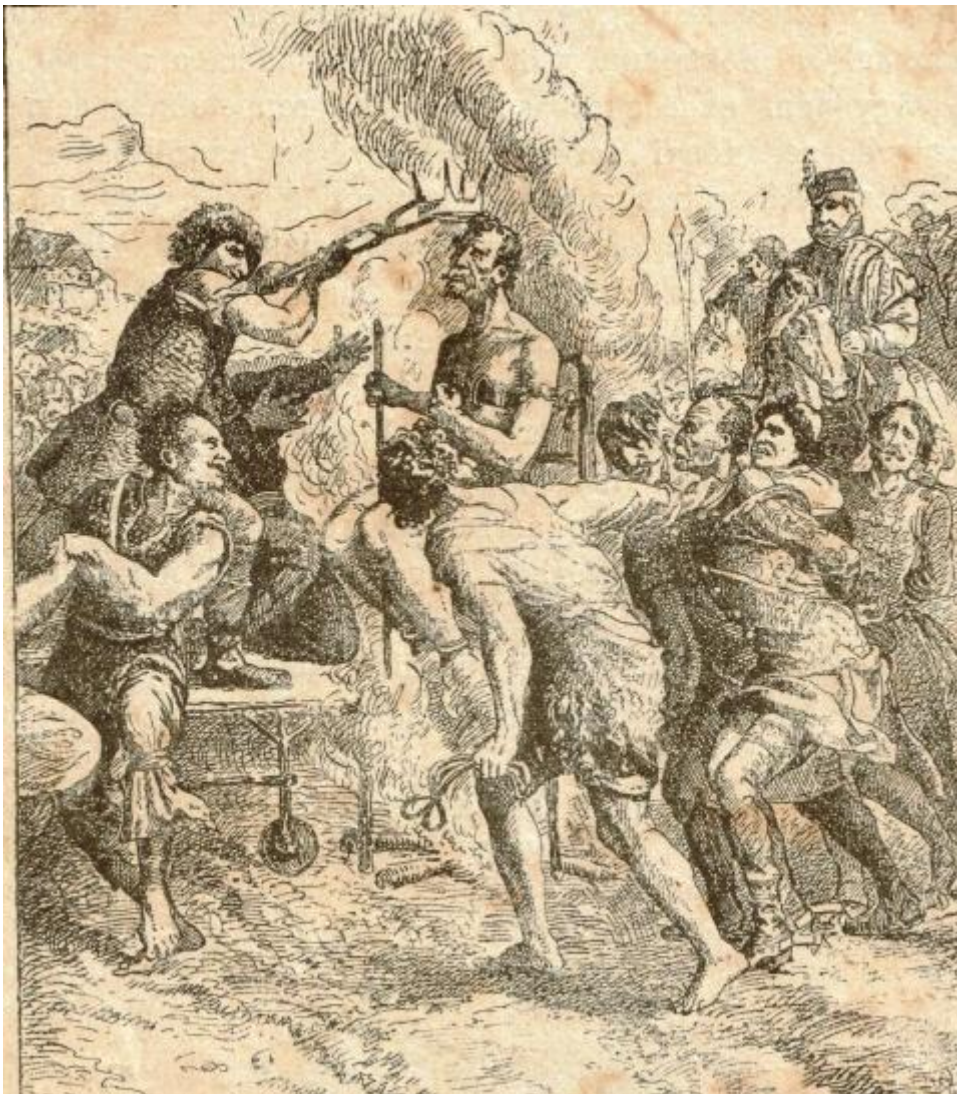
Az érsek átadja Dózsa Györgynek a pápa által megáldott zászlót

A felkelés törzsterületei az alföldi marhatenyésztő és kereskedő, valamint a hegyalja vidéki bortermelő és forgalmazó mezővárosok voltak. E mezővárosokban – miként fentebb már utaltam rá – öntudatos és jómódú parasztpolgárság élt, az itteni lakosság papjai és tanítói vezetésével tömegesen csatlakozott a keresztes hadhoz. A mezővárosokból származtak a felkelés ideológusai is, az obszerváns ferencesek, akik már régóta ingerülten reagáltak a társadalmi igazságtalanságokra, ostromozták a fényűző, sokszor nyíltan vallástalan egyháznagyok életmódját, hirdették az evangéliumi szegénység és egyenlőség eszményét és a „kegyetlen dúсок” ellen folytattak kérelmetlen agitációt. Arról is meg voltak győződve, hogy a török nem más, mint Isten büntetése, amit az ország vezetői idéztek bűneikkel a szegény közösség fejére. Ez a később mind a katolikus,

mind a protestáns teoretikusoknál fontos szerephez jutó gondolat 1514-ben a ferenceseknél jelentkezett nagy hangsúllyal. Ráadásul, miután a nemesség évszázadokon keresztül minden terhet a jobbágyok vállára rakott azon a címen, hogy ő a hazát vérével védelmezi, a keresztes hadjárat szervezésével ezt a feladatot is jobbágyaira hárítja.

A parasztfelkelés a különféle érdekek mentén megosztott nemességet azonnali, közös fellépésre készítette. A Dózsa vezette fősereg sorsa 1514. július 15-én Temesvár falai alatt teljesedett be: Szapolyai János erdélyi vajda 20 ezer főnyi hada előtt a harcokba belefáradt parasztok letették a fegyvert. A vezetőket néhány nap múlva iszonyú kegyetlenséggel kivégezték. „Székely Györgyöt először is tüzes vassal megkoronázták, azután még élve, meztelenül, a lábainál fogva megkötözve, saját katonái, akiket közönségesen hajdúknak neveznek, s akiknek cselekedetei annyi sok szörnyűséget hoztak, s akiket hol tréfásan, hol komolyan bestiáknak szólított, fogaikkal széttépték és felfalták. Ezután a testet négyfelé vágták, és a bitófára kifüggesztették” – szól a királyi beszámoló.

A kivégzés

A parasztfelkelés leverését követően 1514 októberében rendi országgyűlést tartottak. A diéta végzései elsősorban a lázadók megbüntetésével és a nemesség kártalanításával foglalkoztak. Ami

a büntetést illeti, rögzítették: „Ámbár mindazokat a parasztokat, akik természetes uraik ellen felkeltek, mint árulókat, főbenjáró büntetéssel kellene sújtani, nehogy azonban annyi vér folyjon, és a parasztság (amely nélkül a nemesség nem sokat ér) egészen kipusztuljon”, csak a vezetőket, felbujtókat, a gyilkosokat és erőszakoskodókat ítélték halálra. „Mindazonáltal, hogy ennek az ő árulásuknak az emléke és időleges büntetése maradékaikra is átszálljon és átmenjen, és hogy minden emberkor megtudja, hogy mekkora bűntény az urak ellen fellázadni”, a felkelésben részt vett parasztoktól megvonják a szabad költözés jogát, és ezek „az ő földesuraiknak föltétlen és örökös szolgasága alá legyenek vetve.” Pontosan meghatározták a jobbágyterheket is, ami azt jelentette, hogy az addig elterjedt általános gyakorlatot kodifikálták. Eszerint minden jobbágy és zsellér tartozott urának évi 1 forint adót fizetni, heti 1 nap robotot teljesíteni, a föld terméséből pedig kilencedet (ez a termés és jószág 10%-át jelentette) adni. Megtiltották továbbá, hogy jobbágyi származású pap püspökké legyen, s a parasztokat és hajdúkat eltiltotta a fegyverviselés-től, csonkítással fenyegetve a lőfegyvert rejtgető parasztot.

Bessenyei Ferenc mint Dózsa György 1970-ben

A történeti realitás azonban az, hogy az 1514. októberi országgyűlés megtorló intézkedései dacára a hatóságok meglehetősen vontatottan nyomoztak a bűnösök után, s nem fegyverezték le a parasztságot. Semmiféle jel nem mutat ugyanis arra, hogy ezt a törvényt valaha is végrehajtották volna. E tiltást ugyanis a gyakorlatban nem is alkalmazhatták mindaddig, amíg az egyik földesúr által a másik rovására elkövetett ún. hatalmaskodások megszüntetéséről a központi hatalom gondoskodni nem tudott. Az 1514 és 1526 közötti időszak mindennapjai is telve vannak ilyen,

néha csak jelképes, de sokszor véres, kegyetlen hatalmaskodási esetekkel. Márpedig a hatalmaskodás, más mozgósítható földesúri erőszakszervezet híján, elképzelhetetlen volt fegyveres paraszti tömegek részvétele nélkül, miként ezt okleveles adatok ezrei bizonyítják. Papíron maradtak azok a törvények is, amelyek eltörölték a szabad költözési jogot és heti 1 napban határozták meg a robotkötelezettséget. A nemesség leginkább az okozott anyagi károk megtérítéséért indított eljárások iránt mutatott érdeklődést, s már csak ezért sem állott érdekében a minél szélesebb körű megtorlás.

Végezetül le kell számolnunk egy máig élő legendával: a honvédő jobbágy mítoszával, illetve a Dózsa-féle felkelés és Mohács között ok-oksági kapcsolatot feltételező, teljességgel irreális és történelmietlen koncepcióval. Széles körben elterjedt nézet szerint az 1526. évi tragédia egyik fő oka az volt, hogy az 1514-től megrémült nemesi elit előbb lefegyverezte, majd a legnagyobb veszedelem idején nem merté hadba hívni a honvédelem vágyától égő parasztságot. Miként azt Szakály Ferenc Mohács című alapművében már 1975-ben (!) megállapította, a jobbágyot sem a 16. század elején, sem később a honvédelem ügye országos általánosságban egyáltalán nem érdekelte. A paraszt konkrét és szimbolikus értelemben vett horizontja a falu határa és annak közvetlen környéke volt. Az ország veszedelme számukra azt jelentette, amely a „szűkebb hazát”, azaz az országnak csak egy szűk régióját fenyegette. Évszázaddal Mohács előtt, és évszázadokkal Mohács után is ennek a lokális értelemben vett községnek a fenyegetettsége váltja ki a paraszt önvédelmi reflexét, alkalmasint nemcsak a török, hanem a császári zsoldos és a hajdúk, illetve a magyar végvári katona ellen is. 1456-ban Kapisztránnak a közvetlen fenyegetettségben élő szerémségi parasztságot sikerült csak a törökellenes harcra mozgósítania, s értelemszerűen szóba sem jöhetett az, hogy például az ország középső vagy északi régióiból toborozzanak paraszti katonaságot. Ráadásul egy jobbágyi, képzetlen katonákból álló hadsereg felállítása a profi, jól kiképzett janicsárokat és szpáhikat tömörítő oszmán reguláris sereg ellenében a kollektív öngyilkosság egyik formája lett volna magyar részről.

Nem mellesleg a nemesség mind 1521-ben Nándorfehérvár ostromakor, mind 1526-ban Mohács előtt fegyverbe szólította a jobbágynépet is. 1526-ban márciustól július végéig az egész jobbágy-ság egyötödének, július végétől augusztus 5-éig felének hadba hívását tervezték, majd augusztus 5-én már az egész parasztság behívásáról szól a királyi parancs. Végül a keresztes hadjáratból semmi sem lett: a jobbágy aligha vágyakozott arra, hogy ingyen munkaerő és ágyúöntelék legyen egy olyan küzdelemben, amelyről egy évszázadon keresztül azt hallotta, miszerint az az urai dolga.

A fentebb mondottak tükrében tehát aligha szükséges bizonygatnunk, hogy 1514 voltaképpen egy nagyon tragikus, de teljesen felesleges epizód volt a magyar történelemben. A kor Európájában mindenütt hasonló módon léptek fel a nemesek és a privilegizált rendi erők a lázadó paraszttal szemben. A megtorlás is azonos volt: kerékbe törés, karóba húzás, tüzes fogókkal történő ízekre szaggatás. A jó évtizeddel későbbi mohácsi csatavesztés és a Dózsa-féle parasztlázadás leverése között pedig semmiféle ok-okozati viszony nincsen. Az Oszmán Birodalom mind gazdaságilag, mind katonailag és demográfiailag nagyságrendekkel múlta felül a középkori Magyar Királyság rendelkezésére álló erőforrásokat.

A kultúra a nemzet kardja - a valós Klebelsberg, avagy miért volt kapitális baklövés a Klik elnevezése

Napjainkban a Klebelsberg Intézményfenntartó Központ 2013. január 1-jével történt létrehozásával bekerült a köztudatba e kiváló kultúrpolitikus neve, anélkül, hogy a közvélemény nagy része egyáltalán tudomással bírna arról, ki is volt ő valójában, illetve milyen művelődéspolitikai és oktatásszervezési elvek is kapcsolódnak a nevéhez. Meggyőződésem, hogy annak az oktatáspolitikának, amelyet a mai kormányzat képvisel és keresztülver a magyar közoktatáson, vajmi kevés köze van a névadó eredeti elképzeléseivel, célkitűzéseivel, ráadásul a Klebelsberg Intézményfenntartó Központ (Klik) eddigi, kérészetű tevékenységének köszönhetően a történelem egyes részleteiben kevésbé jártas honfitársaink tudatában valóságos szitokszóvá vált e nagyszerű és nemes jellemű államférfi neve; egyebek mellett ezért is látom indokoltnak e rövid dolgozat közzétételét.

Klebelsberg Kunó gróf a trianoni katasztrófa után töltötte be a Bethlen-kormányban a vallás- és közoktatásügyi miniszteri tisztséget 1922-1931 között. Klebelsberg olyan politikai tényezőt fedezett fel ebben a legyőzött, kismizmizett, nemzetközileg elszigetelt országban, amely a teljes kilátástalanságból a biztató jövő felé mutatott. Ez a politikai tényező a kultúra. Trianon után Klebelsberg koncepciójában a kultúra egyfelől a társadalom "szellemi népgyógyításának" eszköze, másrészt pedig a magyar társadalom belső szerkezetének lassú evolúcióját, konzervatív modernizációját segítette elő. A csonka országbeli társadalom belső struktúrájának fokozatos és igen óvatos átalakítását Klebelsberg az iskoláztatás tartalmának átalakításával, egyfajta tudásberuházással kívánta megvalósítani.

A kultuszminiszter kultúrpolitikájának egyik fő, sarkalatos pontja a kiábrándult, elkeseredett tömegek erkölcsi-szellemi befolyásolása, nevelése volt. Ennek eszköze az új tartalommal megtöltött keresztény-nemzeti ideológia, a klebelsbergi ún. neonacionalizmus. Ez a politikai ideológia a történelmi Magyarország integritásáért és helyreállításáért folyó küzdelem legfőbb mozgatórugója lett. Ezért is mondta a miniszter egyik beszédében, hogy a Trianon utáni Magyarországon "a kultusztárca egyben honvédelmi tárca is".

A neonacionalizmusból egyenesen következik a kultúrfölény programja. Klebelsberg az elvesztett háborút a kultúra síkjára terelve akarta ismét megnyerni: "művelt és jómódú nemzet akarunk lenni, szóval fajsúlyosabb, mint a bennünket környező népek". A kulturális fölény megteremtése után kerülhet sor majd a politika vonalán a területi revízióra: a kultúrfölény teszi lehe-

tővé, hogy "lefejezve is az Árpád szerezte földön megmaradhassunk és egyszer, megengedett eszközökkel, az elvesztettet visszaszerezzük".

Klebelsberg kultúrpolitikájában éppen ezért nagy súlyt kaptak a nép művelődését szolgáló, a népoktatást fejlesztő intézkedések. Klebelsberg kulturális koncepciójának egyik vezérmotívuma volt a magyar néptömegek műveltségi színvonalának emelése. Krédójaként is értelmezhető ez a mondat: "Emelni kell a magyar dolgozó tömegek értelmi színvonalát (...) és szisztematikusan nevelni kell minden téren elsőrangú szakembereket, akiknek az a hivatásuk, hogy közgazdasági vezérkara legyenek a magyar termelésnek". Nem elegendő, ha a nép megtanul "egy picit írni, egy picit olvasni, egy picit számolni". A pusztán elemi ismeretek félműveltsége rosszabb a teljes tudatlanságnál. Klebelsberg népiskolák tömeges felállításával és az iskolán kívüli népművelés megszervezésével kívánta a tömegek kulturáltságának, műveltségének színvonalát emelni, s ezt a stratégiai célkitűzését meg is valósította.

1926-1927-ben – a miniszter kezdeményezésére – nagyszabású népiskolai program bontakozott ki. 1926-ban törvényt hoztak a "mezőgazdasági népesség érdekeit szolgáló népiskolák létesítéséről és fenntartásáról" (1926. évi 7. tc.). Az országot 5 kilométer sugarú körökre osztották, és törvénnyel kötelezték a törvényhatóságokat vagy a földbirtokosokat, hogy népiskolákat alapítsanak. Három esztendő alatt ötezer népiskolai tanterem és tanítói lakás épült Magyarországon. A legmodernebb típusútervek felhasználásával, téglafalakkal készült, vörösfenyő padlózattal, hatalmas ablakokkal és palatetővel ellátott épületek voltak ezek. Nagyrészt tanyákon, ahol a házak 50%-ának a fala vályogból, teteje pedig nádból készült. Az iskolákhoz háromszobás tanítói lakás és téglából épített udvari melléképületek csatlakoztak. Klebelsberg fontos szerepet szánt a néptanítónak. 1925-ben elmondott parlamenti beszédében egy eszményített, idealizált falusi tanítóportrét vázolt föl képviselőtársainak: "Olyan tanítói karra van szükségünk, amely szereti a falut: ha egy fiatal tanító élete párjával derék, házias lányt választ, aki szerető szívvel osztja meg vele életét, akkor ez a tanító nem fogja magát elhagyatva érezni, mert a tanya népe, ha benne jóakarató barátot fog találni, felkeresi és megbecsüli. Nem úgy képzelem, hogy csak a tankötelezettekét oktassa, hanem a népnek igazi barátja, lelke legyen a tanító."

Tekintve a falusi és tanyai lakosság alacsony műveltségi szintjét és agrárgazdasági ismereteinek hiányosságait, 1927-ben nagyszabású program indult az iskolán kívüli népművelés fejlesztésére. Szükség volt rá, hiszen az ország 6 éven felüli lakosságának 12%-a analfabéta volt. Önművelő egyesületeket akartak létrehozni, ahol a felnőtt lakosság elsajátíthatja az írást-olvasást. A hatalmas költségekkel induló mozgalom eredményeképpen szórakoztató jellegű programok mellett különböző ismeretterjesztő előadásokat és tanfolyamokat szerveztek országsszerte. Emellett új, 2-400 kötetes népkönyvtárakat telepítettek, csupán 1927-1928-ban 1500 ilyen közintézményt létesítettek 220 ezer kötettel. Az iskolán kívüli paraszti népművelés sajátos formáit jelentették a népfőiskolák, amelyek néhány hetes, illetve hónapos téli vagy esti tanfolyamok keretében a parasztság általános és szakmai műveltségének a fejlesztését, s ehhez kapcsolódóan öntudatos és felkészült paraszti vezetők kinevelését tartották feladatuknak.

A közoktatási reform a polgári iskolákat is érintette. A kultuszminiszter minden 5-10 ezer fős községbe polgári iskolát kívánt létesíteni azért, hogy a műveltségnek ne csak kimagasló gócai, hanem helyi „kulturális fókuszai” is legyenek. Az 1927. évi 12. tc. a polgári iskolát középfokú iskolává minősítette. Ez a tanító- és óvóképzőkbe s egyéb szakiskolákba nyitotta meg az utat az oda

igyekvő fiataloknak. A népiskola 4. osztályának elvégzése után a tanulók mintegy 14-16%-a iratkozott be a polgáriba. Szüleik főként kisiparosok, kiskereskedők, kisbirtokosok voltak, a köztisztviselők gyermekei nem ide jártak. Ők a gimnáziumi érettségi előnyeiket biztosíthatták gyermekeiknek. A polgári iskola továbbra is a kispolgárság tanintézménye maradt. A polgári iskola képzési ideje a fiú- és leány polgárikban egyformán négy esztendő volt.

Klebelsberg figyelme fokozottan kiterjedt a gimnáziumokra is, amelyek az úri középosztály utánpótlásának legfontosabb hátterei voltak. Ráadásul a trianoni országvesztés épp ezt a réteget sújtotta leginkább, különös tekintettel arra, hogy a vármegyei és állami tisztviselők százezrei menekültek a csonka ország területére az elcsatolt részokról. "Ha azt keresem és kérdezem – mondta erről Klebelsberg –, hogy a magyar társadalomnak önhibáján kívül súlyos helyzetbe jutott, melyik rétege szorul legjobban támogatásra, akkor meg kell állapítanom, hogy a magyar középosztály, a magyar intelligencia az. A nemzeti katasztrófa ezt a társadalmi réteget sújtotta a legnagyobb erővel. A menekültek ebből a társadalmi rétegből kerültek ki, a B-listások (állásukat veszítették – L.Zs.) túlnyomó része szintén ebbe a társadalmi rétegbe tartozik." Vagy ahogyan egy másik beszédében fogalmaz: "A legtöbb magyar középosztálybeli család már számolt azzal, hogy a mai generáció helyzete elég nehéz marad, minden reményét gyermekeibe helyezi. Az a felelős miniszter, aki még a gyermekben megnyilatkozó reményt is el akarná venni a középosztálytól, nagy bűnt követne el a nemzet ellen."

A szakmai struktúra korszerűsítését a középszintű iskoláztatás fejlesztésével is segíteni kellett. A miniszter szorgalmazta a tananyag gyakorlatiasabbá tételét, valamint az élő idegen nyelvek oktatását a hagyományos latin mellett. Épp ezért sok nyelvtanár kapott ekkor külföldi ösztöndíjat. A modernizálást szolgálta az új középiskola-típus, a reálgimnázium létrehozása is. Az új iskolatípust az 1924. évi 11. tc. szentesítette. A törvény a szétkülönítés elvét úgy kívánta érvényre juttatni, hogy a klasszikus humán gimnázium és a reáliskola közé domináns iskolatípusként beillesztette a reálgimnáziumot. Ennek fő jellegzetessége az volt, hogy a latin nyelvet mint fő tantárgyat és a németet – mely mindhárom iskolatípusban kötelező volt – megtartotta, s felvett még egy modern nyelvet, jellemzően az angolt, franciát vagy olaszt. Mindhárom középiskola-típusban azonos súllyal szerepeltek a nemzettudatot erősítő tantárgyak, vagyis a magyar nyelv és irodalom, illetve a történelem. A törvény életbelépése után megszűnt a humán gimnázium minősítési monopóliuma. Az "egységes jogosítás" elve szerint mindhárom középiskola-típus érettségi vizsgája egyformán felhatalmazott a bármely felsőoktatási intézményben való továbbtanulásra.

Ami a közoktatás ideológiai meghatározottságát és a nevelés szellemét illeti, nőtt a világnézeti-politikai nevelés jelentősége. Egyébként nagyon érthetően és helyesen a ma divatos „világnézeti-leg semleges oktatás” amúgy értelmezhetetlen kliséje ellenében. Ennek részeként erősödött a keresztény és nemzeti szellem, s – Trianon következményeként – új elemként megjelent az irredentizmus. (Amely egyes mai történészek szerint holmi ördögtől való eszmeiség lenne.) Kornis Gyula kiváló piarista szerzetes, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium államtitkára 1921-ben, programadó írásában a magyar neveléspolitikai fő feladatait az alábbiakban határozta meg: 1. „a nemzeti érzés pozitív ápolása”, azaz az integer, történelmi Magyarország gondolata; 2. „az ifjúság lelkének megvédése az internacionalizmus szelleme ellen”; 3. „a nemzet intelligenciájának visszamagyarosítása, mondhatnánk eljudaizálásával szemben hungarizálása”. S mivel – tette hozzá – ezt a szellemet a keresztény morál tartalmazza a legteljesebb mértékben, „a nemzeti politikai nevelés csak úgy lehet biztosítva, ha a keresztény vallásos érzület is áthatja”.

E programmal összhangban a történelemtanításban feladták azt a régi, dualizmuskori elvet, hogy a legújabb kor eseményei nem valók az iskolai tantervekbe. Ehelyett kifejezetten megkövetelték, hogy a világháborúval, az „úgynevezett proletárdiktatúrával”, a trianoni békével s még az ezt követő eseményekkel is foglalkozzanak. Magyarország földrajza mindegyik iskolatípusban a történelmi Magyarország földrajzát jelentette, amelynek tanítása során – fogalmazott a középiskolai tantervhez készített 1927-es utasítás – „reá kell mutatni a magyar-medencerendszer minden egyes tájának, a föld minden természeti tényezőjének az egész nemzet életében való fontos szerepére. Így mutathatjuk ki egyrészt a magyar föld és a magyar nemzet elválaszthatatlan kapcsolatát, másrészt a magyar föld minden egyes részének szoros összetartozandóságát, földrajzi, gazdasági, történelmi és politikai egységét. (...) Először mindig az oszthatlan magyar földet kell megmutatni, azután össze kell hasonlítani a megcsonkított országgal”. A tanítás minden iskolában rövid imával kezdődött és végződött, a nevezetes Magyar Hiszekeggyel, amely a régi Magyarország eljövendő feltámadását mint „isteni örök igazságot” véste a diákok tudatába.

Klebsberg, Kornis és munkatársaik útmutatásainak megfelelően a nacionalizmus és irredentizmus mellett nagy súly helyeződött az országvesztő baloldali radikális eszmék, elsősorban a kommunizmus és a szociáldemokrácia elítélésére. Károlyi és szövetségesei a korabeli tankönyvekben olyan nemzetárulókként jelentek meg, akiknek nemcsak saját „őszirózsás” forradalmukért, hanem „a zsidó Kun Béla vezérlete alatt kikiáltott proletárdiktatúráért”, valamint Trianonért is viselniük kell a történelmi felelősséget. (Ettől mai leszármazottaik is hideglelést kapnak, s folyamatosan „rettegnek”, illetve petícióznak, demonstrálnak „jeles ünnepeiken”, vagy amikor éppen ürügyet vélnek felfedezni erre).

A Horthy-korszak első periódusában tehát – szemben a mai állapotokkal – a katasztrofális gazdasági-pénzügyi helyzet és az ország szétroncsolt állapota ellenére kiemelt szerepet kapott a művelődés, kultúra és a közoktatás támogatása. Ezek első számú nemzetstratégiai területté váltak, hiszen a megmaradás és a jövő, a magyar feltámadás, a revízió legfőbb zálogát és feltételét jelentették. Klebsberg minisztersége idején a kultusztárca a költségvetési kiadások 10%-át kapta, s ennek közel 50%-át a népoktatás fejlesztésére fordították. Maga Klebsberg személyes példamutatásával is a nemes ügyet szolgálta: hivatalába gyalog vagy busszal és villamossal járt be, hogy minden apró fillért a népnevelés, a közoktatás céljaira lehessen fordítani.

Mindezek tükrében meglehetősen különös, hogy a jelenlegi hatalom a közoktatás államosítására és a totális állami ellenőrzés megvalósításának garantálására létrehozott intézményt épp Klebsberg Kunóról nevezte el. Hiszen a mai oktatáspolitiká mindenben az ellenkezője mindannak, amit Klebsberg képviselt: építkezés helyett rombolás, kisiskolák helyett mamut intézmények és iskolabezárások, a tanárok erkölcsi és anyagi megbecsülése helyett egzisztenciális ellehetetlenítésük és megalázásuk, normális iskolai légkör megteremtése helyett egy agyonbürokratizált káfkai világ fojtogató légköre, a szakmai érdem és rátermettség helyett a politikai megbízhatóság vizsgálata, miniszteri alázat helyett hivatali pöffeszkedés és arrogancia, s a sor még hosszasan folytatható. Talán épp ezért szerencsés kormányzati lépés lenne mihamarabb átkeresztelni a testületet mondjuk Benke Valéria Intézményfenntartó Központ (BIK) névre. Fiatalabb olvasóink kedvéért: Benke Valéria kommunista „oktatáspolitikus” volt, Biszku elvtárs kortársaként 1958 és 1961 között művelődésügyi miniszterként ténykedett, s elvtársi éberséggel őrködött afölött, hogy az egyetemekre, a pedagóguspályára kizárólag a politikailag abszolút mértékben megbízható pártkatona elvtársak kerüljenek.

Remélem, ezen kis írásommal sikerült valamelyest hozzájárulnom ahhoz, hogy Klebelsberg Kunóról reális kép alakuljon ki, még a nem történelem szakos tanár kollégák szemében is, és belássák: annak, ami ma Magyarországon a közoktatásban folyik, s amit a Klik képvisel, semmi köze sincsen e nemes jellemű gróf tevékenységéhez, szándékaihoz és hagyatékához.

Egy tragikus sorsú erdélyi fejedelem, akinek nem jutott koporsó

Kevés olyan alakja van történelmünknek, akiről annyira megoszlanának a történetírói vélemények, mint Kemény Jánosról. A tragikus bukása óta (1662) eltelt 350 esztendő alatt voltak olyanok, akik elismerően szóltak róla, jó szándékú, becsületes embernek tartották, aki egy tragikus politikai félreértésnek, rossz helyzetfelismerésnek köszönhetően vesztét. Mások nem találnak magyarázatot fejedelemségére, és kegyetlenséggel, karrierizmussal, politikai haszonleséssel vádolják.

Kemény egy tragikus világpolitikai helyzetben lett az erdélyi közélet meghatározó egyénisége. A 17. század második felében az európai politika napirendjére került a hanyatló Oszmán Birodalom kiszorítása Európából. Igen ám, csakhogy 1656 szeptemberében olyan váratlan politikai és katonai fordulat következett be Isztanbulban, amely egyrészt megpecsételte Erdély sorsát, másrészt a Porta hatalma még negyed századig régi erejében látszott tündökleni. Ez a konstantinápolyi fordulat annál meghökkentőbbnek hatott az európai diplomaták és hadvezérek előtt, mert ekkoriban a szultán birodalmát már Európa-szerte „leírták”. Az 1650-es években így bizonyos szempontból légmentes tér keletkezett Magyarország körül. III. Ferdinánd (1637-1657) tehetetlenségét az 1618 és 1648 között zajló pusztító harmincéves háborút lezáró vesztfáliai béke utáni kimerültség és politikai passzivitás bizonyította, a Porta pedig megtorlás nélkül hagyta I. és II. Rákóczi György önálló külpolitikai és katonai akcióit. II. Rákóczi György (1648-1660) tehát teljesen logikusan jutott arra a következtetésre, miszerint ha mindkét nagyhatalom akcióképtelen, Erdélynek, illetve Magyarországnak sikerülhet megnyernie a nagy politikai sakkjátszmát, s talán megvalósítható a Mohács óta dédelgetett politikai vágyalom: az országegyesítés. Ezért – a nagy előd, Báthory István nyomdokain haladva – 1656 végén elfogadta az egyik lengyel főúri párt által neki felkínált koronát. Vesztére.

1657. januárban indította Rákóczi lengyelországi hadjáratát, kezdetben sikereket is ért el, sőt hadserege, amelynek főparancsnoka Kemény János volt, elfoglalta Krakkó és Varsó városait is. Azonban még az előző esztendő szeptemberében történt valami rendkívüli dolog Isztambulban. Ez évben már az ötödik nagyvezért emelte a szultáni önkény hatalomra. Köprülü Mohamed egy írni-olvasni nem tudó 70 éves aggastyán vasakarattal és kemény kézzel rendbe szedte a birodalom zilált ügyeit, s a Porta ismét régi fényében tündökölt. S Köprülü nem tűrte hűbérese önálló katonai vállalkozását. Szigorú parancsot küldött Rákóczinak, hogy azonnal térjen haza, aki nem vette komolyan a török ultimátumot, nem mérve fel az oszmán fővárosban bekövetkezett politikai fordulat világrengető jelentőségét, mire a nagyvezér a krími tatár kánt küldte az erdélyi fejedelem ellen. 1657. július 31-én a mintegy 20 ezer főt számláló erdélyi sereg Kameniec Podolskinál a tatár kán fogságába esik, aki a Krímbe hurcoltatja őket. II. Rákóczi Györgynek sikerült megmenekülnie, mert egy kisebb udvari kísérettel néhány nappal korábban előrevágtatott, s épp július 31-én ért magyar földre. A Krímben fogságban ülő hadseregét nem váltotta ki, így csak azok szabadulhattak a rabságból, akiknek családja és rokonsága elég módos volt ahhoz, hogy összeadják a tetemes váltságdíjat. Keményért mint főgenerálisért 116 ezer tallért (erdélyi pénzben 58 ezer forintot) követelt a tatár kán. Rákóczi a Habsburgok bevonásával indítandó nagy európai törökellenes háborútól várta az erdélyi válság rendezését. A reneszánszát élő török hatalom bosszúja azonban nem maradt el. Köprülü nagyvezér Rákóczi azonnali távozását követelte, s miután ő erre nem mutatott hajlandóságot, 1657. október 27-én török követ érkezett Gyulafehérvárra, s kézbesítette a rendeknek a Rákóczi letételét parancsoló szultáni rendeletet. Így november 2-án az erdélyi országgyűlés fejedelemmé választotta – bár a jelöltek között Kemény és Barcsay Ákos neve is felmerült – Rhédey Ferencet, Bethlen Gábor sógorának a fiát.

Rákóczi azonban nem nyugodott bele hatalma elvesztésébe – sőt maga Rhédey is csak ideiglenes, átmeneti állapotnak tekintette fejedelemségét –, így 1658. március 27-én segélykérő delegációt menesztett Bécsbe, I. Lipót királyhoz. Erdélyben egyébiránt is egyfajta kettős uralom alakult ki, hiszen a cím szerinti fejedelem Rhédey volt, a valóságos hatalmat azonban továbbra is II. Rákóczi György gyakorolta, annál is inkább, mert ő volt Erdély legnagyobb birtokosa (s akkor még nem is szóltunk óriási kiterjedésű királyi magyarországbeli uradalmairól), őt azonban Köprülü semmi áron nem volt hajlandó uralkodóként elfogadni. A Portára küldött erdélyi követek így vallottak erről: „Ha Őnagysága kopját szúrna is a földbe, s azt arannyal borítaná, mégsem tűrnék a fejedelmi székekben. A vén eb vezír (ti. Köprülü) megdühödött ellenünk, jóakaróink sem mernek szólani, a pénz nem kell az ebnek” (Áldanánk napjaink politikusainak a nevét, ha ezen állítás rájuk is igaz lenne.) A bukott fejedelem hajthatatlansága azt eredményezte, hogy 1658 nyarán három irányból támadt az ellenséges had Erdélyre: a budai pasa és a nagyvezér nyugatról, a tatár és román segédcsapatok keletről és délről. Az igazi pusztítást a tatár és román martalócok végezték. Összlétszámukat 100 ezerre becsülik. Irtózatosa nagy szám ez, kivált ha figyelembe vesszük, hogy a fejedelemség összlakossága ekkoriban 700 ezer fő lehetett. S Erdélyben ez idő tájt még magyar többség volt. (A későbbiekben majd kitérünk rá, miért is van e ténynek fontos jelentősége.) A támadó hordák elpusztították Bethlen Gábor gyönyörű késő reneszánsz fejedelmi palotáját, a híres főiskolát és a székesegyház belsejét, kihányva sírjukból a fejedelmek s más előkelőségek holttesteit.

Az apokaliptikus pusztítás láttán az erdélyi három nemzet engesztelő küldöttséget menesztett a nagyvezérhez Temesvárra, ahol Köprülü nagyvezér, aki elveszítette bizalmát a Rákóczi kreatúrájának tekintett Rhédey iránt, 1658. szeptember 14-én Barcsay Ákost nevezi ki Erdély új fejedel-

mének. Ez volt Erdély történetében az első eset, amikor a török már a látszatra sem adott, s forma szerint is mellőzte a szabad fejedelmválasztás jogát. Rákóczi azonban Barcsay kinevezését sem ismerte el – alkotmányjogi szempontból teljesen érthetően, reálpolitikai szempontból már vitatható a lépése –, s hadaival ellene fordult. Végre, kétévi fogság után Kemény János 116 ezer tallérenyi váltságdíja egy részének lefizetése ellenében 1659. augusztus 26-án megérkezik Barcsay fejedelem Keresztesmezőn tartott országgyűlésére. Barcsay azonnal megbízta, hogy menjen követségbe Rákóczihoz, s próbálja meg helyreállítani közöttük a békét. Egy hónappal később, 1659.szeptember 24-én a marosvásárhelyi országgyűlés visszahelyezte Rákóczit a fejedelmi székbe, aki rövidesen követséget menesztett a királyi Magyarország főméltóságaihoz, azok segítségét kérve, ugyanezt cselekedte Barcsay is, csak ő a török Portára indította saját delegációját, s a szultán katonai beavatkozását sürgette. Ezzel teljessé vált a politikai káosz Erdélyben.

Ekkoriban kapcsolódik be tehát Kemény János a két uralkodó közötti tárgyalásokba, amelyeknek legfontosabb fejleménye, hogy mindkét fél felajánlja számára a fejedelemséget. Kemény több okból sem hajlandó azt elvállalni. Egyrészt a józan ész diktálta ezt számára, hogy az amúgy is bonyolult politikai helyzetet trónra lépésével ne kuszálja össze még inkább. Másrészt jelleméből fakadóan hűség tartó volt, komolyan vette a Rákóczi-háznak tett esküjét. (Már hűségesen szolgált az elődöt, I. Rákóczi Györgyöt is). Végül figyelemmel kell lennünk a 16-17. századi erdélyi belpolitikai viszonyokra is. Erdélyben az ország törvényei értelmében a „libera electio” útján választott törvényes fejedelem kétségkívül II. Rákóczi György volt. Már Rhédeyt is erős török ráhatás, parancs eredményeképp választották meg, Barcsayt pedig despotikus módon, egyenesen a nagyvezér ültette a fejedelmi székbe. Kinevezésének körülményeire jellemző, hogy amikor Barcsay nem akarta vállalni a fejedelemséget, a nagyvezér ellentmondást nem tűrő hangon ordítani kezdett vele, mire szegény Barcsay kénytelen volt belenyugodni a megváltoztathatatlanba. Ráadásul Barcsay a török támadást rövid uralkodásának egyik évében sem tudta elhárítani, és tovább bonyolította a problémát, hogy épp az ő uralkodása alatt emelte fel a szultán az Erdély által fizetendő adó összegét 40 ezer aranyra, ezenkívül 250 ezer arany hadisarcot is kivetett a fejedelemségre, s mindennek tetejében Barcsay ezt a pénzt valószínűleg magáncélokra fordította, hiszen a Porta – Rákóczi makacssága mellett – épp a summa nem fizetése miatt vezette évről évre hadjáratait Erdély ellen.

Kemény a marosvásárhelyi országgyűlés után nem kívánt részt venni a várható bonyodalmakban, s mivel kapott a diétától egy mentesítő törvényt, egy évre kivonult a királyi Magyarországon lévő birtokaira. Itt megnősült, feleségül vette Lónyay Annát, Wesselényi István özvegyét, így közvetlen rokoni kapcsolatba került az ország – király utáni – első számú közjogi méltóságával, Wesselényi Ferenc nádorral, és Aranyosmeggyesen telepedett le. Bár Kemény remélte, hogy a Mindenható „megelégedvén rajtam forgott keresztekkel, hátralévő kevés részét életemnek már nagyobb lelki s testi eredménnyel engedni eltöltenem”, e vérbeli államférfinak és hadvezérnek ez a boldogság nem jutott, nem juthatott osztályrészül. Wesselényi nádorral és a magyarországi főurakkal rendszeres összeköttetésben állott és folyamatos tájékoztatást kapott tőlük a Habsburgok politikájának aktuális állásáról, ennek köszönhetően formálódott 1659-1660 folyamán új politikai koncepciója. Tehát a leendő erdélyi fejedelem első kézből, ha úgy tetszik, hiteles forrásból jutott információkhoz az európai törökellenes szövetség szervezési munkálatairól, s a bécsi „háborús párt”, valamint a magyar főméltóságok ebben elfoglalt szerepéről. Az említett bécsi irányzat erősödését vonta maga után, hogy a török armádia 1660 nyarán ismét Erdélyre tört – a már jól megszokott, hároméves forgatókönyv szerint. Ezúttal azonban a támadásnak véstes kö-

vetkezményei lettek, ezért is erősödött a háborús irányzat I. Lipót kormányában. 1660. május 22-én II. Rákóczi György vereséget szenved Szejdi Ahmed budai pasától a szászfenesi ütközetben, ahol maga is halálos sebesülést kap. 1660. augusztus 27-én pedig Ali pasa, az Erdély elleni portai hadjárat szerdárja, miután egyesült Szejdi Ahmed, budai pasa seregeivel, másfél hónapos ostrom után elfoglalja Erdély legfontosabb erődjét, Váradot. A történelem, illetve a politika különös fin-tora, hogy Szejdi fogolyként magával hurcolja Várad alá a törökbarát fejedelmet, Barcsayt is. Tehát hiába halt hősi halált a törökellenes uralkodó, Rákóczi, ez a legkevésbé sem akadályozta a törököket, hogy végigpusztítsák a Partiumot, ezerszámra hajtva el a foglyul ejtett lakosságot rabszolgának Sztambulba, majd birtokba vegyék Váradot, erősítve így az erdélyi politizáló közvé-leményben a törökellenes irányzatot.

1660 nyarán tehát úgy tűnt, hogy közel egy évszázad elteltével, Nagy Szulejmán Szigetvár alatt bekövetkezett halála után, amikor az oszmánok megálltak az európai hódítás akkori határán (drinápolyi béke, 1568), most a „Köprülü-reneszánsz” idején ismét tovább kívánják növelni a hódoltság területét, hiszen a budai pasa, Szejdi még Várad eleste előtt megüzente a Habsburgoknak, miszerint a szultán magáénak tekinti Rákóczi hatalmas királyságbeli uradalmait, gyakorlatilag egész Északkelet-Magyarországot, sőt Erdély hódoltatásával is fenyegetőzött. Várad eseteinek Európa-szerte nagy diplomáciai visszhangja támadt. „Várad a török kezébe esett, ami annyit tesz, hogy a barbároknak megnyílt az út Magyarországot, Morvát, Sziléziát és Lengyelországot megrohanni” – fejezte ki 1660. szeptember 17-ei jelentésében Chiaromanni parmai követ a nemzetközi hangulatot. Krakkó, Velence, Róma, Párizs egyaránt az egész Európát fenyegető veszedelemnek fogta fel, hogy Szent László király városának tornyaira az ottomán félhold került. Éppen ezért 1660 nyarán a grazi konferencián a magyar politikusok azt a javaslatot tették, hogy a török ellen a német fejedelemségek, Franciaország, Velence, a pápai állam és Oroszország összefogásával egy nemzetközi koalíciót hozzanak létre.

Az elképzelés teljesen reális volt az adott nemzetközi viszonyok között. Miként azt a korszak kiváló ismerője és szakértője, R. Várkonyi Ágnes több tanulmányában is kifejti, a vesztfáliai béke (1648) után a világgazdaság kiterjesztését élő Európában a török hatalma több ok miatt is neu-

ralgikus s eltávolítandó góc lett. A Porta uralma alá hajtott területek fontos nyersanyag-lelőhelyeire, piacaira, gazdasági kulcspozícióira egyre inkább szükségük volt a korai kapitalizmus nagyvállalkozóinak. A dinamikusan fejlődő Európa nem mondhatott le a török alatt élő országok gabona-, állat-, bőr-, gyapjú-, fa- és egyéb szállítmányairól, a bányatermékekről, és nem nélkülözhetette az angol szövetek és a német fémipari termékek kielégíthetetlen külső piacait. Anglia és Franciaország már a 17. század eleje óta kiépítették az oszmán területeken kereskedelmi támaszpontjaikat, ezek azonban veszélybe kerültek a Török Birodalomban az 1660-as évektől kibontakozó – fentebb már említett – Köprülü-féle restaurációs hatalmi politika következtében, amely mögött egy erős fundamentalista iszlám vallási csoport és belső török-arab kereskedőréteg állt. Várad török ostroma idején egy német újság leszögezte, hogy annak elestével veszélybe kerül a hegyaljai borvidék és a délről Kassán át Lengyelországba vezető kereskedelmi út. Velence pedig a román fejedelemségekből származó importszállítmányai miatt aggódott Erdély sorsáért.

A fentebb mondottak következtében Erdélyben is felülkerekedett a Habsburg-párt. Az 1660. augusztus 25-én Bonchidán tartott tábori országgyűlés úgy határozott, hogy Bécshez folyamodnak segítségért, és Kemény Jánost mint a rangban első, legtekintélyesebb és igen jó királyi magyarországi s ezen keresztül bécsi kapcsolatokkal rendelkező politikust visszahívták az országba. 1660 nyarára Keményben megérlelődött a gondolat, hogy Erdély nemzetközi helyzetében sok minden megváltozott az Önéletírásában – 17. századi irodalmunk egyik remekműve és nélkülözhetetlen történelmi forrás is – általa is a legnagyobb erdélyi államférfinak és példaképnek tekintett Bethlen Gábor uralkodása óta. Az újra feléledt török expanzió, a területfoglalás általános pánikhangulatot idézett elő országszerte, sőt miként láttuk Európában is. Kemény úgy látja, hogy Erdély száz évre visszanyúló viszonylagos függetlensége a török oltalma alatt már nem tartható fenn a továbbiakban, épp az oszmán hatalom félelmetes méreteket öltő megerősödése és agresszív politikai-katonai törekvései következtében. Ugyanakkor Wesselényi nádortól és más magyar mágnásoktól is folyamatosan értesült a bécsi politika megváltozásáról és a háborús párt felülkerekedéséről.

Mindezért az erdélyi bevonulás mellett döntött, és 1660. november 20-án kiáltványt intézett az erdélyi rendekhez, melyben felsorolta indulásának okait. Arról az óhajáról szól, hogy a hazát fenyegető végső veszedelem elhárításában kíván közreműködni, illetve a személyében esett sérelmek dolgát is tisztázni akarja. Megemlíti még, miszerint az „egyességet” – ma nemzeti egységnek mondanánk, amitől reménytelenül messzire került a 21. század eleji magyarság – tekinti a megmaradás legfőbb eszközének, s ennek megvalósításáért indult el Erdélybe. 17. századi történelmünk egyik legnagyobb alakja ezzel nekivágott egy mind konkrét, mind szimbolikus értelemben vett igen kockázatos útnak, hogy annak végére érve megszerezze a fejedelmi hatalmat .

Kemény János fejedelem, akinek nem jutott koporsó – 17. századi sakkjátszma és krimi Erdélyben

Kemény János 1660. november 22-i Erdélybe indulását követően Bethlen Gábor és az öreg Rákóczi György tanítványaként gyorsan és erélyesen járt el. A török által fejedelemmé tett Barcsay Ákosnak az eredményes ellenállás megszervezéséhez szükséges intézkedések megtételére sem maradt ideje. Jobb híján bezárkózott görgényi várába, és testvérét, Gáspárt egy kb. 1200 fős sereg élén a Szamos völgyébe küldte Kemény feltartóztatására.

Kemény János portréja a Vasárnapi Újság 1857. évi 40. számában

Azonban Kemény szétverte Barcsay Gáspár haderejét, aki maga is elesett a harcban. Erdélyi bevonulását követően mindenfelől özönlöttek zászlai alá, különösképpen a katonai erő szempontjából legjelentősebb székelység seregei. A székelyek mindvégig hűségesek maradtak Keményhez. Megnyerte magának a Barcsay-párt két fő oszlopának tekintett főurat, Haller Gábort és a kiváló történetírót, Bethlen Jánost. (Aki természetesen nem őse mai televíziós névrokonának, Betlen Jánosnak.) Eközben ostromzár alá vonta Görgény várát, majd 1660. december 11-én személyesen is találkozott Kemény János és Barcsay Ákos. Megegyezősük szerint mindketten külön meghívóval december 24-ére Szászrégen városába országgyűlést hívnak össze, s a fejedelem személyének kérdését a diéta akaratára és döntésére bízzák. Barcsay ígéretet tett arra, hogy a töröktől nem fog segítséget kérni, viszonzásul pedig azt kötötte ki Kemény, miszerint ellene, valamint párthíveivel szemben semmiféle büntető intézkedést nem fognak hozni. A továbbiak szempontjából nagyon fontos körülmény, hogy Barcsay kötelezettséget vállalt, hogy amennyiben ígéretét megszegi, Keménynek akár az országgyűlés megkerülésével is joga legyen eljárnia ellene.

A fentiek értelmében 1660. december 24-én Szászrégenben összeült az országgyűlés. Barcsay december 31-én feloldotta az 1437-es kápolnai unióval született három rendi nemzet – magyar, székely és szász – küldötteit a neki tett hűségeskü alól. 1661. január 1-jén a követek Keményt fejedelemmé választották, egyúttal január 5-én Barcsay ismételt ígéretet tett, hogy szabadsága és bántatlansága fejében elismeri Keményt törvényes uralkodónak, és nem törekszik megdöntésére. Az országgyűlési végzések között volt két új és különös jelentőséggel bíró. Az egyik értel-

mében Erdély szakíthat a Portával, ha az „nyilvánvaló romlásunkra és veszedelmünkre” törekedne. A másik nyilvánította, hogy az országgyűlés határozatai akkor is törvényerővel bírnak, amennyiben azokat a fejedelem nem erősítené meg. Valójában azonban a rendi hatalom sohasem kerekedett a fejedelmi uralom fölé Erdélyben, ellentétben például a királyi Magyarország esetével. Az országgyűlés megvalósította Kemény legfőbb belpolitikai céljait: Barcsayt sikerült békés úton lemondásra kényszerítenie, és az ország politikai egységét majd négy év után első ízben helyreállította.

A szászrégeni diéta berekesztése után egy ideig még zavartalannak tűnt a régi és az új fejedelem viszonya. Azonban Kemény rövidesen megkezdte a török párt felszámolását. Az első összecsapásra a volt fejedelem testvérével, Barcsay Andrással került sor, aki nem volt hajlandó átadni Fogaras várát az új fejedelem számára. Persze, erre a hatalmi viszonyokon kívüli jó oka volt: a tatár rabságból a Keménynek adott hitlevele ellenére szökött meg, joggal tartott tehát az akkoriiban tatárok előtt kínos helyzetbe került kezességvállaló megtorlásától. 1661. március 15-én Fogaras megnyitotta kapuit az ostromlók előtt, s Kemény elfogatta Barcsay Andrást.

A legfontosabb belpolitikai problémává azonban az új és a bukott fejedelem viszonya vált, annál is inkább, mert ez utóbbi a török párt feje is volt egyben. Mindmáig tisztázatlan, hogy Barcsay kapcsolatban állt-e a Portával 1661. január 1-je után is, így törekedve riválisa megbuktatására, vagy az egész vádat Kemény János találta ki. A sokat hangoztatott gyanút alátámasztó írásos bizonyíték ugyanis nem maradt fenn. Ellenben a Keménnyel nem rokonszenvező Bethlen János határozottan állítja, miszerint Barcsay Kemény fejedelemsége alatt is rendszeresen írogatott a töröknek, s amennyiben ez így volt, ő kancellárként minden bizonnyal saját szemével látta is az elfogott leveleket. Fennmaradtak viszont Kemény János levelei, melyekben óva inti Barcsayt az ellenséges cselekedetektől. Bárhogyan is volt, tény, hogy az egymást követő országgyűlések feljogosították az uralkodót a Barcsayval szemben történő eljárásra. A besztercei diéta 1661. április végén felhatalmazást adott a kezébe arra az esetre, hogy azokat, akik a szászrégeni fejedelemsválasztó országgyűlés óta idegen nemzetekhez – jelesül a törökhöz – írtak az uralkodó tudta nélkül, letartóztassa. Így 1661. május 6-án egy vadászat után Kemény Barcsay Ákost őrizetbe vétette. Andrást hamarosan mind – fentebb már említett – hitlevele megsértése, mind az ellene folytatott levelezése miatt felakasztatta. Az 1661 júniusában tartott medgyesi országgyűlés pedig lényegében Barcsay Ákosra, a „törökkel bélett” fejedelemre is kimondta a halálos ítéletet. A gyűlés végzése szerint, minthogy Barcsay a felszedett, de a török részére nem továbbított adónak a visszaszolgáltatására nem hajlandó, Kemény Barcsay javaihoz szabadon hozzányúlhat, s mivel megszegte a fejedelemnek adott kötelezvényét, vagyis kapcsolatot tartott fenn a Portával, a rendek az uralkodóra ruházzák azt a jogot, hogy vele szemben saját tetszése alapján eljárjon. Betűje szerint nem, szellemében azonban ez a cikkely – a nevezetes 5. artikulus – halálos ítélet volt, mivel az eljárás lebonyolítása és végrehajtás kizárólagosan Kemény akaratától függött.

1661. július 3-án marosújvári táborában kelt levelében erélyesen figyelmeztette Barcsayt, hogy az ellenségeivel való kapcsolattartást azonnal szüntesse meg, mert az ügynek „annak idejében” súlyos következményei lehetnek. Lehetséges, ekkor még Kemény maga sem tudta, hogy ez az „annak ideje” egy-két nap múlva meglesz. Lehet, már ekkor tudta. Innentől kezdve csak feltételezésekre hagyatkozhatunk. Valószínűleg soha nem fogjuk már megtudni, volt-e szerepe Keménynek elődje meggyilkolásában. Tény, hogy az Erdélybe betört török elől a fejedelem Barcsayt mostohatestvérével, Buday Zsigmonddal Görgényből a biztonságosabb Kővárra indíttatta. Mind-

azonáltal itt azt is meg kell jegyeznünk, hogy Keménynek már kerek egy hónapja tudomása volt arról, hogy a török nem kívánja Barcsayt a fejedelmi méltóságba visszahelyezni. Ezt Ali pasának, az Erdély elleni hadjárat szerdájának leveléből kétséget kizáró bizonyossággal tudhatta, illetve tudta. A Porta ingatagsága és határozatlansága miatt végleg elejtette Barcsayt. Tény azonban, hogy a Görgényből Kóvár felé vezető úton Répa vagy Kozmatelke falu határában gyilkosok végeztek Barcsay Ákossal és Buday Zsigmonddal. Máig nem tudjuk, hogy kik lehettek ezek, és kinek a parancsára cselekedtek. A történetíró Bethlen kancellár a foglyokat kísérő Váradi János kapitány lovaskatonáinak tulajdonítja a gyilkosságot.

Az előzményekből mindamellett nyilvánvalónak tűnik, hogy amennyiben Kemény végezni akart volna a török kegyeiből kiesett Barcsayval, úgy a felesleges utaztatás helyett a végrehajtás bármilyen módját az országgyűlési végzések erejével törvényesíthette volna, hiszen ezek akár a kivégzésre is felhatalmazták őt. Következésképp ebből a szemszögből nézve az ügyet, teljességgel érthetetlennek tűnhet az a feltételezés, miszerint Kemény áll a dolgok háttérében. Vannak azonban az ügynek más aspektusai is. Figyelembe kell vennünk például a Barcsay-ügy lezárásával kapcsolatban azt a tényt, hogy a háládatlanság volt Kemény gondolkodásmódjában az, amit az egyik legsúlyosabb bűnnek tartott, továbbá a belső egyenetlenséget Bethlen Gábor, a nagy példakép szellemében az „ördög plántájának” tartotta, és saját bevallása szerint is a fejedelemségre annak kigyomlálásáért és a „szép egyesség” megteremtéséért indult. Végül de nem utolsósorban, nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy – miként annyi más politikus e korban Európaszerte – Kemény Machiavelli tanítványa volt, s a mester tanácsa az adott helyzetet illetően félre nem érthető: „Az új fejedelemnek hatalmát az új rend ellenségeire mért valamely rettenetes csapással kell megszilárdítania”. A Discorsiban ugyanezt ajánlja: „A fejedelem nem él biztosan fejedelemségében mindaddig, amíg azok élnek, kik általa megfosztattak”. Az is kétségtelen, hogy Kemény le akart számolni végleg a török párttal, amely akadályozta őt koncepciója végrehajtásában. Ez amúgy is egyfajta erdélyi politikai tradíció volt, szinte minden előd alkalmazta, gondoljunk itt arra, hogy a 16. század végén Báthory Zsigmond Bocskai István ösztönzésére milyen véres kegyetlenséggel számolt le a Habsburg-orientáció híveként az akkori török párttal. A sors különös történelmi fiktora, hogy utóbb Bocskai épp a török szövetség híveként fordult az Aranybulla ellenállási záradékára, illetve Kálvin elhíresült ún. zsarnokölési elméletére hivatkozva a magyar királyi címet viselő Habsburg-uralkodó, I. Rudolf ellen. Kemény államférfiúi ideálja, Bethlen Gábor pedig uralkodása kezdetén épp Báthory Gábor Habsburg-pártját likvidálta, s a szerencsétlen Báthory ugyanúgy végezte, mint Barcsay, örök titokként hagyva az utókorra, hogy vajon Bethlennek része volt-e ebben az emberölésben.

A törökös irányzattal történt leszámolás azért is nélkülözhetetlen volt, mert – miként arra már utaltunk az előző részben – a szerveződő nagy törökellenes európai keresztény összefogás eredményében és annak részeként Kemény János a Habsburg-orientációt képviselte. Igaz, megválasztásakor fejedelmi hitlevelének feltételei közé a török iránti hűség megtartását is beiktatták. Teték ezt azért, mert az ország létérdeke volt, hogy ameddig a császári segítség meg nem érkezik, ne zúdítsák Erdélyre a török-tatár-román martalóchadakat. Amúgy is nehéz külpolitikai helyzetbe csöppent, mivel késő őszi betörésekor Barcsay rögtön elszalasztotta követét, Buday Pétert a Portára, s ott azzal vádolta Keményt, hogy császári hadakkal, ellenségként tört rá az országra. Mindazonáltal a helyzet kezdetben mégsem volt olyan súlyos, mint amilyennek látszott. Megválasztása után azonnal, 1661. január elején Kemény levélben fordult a nagyvezérhez, hozzájárulását kérve az uralomváltáshoz. Isztambulban tudomásul is vették a változást, és csupán a kétévi

adó- és hadisarchátralék lerovását követelték, valamint, hogy az új fejedelem megerősítés végett jelenjen meg a temesvári pasa színe előtt.

Kemény János azonban egyfelől eleve külpolitikai irányváltásra készült, másfelől teljesíthetetlennek találta a török feltételeket. Az 1658 óta folyamatosan végigdúlt és agyonsarcolt Erdély képtelen volt kifizetni a rárótt hatalmas pénzüsszeget. Szinte a Portára küldött diplomáciai küldöttséggel egyidejűleg elküldte követeit, Bánffy Dénest és Kászoni pátert Bécsbe I. Lipóthoz, a császári segítség minél gyorsabb kieszközlése végett, majd a már más vonatkozásban említett besztercei országgyűlésen 1661 áprilisában kinyilvánították Erdély elszakadását a töröktől, és a fejedelem Bécs védnöksége alá helyezte országát. Miután a török előtt bizonyossá vált Kemény szándéka Erdély jövőbeni külpolitikáját illetően, 1661. május végén Ali pasa szerdár megindult Nándorfehérvárról hadaival, hogy letegye a fejedelmi székéből a Porta ellen lázadó fejedelmet, s a helyére kinevezett új török vazallustól hűsége első jeleként az adó és a sarc megfizetését követelje.

Eközben 1661. január végén Bánffyék is megérkeztek Bécsbe, hogy megteremtsék a hivatalos, diplomáciai kapcsolatfelvételt I. Lipót kormányzatával. Ott addigra beteljesedett a korábbi részben már vázolt, 1660 nyarán kezdődött külpolitikai irányváltás: a törökkel való konfliktust vállaló és egy Duna-medencei súlypontú Habsburg Birodalom megteremtését célul kitűző ún. háborús vagy törökellenes párt kerekedett felül a dinasztia nyugati érdekeinek prioritását hirdető ún. spanyol párttal szemben, ami kétségkívül más perspektívába helyezte a három részre szakított Magyarország jövőbeli politikai kilátásait, s mindenképpen a Kemény által meghirdetett új külpolitikai kurzus létjogosultságát igazolta. I. Lipót 1660. december 15-én szétküldte Erdély ügyében segélykérő követeit Európa hatalmaival. Válaszul a német birodalmi uralkodók közül a brandenburgi, pfalzi és kölni választók segílyt ígértek, a szász fejedelem pénzt és hadat ajánlott, továbbá a mainzi érsek és a pápai nuncius egyaránt támogatásukról biztosították a császárt, ha hadba száll Erdély érdekében. Ismételten fontos hangsúlyoznunk a Bécsben bekövetkezett stratégiai irányváltás jelentőségét, hiszen 1661 tavaszán oly elszánt volt a császárvárosban a közhangulat, hogy még az a lehetőség is felmerült, hogy maga Lipót császár áll a keresztény koalíciós had élére.

Bánffy 1661 áprilisában számol be Kászoni útján részletesen bécsi tárgyalásairól. E hosszas megbeszélések azt eredményezték, hogy I. Lipót kormánya hajlandónak mutatkozott oltalma alá venni Erdélyt, ha a fejedelemség három erősségébe Kemény császári őrséget fogad be. A követ sürgeti a fejedelemtől az országgyűlési végzés kézhezvételét is – erről dönt a három nemzet 1661. április végén Besztercén – , végül közli a haditervet is. Ennek lényege, hogy Erdélyt – tekintettel a nagy távolságra és a rendkívül hosszú utánpótlási vonalra – nem közvetlenül, hanem közvetve, egy diverziós hadművelettel segítik meg, úgy, hogy a Montecuccoli fővezér alá rendelt 20 ezer főnyi sereg a Duna mentén Esztergom és Buda ellen indított támadásával vonják el a török hadat Erdély alól, ha az annak megtámadására készül, miként az teljes bizonyossággal várható volt. Ezen túl a Felső-Tiszához egy ún. repülőtábor, vagyis egy minden irányban könnyen bevethető 2-3 ezer főnyi könnyen mozgatható sereget vezényelnek Kemény János megsegítésére. Fontos szerepet szántak még a délnyugati hadszíntérnek: itt Zrínyi épülő vára mint logisztikai bázis és seregeinek beütése a hódoltsági területekre, továbbá Kanizsa ostroma vonták volna el a török fősereget Erdélyről.

A kocka el volt vetve, a nyílt szakítás a törökkel minden eddigi török pusztításnál nagyobb romlás árnyékát vetítette előre, ha a keresztény koalíció haderejének felvonulása valamilyen okból mégis meghiúsulna. Kemény talán még sohasem tekintett ilyen kedvező kilátásokkal a jövőbe. Arról viszont ekkor még sejtelve sem lehetett, hogy mire követői – Kászoni és a későbbi erdélyi politikában oly fontos szerepet játszó Teleki Mihály – Bécsbe érkeznek, már elkéstek mindenről: az udvarban ismét megváltozott a politikai széljárás, s a nyugatias, spanyol párt kerekedett felül, amely keleten a törökkel mindenáron békét akart. Ez jutott kifejezésre a Bécs és Konstantinápoly között 1661. május végén létrejött bécsi titkos egyezményben is. Eszerint Lipót császár és magyar király elismeri az utóbbi évek minden török hódítását, tehát lemond Váradról és elejti Kemény fejedelmet. A szultán cserében nem háborgatja a magyar király birodalmát, felhagy az erdélyi hadjáratával, sőt hozzájárul, hogy új, hozzá hű fejedelmet válasszon az ország. Ezzel az érdeksféra-megállapodással, illetve újarörögítéssel tulajdonképpen Kemény János sorsa megpecsételődött, s mindaz, amit Bécs látszólag a megsegítésére tett, nem volt több politikai színlelésnél. (Sok ilyen esetet említhetnénk történelmünkéből, az egyszerűség kedvéért vegyük most csak a közelmúltból az Egyesült Államok 1956. évi Magyarországgal szembeni politikáját, de említhetnénk az 1990. évit is.)

Tehát amikor 1661. június végén Ali pasa hadserege benyomult Erdélybe, azonnal deklarálta, miszerint a német-római császár közbenjárására hajlandó ugyan meghagyni Erdélyt fejedelemségnek, vagyis kegyesen eltekint az ország hódoltatásától, de Kemény Jánost nem tűri meg a fejedelmi székben, s ameddig az ország rendjei nem detronizálják őt s nem választanak új uralkodót, addig ő dúlja Erdélyt, hogy e lépés megtételére rákényszerítse az országot.

A török erdélyi hadjáratával párhuzamosan zajlott Montecuccoli ún. furcsa hadjárata Észak-Magyarországon. Amikor 1661. július második felében a tábornok hadserege megérkezik Komárom alá, azt a parancsot kapja Bécsből, hogy azonnal induljon Felső-Magyarországra vagy azon túlra. Noha a profi stratégia Montecuccoli kész öngyilkosságnak tartja a haditervet, mégis engedelmeskedik hű katonaként. Hiszen annak idején éppen az Erdély közvetlen megsegítésére irányuló terv képtelensége miatt született a másik verzió, a diverziós megoldás, amelynek célpontja Buda volt. Az egész értelmetlen katonai akció az 1661. május végi bécsi titkos megállapodás ismeretében kap értelmet. A Habsburgoknak ugyanis nem kellett attól tartaniuk, hogy a török a védtelenül hagyott Ausztriára támad vagy éppen Montecuccoli seregére, megbontva ezzel a békét. A hadsereget viszont a magyarországi és európai közvélemény felfokozott várakozása idején nem lehetett – beláthatatlan következményektől tartva – egyszerűen leszerelni és hazaküldeni. Viszont ha ragaszkodnak az eredeti elképzeléshez, vagyis a Duna-menti előrenyomuláshoz, akkor az európai közvélemény nyomására a nyár folyamán meg kellett volna indítani a Buda elleni támadást, viszont ezt lehetetlenné tette a májusi titkos béke-megállapodás. Éppen ezért, még mindig jobb volt az óriási anyagi veszteség és néhány ezer ember feláldozása a birodalmi érdek oltárán, mint a nagy törökellenes háború kirobantása. Végül is ezért, s nem Kemény János megsegítésére küldték Erdély irányába Montecuccoli seregét 1661 júliusában.

Közben – a titkos megállapodásról mit sem tudó – Kemény János helyzete mind lehetetlenebbé vált Ali támadásának köszönhetően Erdélyben. 1661 nyarán elkövetkezett immár az ötödik nyári vész. Ali serege mellett Izmail budai pasa hadai is betörték a Királyhágón túli területre. Ebben a kritikus helyzetben, a hatalmas túlerővel szemben a fejedelem parancsot adott a visszavonulásra. Hadseregét kettéosztotta: a főszereg a Maros-Szamos völgyén át megkezdte a kivonulást a

királyi Magyarország irányába, hogy ott egyesüljön a császári ármádiával, egyúttal a török-tatár sereget is maga után vonva kikényszerítse a keresztény és az oszmán hadak közötti döntő ütközetet, mit sem sejtve arról, hogy egy ilyen összecsapásra a nagyhatalmi háttéralku következtében nem fog sor kerülni. A székely haderőt viszont bennhagyta Erdélyben, döntően a délkeleti országrészben elhelyezkedő szász városok és erődök védelmére. 1661 júliusának végén az erdélyi sereg már a királyságban van, Máramaroson keresztül továbbindul Szatmár irányába, majd átkelve a Tiszán a Bodrogtközben állapodik meg. Kemény itt várta Montecuccoli megérkezését, aki 1661. augusztus 18-án érte el a Tisza vonalát. A két sereg ezt követően a Szatmár melletti – a későbbiekben, 1711 után még nevezetessé váló – Majténynál egyesült. Ezzel egyidejűleg Ali is visszavonult Erdélybe. A két időpont egybeesése aligha lehet a véletlen műve. A bécsi titkos megállapodás alapján a szerdárnak el kellett kerülnie a fegyveres harcot, másrészt pedig új fejedelmet kellett az ország élére állítania, s így a lehető leghamarabb eltávolítania Montecuccolit Erdélyből.

A végjátékban szerencsétlen Kemény János már csupán egy politikai színjáték akaratlan szereplője, aki a rendezői szándékokról semmiféle érdemi információval nem rendelkezik. Ali erdélyi fejedelemkereső útja végül eredménnyel járt: 1661. szeptember 14-én a marosvásárhelyi országgyűlés megválasztotta Apafi Mihályt, így újra két uralkodója volt Erdélynek. Kemény és Montecuccoli serege Kolozsvárig jutott, amikor a császári fővezér szeptember 17-én végre megkapta a várva várt hírt: három nappal korábban megtörtént a fejedelemválasztás. Ezzel küldetése véget ért, s rögtön közölte is Keménnyel, hogy hadait magyarországi téli táborozásra viszi. Azonban, tovább áztatva a fejedelmet, közölte vele, hogy tavasszal még nagyobb segítséggel tér vissza. Ekkor már minden bizonnyal tudta Kemény, hogy Bécs miféle játékot űz vele, minthogy azonban Ali pasa még mindig Erdélyben tartózkodott, szeptember 18-án a császáriakkal együtt maga is megkezdte a kivonulást az országból, de Kővár térségében táborot vert, ugyanis nem adta fel azt a szándékát, hogy a török kitakarodása után visszatér Erdélybe és elűzi Apafit. A végső út előtt még tett egy sikertelen próbálkozást: a hozzá mindvégig hűséges székelyek Apafi elleni felkeléséről hallva, elhatározta, hogy katonai segítséget nyújt nekik. Saját, jól felfogott hatalmi érdeke mellett más is közrejátszott döntésében. Bethlen János szemtanúja volt lelki vívódásainak. Így ír erről: „Az ország szorongattatásáról és a székelyek végső veszedelméről hallva nagy aggodalmakat állt ki. Bevallotta, hogy nyílt csatában szembeszállni gyenge, de alávalóságnak tartotta, hogy elhagyja őket”. 1661. október 21-én épp abban az órában verte le Izmail budai pasa a szerencsétlen székelyek felkelését, amikor Kemény megindult seregeivel.

Végezetül Kemény számára 1661. november végén érkezik el az annyira óhajtott cselekvési lehetőség, amikor Ali pasa visszaindul téli szállásra Temesvárra, Apafi pedig érdemleges haderő nélkül magára marad Erdélyben. S itt fel kell tennünk a kérdést, hogy vajon hatalma végleges elvesztésének az önző lehetősége vitte be újra Keményt az országba, vagy a hazája sorsa iránt felelősséget érző államférfi döntését kell látnunk e cselekedetében. Valószínűleg mind a két motívum szerepet játszott benne, bár valószínűleg az első hathatósabban esett latba. 1662. január 3-án megkezdte az Apafi elűzésére irányuló támadást. A Segesvárra zárkózott Apafi ellen január 20-án indítja meg az ostromot, elvetve az új fejedelem tárgyalási javaslatát. Közben azonban Apafi segítségére érkezik Kucsuk Mehmet pasa 2 ezer főnyi török segédcsapattal. Most már csakugyan nincs más hátra, mint az újabb visszavonulás. Két nappal később, 1662. január 22-én Nagyszöllős falunál a török erő csatára kényszeríti Kemény seregét. A csata közben Kemény lezuhan a lováról, s alakja innentől a legendák kódéba vész. Bethlen János úgy tudja, hogy saját

menekülő katonái tiporták agyon. Szalárdi János szerint „sem feje, sem teste fel nem találtatott”. A később élt Cserei Mihály úgy hallotta, miszerint köntösét és fegyverét Apafinak vitték, s utóbb a fogarasi tárházban őrizték, de „testét soha fel nem találták, hogy eltemessék”. Egy császári katona azt beszélte, hogy látta őt egészen egyedül, karddal a kezében, mialatt emberei futottak. Levágott fejét, úgy látszik, a törökök vitték magukkal, teste talán közös sírban nyugszik. Az, hogy süvegét és kardját rongált állapotban találták meg, arról vall, hogy nem futott meg végzete előtt: az utolsó pillanatig küzdött.

Kemény János voltaképpen egy válságos világpolitikai helyzet tragikus áldozata volt, korántsem egyedüliként a magyar történelemben. Azonban a bukást illetően saját felelőssége sem kerülhető meg. Úgy tűnik, hogy mint más uralkodók hadvezére és diplomatája remekül megállta a helyét, azaz felsőbb döntések végrehajtójaként kiválóan működött, azonban amikor mindez, tehát a döntéshozatal felelőssége az ő vállára nehezedett, gyengének bizonyult. Halála előtt fel kellett ismernie mindezt és politikájának kudarcát, s ez teszi sorsát tragikussá. Mint minden tragédia hőisének, neki is a halál az egyetlen út, a megváltás.

Báthory István országegyesítési törekvései

1541 történelmünkben tragikus földcsuszamlás volt, amely három részre szakította a középkori Magyarországot, és de facto létrehozott a Magyar Királyság területén, Erdélyben egy új államot, az ország középső területeit pedig egy ázsiai, despotikus jellegű hatalom, a Török Birodalom kezelte be. Az új, erdélyi állam szembetűnő sajátossága volt, hogy születésétől megszűnéséig nemcsak a császár és a szultán tekintette a világpolitikai körülmények szülte kényszerű, ideiglenes alakulatnak, hanem ilyenként számoltak vele maguk az erdélyi rendek és fejedelmek is.

Báthory István

A török protektorátus alatt álló Erdély és a Habsburgok által uralt királyi Magyarország egyesítése – noha mindkét országrész uralkodói és vezető politikusai vallották szükségességét – a korszak legnehezebb feladatának bizonyult. Szétválaszthatatlanul kapcsolódott ugyanis a török kiűzésé-

nek kérdéséhez, s így kézenfekvő, hogy a Porta minden eszközzel igyekezett az egyesülési kísérletek megghiúsítására. A török nagyhatalom – mai kifejezéssel élve – befolyási övezetének tekintette a tőle függő Erdélyt, amely az ütközőzóna szerepét is betöltötte a két császár birodalma között. Ez a tény alapvetően akadályozta, hogy a királyi országrész és Erdély egyesüljön, akár a hódoltsági terület érintetlenül hagyása nélkül is.

A Báthory család sárkányfogas címere

Az első erdélyi fejedelmként számon tartott János Zsigmond – aki valójában e titulust soha sem használta, hanem a valós jogi helyzetet tükröző *rex electus*, választott király címmel élt – halála után az erdélyi rendek az 1533-ban született Báthory Istvánt (1571-1586) választották meg 1571. május 25-én vajdának és a székelyek ispánjának. Ősi, nevezetes nemesi família sarja volt, a sárkányfogas Báthory-címer eredete a hagyomány szerint arra vezethető vissza, miszerint az ősapa, Opos egy sárkányt fullasztott az ecsedi lápba. A donációt II. András király írta alá hívének az általa vezetett kereszties hadjárat idején 1217-ben, szemben Jeruzsálemmel, a Tábor-hegy alatt. A választás megfelelt Isztambul akaratának, hiszen a török követ által hozott fermánban, azaz piros zsákba varrt szultáni parancsban is Báthory neve szerepelt, ugyanakkor az újonnan választott uralkodó a Fejedelmi Tanács tagjai előtt titokban esküt tett a magyar királyra, I. Miksára (1564-1576) is: engedelmes alattvalója lesz, a vajdai tisztséget és a reá bízott várakat, amikor az uralkodó kívánja, átadja neki. Báthory azonban hamar önállósította magát a napi politikában, különösen miután osztrák hercegnőt kért feleségül, de kérését Bécsben visszautasították. Sőt, nyíltan a Habsburgok kreatúrája, Bekes Gáspár ellen fordult, akit Báthory uralmának megdöntésére szemeltek ki, s akinek ezért menekülnie kellett 1573 őszén Erdélyből. Bekes I. Miksa támogatásával, haddal tért vissza két év múlva Erdélybe, azonban Báthory 1575. július 8-án Kerelőszentpálnál nagy harc után megfutamította ellenfelét, ezzel végleg megszilárdította fejedelmi hatalmát Erdélyben.

Bekes Gáspár

A győztes még a csatamezőn ítélkezett az uralma megdöntésére fegyvert emelők közül azok fölött, akik a kezére kerültek, hat előkelő nemből felakasztatott, majd Kolozsvárra összehívta az országgyűlést, ahol folytatódott a megtorlás. Itt Bekes Gáspárt és lázadó társait fej- és jószágvesztésre ítélték. Többségük vezérükkel menekülőben volt, tehát rajtuk nem tudták az ítéletet végrehajtani, kilenc főurat azonban az országgyűlés berekesztése után így is lefejeztek, 34 székyt pedig kötél által végeztek ki. A kép teljességéhez tartozik azonban az is, hogy az ellene lázadó, de igen tehetséges Bekes Gáspárnak a későbbiekben megbocsátott, aki 1579-től haláláig híven és értékesen szolgáltá őt.

Az új fejedelem nem volt kegyetlen, vérengző természetű, de a híres latin történetíró, Sallustius alapján – Padovában járt egyetemre, ott szerezte humanista műveltségét, s az universitas híres diákjainak emléket állító szoborparkban ma is látható alakja a városban – vallotta, hogy a pártütőt sújtó ítéleten emberi könyörületből – ha a haza üdve forog kockán – senkinek sem szabad enyhítenie. Másrészt a 16. század nagy államelméleti teoretikusának, Machiavellinek A fejedelem című alapműve ide vonatkozó útmutatása alapján járt el, eszerint: „Az uralkodónak nem kell attól félnie, hogy kegyetlennek tartják és megrágalmazzák, ha egységben és biztonságban tartja alattvalóit. Mert egy kevés vér kiontásával könyörületesebb lesz a fejedelem, mint némelyek, akik merő könyörületből szabad folyást engednek a rendtelenségnek, ez pedig öldöklésre és rablásra ad alkalmat. A rendtelenség általában az egész közösséget veszélyezteti, az uralkodó által elrendelt kivégzések pedig egy-egy személy ellen irányulnak.”.

Mindeközben nagy horderejű, világpolitikai jelentőségű diplomáciai és katonai történések zajlottak le Európában, amelyek a későbbiekben alapvetően kihatottak Báthory országgyűlési elképzeléseire is. Az egyik esemény a görögországi Lepantónál 1571. október 7-én vívott tengeri ütközet volt. Az egyesített spanyol-velencei-pápai-genovai-máltai flotta megsemmisítő győzelmet aratott a török hajóhad fölött V. Károly (1516-1556) törvénytelen fiának, II. Fülöp (1556-1598) spanyol király félttestvérének, Don Juan de Austriának a vezetése alatt. Lepantónál tört meg a törökök hatalmának varázsa, amely addig szinte megbilincselte az európai közvéleményt. Igaz, ezt követően a Porta minden haderejét a szárazföldi hadviselésre összpontosíthatta, ez

egyben azt jelentette, hogy még mindig félelmetes erejükkel fokozzák majd a nyomást az osztrák Habsburgokra, bár ekkoriban, a drinápolyi békét (1568) követően épp 25 éves fegyvernugvás volt a két birodalom között, s a török másik nagy, keleti ellenfelével, Perzsiával háborúskodott. A korszak ezzel párhuzamos, meghatározó történelmi eseménye már Magyarország és Erdély társzomszédságában következett be. Az akkori Európa legnagyobb kiterjedésű államában, Lengyelországban (pontosabban a Lengyel – Litván Unióban) kihalt 1572-ben a Jagelló-dinasztia.

Ekkor Báthory nagy horderejű diplomáciai tervezetekbe kezdett, hiszen neve azonnal szóba került a lehetséges királyjelöltek között. Igaz, a lengyelek először a francia Valois Henriket választották meg, ő azonban 1574-ben bátyjának, IX. Károlynak a halála után hirtelen elhagyta Lengyelországot, hogy elfoglalja a francia trónt. III. Henrik (1574-1589) néven. (Később a francia vallásháborúban, mely az akkori Európa legkegyetlenebb harca volt a református hugenották és katolikusok között, szomorú véget ért: palotájában kegyetlenül meggyilkolták). Ekkor a lengyel nemesség két pártra szakadt: a főurak Miksa császárt, a köznemesség pedig Báthory Istvánt választotta meg. Erdély ura mellett elsősorban az a reálpolitikai érv szólt, hogy mögötte állott a török, s Lengyelország biztonsága szempontjából nem volt közömbös, hogyan alakul viszonya a Portához, maga is határos lévén az Oszmán Birodalommal. Ekkor Bécsben úgy döntöttek, hogy kiiktatják Báthoryt a jelöltek sorából, s így került sor Bekes Gáspár fentebb már említett, kudarcos végződött katonai akciójára 1575 nyarán.

Lengyelország trónján

Voltaképpen 1575-ben Lengyelországban – a magyar történelemből is oly jól ismert, 1440-ben és 1526-ban is megvalósult – kettős királyválasztás történt, így az időtényezőnek fontos szerep jutott: ki lesz a gyorsabb. Báthory azonnal cselekedett. Megállapodott a lengyel nemességgel, hogy felesküszik a lengyel alkotmányra, és kívánságukra az utolsó Jagelló nővérét, a nála 12 évvel idősebb 54 esztendő Annát is feleségül veszi. Ehhez adalékként tudnunk kell, hogy a 16. században a női átlagéletkor 30 év körül mozgott. Ráadásul, miként az udvari körökben közismert volt, Anna hercegnő ifjabb korában sem volt előnyös külsejűnek mondható, s az időmúlás nyilván nem éppen kedvező változásokat eredményezhetett nőiségén. Báthory István egyúttal követeket menesztett a Portára, Moszkvába és a tatár kánhoz, hogy a diplomáciai bonyodalmakat elkerülje. 1576. januárban közölte a Medgyesre összehívott országgyűlésen az erdélyi rendekkel, miszerint elfogadta a lengyel királyságot és Krakkóba kell költöznie, bátyját, Kristófot viszont vajdaként Erdélyben hagyja.

Jagelló Anna

Báthoryt 1576. május 1-jén a Wawel székesegyházában lengyel királyné koronázták, és másnap házasságot kötött Jagelló Annával. István király fáradtságról panaszkodva rögvest saját lakosztályába húzódott előle, s a források szerint a „mézesheteiben” mindössze háromszor lépte át neje lakosztályának küszöbét. Egy – nyilván nem minden történeti alap nélkül való – lengyel anekdota szerint a fényes esküvő estéjén, amikor az uralkodót az országnagyok a hálózatra kísérték a királyi nász elhalására, s az meglátta hálórúhában a kendőző szereitől megfosztott aráját, lábgyökeret vert a küszöbön, és kijelentette kísérete tagjai felé fordulva: „Kaszaboljatok inkább össze, de ezt nem kívánhatjátok tőlem!” Hívének, Jan Zamoyski kancellárnak nagy rábeszélő munkába került, hogy Báthoryt „jobb belátásra” bírja. A király későbbi – enyhén szólva tartózkodó – férji magatartása sok pletykára adott alkalmat a lengyel királyi udvarban. Azt is beszéltek, hogy „meg van babonázva”. (E feltételezésen korántsem kell csodálkoznunk, amikor még napjainkban EU-biztosok is alkalmaznak tanácsadóként vajákosokat, jóvendőmondókat és csillagjósokat, miként teszi azt Neelie Kroest). 1579-ben pedig az a hír reppent fel, hogy a királyi pár válik, és a kancellár a következő szejm ülésén arra hivatkozva tűzi napirendre a kérdést, miszerint államérdek kívánja, hogy Lengyelország királya szabaduljon a már kora miatt is meddő Jagelló Annától. Hivatalos válás ugyan nem lett, de a királyi pár többnyire egymástól sok száz kilométer biztonságos távolságban tartózkodott, ami megkímélte Istvánt attól, hogy a férji kötelességteljesítések alóli kibújáshoz ürügyet keressen.

Igaz, Báthory esküt tett a lengyel rendi alkotmányra, de már bemutatkozó beszédében kifejtette uralkodói hitvallását, amely méltó volt egy igazi magyar főúrból lett királyhoz:

„Nem juhakolban, hanem palotában születtem és nevelkedtem. A szegénység sem hozott ebbe az országba, mert mindig volt mit ennem és magamra öltennem. Ezért szeretem és megvédem szabadságomat. Isten akaratával ti választottatok királyotokká. Kérésetekre és sürgétesetekre jöttem ide. Ti tettetek a fejemre koronát. Így hát királyotok vagyok, nem faragott vagy festett báb. Uralkodni és parancsolni akarok és nem tűröm, hogy tanítóim legyetek! Őrizzétek szabadságotokat, de úgy, hogy ne váljon visszaéléssé”.

Mi több, később egy alkalommal vérig sértve hú lengyeleit, kiszaladt száján a beismerés: Isten nem a lengyelek, hanem a magyarok számára teremtette őt. (Érdekességképpen jegyezzük meg: lengyel alattvalóival mindig latinul, az erdélyiekkel magyarul érintkezett).Egyúttal az erdélyi vajdai cím helyett, amely a magyar király fennhatóságának elismerését és vazallusi függést jelentett, felvette az Erdély fejedelme címet, hiszen most már nemzetközi jogi értelemben is a magyar királlyal egyenrangú, szuverén uralkodó volt ő is.

Lengyel királyként szükségképpen belekeveredett az Oroszországgal való konfliktusba, s folytatnia kellett az ún. livóniai háborút, amely már 1558 óta zajlott kisebb-nagyobb megszakításokkal, s a Lengyelországhoz tartozó Litvánia oroszok lakta részeiért, illetve a Balti-tengeri kijáratért folyt. István király 1579-ben támadásával meglepte IV. Rettegett Iván (1547-1584) orosz uralkodót – aki először vette fel a „minden oroszok cárja” titulust – hiszen nem Livónián keresztül indította meg a hadjáratot, hanem egyenesen orosz területre nyomult be ettől keletre, s három heti harc árán elfoglalta Polock várát, majd 1580-ban Nyugat-Belorusziát vette birtokba, tehát áthelyezte a harcokat orosz területekre. 1581-ben azonban elakadt az invázió Pszkov városánál, ezt követően 1582 januárjában 10 évre szóló fegyverszünet jött létre Báthory István és Rettegett Iván között, amelynek értelmében a cár lemondott Livóniáról és a Litvániához tartozó belorusz földekről Polock városával együtt. Tény, hogy magyar uralkodó vagy hadvezér ilyen katonai sikert az oroszokkal szemben sem azelőtt, sem azután nem ért el soha.

Az országegyesítés terve

Báthory azonban az orosz bonyodalmak közepette, pontosabban ezek ellenére sem mondott le soha Magyarország területi egyesítésének és a török kiűzésének tervéről. Voltaképpen már a lengyel korona után is azért nyúlt, hogy háttérországot szerezzen Erdély számára egy olyan erő megteremtésére, amely képessé teszi őt komoly európai hatalmi tényezőként a Habsburgokkal szembeni fellépésre, az egységes Magyarország megteremtésére és a török kiűzésére. A Horthy-korszak jeles történésze, Szekfű Gyula ezt így fogalmazta meg: „Báthory István a lengyel trónon is megmaradt magyarnak és megmaradt erdélyinek: minden lengyel gondja mellett is folyton a magyarság sorsán töprenkedett”. Célja Magyarország és Erdély saját uralma alatt történő egyesítése volt, a lengyel-magyar perszonálunió formájában. Ennek a célnak vetette alá Oroszország elleni katonai akcióit is.

Báthory maga így fogalmazta meg ez irányú politikai célkitűzését 1578 elején, Mágócsy Gáspárhoz, a Felvidék egyik leghatalmasabb urához írott levelében: „Énnekem az Isten jól látja szívemet, minden munka, fáradság, sőt az halál is édesnek látszanék, hogy az én hazámnak ilyen szükségiben segíthetnék”. De ahhoz, hogy valamit fegyveresen kezdeményezzen, előbb biztosítania kell a hátát IV. Iván cár támadása ellen. A másik feltétel pedig az, hogy a töröknek nem szabad beavatkozási lehetőséget adni, mert eddig is az volt a baj, hogy „az német és magyar veszett össze, az török végezte el az játékot”. Az ország egységét megteremtendő, két eshetőséget latolgatott. Az egyik: a szabad királyválasztási jog gyakorlása Rudolf király halála – „kit én igen beteg embernek értek” – után. Ugyanis „ekkor megh szabadulnátok, és minden zene-bona nélkül szabad választástok lenne, és ez a világ sem rágalmazna sem tütöket, sem azt, az ki oltalma alá venne”. A másik: A Habsburg-uralom lerázása fegyveres felkeléssel és idegen segítséggel. Lengyel-erdélyi hadakra azonban nem lehet számítani, hisz épp küszöbön állott István király háborúja Rettegett Ivánnal, s a kétfrontos háborút minden korban lehetőleg minden épeszű hadvezér el

akarta kerülni. Azonban a magyarság tragikus sorsáról – máig megszívlelendő sorok ezek – a következőképpen vélekedik: „Magyarország eleitül fogva az két vagy inkább három felé húzás-vonás miatt vesztett. A széthúzást kell megszüntetnünk ha megmaradást, jó hírnevet akarunk szerezni, avagy Istennek kedves dolgot cselekedni”.

Renée de Rieux

Báthory tisztában volt vele, hogy a török uralma végzetes volna Erdélyre és Magyarországra egyaránt, s hogy az ország talpraállításának előfeltétele az oszmánok visszaszorítása. De a Habsburg-uralmat sem kívánta, mert úgy vélte, a dinasztia és a Német Birodalom geopolitikai súlypontja nem Magyarországon van, és politikai érdekeik nyugathoz kötik őket. Báthory, hogy a két világbirodalom között minél függetlenebbé válják, Erdély trónjára lépve, szinte azonnal európai perspektívájú diplomáciai tevékenységbe kezdett, hogy a fejedelemséget bekapcsolja a nagyhatalmi politika sodrába. Kapcsolatot keresett a Habsburg-ellenes hatalmakkal, elsősorban Franciaországgal, s a Valois-házból szeretett volna feleséget kapni. A házasság azonban nem jöhetett létre, részint mert a török vazallus kicsiny ország fejedelmét Párizsban nem tekintették egyenrangú és méltó partnernek, részint mert a menyasszonynak ajánlott hölgy enyhén szólva is kétes hírnévnek örvendett. (Nevezetesen és a történelem különös pikantériájaként ez a bizonyos Renée de Rieux, a majdan elfoglalandó lengyel trónon elődjének, III. Henriknek volt az ágyasa – ekkor 1574-et írunk még).

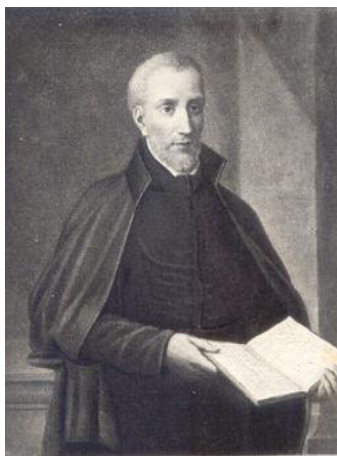

XIII. Gergely

A másik hatalom, amelyhez sikeresen közeledett a katolikus Báthory, a pápaság volt. Ezt két tényező is megkönnyítette. Az egyik abban rejlett, hogy a Szentszék ekkor korántsem volt a Habs-

burgok elkötelezett szövetségese, mint a későbbiekben, sőt a naptárreformjáról – ma is ezt az ún. Gergely-naptárt használjuk – elhíresült XIII. Gergely (1572-1585) pápa még nyíltan szembe is fordult Béccsel. Mi több, Habsburg-ellenesség jellemezte ez időtájt a rekatolizáció harcos élcsapatát, a jezsuitákat is, akiket Báthory 1579-ben befogadott Erdélybe. Ettől függetlenül és ezt megelőzően a pápai nunciust, aki a Habsburgokhoz húzott és lengyel királyságát meg akarta akadályozni, azonnal 1576. május 1-jén történt megkoronázása után, kíméletlenül kiutasította Lengyelországból. Hiába no, a politika nem olyan sakktáblaszerű dolog, miként azt a kívülállók és naivak hajlamosak elképzelni és rózsaszín ködképeken át látni vélni.

Ettől függetlenül a Szentszékkal való igazi együttműködés korszaka 1576 után érkezett el, és nem is István király, hanem XIII. Gergely volt a kezdeményező fél. A jezsuiták közvetítésével induló tárgyalások azonban nem szorítkoztak csupán István király és Lengyelország megnyerésére, kezdettől fogva nagy jelentőséget tulajdonítottak Erdélynek is. A 16. század második felére a katolikus államok politikai szövetsége, a Keresztény Liga két fronton is támadásba lendült: Nyugat- és Közép-Európában a protestantizmus, Kelet-Európában pedig az ortodoxia ellen. S e szempontból földrajzi helyzetét tekintve kulcspozíciót foglalt el az akkori Európa legnagyobb területű állama, Lengyelország, amely a katolicizmus, a protestantizmus és az ortodoxia geopolitikai törésvonalán feküdt, ugyanakkor hagyományosan katolikus államnak számított. E szempontból azonban Erdély is igen jelentős szerepet játszott, hiszen ha a pápai politika itt is megvetheti a lábát, innen, mint szilárd bástyáról nyomulhat minden irányba, a Magyar Királyságban uralkodóvá vált református vallás, a Moldvával és Havasalfölddel kezdődő görögkeleti religió, illetve a magyarországi hódoltságon és a Balkánon át az iszlám-hívők ellen, akiknek megkeresztelkedéséhez és a katolikus valláshoz való csatlakozásához ezekben az időkben idealisztikus-romantikus reményeket fűztek. (A történelem különös fintora, hogy Európa iszlamizációja jó fél évezreddel később már korántsem tartozik a romantikus képzelgések délibábos eszmei kategóriájának világába). A „nagy terv” megindításának alapfeltétele Lengyelország és Erdély megszerzése volt, ez utóbbiak fontosságát különösen a Jezsuita Rend nagyhatalmú generálisa, Claudius Aquaviva hangsúlyozta. Báthory és XIII. Gergely között éveken át folytak a tárgyalások, míg a megegyezés megtörtént, és Báthory István mint lengyel király és erdélyi fejedelem csatlakozott a Keresztény Ligához. Lengyelország oldalán így Erdély bekerült az európai nagypolitika színpadára.

Antonio Possevino

Az európai katolikus egység megszervezésének egyik legnagyobb formátumú képviselője, Antonio Possevino jezsuita szerzetes volt, a szentszéki diplomácia talán legtehetségesebb embere. Egyszerre volt művelt humanista és megrögzött fanatikus, aki azonban a realitásokat sohasem hagyta figyelmen kívül. Róma őt rendelte a lengyel király mellé, az ő történelmi feladata volt a nagy szövetség összekovácsolása, egyszersmind a nyugati és a keleti egyház egyesítésének az előkészítése. Az időpont, tekintettel a török perzsa hadszíntéren való lekötöttségére, a lehető legalkalmasabbnak látszott. Báthory győzte őt meg, hogy mindennek az előfeltétele az oszmán hatalom kiszorítása Magyarországról és a Balkánról. Possevino a katolikus világközösség érdekelt, az egyházpolitikai szempontokat tartotta szem előtt, s nagy terveiben Erdély és Magyarország ügye csak eszköz volt. Báthory viszont a politikai-hatalmi viszonyok és a „nemzeti egység” szempontjából mérlegelte a dolgokat, s ebben a vonatkozásban a török kiverése elsősorban Magyarország érdekeit szolgálta. Erdély és a királyság egyesítésének, a Habsburgoktól való elszakadásnak ugyanis ez volt az előfeltétele. Meggyőződése szerint Erdélynek egyetlen lehetősége van: „a magyarságban felolvadás, Magyarországra visszatérés”, de ez a Magyarország ne legyen többé Habsburg kézen.

István király utolsó éveit a török európai összefogással történő kiűzésének előkészületei töltötték ki. Tisztában volt ennek elkerülhetetlenségével, hiszen mint maga többször is mondta: „ha valamely fejedelem egy ú maga erejével megveri az török császárt, lovászul szolgálom én azt”. A Possevinóval közösen kidolgozott támadási tervben, melyet XIII. Gergely is jóváhagyott, a kezdeményezés és a hangsúly Báthoryn és az általa kitűnően megszervezett lengyel hadseregen nyugodott, amelynek erdélyi alakulatok is a részét képezték. A terv Erdély és Magyarország részvételével is komolyan számolt, Báthory magyar királysága, a lengyel-magyar perszonálunió – amelyről a terv kimondottan nem emlékezett meg – a nagy hadjárat során, a török kiűzését követően válhatott volna valósággá.

Báthoryt politikai realitásérzéke viszont könnyelmű katonai-diplomáciai kalandokba bocsátkozni nem engedte. Krédója volt, hogy meg kell várni mindenben a magától kínálkozó jó alkalmat, mert, ahogy írta „soha jól nem esik – nem végződik –, az mit ember mód-adatás nélkül, csak tulajdon indulatjából kezd”. Ezért a királyi országrész főrendjeivel csupán titkos, előzetes tárgyalásokba bocsátkozott. Ismeretes például, hogy kapcsolatban állott Nádasdy Ferencsel, a híres törökverő „fekete béggel”, de egyik levelének tanúsága szerint maga róttá meg a főurat, amikor az egy nagyon bizalmas, nagy horderejű értesülést közölt vele, s mindezt nem titkosírással tette. Ettől függetlenül a királyi országrészben egybehangzó jelentések szerint széltében-hosszában elterjedt, hogy „gyalázkodva beszélnek a császárról és dicsérik Báthoryt, mindenfelé azt kívánják, hogy a német kurafiakat az országból kiűznék”.

Hogy mi történt volna, ha a nagy törökellenes háború Báthory vezetésével megindul, s hogyan alakult volna Magyarország 17. századi története, soha nem tudhatjuk már meg, ugyanis a magyar történelem egyik legnagyobb, európai formátumú államférfiúja 1586. december 12-én életének 53. évében a litvániai Grodnóban váratlanul elhunyt. Olyan történelmi nagyságunk távozott vele az élők sorából, akit Európában is ismertek és elismertek, s előtte csak két magyar királynak adatott meg osztályrészül: Luxemburgi Zsigmondnak és Hunyadi Mátyásnak. Krakkóban a waweli székesegyház kriptájában helyezték örök nyugalomra, síremléke ma is megtekinthető.

Epilógus

Báthory István a magyar történelem egyik legnagyobb, de paradox módon az egyik legkevésbé ismert alakja. Pedig ha valaki megérdemelné, hogy monográfiák sorozata szülessen róla, akkor éppen ő az. Igazi, minden tekintetben nagyformátumú politikus volt, a 16. század második felének egyik legjelentősebb uralkodója. Európai hatalmi tényező. Tény, lengyel királyként, de mint a fentiek is bizonyítják, egész életében igaz magyarként. Modern szóhasználattal, mindvégig a „nemzeti egység” megteremtése lebegett szeme előtt, ez vezérelte egész politikai életútján. Báthorytól távol állott mindenféle provincializmus, ismét csak modern kifejezéssel, képes volt globális összefüggések keretei között szemlélni a politikát, s benne hazája, Magyarország helyzetét, lehetőségeit és reális történeti célkitűzéseit. Jelenkori politikusaink nem minden haszon nélkül forgathatnák és olvasgathatnák levelezését, illetve a róla megjelent – méltatlanul kevés számú – történeti feldolgozást, talán ez esetben belpolitikai kultúránk színvonala is emelkedne valamelyest, s a magyar külpolitika sem követne el ennyi szerencsétlenkedést a nemzetközi diplomácia fórumain. De mindenképpen sokkal több Báthory köztéri emlékműre és utcanévre lenne szükség, hogy a köztudatban ezáltal is kitörölhetetlenül és örökre rögzüljön e kiváló és nemes hazánkfia neve.

Prónay Pál, az elfeledett hazafi - Lipusz Zsolt írása

A Rongyos Gárda egyik alapítója és vezetője 1874-ben született Romhányban, nemesi családban. Tanulmányait a híres soproni Lahne-iskolában folytatta, majd az Osztrák-Magyar Monarchia elit tisztképzését biztosító Ludovika Akadémián végzett. 1893-ban vonult be a császári és királyi 11. huszárezred szombathelyi kaszárnyájába. 1914-től a Jászkun huszárezred tagjaként végigküzdötte az első világháborút, a harcok során 1916-ban súlyosan megsebesült, bátorságáért számos kitüntetésben részesült, végül 1918-ban századosként szerelt le. Hazatérése után részt vett a Magyar Országos Véderő Egylet (MOVE) megalapításában, amelynek fő célja a Károlyi-féle őszirózsás, majd a bolsevik rezsim megdöntése, illetve hazánk területi integritásának megvédése volt. Az első kommunista diktatúra – azaz Kun Béláék 1919-es rémuralma és a vörösteror-rezsim – létrejötte után 1919 júniusában Szegeden a közös, császári-királyi, k.u.k. hadseregből, illetve a magyar honvédségből leszerelt tisztekből és altisztekből megszervezte saját, 160 főből álló irreguláris különítményét, amely együttműködött Horthy Nemzeti Hadseregével.

Az 1919. évi bolsevik terrorállam („tanácsköztársaság”) bukása után Horthy Miklós fővezér és egyben az ellenforradalmi – előzőleg Aradon megalakult – szegedi, Károlyi Gyula vezette kormány honvédelmi minisztere a tiszti különítményeket statáriális bíraskodási joggal ruházta fel. A Prónay-különítmény elsősorban a Dunántúlon működött, s a Szamuely terroristái, valamint az ún. Lenin-fiúk által elkövetett bestiális és szadista vérengzések megtorlásaképpen a kommün időszakában helyi szinten vezető szerepet játszó kommunistákat, direktóriumi főkolomposokat, illetve csatlósait büntette meg, több száz esetben halálos ítéleteket is hoztak, illetve végrehajtottak a tiszti különítmény vezetői. A jogállami keretek helyreállításáról ekkoriban még nem beszélhetünk, Magyarországon egyfajta átmeneti, exlex állapot létezett, a történelmi államkeretek széthullottak, a törvényhozó, végrehajtó és bírói hatalmi ágazatok nem működtek, az 1918 előtti államapparátus már nem, az új, 1920 utáni rezsim hatásai pedig még nem működtek, így az ítéletek konszolidált, alkotmányos viszonyok felől megközelítve aligha értelmezhetők. Ennélfogva az áldozatok között sajnálatos módon lehettek olyanok is, akik vétkesek voltak a „dicsőséges 133 nap” időszakában elkövetett büntettekben. Mindenesetre tény: a különítmények kommu-

nistaellenes fellépése válasz volt a bolsevik szörnyállam vörös terroristái által elkövetett borzalmakra, s a kivégzettek túlnyomó többsége valamilyen gázolt elkövetője volt a vérgőzös, 1919-es kommün-érában. A Kádár-korszakban megjelentetett önéletrajzi jellegű írásában, A határban a halál kaszál (Bp. 1963) című naplójában Prónay azt írja a dunántúli rendteremtésről, hogy a direktórium – ezek voltak a szovjet mintára létrehozott helyi, kommunista tanácsok – tagok közül azokat, akik bizonyíthatóan részt vettek a 133 napig tomboló alvilági rémuralomban, felakasztották, vagy egyéb módokon „elgajdeszták” őket. A héber eredetű, az akkori szlengben használatos szó jelentése: halál, pusztulás, tönk.

Horthy 1919. november 16-ai budapesti bevonulását követően Prónay Pál törzskarával a Britania szállóban rendezte be főhadiszállását. A kommunista korszak „történetírása” összekapcsolta Prónay nevét – egyébként teljesen alaptalanul – két internacionalista, baloldali újságíró 1920. február 17-én történt meggyilkolásával. Az egyik, Somogyi Béla, a Népszava főszerkesztője, a másik, Bacsó Béla, a lap munkatársa volt. A szociáldemokrata sajtótermék nem sokat változott ideológiai irányvonalát és fő csapásirányát tekintve az azóta eltelt csaknem egy évszázad során, legyen szó akár budapesti, akár New York-i változatáról. Az 1918-1919-es nemzeti tragédia időszakában például efféle cikkek jelentek meg benne hazánk idegen katonai erőkkel történő megszállásáról:

„Most a népek öntudatának nagyszerű fellángolása mellett összefog a cseh és a magyar demokrácia és azok a népek, amelyek félrevezetve, gyűlölködve néztek egymásra, a demokrácia útján a népek szabadságáért folyó küzdelmükben egymásra találnak, egymást megértik és egymással meg fognak egyezni”.

Tisza István 1918. október 31-én történt meggyilkolásáról pedig eme Németh Péter-i magaslokról és színvonalon tudósított a napilap:

„A geszti kényurat, a háború egyik főbűnösét, Magyarország megrontóját, akit eddig elkerült a népítélet golyója, csütörtök este elkeseredett forradalmárok (helyesen: alávaló, köztörvényes gyilkosok – L. Zs.) megölték... A leggonoszabb és legkonokabb osztályuralomnak, amelyhez fogható ma már egész Európában sehol nem lehet találni, ő volt a megszemélyesítője ; a kormányzati kíméletlen brutalizálásnak, a tömegeket provokáló junker-gőgnek és hatalmi elbizakodottságnak olyan kimagasló képviselője volt ő, amelyet egy egész emberöltő államférfiai között hiába keresünk Európában. Özvegyek, árvák sokaságának átkozó könnyei, melyek emlékét kísérni fogják, bizonyára többet nyomnak az igazság mérlegében, a vezér nélkül maradt magyar cinkostársak bánatánál”.

Prónay – fentebb már említett memoárjában – a következőket írja a Somogyi–Bacsó-ügyről, miután fővezéri kihallgatáson kellett megjelennie Horthynál:

„...Néhány perc múlva máris a Gellértbe (itt volt Horthy főhadiszállása – L.Zs.) érkeztem, ahol Magasházy (a fővezér szárnysegéde – L.Zs.) várt, és igen szemrehányó ábrázattal járt föl és alá a fővezéri előszobában... Nekem támadt: – Hát már megint mit csináltatok? – Miért? – kérdeztem. – Hát Somogyit és Bacsót ki dobta a Dunába? – Mit tudom én, mi közöm nekem hozzájuk, te mondtad, még nem is régen, itt, ebben a szobában, mások előtt: 'Ezeket kell eltenni elsősorban láb alól' – tehát neked jobban kell tudni, hogy kit bízatok meg ezzel a feladattal. – De hát nem így, az Isten szerelméért – fakadt ki Magasházy majdnem sírva –, ilyen ügyetlenül. A marhák,

ahelyett, hogy a vízbe dobják a holttestüket, mint a húsvéti tojásokat, letették őket a Duna partjára. Azután az autóval, amelyikben vitték őket, nekimentek a Váci útnál a sorompónak, és mindenféle nyomokat hagytak hátra stb. – Hát barátom... – feleltem – akárki és akárhogy csinálta, jól tette, ennek a húsvéti tojásnak a fővezér is örülni fog titokban, hogy régi óhaja beteljesült.

A fővezér magához kéretett, és a kezeit tördelte. – Miért éppen most kellett ennek megtörténni, pont a kormányzóválasztás előtt? Siófokon Nopcsa akasztott egy gazembert az ablakom elé, most pedig egy ilyen fontos, országos momentumkor meggyilkolnak két újságíró, hozzá még a szociáldemokratáktól – nem is merek rágondolni, milyen szörnyű kihatással lesz ez mindenre.

...Miután lecsillapodott, szelíden megjegyeztem, és utaltam azon óhajokra, amelyekkel nemcsak ő, hanem egész környezete már régen kívánta ezen imposztor zsidó firkászoknak a láb alól való eltevését. Most pedig, amikor megtörtént végre – szemrehányást kapunk? – Jaj, hát nem így, hanem amúgy kellett volna csinálni – fakadt ki Horthy újból”.

1920. március 1-jén a nemzetgyűlés a királyság államformájának visszaállítása mellett Magyarország kormányzójává választotta Horthy Miklóst, majd a Teleki-kormány (1920-1921) hivatali idejében elkezdődött a konszolidációs politika, amelyet Bethlen István kabinetje (1921-1931) folytattott. 1920. június 4-én a magyar béke delegáció aláírta a történelmi Magyarország halálos ítéletét jelentő trianoni békediktátumot, amelynek értelmében Sopront és környékét hazánknak át kellett volna adnia Ausztria számára. A Nagykövetek Tanácsa ennek időpontját arcátlan diplomáciai „gesztussal” 1921. augusztus 29-ére – a mohácsi ütközet 395. évfordulójának napjára – tűzte ki. Az osztrák nemzetgyűlés 1921 januárjában törvényt fogadott el, mely szerint a Magyarországtól elcsatolt területek alkotják majd Burgenland tartományt.

Sem a bel-, sem a külpolitikai konszolidáció megkövetelte alkotmány- és nemzetközi jogi keretek közé nem volt beilleszthető a katonai szabadcsapatok létezése, ezért ezeket az említett kormányok vagy feloszlatták, vagy betagolták egységeiket a szerveződő csendőrség és honvédség személyi állományának kötelékébe. Prónay alakulatát előzőleg I. vadász zászlóalj – később I. csendőr tartalék zászlóalj – néven szervezték újjá. Az egység működési területe Nyugat-Magyarország lett, ahol Gömbös Gyula Bethlen hallgatólagos beleegyezésével ekkoriban már szervezte a nemzeti ellenállást. Gömbös, a későbbi kormányfő (1932-1936) az első világháborúban vezérkari századosi rangig vitte, majd 1918-ban a harmadik Wekerle-kormány hadügyminisztériumának tisztségviselője lett, a MOVE egyik alapítója 1919 januárjában, majd a kommunista diktatúra időszakában közvetített a bécsi, Bethlen István vezette ellenforradalmi kormány, az Antiboldsevista Comité (ABC), valamint a Károlyi Gyula – ugyancsak leendő miniszterelnök (1931-1932) – irányítása alatt álló szegedi kormány között. A fentebb említett bécsi parlamenti döntés után Prónay, lemondva zászlóalj parancsnoki tisztségéről, ismét önállósította magát, s újjászervezte korábbi szabadcsapatát Rongyos Gárda néven. Prónay mellett Héjjas Iván játszott még meghatározó, vezető szerepet a Rongyos Gárda életében. A gárdatagok alföldi parasztok, egyetemisták, az egykori „kaiserlich und königlich” armádia tisztjei, a legendás Székely Hadosztály maradványai és közel 300 mozlím hitű, albán-bosnyák harcos volt Durics Hilmi Huszein őrnagy vezetésével. (Bosznia-Hercegovina 1878-ban az okkupációval került a dualista állam igazgatása alá, nemzetközi jogi értelemben továbbra is a török szultán volt a szuverén ura, 1908-ban azonban az Osztrák-Magyar Monarchia annektálta, tehát bekebelezte, birtokba vette a tartományt.)

Hosszas és alapos szervezés, valamint előkészítés után végül 1921. augusztus 28-án kezdődött meg a nyugat-magyarországi felkelés Sopron környékén. A Rongyos Gárda Héjjas Iván által vezetett egysége, az Alföldi-brigád vívta az első tűzharcot az osztrák csendőrökkel, a Soprontól nyugatra fekvő Ágfalvánál. A rongyosok a továbbiakban gerillaharcokat folytattak az osztrák reguláris katonai és rendészeti alakulatokkal, hősiesen kitartottak és helytálltak, így lehetetlenné tették az osztrákok számára Sopron és környékének elhódítását Magyarországtól. A nemzetközi és belpolitikai zavarokat okozó határincidens tisztázására a kormányzó Gömbös Gyulát nevezte ki nyugat-magyarországi kormánybiztosnak, azonban a Rongyos Gárda vezetése megtagadta annak az utasításnak a teljesítését, miszerint vonuljanak vissza a trianoni döntés értelmében Ausztriának ítélt magyar területekről. Miután 1921. október 3-án Nyugat-Magyarország nemzetközi jogi értelemben az antant ellenőrzése alá került – a nagyhatalmak adták volna át azt az osztrákok kezébe – Prónay Pál úgy döntött, hogy a vitatott területen önálló államot alapít. Másnap, 1921. október 4-én Felsőőrött alkotmányozó nemzetgyűlést tartottak, amelyen deklarálták a régió függetlenségét, és Lajtabánság néven önálló államot hoztak létre, egyúttal azt is kinyilvánították, hogy nem hajlandók alávetni magukat az igazságtalan és jogtalan trianoni rendelkezéseknek. Prónay így emlékezik meg később tettének motivációjáról már idézett, A határban a halál kaszál című művében: „Nyugat-Magyarország megmentése érdekében megteremtettem a független Lajtabánságot”. Az államfő Prónay Pál lett, ám Lajtabánságot egyetlen európai ország kormánya sem ismerte el.

A rövid ideig létező államalakulat fennállásának idejére esik IV. Károly (1916-1918) király második visszatérési kísérlete a trón elfoglalására. Az utolsó Habsburg-házi magyar uralkodó először Teleki Pál miniszterelnökségének idején, 1921. március-áprilisban tett sikertelen kísérletet a korona visszaszerzésére. 1921. október 20-án IV. Károly és Zita királyné repülőgéppel a Vas megyei Dénesfára érkezett, majd két nap múlva vonattal folytatta útját Budapest felé. Prónay nem volt hajlandó a legitimista, királypárti egységek ellen harcolni, sőt egyes források szerint hűség esküt is tett IV. Károlynak. A második royalista visszatérési kísérlet is kudarcba fulladt: 1921. október 23-án Budaörsnél ütköztek meg a Horthyhoz hű alakulatok a legitimistákkal. A csata IV. Károly teljes vereségével végződött. Az uralkodó rövidesen véglegesen távozott az országból, a nemzetgyűlés pedig megszavazta a Habsburg-dinasztia trónfosztását. Prónay azonban ezt követően is nyíltan legitimista politikai nézeteket hangoztatott.

Tekintettel a nyugati határvidéken kialakult zűrzavaros és feszült, külpolitikai bonyodalmakat okozó helyzetre, az európai nagyhatalmak hozzájárultak ahhoz, hogy a két fél bilaterális tárgyalások keretében próbáljon kölcsönösen elfogadható megoldást találni. Olasz közvetítéssel erre az 1921. október 11-12-én lezajlott velencei osztrák-magyar tárgyalásokon került sor. Végül a két ország delegációi megállapodtak abban, hogy magyar részről visszahívják az önállósodott irreguláris fegyveres alakulatokat, valamint Sopron és környéke kivételével – melynek hovatartozásáról népszavazásnak kell döntenie majd – a trianoni diktátumban Ausztriának ítélt területet a magyar hatóságok átadják az osztrákoknak. Ennek fejében Ausztria beleegyezett a referendum megtartásába. A diplomáciai alkunak köszönhetően Prónay állama, a Lajtabánság 1921. november 5-én megszűnt létezni. Az antantbiztosok felügyelete alatt éppen 90 esztendeje, 1921. december 14-16-án megtartott népszavazáson Sopron lakosságának 72,8%-a, a Sopron környéki falvak – Ágfalva, Balf, Sopronbánfalva, Fertőboz, Fertőrákos, Harka, Kópháza és Nagycenk – lakosságának pedig 54,6%-a, vagyis a megkérdezetteknek együttesen mintegy kétharmada a Magyarországhoz tartozás mellett szavazott. A város és környéke így – az enyhe német többség ellenére – tovább-

ra is magyar terület maradt. A nemzetgyűlés ezért a „Civitas fidelissima”, azaz a „Leghűségesebb város” kitüntető címmel jutalmazta Sopront.

E történelmi esemény is azt igazolja, hogy amennyiben a nemzetellenes, destruktív politikai erőket szabadjára engedő, idegen érdekeket képviselő őszirózsás és bolsevik import rezsimiek kima-radnak történelmünkéből, minden bizonnyal soha nem tudták volna az antanthatalmak az ún. trianoni határokat megrajzolni. Hiszen a Székely Hadosztály hősie ellenállása, a „Civitas fortissima”, Balassagyarmat, a legbátrabb város 1919. januári, hősie ellenállása is azt példázzák, hogy akár pár száz vagy ezer fős szabadcsapatok, hazájuk ősi határainak megvédéséért életük feláldozására és vérük kiontására is hajlandó hős civilek és hivatásos katonák együttesen csodára képesek, még ha az ország döntéshozó helyzetben lévő vezetői szemben állnak velük, vagy nyíltan idegen hatalmi központok érdekeit képviselik, kimerítve ezzel a haza- és nemzetárulás morális és büntetőjogi tényállását. Abban, hogy Sopron és környéke ma is magyar államterület, el-évülhetetlen érdeme van a kommunista „történetírás” által bemocskolt, rágalmakkal lejáratni szándékozott, illetve a nemzeti emlékezetből kitörlendőnek ítélt hős és bátor katonának, Prónay Pálnak, aki derék magyarként szembeszállt a hazájára törő ellenséges katonai és politikai erő-
kel.

A Horthy-korszakban legitimista politikai nézetei, illetve a Horthyval és Gömbössel való személyes ellentétei miatt nem juthatott magasabb vagy vezető katonai beosztásokba, sőt Bethlen és Gömbös a nemzeti érzelmű katonatisztek által 1919-ben alapított Etelközi Szövetségből is kizáratták, majd nyugdíjaztatták. Még a revíziós magyar külpolitikai törekvések első eredményei előtt, 1938 októberében Prónay újjászervezte a Rongyos Gárdát, és az 1938. november 2-ai első bécsi döntést megelőzően mintegy 1000 rongyos gárdista jutott be csehszlovák államterületre, hogy ezáltal is nyomást gyakoroljanak az ottani, a német, olasz és a nemzetközi közvéleményre Magyarország érdekében. Prónay önkéntesei gerillaakcióikkal, telefon- és távírókábelek elvágásával, helyi katonai alakulatok elleni összecsapásokkal keltettek riadalmat a szlovákok körében, majd északi irányba vonulva lengyel területre keltek át. 1939. január 6-án, vízkereszt napján a Rongyos Gárda a helyi lakosság és rendőrség segítségével visszaverte a csehszlovák haderő pán-

célosok fedezete alatt – az első bécsi döntés értelmében akkor már ismét hazánkhoz tartozó – Munkács ellen indított támadását. Az 1939-1940-ben zajló szovjet-finn háborúban, amikor Sztálin támadást indított egy szuverén állam ellen, Európa szinte minden országából verbuválódtak önkéntesek, hogy a finnek önvédelmi, igazságos harcához segítséget nyújtsanak, s a magyar önkéntesek jelentős része egykori gárdista volt.

Maga Prónay élete alkonyán ismét fegyvert ragadott a Szálasi-korszakban, Budapest szovjet-román ostroma idején. Mintegy 100-120 fős különítményt toborzott, s hivatalosan Központi Hungarista Harccsoport néven szerepeltek a nyilvántartásban. A Vörös Hadsereg katonái 1945. március 20-án foglyul ejtették, és minden valószínűség szerint a Szovjetunióba hurcolták a 71 esztendő, idős katonát. A Szovjetunió Állambiztonsági Szerveinek Különleges Tanácsa 1946. június 10-én 20 év kényszermunkára ítélte a derék hadfit. Valószínűleg Prónay Pál már ebben vagy a következő évben elhunyt, de hogy pontosan hol, mikor és hogyan, azt alighanem – a kommunizmus kísértetének máig élő szellemeként – soha nem fogjuk megtudni.

A történelem és a sors különös fintora, hogy ez a kiváló katona, aki egész életét nemzete és hazája szolgálatának, illetve a bolsevizmus elleni harcnak szentelte, utolsó hónapjait – esetleg éveit – megalázott, nyomorult fogolyként élte le a vörös cár, Sztálin sátáni birodalmában. S ezt Moszkva itthoni kommunista csatlósai megtették azzal, hogy 1945 után „történelemszerű” segítségével bűnözőként mutatták be Prónayt a hazai közvéleménynek. Azonban ezen aligha kell meglepőd-nünk. A nemzetidegen baloldal – az utolsó ítéletkor ide állítatnak majd a kárhozatra ítélték – mindenkor bűnözőknek tekintette a valódi hősokeket és a legnemesebb értékekért küzdő embereket, hazafiakat. Prónay Pálnak már csak haló poraiban adatott meg, hogy az Oroszországi Föderáció Legfelsőbb Ügyészsége 2001. június 27-én rehabilitálja. Mondanunk sem szükséges talán, hogy „természetesen” ennek nem volt hírértéke az akkori fősodratú médiában sem...

Nemzeti büszkeségeink, a kuruc hősök: II. Rákóczi Ferenc, a vezérlő fejedelem (I. rész)

A nagyságos fejedelem 1676. március 27-én született a jelenleg Szlovákiához tartozó Borsi kastélyában, néhány kilométerre Sátoraljaújhelytől. Őt magát és egész családját is próbára tette a baljós, mégis heroikus 16-18. századi magyar történelem. A „rebellis” ősök, a családi sors már genetikailag is az idegen hatalom, a Habsburg-abszolútizmus rendje elleni harc vezetésére predestináltak.

Kik voltak ezek a jeles ősök? Az apai dédapa a „bibliás őrálló” erdélyi fejedelem, a feleségével, Lorántffy Zsuzsannával Sárospatakot szellemi-kulturális központtá tevő I. Rákóczi György (1630-1648) volt. A nagyapa, a balsorsú, Erdély nagy romlását (1657-1661) előidéző, a lengyel koronáért kezét nyújtó és végül a szászfenesi ütközetben a török elleni csatában hősi halált halt II. Rákóczi György (1648-1660), ugyancsak erdélyi fejedelem. Az apai nagyanya, Báthory Zsófia révén II. Rákóczi Ferenc ereiben Báthory-vér is csörgedezett, mely családból a dicsőségesen uralkodó, s minden oroszok rettegett cárját, IV. Ivánt is legyőző lengyel király, Báthory István (1571-1586) erdélyi fejedelem származott. Az apa, I. Rákóczi Ferenc, választott erdélyi fejedelem, aki az állam történetének említett 1657-1661 közötti baljóslatú fordulata miatt soha nem foglalhatta el az uralkodói széket. Édesanyja, Zrínyi Ilona révén a nem kevésbé jeles Zrínyi-familia sarja is volt, nagyapja a mártír Zrínyi Péter, akit I. Lipót király parancsára a Wesselényi-összeesküvésben való részvétele miatt 1671-ben Bécsújhelyen lefejeztek. Az anyai ági ősök között találjuk a szigetvári hős Zrínyi Miklóst, aki 1566-ban mindhalálig védte a rábízott várat, és az ő emlékét a Szigeti veszedelem című eposzban megörökítő dédunoka, a költő, hadvezér és politikus Zrínyi Miklóst is.

Rákóczi Ferenc megpróbáltatásai már gyermekkorában megkezdődtek: három hónappal születése után atyja meghalt, s az özvegyen maradt Zrínyi Ilona 1682-ben másodszor is megházasodott: a „kuruc király”-hoz, Thököly Imréhez ment feleségül. A kis Rákóczi Ferenc részt vett mostohaapja számos hadjáratában, köztük a végzetes, szerencsétlen vállalkozásban, Bécs 1683. évi ostromában a törökök oldalán harcolva. A menekülő törökök által keltett felfordulásban az összeomló táborig sátor rúdja csaknem a hétéves kisfiú halálát okozta. Thököly sorsa a bécsi vereséggel megpecsételődött: a törökök őt okolták, pontosabban tették meg bűnbakká a katonai kudarcért,

ezért a váradi pasa elfogatta, s mire szabadon engedte, a „kuruc király” felső-magyarországi fejedelemségéből csupán egyetlen sziget maradt, amelyet a feleség, a hős lelkületű Zrínyi Ilona védett elszántan: Munkács vára. 1685 végétől 1688. elejéig állta az erősség a Habsburg-hadsereg túlerejével szemben a harcot, s miután végül a császáriak kezére kellett adni azt, Zrínyi Ilonát két gyermekével, Juliannával és Ferencsel fogolyként hurcolták Bécsbe.

Ott a gyermekeket elszakították anyjuktól – soha többé nem láthatták őt –, s a 12 esztendőes Rákóczi Ferenc – az egyébként varázslatos fekvésű, a Vajgar-tó partjára épült csehországi városkába – Neuhausba (mai nevén Jindrichuv Hradecbe) került, az ottani jezsuita kollégiumba, az I. Lipót király által kinevezett gyám, a magyarellenes Kollonich bíboros utasítására. A bíboros Rákócziból aulikus, hazáját megtagadó, kozmopolita arisztokratát szeretett volna nevelni. Érkezése után az egyik tanára azt jegyezte fel róla naplójában, miszerint „egész valójában semmi közép-szerű sincs. Szavai, járása, magatartása, mind méltóságteljesek, fejedelemhez méltóak, minden kevélység nélkül”. 1688. április 5-én megmutatták neki Neuhaus urának, Slawata grófnak gyönyörű várát. Az ifjú Rákóczi az egyik teremben megpillantotta Magyarország térképét. Rámeredt az északkeleti országrészben jelölt munkácsi várra, szemét elfutotta a könny, de csak ennyit mondott jezsuita kísérőinek: „Nem lehet ezt olyan gyorsan elfelejteni”. Aztán 1690 őszétől már a prágai egyetemen folytatta tanulmányait. Úgy tűnt, Kollonich igyekezete sikerrel járt: anyanyelvi tudása lassan megkopott, ugyanakkor a németet törten beszélte. A családja és hazája sorsa egyre kevésbé érdekelte. 1693-ban itáliai körutazást tett, eljutott Velencébe, Ferrarába, Bolognába, Genovába és Torinóba, negyedévig időzött Firenzében, majd útját folytatva meglátogatta Nápolyt és annak közelében felmászott a Vezúv nagy kráterének pereméig, ezt követően pedig Rómán keresztül visszatért Bécsbe.

Közben több szálon futó házassági tervezgetések is zajlottak, végül elküldték Rákóczinak Sarolta Amália hessen-rheinfelsi hercegnő képét. A szép és csinos 15 esztendőes kislány megnyerte a 18 éves ifjú tetszését, aki egy főúri házasság minden kívánalmának megfelelt: az anya rokonságban állott I. Lipót feleségével, Eleonóra császárnéval, a család pedig a Bourbonokkal, vagyis XIV. Lajos francia királlyal is. 1694 nyarán Rákóczi Kölnbe utazott, s az első személyes találkozáskor igen kellemesen lepte meg az a korántsem mellékes körülmény, hogy a leendő ara még az arcképénél is jóval szebb. Kölnben tartották az esküvőt 1694. szeptember 26-án. Ezt követően, még ez év decemberében hazatérhetett a nagykorú főúr magyarországi birtokaira: Szerencsen, majd Sárospatakon rendezkedett be udvartartásával.

Vadászatok, fényes bálók, vendégeskedések követték egymást, az ifjú Rákóczi nagyon vigyázott arra, hogy a Zemplén és vele szomszédos vármegyék nemességével ne politizáljon, bármennyit is panaszkodtak az urak a folytonos törvénytelenések, a jogtalan adószedések, a porció és a forspont (a katonaság elszállásolásának, élmezésének, illetve szállításának természetbeni kötelezettsége) miatt. A nemeseknek így rövidesen az lett a meggyőződésük, hogy Zrínyi Ilona fia, a több erdélyi fejedelmi össel büszkélkedő II. Rákóczi Ferenc a Habsburg-párti labancokhoz kötődik. Amikor 1697. július 1-jén kitört a hegyaljai felkelés, feleségével és egyéves gyermekével azonnal Kassára indult régi hívéhez, Nigrelli tábornokhoz, a felső-magyarországi császári erők főparancsnokához. Minthogy a városba vezető utat már elzárták a felkelők, s tartani lehetett a mozgalom kiterjedésétől is, Szendrőn és a párját ritkítóan gyönyörű Selmecebányán keresztül Bécsbe futott I. Lipót udvarába, hogy bizonyítsa hűségét. A hegyaljai felkelés leverése után, 1697 őszén hazatért magyarországi birtokaira. Ekkoriban Rákóczi súlyos lelkiismereti válságon esett át.

Szembesülnie kellett azzal a ténnyel, hogy valójában sehol nincs otthon. Gyökértelenné vált. Környezetének tagjai Ausztriában és Magyarországon egyaránt bizalmatlanok voltak vele szemben, ott magyar rebellisnek, emitt áruló németnek tartották. Végül I. Lipót gyóntatója, Menagetti atya által küldött egy üzenetet a császárnak, melyben kifejezte abbéli szándékát, hogy elcserélné magyarországi birtokait egy azonos értékű német birodalmi hercegségre. Miután azonban az uralkodó ez idő szerint nem kételkedett már Rákóczi hűségében, és amúgy sem akadt a Rákóczi-vagyonnal felérő cserebirtok a birodalomban, a kérdés lekerült a napirendről.

Hazatérése után többé már amúgy sem tudott szemet hunyni birtokostársai és a föld népének jogsérelmei és szenvedései felett, s az is napi tapasztalata volt, hogy uradalmi gazdasági meg erősödését célzó intézkedései is rendre kudarcba fulladtak: egy általánosan leromlott, kifosztott és nyomorgó országban nem lehet sivatagi oázisként elszigetelve jólétet teremteni. Rákóczinak mind több hitelt kellett felvennie az 1683-1699 közötti felszabadító háború idején amúgy is jól megtollasodó bécsi zsidó bankházaktól – például a pénzügyi vezető Oppenheimerektől –, ennek következtében anyagi gondjai szükségképp megsokasodtak. (Alapvetően már abban a korban is ugyanazokat az uzsorás pénzügyi tranzakciókat bonyolították le, mint napjainkban.) Végül ősei példáját követve kockázatos útra lépett: barátjával, Bercsényi Miklóssal összeesküvést szőtt a törvényesen megkoronázott uralkodó, I. Lipót ellen. A megelőző évek alatt szövődött barátság a két felvidéki arisztokrata között. Bercsényi ekkoriban Ung vármegye örökös főispánja és Felső-Magyarország királyi hadbiztosa volt. Látva a visszaéléseket és a kegyetlenkedéseket, utóbbi tisztségéről lemondott. A Rákóczival lezajlott beszélgetések hatására érlelődött meg a két barátban ugyanaz a gondolat: Magyarország jogait más úton, mint erőszakkal, azaz fegyveres felkelés révén visszaszerezni nem lehet. A Habsburgok persze már jó előre megteremtették a jogi biztosítékát annak – okulva a 17. századi tapasztalatokból –, hogy egy jövőbeli magyar rendi ellenállás törvénytelen legyen a magyar alkotmány szerint is. (Bécsben ugyanis az abszolutista törekvéseket érvényesítő kormányzat eleve annak tekintette Bocskai, Bethlen, I. Rákóczi György, Wesselényi nádor és Thököly harcait, illetve szervezkedéseit.) Az 1687-1688. évi pozsonyi országgyűlésen – megszarolván a rendeket a török háború befejezésének alternatívájával – hatályon kívül helyeztek két ősi törvényt: a szabad királyválasztásról szólót, illetve az 1222. évi Aranybulla nevezetes 31. cikkelyét, az ellenállási záradékot, amely biztosította a nemesség és a főpapság számára a *ius resistendi*, azaz a törvénszegő uralkodóval szembeni fegyveres ellenállás jogát is.

Rákóczi és Bercsényi számos felvidéki nemesst megnyert mozgalmának, majd 1700-ban titokban kapcsolatot kerestek a francia uralkodóval, XIV. Lajossal. Miként azt már sorozatunk korábbi részeiben több alkalommal is kifejtettük, a francia kapcsolat korántsem volt újdonság a magyar külpolitikában: korábban Rákóczi anyai nagyapja, Zrínyi Péter is ezt az utat választotta, majd mostohaatyja, Thököly is szövetséges viszonyban állott a Napkirállyal. Kezdetben a bécsi francia követtel, Villars márkival vette fel a kapcsolatot, ám nem bízott meg a kissé szószátyár diplomátában. Végül a konstantinápolyi francia rezidenstől, Ferrioltól – aki hajdan Thököly szolgálatában hosszabb időt töltött Magyarországon – kapott bizalmas levelet Rákóczi, melyben a követ azt közölte vele, miszerint királya megígérte neki, hogy támogatja a magyarok Bécs ellen irányuló szervezkedését. A konspiráció biztatónan szövődött. Rákóczi megbízottja gyakran megfordult Versailles és Sárospatak között, és a további üzenetváltásokból kiderült, hogy XIV. Lajos hajlandónak mutatkozik az összeesküvők pártfogolására. Csakhogy Rákóczi nem tudta, hogy követe, a francia Longueval I. Lipót ügynöke, így Bécs kezdettől fogva kézben tartotta az összeesküvés szálait. 1701. április 18-án II. Rákóczi Ferencet éjnek évadján nagysárosi kastélyából hurcolták el a csá-

szári dragonyosok várandós felesége, Sarolta Amália mellől, ám a derék asszony el tudta érní, hogy a balsorsban is követhesse hitese urát, így ő is útra kelt. Rákóczit Bécsújhelyre vitték – rossz ómen –, s ugyanabba a boltozatos cellába vezették, ahonnan kerek harminc esztendővel korábban anyai nagyatyja, Zrínyi Péter indult utolsó útjára, a vépadra. Ám az unoka sorsa szerencsésebben alakult: a porosz származású helyőrségparancsnok, Gottfried Lehmann kapitány segítségével és felesége, Sarolta Amália hathatós közreműködésével 1701. november 7-én megszökött mint részeg dragonyos a börtönből. A városkapun, melyet az őrség épp be akart zárni, az utolsó pillanatban tudott kijutni. Lehmann kegyetlenül megfizetett tetteért: felségárulás miatt halálra ítélték, majd az ítéletet – miként már eddig is láthattuk, Lipótnak volt egyfajta kegyetlenül morbid humorérzéke – végrehajtva 1701. december 24-én felnégyelték. Rákóczi Lengyelországba menekült, s végül a magyar határhoz közeli Brezán várában telepedett le. (Azóta Brezán messze került a csonka hazától, két országhatár is elválaszt tőle.)

Egy korábbi sorozatunkban már részletesen felvázoltuk a Rákóczi-szabadságharc diplomáciai és katonai fejleményeit, illetve kapcsolatrendszerét, így ezeket a továbbiakban csak érintőlegesen említjük, elsősorban a nagyságos fejedelem személyes életútjára koncentrálna. II. Rákóczi Ferenc sorsának és Magyarország jövőjének az európai politikai és diplomáciai események egyaránt kedvezni látszottak: a törökök kiűzését az 1699-ben kötött karlócai béke szentesítette – igaz, személyes vonatkozásban egy nagyon fájdalmas cikkelye is volt e szerződésnek, mivel Thököly Imrét és Zrínyi Ilonát örök időkre száműzte Magyarországról a török birodalom területére –, 1701-ben pedig egy másfél évtizedes (1701-1714) európai háború tört ki a spanyol örökségért a két nagy rivális I. Lipót közép-európai Habsburg-birodalma és XIV. Lajos Franciaországa, illetve szövetségeseik között. Ezzel csaknem egyidejűleg zajlott a Baltikum feletti hegemóniáért az ún. északi háború (1700-1721) Svédország, illetve Dánia, Lengyelország, Poroszország és Nagy Péter Oroszországa között. Rákóczi jó esélyt látott – a francia nagyhatalom verhetetlenségében bízva – Magyarország státuszának újrendezésére. A diplomáciai érintkezést folyamatosan fenntartva a francia udvarral, kapcsolatba lépett az Északkelet-Magyarországon, Tiszaháton Esze Tamás vezetésével 1702 óta újfent szerveződő „rebellis” népi-kuruc mozgalommal, majd „Cum Deo pro patria et libertate” – Istennel a hazáért és a szabadságért – feliratú zászlókat juttatva nekik, az 1703. május 6-án kibocsátott brezáni kiáltvánnyal hadba hívta az ország nemes és nemtelen – vagyis privilégiumokkal, nemesi kiváltságokkal nem rendelkező – alattvalóit a Habsburg-abszolutista rendszerrel szemben. Akárcsak a honfoglaló Árpád, Rákóczi is a Vereckei-hágón át lépett magyar földre 1703. június 16-án. Két nappal korábban – még lengyel területen – találkozott először a tiszaháti „rebellisekkel”. Óriási csalódás volt a találkozó mindkét fél részére: az Esze Tamás vezette népfelkelők azt hitték, hogy egy csillogó brokátban tündöklő nagyúr érkezik idegen segédc csapatokkal, ehelyett egy puritán, fekete ruhába öltözött fiatalembert láttak maguk előtt, aki szűk, udvari kíséretével tért vissza hazájába. Esze Tamás megnyugtatta az embereit, hogy vezérük az édesanyjáért, az 1703. február 18-án elhunyt Zrínyi Ilonáért visel gyászt. Ugyanakkor Rákóczi is mélységesen megdöbbsent: az előzetes tárgyalások alapján mintegy 1000 főnyi, jól képzett gyalogost és 300 lovaszt várt, ehelyett mindössze 250 rendetlenül tolongó, kaszára-kapára kapott paraszti sereglet állott előtte. Feljegyzése első katonáiról meglehetősen lesújtó volt: „A nép söpredéke volt, és rablás közben tanulta meg a hadi mesterség elemeit, ...nem is akarta a parancsokat követni, a magyar nép és a nemesség között fennálló természetes gyűlölet miatt”.

Rákóczi emberi és államférfiúi nagyságát dicséri, hogy annak ellenére sem adta fel politikai céljait és a fegyveres harcot I. Lipót zsarnoki rendszere ellen, hogy voltaképpen az ország legvagyonos-

sabb arisztokratájaként egy parasztfelkelés élén találta magát. Különös paradoxon és reménytelennek tűnő hadi- és politikai helyzet lehetett ez számára, mégsem azt magyarázta – a mai kollaboráns elittel ellentétben –, hogy mit miért nem lehet megtenni, hanem azt cselekedte, amit egy felelős, dicső ősök örököséként a történelem színpadára lépő magyar államférfi tehet: a reménytelennek tűnő szituációban is vállalta hazája szabadságáért a küzdelmet. S az utókor őt igazolta. A maroknyi sereg hetek alatt több ezer főre gyarapodott. Hamarosan Rákóczi mellé állt a nemesség jó része s több arisztokrata is. Közülük kerültek ki a szabadságharc hadseregének tisztikara, az új államvezetés hivatalnokserege, a külföldi udvarokkal kapcsolatot tartó diplomaták. A résztvevők tömegét azonban továbbra is a parasztság, a „talpasok” hada, illetve a török hódoltság megszűnésével szélnek eresztett vitézlő rend, a bujdosók, a kurucok serege alkotta. Rákóczinak egy évszázada tartó függetlenségi harcaink során először sikerült egy táborba szólítania jobbágyot és nemest.

A spanyol örökösödési háború miatt a nyugati frontra vezényelt elit Habsburg-hadtestek hiánya, no meg a kurucok lelkesedése és Rákóczi szervezőkészsége megtette a magáét: 1703-ban a Tisza-Tisza köze s a Felvidék a felkelők kezére jutott, a portyázó magyar hadak báró Károlyi Sándor szatmári főispán vezényletével nem éppen áldott és békés vigíliát szereztek a jó bécsieknek: 1703. december 24-én felgyújtották a város védelmére épült sáncrendszert. 1704-ben aztán az ősök jussát, a Királyhágón túli országrészt, Erdélyt is sikerült birtokba venni: a júliusi, gyulafehérvári országgyűlésen II. Rákóczi Ferencet Erdély fejedelmévé választották. Az ünnepélyes beiktatásra majd 1707 áprilisában, a Marosvásárhelyen összeülő diétán került sor. A dunántúli hadműveletekkel egyidejűleg, 1705 szeptemberében, a Nógrád megyei Szécsény határában, a Borjúpást mezőn tartott országgyűlésen Rákóczit Magyarország vezérlő fejedelmének is megválasztották. A fejedelem ugyanabban a sátorban lakott, mint hajdanán Bethlen Gábor. Fejedelmi esküjének letétele után négy főúr – Bercsényi, Forgách, Csáky, Esterházy Antal – ősi szokás szerint Rákóczit pajzson háromszor a magasba emelte. Az országgyűlés fontos végzése volt a vallásszabadság deklarálása. A fejedelem emlékérmét is veretett, amelyen egy református, egy evangélikus és egy katolikus egyházi közösen mutat be áldozatot a hazaszeretet oltárán. 1707-re néhány stratégiai fontosságú erődítmény kivételével (Buda, Pozsony), valamint Horvátországot, a Határőrvidéket és Dél-Erdélyt nem számítva, a kuruc állam csaknem az egész Kárpát-medence területére kiterjesztette joghatóságát. Ugyanebben az évben Ónodon az országgyűlés kinyilvánította a Habsburg-ház detronizációját, valamint a „köztereh” viselésének kötelezettségét minden alattvaló, tehát a nemesség számára is. A dolog egyetlen szépséghibája az volt, hogy egyetlen európai nagyhatalom sem ismerte el sem Rákóczi fejedelemségét, sem a Habsburgok trónfosztását, beleértve a nagy szövetségest, XIV. Lajost is. Bármennyire is fájdalmas számunkra: Magyarország az európai nagyhatalmi játszma sakktábláján csupán csak egy parasztfigura volt. Ráadásul ezen a küzdőterén olyan alapvető átrendeződés ment végbe a fentebb vázolt magyarországi fejleményekkel párhuzamosan, amelyek alapvetően meghatározták Rákóczi szabadságharcának egész további kimenetelét és hazánk 18. századi történelmének további alakulását.

Nemzeti büszkeségeink, a kuruc hősök: II. Rákóczi Ferenc, a vezérlő fejedelem (II. rész)

Rákóczi-ról szóló tanulmányunk első részét azzal a megállapítással fejeztük be, hogy 1707-re a kuruc szabadságharc elérte politikai-katonai tetőpontját. Az ország területének 90%-nyi része a nagyságos fejedelem hadainak ellenőrzése alá került, az ónodi országgyűlésen a szövetkezett rendek kinyilvánították a Habsburg-ház detronizációját, Marosvásárhelyen beiktatták Rákóczit a fejedelmi méltóságba, külpolitikai síkon pedig létrejött a varsói szövetségi egyezmény II. Rákóczi Ferenc és I. (Nagy) Péter (1682-1725) orosz cár között.

Mindazonáltal ekkorra az európai hatalmi politika szemszögéből tekintve megpecsételődött a Rákóczi-szabadságharc sorsa. Még 1704-ben Höchstadt mellett az egyesült Habsburg-brit seregek döntő győzelmet arattak a franciák fölött, így véglegessé vált, miszerint a kuruc-francia szövetség hadereje nem tudja harapófogóba zárni Bécset, s ily módon rákényszeríteni I. Lipótot egy kompromisszumos békére. S amilyen mértékben kerekedett a franciák fölé a Habsburg-brit-holland koalíció hadereje a nyugati frontokon a spanyol örökösödési háború harcaiban, oly mértékben vált lehetővé a bécsi Haditanács vezetői számára, hogy mind nagyobb számú és harci értékű egységeket vezényeljenek át a magyarországi hadszíntérre Nyugat-Európából.

A növekvő országos gondokon kívül az is nyomasztotta Rákóczit, hogy feleségét, Sarolta Amáliát az 1706. nyári béketanácskozások megszakítása után állandóan zaklatták a csehországi Karlsbadban, s végül házi őrizetbe vették. A bécsi udvar ugyanis korábban az asszonyt küldte tárgyalófélként Kistapolcsányba, hogy közvetítse I. József (1705-1711) békeajánlatát a kurucoknak. Ennek lényege az azonnali fegyverletétel volt, amelynek fejében Rákóczi amnesztiában részesült volna, magyarországi birtokait azonban el kellett volna cserélnie valamely német-római birodalmi hercegségre, s le kellett volna mondania az önálló erdélyi állam helyreállításáról. Rákóczi válaszában hangsúlyozta, miszerint ő sem a kuruc állam rendjeinek szövetségét, sem a föld népét nem hagyhatja cserben, s Erdély önállóságának restaurálásához is ragaszkodott, akár azon az áron is, hogy ott új, szabad fejedelemválasztást tartanak, s neki le kell mondania az erdélyi fejedelemségről.

A kiegyezési szándék azonban a kuruc tábor politikai-katonai vezetői részéről is mind inkább artikulálódott. Ennek látványos jele volt az ónodi országgyűlés előtt a Turóc megyei nemesség által terjesztett körlevél. Ebben azzal vádolták alaptalanul Rákóczit, hogy csupán egyéni érdekből folytatja a háborút, zsarnoki uralmat gyakorol, elviselhetetlen terhekkal sújtja az országot, melynek összege már eddig nagyobb, mint amennyi adót valaha is kellett a császárnak fizetniük. A vádakot követően hangzott el a fejedelem híres szónoklata: „Édes nemzetem! Hát ezt érdemltem hazám ügye mellett való sok szíves fáradságom, bujdosásim után? Életemet, véretem, mindenemet érted szenteltem fel. Feleségemet, gyermekeimet, szerencsémét megvettem, sőt ami több, édes eleim is a virágzó előbbi szabadságodnak helyrehozásáért mindeneket kockára vetvén, vérüket, hitüket feláldozták. S rólam most azt hiszik, hogy hazám kárával kincseket gyűjtök. Nem tehetek mást... Visszavonulok... Készebb vagyok megvonni magamat az ország egyik szegletében, mint hogy zsarnoknak mondjanak. Nem tűröm! Nem szenvedem! Magammal koporsómba viszem: mert te tudod, Istenem, igaz szívű vagyok, és privát javat nem kívánok! Ne szenvedd, édes hazám, rajtam ezt a gyalázatot!”

Rákóczi lemondási szándékának bejelentése után az indulatok elszabadultak, s Bercsényi vezetésével az országgyűlési követek a turóciakra támadtak, majd két képviselőjüket, Rakovszky Menyhértet és Okolicsányi Kristófot lekaszabolták, illetve a súlyos sebesült Okolicsányit harmadnap lefejezték.

Miként az a Rákóczi-szabadságharc történetéből közismert, az 1708. augusztus 3-ai trencsényi kudarc, majd az 1710. január 22-én bekövetkezett romhányi csatavesztés, s ezzel egyidejűleg a legfontosabb erődítmények császári kézre kerülése folytán 1710-re a kuruc állam joghatósága már csak az északkeleti országrészre terjedt ki, vagyis Magyarország azon régiójára, ahonnan hét évvel korábban a felkelés elindult. A szerencsétlenül alakuló hadi helyzet ellenére hazánk politikai kilátásai korántsem voltak reménytelenek a jövőre nézve. A magyarországi császári hadak új főparancsnoka egy labanc magyar főúr, Pálffy János lett, így minden korábbi alkalomnál kedvezőbb lehetőség nyílt Rákóczi számára egy előnyös, kompromisszumos béke megkötésére. I. József (1705-1711) pedig már csak azért is hajlott a kuruc fegyverletételt követő teljes amnesztia megadására, mert évek óta boldog házasságtörésben élt élete egyetlen igaz szerelmével, aki nem volt más, mint az újonnan kinevezett főparancsnok leánya, Pálffy Mária.

A fejedelem még tett egy utolsó, kétségbeesett kísérletet a magyar ügynek a nagyhatalmi politika törekvéseivel történő összekapcsolására. 1711. január 9-én a csaknem egy évtizeddel korábban, bécsújhelyi szökését követően neki menedéket adó Helena Sieniawska grófnő magyar háttértől nem messze fekvő skoljei birtokára indult, hogy ott találkozzon szövetségese, I. Péter cár megbízottjával, Dolgorukij herceggel. A diplomáciai tárgyalások semmiféle eredményt nem hoztak Rákóczi számára. A cári követ közölte a fejedelemmel, hogy uralkodója a fenyegető orosz-török háború árnyékában semmiképpen nem kíván külpolitikai bonyodalmakba keveredni a Habsburgokkal, így a magyarok ügyét nem támogathatja.

Hazatérve tehát Rákóczi kénytelen volt tárgyalóasztalhoz ülni I. József küldötteivel. 1711. január 31-én találkozott egymással a Szabolcs megyei Vaja várkastélyában II. Rákóczi Ferenc és Pálffy János. Az bécsi udvar ajánlatának lényege továbbra is az volt, hogy az uralkodó tiszteletben fogja tartani Magyarország történelmi alkotmányát és ősi szabadságjogait, általános amnesztiában részesíti a kuruc szabadságharc valamennyi résztvevőjét, maga a fejedelem birtokadományokat

kap és elnyeri valamely országos főméltóságot, ám az erdélyi fejedelemség helyreállításáról szó sem lehet. Rákóczi a döntés jogát a rendi konföderáció szenátusára hártotta, de egyúttal kijelentette: önmagának sem méltóságot, sem birtokokat nem kíván, nehogy bárki is hazaárulással vádolhassa, s egyúttal hű maradt a korábbi béketárgyalásokon megfogalmazott alapelvhez is, miszerint „nincs veszedelmesebb egy szabad nép kormányzásában, mint a titkolózás, amely sok gyanúra és bizalmatlanságra ad lehetőséget”.

A vajai tárgyalásokat követően Rákóczi úgy döntött, hogy ismét Lengyelországba megy, ahol ez alkalommal már személyesen találkozhat magával Nagy Péter cárral, s tesz egy végső kísérletet a segítségnyújtás kieszközlésére. Indulása előtt teljhatalommal ruházta fel Károlyi Sándor generálist, a kuruc hadak főparancsnokát, majd 1711. február 21-én Zavadkánál, ugyanott, ahol csaknem nyolc esztendővel korábban bejött, örökre elhagyta szülőhazáját. A háború pusztításai és pestisjárvány által sújtott ország békére vágyott, s végül Károlyi Sándor – aki természetesen nem volt áruló, csupán az ország jövőjét illető politikai elképzelései eltértek a száműzetésbe vonult Rákócziétól – megkötötte 1711. április 29-én a szatmári békét, s másnap a majtényi síkon megtörtént a 12 ezer főre apadt kuruc sereg lobogóinak földre szúrása, ellenben a fegyvereit minden katona megtarthatta és magával vihette haza. Igaz, a szatmári megállapodás – amely voltaképpen magyar siker volt, tekintettel arra, hogy a teljes katonai vereség ellenére is garantálta az ország alkotmányos jogait és különállását a Habsburg Birodalmon belül – Rákóczinak is lehetővé tette a hazatérést és kegyelemben részesítette őt, amennyiben három héten belül leteszi a hűségesküt az akkor egyébként már csaknem két hete halott I. József királyra. A fejedelem azonban lemondott csaknem 2 millió holdas birtokairól, az új politikai struktúrában rá váró méltóságok és rangok betöltéséről, s az önkéntes száműzetést választotta.

Lengyelországban ideje legnagyobb részét Sieniawska grófnő valamelyik kastélyában töltötte, s már a szatmári béke aláírása után, 1711. augusztus-szeptember folyamán sikerült végre találkoznia és több alkalommal is tárgyalásokat folytatnia I. Péterrel. Ekkorra már kitört az orosz-török háború, tehát Rákóczi semmiféle orosz segítségnyújtásban nem reménykedhetett. A cár mindazonáltal rokonszenvvel és előzékenyen fogadta, sőt felajánlotta, hogy neki és kíséretének nagy birtokokat adományoz Ukrajnában, ahol gondtalanul élhetnek. Látva, hogy Magyarország, illetve Erdély ügyét az egyik nagy európai konfliktussal, az északi háborúval (1700-1721) többé nem tudja összekapcsolni, Rákóczi úgy döntött, hogy Franciaországba utazik, s megpróbál jelenlétével hatni XIV. Lajosra (1643-1715), hogy a másik nagy, immár a végéhez közelítő európai nagyhatalmi összecsapást, a spanyol örökösödési háborút (1701-1714) lezáró békeszerződésbe foglalják bele Magyarország státuszának rendezését is. A Visztulán megtett kalandos hajóút után 1711. október elején érkezett kíséretével Danzigba (Gdansk), s több mint egy évig élt itt Sárosi gróf álnéven.

Vége 1712. november 13-án az angol királynő által rendelkezésükre bocsátott Szent György nevű hajó fedélzetén Rákócziék elindultak Hull felé, ott azonban negyvennapos karantén alá helyezték őket a lengyelországi pestisjárvány miatt. Ezt követően folytathatták a bujdosók útjukat Franciaország felé, ahová 1712. január 13-án érkeztek meg. A Napkirály első alkalommal 1712. február 12-én fogadta Rákóczit Versailles-ban. Azonban – miként azt a kortárs emlékiró, Saint-Simon herceg is tanúsítja – hiába övezte általános tisztelet és megbecsülés a fejedelmet a királyi udvarban, a spanyol örökösödési háborút lezáró 1713. áprilisi utrechti, illetve a következő évben aláírt rastatti békébe sem foglalták bele Magyarország, valamint Erdély nemzetközi jogál-

lásának újrendezését, ellenkezőleg: a Bourbonok és Habsburgok rögzítették, miszerint egyik fél sem fog olyan politikai mozgalmakat és törekvéseket támogatni, amelyek a másik fél kárára lehetnének, sértenék az államérdeket. Valóra vált Bercsényi korábbi jóslata, miszerint „az általános béke zátonyra fogja vinni a szabadságharc hajóját”. Franciaországi tartózkodása időszakában Rákóczi először Versailles-tól nem messze, Passyban telepedett le, azonban a spanyol örökösödési háború végeztével előállott új külpolitikai helyzet, valamint XIV. Lajos 1715 szeptemberében bekövetkezett halála megérlelte benne a világtól való teljes visszavonulás gondolatát.

Grosbois-ban (a mai Yerres), a janzenista kamalduli barátok kolostorában találta meg lelkének nyugalma és az Istennel való misztikus találkozás boldogságát. Az udvari arisztokrata körökben nagy feltűnést és értetlenséget keltett a kitűnő társasági ember és vadász hírében álló emigráns magyar főúr lemondása az élet örömeiről, illetve az önszántából vállalt aszkézis. Rákóczi mélyesen vallásos és hithű katolikus volt. A Grosbois-ban töltött évek a számvetés időszakát is jelentették részére. Itt kezdett hozzá a latin nyelven írt Vallomásokhoz (Confessio), amely egy ember legőszintébb szembenézése egész életútjával, gyarlóságaival, erényeivel, kételyeivel és vívódásaival. A franciául íródott Emlékiratok (Mémoires) viszont a szabadságharc történetéről szól, ebből a műből ismerhetjük meg leginkább azt az eszmét, amelyért Rákóczi és kortársai harcoltak. Szerzetesi magányából és elmékedéseinek spirituális szféráiból az 1716-1718. évi osztrák-török háború kitörése hozta vissza a reálpolitika világába.

Úgy vélte ugyanis, hogy ez a nagyhatalmi konfliktus lehetőséget adhat arra, hogy Bécs katonai veresége esetén a szabadságharc célkitűzései megvalósulhassanak. Rákóczi tehát 1716 tavaszán Isztambulba küldte diplomatáját, Pápay Jánost, hogy vegye fel a kapcsolatot a Portával. A követ mindenféle felhatalmazás nélkül elhitette a török vezetéssel, hogy Rákóczi hadba hívó kiáltványára tömegesen sereglenek majd szövetségesként a volt jobbágy harcosok és a császári seregben szolgáló magyar katonák a török had mellé, hogy hazájuk szabadságáért küzdjenek a Habsburg-uralom ellenében. III. Ahmed (1702-1730) szultán ezért hivatalos meghívót küldött Rákóczi számára Franciaországba. Ibrahim kajmakám, azaz helyettes nagyvezér levelében pedig ünnepélyes ígéretet tett arra, hogy a Porta Erdély függetlenségének helyreállítása nélkül nem fog békét kötni III. Károllyal (1711-1740). Rákóczit súlyos kételyek gyötörték a törökkel való szövetségkötést és együttműködést illetően, mindig is óvakodott attól, hogy mostohaapja, Thököly politikájának örököse legyen, az adott világpolitikai helyzetben mégis úgy látta: nincs más út, erkölcsi-politikai kötelessége, hogy segítsen hazájának bármi áron. 1717. szeptember 21-én végleg elhagyta Franciaországot, hogy a következő hónapban megérkezzen – akárcsak korábban Zrínyi Ilona és Thököly Imre – száműzetésének utolsó színhelyére, Törökországba. Azonban ekkorra már eldőlt az osztrák-török háború: a zseniális hadvezér, a zentai hős, Savoyai Jenő 1717. augusztus 15-én Nándorfehérvár alatt megsemmisítette Halil nagyvezér seregét, majd a várat is birtokba vette. A Habsburg Birodalom részeként már 1716-ban visszakerült a történelmi Magyarország utolsó török kézen maradt területe, a Temesköz, de a nándorfehérvári győzelem után Bécs kiterjesztette érdekszféráját az Észak-Balkánra is. Mindezt az 1718. július 21-én megkötött pozsareváci béke szentesítette is. III. Ahmed szultán azonban megtagadta III. Károly azon kívánságának teljesítését, hogy a Porta adja ki a török oltalma alá menekült kuruc bujdosókat. A békekötéssel Rákóczi minden reménye szertefoszlott, s engedélyt kért XV. Lajos (1715-1774) kiskorúsága alatt a hatalmat gyakorló Orléans-i Fülöp régentől a Franciaországba való visszatérésre, a válasz azonban oly kategorikusan és ridegen elutasító volt, hogy azt a konstantinápolyi francia követ, de Bonnac márki kíméletből nem is közölte Rákóczival.

Kezdetben a magyar kolónia a fővároshoz közeli Böjükdereben, egy nyomorúságos örmény faluban lakott, majd 1718 szeptemberében átköltöztek Jenikőbe, ahol már kényelmesebb szálláshelyek várták őket. Végül 1720. április közepén érkeztek meg számkivetésük utolsó stációjának színhelyére, a Konstantinápolytól kétnapi távolságra lévő, a Márvány-tenger partján fekvő Rodostóba, a mai Tekir-dag városkába. „Rodostó: ostorod” – állapította meg szellemesen a Rákóczi mellett száműzetésében is mindvégig kitartó hűségese barát, Bercsényi Miklós. Rákóczi Rodostóból is levelezett Lengyelországban élő feleségével, akit a bécsi udvar követelésére végül is kiutasítottak onnan, ezt követően Sarolta Amália Franciaországban kért és kapott menedékjogot, ám mire odaért, férje már elhajózott onnan. A fejedelem 1722 tavaszán értesült róla, hogy asszonya fájdalmasan fiatalon, 43 éves korában elhunyt egy párizsi kolostorban. Rákóczi tisztában volt saját jövőjének perspektívtalanságával és kilátástalan sorsával, noha még ő is csak negyvenes éveinek közepén járt ekkoriban. 1723-ban ezeket a megrázóan keserű sorokat írta egy francia hercegnőnek: „Szinte már azt sem tudom, élek-e még, vagy csak azért vagyok a világon, mert elfelejtettek eltemetni. Ugyanis az a szomorú tapasztalatom, hogy a lelki és testi halálon kívül van politikai halál is... Ma már semmi, de se semmi nem köt ehhez a világhoz. Senki sem veszi hasznomat, és amikor magam sem látom hasznát személyemnek, kétszeresen szerencsétlen vagyok”.

Az életéből hátralévő egy évtizednyi időben mégsem süllyedt depresszióba, szigorú, szinte katonás rend szerint teltek a napjai, semmit nem adott fel belső emberi tartásából és méltóságából. Úgy élt, ahogyan egy őszintén hívő, naponta négyszer misére járó katolikus, ősi magyar arisztokrata család sarjának élnie kell. Sokat olvasott, írt, folytatta Grosbois-ban megkezdett és a magyar irodalom gyöngyszemei közé tartozó Vallomás című művét, valamint befejezte Emlékiratait, ezen kívül festegetett, továbbá legkedveltebb időtöltéseként hosszú órákat töltött és dolgozott asztalosműhelyében. Számos mesterségbeli remeket készített. Meg kell említenünk, hogy Rodostóban Rákóczi egy francia nyelvű állambölcseleti munkát is papírra vetett Rákóczi fejedelem politikai és erkölcsi végrendelete (Testament politique et moral du prince Rákóczi) címen, amelyben egy nagyon fontos, örök érvényű hatalomgyakorlási alapelvet fogalmaz meg: „A fejedelmeknek törvényes hatalmuk van, amelyet a nép szabad és egyhangú beleegyezése adott nekik és tart fenn”. Puritánságában túltett még hírneves dédapján, a „bibliás őrálló” erdélyi fejedelmen, I. Rákóczi Györgyön is.

Az 1730-as évek elejétől egészségi állapota lassan romlani kezdett, egyre fogyott és gyengült. Az 1735-ös esztendő elejére már súlyos beteg volt. Ennek ellenére nem tűrte, hogy a halálos kór erőt vegyen rajta. Napi tevékenységeit tovább folytatta, de mind kevesebb munkát végzett. 1735. április elején ágynak esett, április 6-án, amely nap épp a húsvét előtti szerda volt, egész nap aludt, majd este meggyónt, s éjfélkor felvette az utolsó kenetet. 1735. április 8-án, nagypéntek hajnalán 58 esztendősen hunyt el Erdély utolsó fejedelme, nemzeti történelmünk egyik leghívebb, legtisztább, a magyar érdekeket mindenek felé helyező államférfija. Végakarata szerint – minthogy az 1712-1715. évi pozsonyi országgyűlés végzései őt és társait hazaárulóknak nyilvánították, és örökös számkivetésre kárhoztatták – szívé a neki oly kedves Grosbois-ba küldték, ahol a kolostor priorja ezt az eredetileg latin nyelvű feliratot vésette az ereklye fölé: „E kolostor temetőjében fekszik a szent életű II. Rákóczi Ferencnek, Isten kegyelméből a szent római birodalom hercegének, Erdély fejedelmének, a magyar királyság részei urának, s a székelyek grófjának szent szíve, ki az isteni gondviselés csodálatos rendeléséből az élet különféle viszonyosságain keresztül vezéreltetve, elnyugodott az Úrban, a Boszporusz melletti Rodostóban, a

világ üdvének 1735. évében, április hónap 8. napján, életének 59. esztendejében”. 1937-ben pedig az ereklye feltételezett helye fölött egy máig álló emlékoszlopot emeltek. Testét Rodostóban hantolták el, majd hú kamarása, Mikes Kelemen 1735. július 6-án Isztambulba vitte, ahol – ugyancsak testamentumának rendelkezése szerint – a jezsuiták kezében lévő Szent Benedek templomban helyezte nyugalomra édesanyja, Zrínyi Ilona evilági maradványai mellé.

Sorozatunk korábbi részeiben már több alkalommal utaltunk rá, miszerint az 1906. évi XX. törvény hatályon kívül helyezte a fentebb hivatkozott 1715. évi országgyűlési végzéseket, s rendelkezett Rákóczi és száműzött társai hamvainak hazahozataláról és méltó újratemetéséről. Épp 105 esztendeje – bár sajnálatos módon erről a mai hazai hivatalos politika és médiumok elfeledkeztek megemlékezni –, 1906. november 5-én helyezték a sorscsapások által annyira megpróbált vezérlő fejedelem földi maradványait örök nyugalomra a kassai Szent-Erzsébet dóm kriptájában.

Végezetül, írásunk epilógusaként említést kell tennünk arról, hogy Kassa városa a Felvidékkel 1918 decemberében csehszlovák megszállás alá került, majd Trianonban nemzetközi jogi értelemben is szentesítették a területablást. Amikor 1938. november 2-án, az első bécsi döntés alapján Kassa visszakerült az anyaországhoz, s a kormányzó fehér lovon bevonult a városba, a Horthy-rendszer kultuskormányzata azonnal nekilátott egy méltó Rákóczi-emlékhely kialakításának. Így épült fel – már a második világháború éveiben, amikor háborús költségvetése volt az országnak, mégis jutott nemzeti kulturális örökségvédelemre és ápolásra pénz – a Hóhér-bástya udvarán 1940-1943 között az eredeti hű másolataként, sőt egy részének felhasználásával és beépítésével az ún. Rodostó-ház Lux Kálmán tervei alapján. A tárlat talán legmegragadóbb része a fejedelem ebédlője, amely ma eredeti szépségében pompázik, legfőbb érdekessége pedig az, hogy a benne lévő bútorok egy részét maga Rákóczi készítette rodostói asztalosműhelyében.

Rákóczi egész emberi és politikusi életpályájának követendő példaként kellene szolgálnia minden mai közéleti szereplő számára. Aki előtt mindent felülírt a haza, a nemzet üdve és érdeke. Aki nem a közvagyonból gyarapította tovább a magáét, hanem saját magánvagyonát áldozta fel a közjó oltárán, sőt inkább veszni hagyta az egészséget, de politikai elveit és krédóját soha nem tagadta meg. Teljes joggal írta: „Ha számkivetésbe megyek, megmarad a remény, mert utolsó leheletemig megőrzöm a nép szeretetét, mely a nép szívében mindig élni fog irántam”.

Királyválasztás a Duna jegén 1458. január 24-én

1458 elejére súlyos válsághelyzet alakult ki Magyarországon. Zsigmond (1387-1437) király uralkodása óta a bárói érdekszövetségek, az ún. ligák egymás közötti és a királyi hatalommal szembeni erőviszonyai határozták meg belpolitikai viszonyainkat.

Zsigmond az általa alkotott új arisztokráciával még féken tudta tartani a többi ligának a központi hatalom gyengítésére irányuló törekvéseit, ám halála után a bárói ligák a királyi hatalom fölé kerekedtek. 1440-ben ráadásul kettős királyválasztás történt: a nemesség túlnyomó többsége a lengyel-litván Jagelló házbeli I. Ulászló (1440-1444) királysága mellett voksolt, azonban az elhunyt Habsburg dinasztiabeli I. Albert (1438-1439) király özvegye, Erzsébet királyné úgy gondolta, hogy születendő gyermekét fogja királlyá választatni, ezért udvarhölgyével, Wolframné Kottaner Ilonával krimibe illő, kalandos úton ellopatta a Visegrádon őrzött Szent Koronát, s vele valóban megkoronázták utóbb, 1440. április 21-én Fehérvárott a három hónapos V. László (1440-1457) királyt.

A tényleges hatalom I. Ulászlónak a várnai ütközetben történt eleste után Hunyadi Jánosnak, az ország legnagyobb földbirtokosának kezébe került, akit az országgyűlés V. László kiskorúságának idejére kormányzóvá is megválasztott (1446-1453). Miután az országgyűlés a még 13. életévét sem betöltött V. Lászlót nagykorúvá nyilvánította, Hunyadi letette a kormányzói tisztséget, ám valójában a gyermek király helyett nagybátyja, a Habsburgokkal rokonságban álló Cillei Ulrik kormányzott. Ekkorra már a Szent Korona a Habsburgok világhatalmi helyzetét megalapozó III. Frigyes német-római király, majd császár (1440-1493) kezében volt, minthogy Erzsébet királyné átadta neki mint V. László gyámjának még 1440 novemberében. (Szent Koronánk történelmünk során három alkalommal volt huzamosabb ideig külföldön, két alkalommal Bécsben, ti. a fentebb jelzett időszakon kívül II. József uralkodása idején 1781 és 1790 között, végül 1945 és 1978 között az Egyesült Államokban. A mostani nemzetvesztő politikai trupp – számára semmiféle szakrális-szimbolikus és államjogi jelentőséggel nem rendelkező a Szent Korona – az Európai Unió által nyújtott 6,5 milliárdos hitel fedezetévé tette, tehát az ország fizetéképtelensége esetén a

Szent Korona is végrehajtható, magyarán elkobozható az uniós főhatalmasságok által. Nos, ez az, amit nem fogunk hagyni.)

A nándorfehérvári diadal (1456) után három héttel Hunyadi a pestisjárvány áldozatául esett, s a II. Mohamed (1451-1481) támadása elől korábban Bécsbe menekülő V. László és Cillei a török elvonulása után megjelent Nándorfehérvár alatt, miután Cillei kinevezette magát a királlyal országos főkapitánynak, így a királyi várak és jövedelmek őt illették meg, tehát azokat az apja örökébe lépő Hunyadi Lászlónak ki kellett szolgáltatnia Ulrik gróf számára. Nándorfehérvár alá érkezve azonban az őrség V. Lászlót a királyi kísérettel, valamint Cilleit és a főurakat beengedte a várba, a katonai kíséret azonban a falakon kívül rekedt.

Bent a várban aztán másnap reggel a várkapólnából kihívták az újonnan kinevezett főkapitányt, s Hunyadi László fejére olvasta az atyja, illetve saját személye ellen elkövetett hiteségeit. A mind indulatosabb szóváltásnak Cillei halála vetett véget. Hogy előre megtervezett merénylet történt vagy a vita fajult odáig, hogy vérontásra került sor, utólag már nem állapítható meg teljes bizonyossággal. A királyi kíséret tagjaként Nándorfehérvárott tartózkodó Liscius Miklós titkár néhány nappal később azt írta Rómába Enea Silvio Piccolomini bíborosnak, a későbbi II. Pius pápának, hogy a vita hevében először Cillei rántott kardot, így Hunyadi László önvédelemből mért ellenfelére halálos csapást. Mátyás király kiváló udvari történetírója, Antonio Bonfini viszont úgy tudja, hogy Hunyadi László birtokába került egy olyan levél, amelyet Cillei Brankovics György szerb despotának írt. Ennek tartalma volt a vita tárgya, mert Cillei két golyóról írt (Hunyadi László és Mátyás feje), amit hamarosan el fog küldeni a szerb despotának.

A király a Hunyadi-párt fogságába került, majd Temesvárott esküvel fogadta meg a Hunyadi-fiúk anyja, Szilágyi Erzsébet, illetve annak testvérbátyja, Szilágyi Mihály előtt, hogy Lászlót és Mátyást nem fogja bántódás érni Cillei halála miatt, egyúttal Hunyadi Lászlót visszahelyezte az országos főkapitányi tisztségbe. 1457 márciusában azonban V. László országos ügyben tanácskozásra hívta Budára a főrendeket, köztük természetesen Hunyadi Lászlót és Mátyást is. Garai László nádor és Újlaki Miklós erdélyi vajda tanácsára a király mindkét Hunyadi-fiút néhány bizalmasukkal, köztük Vitéz Jánossal, Kanizsai Lászlóval és Rozgonyi Sebestyénnel együtt elfogatta, majd egy statáriális eljárást indított ellenük. A vád a két Hunyadi-fiúval szemben az volt, hogy meggyilkoltatták Cillei Ulrikot, továbbá Lászlónak a trón megszerzése volt a célja és a törvényesen megkoronázott uralkodó életére tört.

Végül az ítélőszék felségárulás címén halálbüntetést és vagyonelkobzást szabott ki mindkét Hunyadi testvérre, valamint a Hunyadi-párt több vezetőjére, így Kanizsai Lászlóra és Rozgonyi Sebestyénre is. (A koncepció bírósági ítéletek és a nemzeti érdek már abban az időben sem estek feltétlenül egybe). Végül 1457. március 16-án azonban csak Hunyadi Lászlón hajtották végre az ítéletet a budai várban. A kivégzéskor csodás esemény történt. Első világi történetírónk, Thuróczy János így örökíti meg krónikájában mindezt:

„Amikor László grófot lefejezték, ő a hóhérnak három csapása után hátrakötözött kézzel sebei-
ben elterülve feküdt a földön, de aztán önerejéből felemelkedve felkelt, és eléggé érthető han-
gon azt mondta, hogy az előírt három csapást, amelyet az ő lefejezésénél már elvégeztek, kiáll-
ta, és további elégtétellel jog szerint már nem tartozik. Az összes körülállók megdermedtek a
szokatlan látványtól. Ő pedig hirtelen megindult, de néhány lépés után a rajta levő ruhában

megbotlott, és arca bukott, és némely ott állók parancsára, akiknek nagyon érdekében állt a dolog, elvégezték a még hátralévő dolgot: lefejezték.”

A kivégzés hírére a Hunyadi-Szilágyi liga fegyveres felkelést robbantott ki: megkezdődött a polgárháború. A Tiszától keletre fekvő országrészt, Erdéllyel együtt a felkelők ellenőrizték. Miután a királyi hadak nem bírtak Szilágyi Mihállyal, s eredménytelenül végződtek a Hunyadi-Szilágyi liga megbékéltetését célzó kísérletek is, 1457 májusában V. László – túszként magával hurcolva Mátyást- Bécsbe, majd ez év szeptemberében, cseh király lévén is, Prágába távozott. A polgárháború elmérgesedését a király váratlan halála akadályozta meg: a 17 esztendő V. László 1457. november 23-án Prágában elhunyt.

Második Habsburg-házbeli királyunk halálával kapcsolatban két feltételezés is létezik: az egyik verzió szerint bubópestisben szenvedett az uralkodó, míg a másik elképzelés hívei szerint Podjebrád György kormányzó, jövendőbeli cseh király megmérgeztette. (Ezzel a koncepcióval találkozhatunk Arany János híres balladájában, az V. Lászlóban is.)

Ily módon megnyílt a trónhoz vezető út Hunyadi János kisebbik fia, a Prágában raboskodó Mátyás előtt. Vitéz János, váradi püspök, a kiváló humanista, Mátyás nevelője személyesen ment Prágába 1457 decemberében, és ott megegyezett Podjebráddal Mátyás kiadatásáról. A jövendő cseh király némi váltságdíj és azon ígéret megerősítése fejében, hogy Mátyás feleségül veszi leányát, Katalint, hajlandó volt kiadni a várományos uralkodót a magyar küldöttségnek. (Mátyás első szuverén döntése az volt, hogy még 1457 november végén az országnagyok és családjának tudta és beleegyezése nélkül eljegyezte Podjebrád Katalint).

Hunyadi Mátyás választási esélyeit a cseh kapcsolatokon túl jelentős mértékben megnövelte, hogy – a déli harangszót másfél évvel korábban elrendelő – III. Callixtus pápa is támogatta királyságát. A katolikus egyházfő ugyanis a nagy törökverő, Hunyadi János fiában látta a pogányok elleni politika legfőbb biztosítékát és zálogát. Így a magyar püspöki kar, élén Szécsi Dénes esztergomi érsekkel a 15 esztendő Mátyás mellé állt.

Miközben a nemzetközi diplomácia színterein folytak a tárgyalások és az egyeztetések a magyar trón betöltéséről, 1458. január 12-én Szegeden a Hunyadi-Szilágyi liga kibékült a nagy rivális, Garai László nádor vezetete ligával. A szegedi egyezményben Garai fogadalmat tett, hogy elősegíti Mátyás mielőbbi szabadon bocsátását, és támogatja királlyá választását. Szilágyi Erzsébet és Mihály viszont arra tettek ígéretet, hogy Hunyadi László haláláért nem fognak bosszút állni, Garai megtarthatja a nádori tisztségét, végül Mátyás feleségül veszi a nádor leányát, Annát.

Garai kívánságára került bele az egyezménybe – miután értesült a prágai eljegyzés híreről –, hogy Mátyást addig sem az atyai örökségbe, sem az ország birtokába nem engedik lépni, amíg Garai Annával házasságot nem köt. Eközben Pesten már összeült a királyválasztó országgyűlés, ahová 1458. január 20-án a Hunyadi-párt vezetői, Szilágyi Mihály, Kanizsai László és Rozgonyi Sebestyén 15 000 főnyi katonai kísérettel bevonultak, egyfajta erődemonstrációt tartva a nemesség és a bárók előtt.

Bonfini arról is említést tesz krónikájában, hogy Szilágyi egy vérpádot állíttatott fel Rákos mezején, s mindazokat kivégzéssel fenyegette meg, akik vonakodnának szavazatukat unokaöccsére

adni. Miután a Budán tanácskozó főpapok és bárók – köztük Garai és Újlaki is – elfogadták Mátyás személyét, 1458. január 24-én a köznemesek a Duna jegén királlyá választották őt.

Thuróczy elbeszélése szerint a magyar köznép már napokkal korábban fel s alá vonult a budai utcákon, és fennhangon kiáltozta: „Akarjuk, hogy Mátyás legyen a király; Isten őt választotta a mi oltalmunkra; mi is válasszuk meg!” A tudós történetíró közlése szerint „a magyar történet kezdetétől fogva egyetlen király megválasztását sem ünnepelték ekkora örömmel és magasztalással.” Miután Podjebrád kiadta az újonnan megválasztott királyt a magyar küldöttségnek, Mátyás (1458-1490) február 14-én bevonult Budára, ahol a Nagyboldogasszony (Mátyás)-templomban intronizálták, azaz – lévén a Szent Korona még ekkor is III. Frigyes birtokában – trónra ültették.

Mátyás király uralkodásának kezdetétől mindent megtett azért, hogy III. Frigyesről visszaválthassa a szent nemzeti ereklyénket. Ötéves kitarató tárgyalások után jött létre 1463. július 19-én III. Frigyes és a Vitéz János vezette magyar béke delegáció között a bécsújhelyi szerződés, amely kimondta, hogy Mátyás 80 000 aranyat köteles fizetni a Szent Korona kiadása fejében, III. Frigyes megtarthatta a magyar királyi címet, s amennyiben Mátyás törvényes fiú örökös nélkül halna meg, a magyar trónt a császár, illetve törvényes utódai öröklik.

A koronázással azonban Mátyás király boszniai, törökellenes hadjárata miatt várni kellett a jövő év tavaszáig. A győzedelmes balkáni háborúból visszatérve a király 1464. február 13-án ünnepélyes külsőségek közepette vonult be – már-már az ókori római diadalmenetek díszleteire emlékeztetve – székvárosába, Budára. (Mennyivel másabb és felemelőbb volt ez a február 13., mint volt az a másik, az a tragikus, 1945-ben, a szovjet hódoltság kezdetekor!)

A koronázásra Fehérvárott, az esztergomi érsek, Szécsi Dénes közreműködésével került sor 1464. március 29-én. Immáron Mátyás uralmának törvényességét ettől a naptól senki nem vonhatta kétségbe. Elkezdődött hazánk történetének legdicsőségesebb korszaka. Az európai uralkodók rövidesen a legnagyobb elismeréssel tekintettek Magyarországra királyára.

Mátyás, az európai tekintélyű király

A Magyar Királyság trónját 15 esztendő (más vélemények szerint 18 éves) korában elfoglaló Hunyadi Mátyás (1458-1490) rendkívül nehéz belpolitikai viszonyok között vette kezébe az ország kormányzását. Uralkodásának kezdetén királyunk tényleges hatalma a történelmi államterület egy részére (a királyi székváros környékére és a Tiszától keletre fekvő országrészekre) terjedt ki csupán.

Az 1458. évi királyválasztó országgyűlés által Mátyás mellé öt esztendőre kormányzóul rendelt Szilágyi Mihályt a király eltávolította maga mellől, ezért nagybátyja az ellenzéki Garai- Újlaki ligával lépett Simontornya várában szövetségre. Garai azért fordult szembe Mátyással, mert az – a nevében, de hozzájárulása nélkül kötött szegedi egyezményt megszegve – lemondatta a nádori méltóságról, illetve nem vette feleségül leányát, Annát. A királyellenes liga 1459. február 17-én Németújváron királlyá választotta III. Frigyes német-római császárt.

Kezdeti sikerek után a királyi sereg hamarosan legyőzte a lázadók császári katonasággal támogatott hadait, amit az is elősegített, hogy Újlaki Miklós időközben elpártolt III. Frigyesőtől, Garai László pedig 1459 áprilisában meghalt. A Habsburg uralkodó azért sem ragaszkodott a továbbiakban trónigénye érvényesítéséhez, mert a Szentszék ezt határozottan ellenezte. A hazánkban tartózkodó pápai követ, Carvajal bíboros III. Frigyeshez írott levelében így érvel: „Felséged azt állítja, hogy az uralkodásra az van feljogosítva, aki a koronát bírja; de ha valaki a császári koronát magához ragadná, felséged bizonyára nem engedné, hogy azt császárnak ismerjék el. (...) Ezeknél fogva kérem felségedet, ne háborgassa a magyar királyt, akinek elmozdítása a kereszténység javát veszélyeztetné, amiért is ösztönsége szükség esetén még fegyverrel is kénytelen volna őt megoltalmazni.”

Mátyás joghatósága nem terjedt ki továbbá a Felvidékre és Szlavóniára (a mai Horvátország északi és középső részei). Az előbbi területet a cseh huszita zsoldosvezér, Jan Jiskra tartotta megszállva, az utóbbi pedig Cillei Ulrik egykori hadvezérének, Jan Vitovecnek az uralma alatt állott. 1460-1461-ben a királyi hadak sorra foglalták vissza a cseh zsoldosvezér által megszállva tartott várakat és városokat. Jiskra szövetségeseinek, III. Frigyesnek a háborúból való kiválása után végül úgy döntött, hogy meghódol a magyar király előtt. Az 1462-ben Vácon kötött egyezmény értelmében lemondott az általa megszállva tartott felvidéki várakról, cserében az igen gazdag délvidéki Lippa és Solymos uradalmát kapta, s így azt is vállalnia kellett, hogy bekapcsolódik a török elleni határvédelembe. Hasonlóképpen járt el Mátyás Jan Vitoveccel is, aki a szlavóniai várakért cserébe a zagorjei grófi címet kapta.

Az ország területi egységének helyreállítása és a belső ellenállás megtörése után az uralkodó ambiciózus, aktív külpolitikába kezdett. Mátyás művelt, több nyelven beszélő (latin, német és több szláv nyelv), kiváló képességeivel és tehetségével tisztában lévő, a gőgösséig öntudatos, büszke, fejedelmi jellemvonásokkal rendelkező rendkívüli személyiség volt. E karakterjegyek jól megfigyelhetők a leghitelesebbnek tartott ábrázolásán, a híres bautzeni dombormű Mátyás-szobor alakján. A budai napkirály római minták alapján „élő törvénynek” tekintette és messze alattvalói felett állónak érezte magát. (Teljes joggal.) Nem véletlenül az ő törvényeiben tűnik fel először az „alávetett” (subditus) kifejezés. Elveiből következett, hogy önálló elképzelésekkel rendelkező tanácsadókat nemigen tűrt meg maga mellett. A kormányzás napi gondjait gyorsan cserélődő kegyenceivel osztotta meg.

Mátyás nagyra törő külpolitikájának legfőbb motivációs tényezője a Német-Római Birodalom császári trónjának megszerzése volt. Számára Zsigmond (1387-1437) király politikai pályája szolgált példaképül, aki cseh király és német-római császár is lett, így a magyar uralkodó Európa legtekintélyesebb hatalmi tényezőjévé vált. A császári trónhoz vezető út első lépcsőfoka a cseh királyság birtokába történő beiktatás volt. Az 1356. évi Német Aranybulla ugyanis, amely a császárválasztás rendjét szabályozta, a hét választófejedelem egyikévé a cseh királyt jelölte ki. Az 1468-1478 között zajló magyar-cseh háborúk politikai és katonai értelemben egyaránt sikeresek voltak Magyarország számára. A husziták kelyhes irányzatához tartozó, II. Pius pápa által eretneké nyilvánított Podjebrád György királlyal szemben a katolikus cseh rendek 1469. május 3-án Olmützben királyukká választották Mátyást. Ezt követően a magyar uralkodó kezére került Morvaország, Szilézia és Lausitz területe, a cseh anyaország viszont kitartott Podjebrád mellett. Az 1469. évi királyválasztás Mátyás-ellenes koalícióba tömörítette a közép-európai térség csaknem minden valamirevaló hatalmi tényezőjét, kivéve az egyelőre semlegességet tanúsító Habsburgokat. A magyar uralkodó éppen ezért kísérletet tett III. Frigyes megnyerésére. Az 1470. február 11. és március 11. közötti bécsi tárgyalások során Mátyás feleségül kérte a császár lányát, és el akarta érni, hogy a Habsburg fejedelem mondjon le a Magyarországra vonatkozó örökösödési jogáról. (Ezt az 1463. évi bécsújhelyi szerződés biztosította számára, illetve törvényes örökösének). Ezen felül a magyar király szeretne volna elérni, hogy a császár 400 ezer arany hadisegéllyel járuljon hozzá a csehek elleni háború költségeihez. III. Frigyes azonban semmilyen kötelezettséget nem kívánt vállalni, így Mátyás végül búcsú nélkül hagyta el Bécset, és ezzel vérig sértette szomszédját.

A bajokat tetézte, hogy 1471. március 21-én elhunyt I. György király, a cseh országgyűlés azonban a lengyel király fiát, Jagelló Ulászlót hívta meg a cseh trónra. A császár az 1474-es birodalmi gyűlésen az ő királyságát és választófejedelemségét ismerte el és szentesítette. (Utóbb, 1490-ben II. Ulászló néven magyar király is lett, közismert néven Dobzse Lászlóként híresült el hazánkban.) Eközben Magyarországon kibontakozott egy főpapi-főúri összeesküvés Vitéz János esztergomi érsek és Janus Pannonius pécsi püspök vezetésével. A lázadók Mátyás cseh politikáját nehezményezték, és felrötták neki, hogy atyja politikájával ellentétben elhanyagolja a törökellenes harcot és az értelmetlen nyugati háborúkra pazarolja az ország emberi és anyagi erőforrásait. Vitéz Jánosék új jelöltje a magyar trónra a lengyel IV. Kázmér másodszülött fia, az ifjabbik Kázmér volt. A magyar király az összeesküvést rövid úton elfojtotta, az érseket házi őrizetbe helyezte, pécsi püspök unokaöccsét, az első jeles magyar költőt pedig menekülés közben érte a halál.

1474. március 11-én Nürnbergben, a Német- Római Birodalom politikai és szakrális központjában létrejött a magyarellenes Habsburg- Jagelló koalíció III. Frigyes császár, IV. Kázmér lengyel király és I. Ulászló cseh király részvételével. Mindhiába. 1474 szeptemberében 70 000 fős cseh-lengyel sereg vette ostrom alá a Boroszlónál táborozó 7 000 főből álló magyar sereget. (Más források szerint Mátyásnak 14 000 katonája volt.) A boroszlói ostrom idején mutatkoztak meg Mátyás király zseniális hadvezéri képességei is. A későbbiekben Fekete sereg néven ismertté vált zsoldoshadserege rajtaütésszerű kitöréseivel óriási veszteségeket okozott az ostromlók soraiban, a tüzéség útegei pedig kellő távolságban tartották az ellenséges hadakat. Közben Szapolyai István és Kinizsi Pál vezetésével a magyar könnyűlovasság portyázásaival a Boroszlótól Krakkóig terjedő lengyel területeket pusztította. Végül az éhezéstől elgyötört és a visszatérő könnyűlovasság támadása miatt két tűz közé került, sokszoros (minimálisan is ötszörös) túlerőben lévő ostromlók maguk kérték a harcok abbahagyását az ostromlottaktól.

A Magyar Királyság tehát győztesen került ki a nagy közép-európai konfliktusból, sőt, III. Frigyes 1477-ben elismerte Mátyás cseh királyságát, és a választófejedelmek sorába iktatta őt. Cseh királyként hűséget esküdött a hűbérurává lett német-római császárnak, hangsúlyozva, hogy a magyar királyság független a „szent birodalomtól”. Ha cseh ügyekben a diplomáciai realitások miatt kénytelen alávetni magát Frigyes akaratának, a magyar korona dolgaiba nem tűr beavatkozást! Ez a körülmény arra készítette Ulászlót, hogy tárgyalásos úton mielőbb rendezze a konfliktust a magyar királlyal. Az 1479. július 21-én Olmützben megkötött békeszerződés értelmében a két uralkodó kölcsönösen megadta egymásnak a cseh királyi címet, s Mátyás birtokába került Morvaország, Szilézia és Lausitz. Ezeket Ulászló csak Mátyás halála után válthatja vissza 400 000 forint ellenében.

Még folyt a cseh háború utolsó szakasza, amikor 1477 júniusában Mátyás hadat üzent III. Frigyes császárnak. A magyar sereg benyomult Alsó- Ausztriába, és körülzárta Bécsset, közben elfoglalta a császárváros körüli erődítményeket és városokat. Még ez év decemberében megkötötte a két rivális uralkodó a gmunden-korneuburgi békét, melynek értelmében a cseh hűbér ráruházásának fejében Mátyás kivonja seregeit Ausztriából, továbbá III. Frigyes 100 000 arany hadisarcot köteles fizetni a magyar uralkodónak. Ezt követően került sor a fentebb már említett ceremóniára: a császár a választófejedelmek sorába iktatta be Mátyást. A békeszerződésben ígért hadisarc elmaradása miatt 1480-tól állandósultak a határvillongások, de a formális hadüzenetre csak 1482-áprilisában került sor: kitört a második magyar-osztrák háború. Akárcsak a korábbi konfliktus, az 1482-1487. évi is teljes magyar sikert hozott. A Fekete sereg sorra foglalta el Alsó-Ausztria, Stájerország és Karintia fontos városait és erődítményeit. A legjelentősebb siker az volt, hogy magyar zászlók kerültek 1485-ben Bécs, majd 1487-ben Bécsújhely tornyaira is. Ebben az évben királyunk felvette az osztrák hercegi címet. A magyar katonai sikerek arra kényszerítették a Habsburgokat, hogy tárgyalásokat kezdjenek a magyar uralkodóval. Mátyás III. Frigyes örökösével, Miksa római királlyal végül 1487-ben fegyverszünetet kötött, amelyet 1490-ig többször meghosszabbítottak. E megállapodások szentesítették a magyar hódításokat.

A törökkel szembeni külpolitikában alapvető fordulat következett be Mátyás uralkodása idején. Apjával, Hunyadi Jánossal ellentétben fia lemondott az aktív, támadó hadjáratokról, és a határvédelem megerősítésére törekedett, illetve a török támadásokra ellencsapással, megtorló hadműveletekkel válaszolt, így kívánva elvenni a török kedvét az újabb Magyarország elleni offenzívától. Amikor II. Mohamed 1463 júniusában hódoltatta Boszniát, Mátyás válaszképpen még ez év

végén hadjáratot indított a Balkánra, karácsonykor bevette Jajca várát, s Bosznia északnyugati területein megszervezte a Jajcai bányságot. 1464 augusztusában a szultán megpróbálta visszafoglalni Jajcát, azonban az ostrom sikertelen maradt. Októberben aztán a magyar seregek is megjelentek Boszniában, és ott elfoglalták Szrebernik várát, mely központtal Mátyás újabb a magyar határvédelmet erősítő bányságot szervezett. Az 1463-1464. évi háborúban a törökök és a magyarok lényegében megosztották Bosznián, s az így kialakult egyensúlyi állapotot, status quót hosszú ideig lényegében 1521-ig egyik fél sem próbálta alapjaiban megváltoztatni. Kisebb-nagyobb határmenti összecsapásokra és portyázásokra természetesen gyakran sor került. 1474-ben Ali szendrői bég Mátyás sziléziai lekötöttségét kihasználva feldúlta a Temesközt, majd egészen Nagyváradig rabolt és fosztogatott hadával. Ilyen mélyre, kb. 250 km-re még soha nem nyomult be hazánk területére török sereg. Válaszképpen 1476-ban szerbiai hadjárat következett, és magyar kézre került a Száva partján emelt Szabács vára. Aztán 1479 októberében a hazai határvédelem keleti szárnyát érte török támadás, ám az erdélyi Kenyérmezőn a Kinizsi Pál és Báthori István vezette hadak megsemmisítő vereséget mértek a betolakodókra. 1480-ban Horvátországot érte török támadás. 1480-1481 folyamán Mátyás háromlépcsős támadással válaszolt. Seregei nagy mélységben elpusztították Boszniát, Szerbiát és Havasalföldet. E határmenti villongások lényegében nem változtattak az 1464-ben rögzített status quón, így ezt rögzítették ismét az 1483-ban aláírt magyar-török fegyverszüneti megállapodásban, amelyet később többször is meghosszabbítottak.

Már a kortársak megfogalmazták, és a kései utódok is többször feltették a kérdést: vajon mik voltak a Hunyadi-dinasztia egyetlen királya külpolitikájának és diplomáciájának mozgórugói? A kortársak, köztük számos nagy formátumú politikus is, értetlenül szemlélték a mátyási hatalmi törekvéseket. A legfőbb vád az volt a király ellen – miként a Vitéz-Janus Pannonius-féle összeesküvés is bizonyítja –, hogy elhanyagolja a török elleni háborúkat, és értelmetlen, az ország javát és érdekeit nem szolgáló háborúskodásokat folytat nyugaton.

Az igazság azonban – a történelmi tanúságtétel alapján is – a később igazságosként emlegetett király politikájában volt. Reálpolitikusként – nagyon helyesen – felismerte azt, hogy Magyarország mind gazdaságilag, mind demográfiailag és katonailag alkalmatlan arra, hogy a török veszedelemmel hosszú távon egymagában szembeálljon. Éppen ezért Mátyás a déli végeken befejezte a Zsigmond által elkezdett kettős végvári vonal kiépítését. Az első védelmi zóna a történelmi határokon belül húzódott Temesvártól az Adriai parti erősségekig, a második védővonal pedig a meghódított balkáni területeken létrehozott, ütközőállami szerepet betöltő bányságok területén, a rácországi (Szerbia) Macsótól Jajcán keresztül az adriai Klisszáig.

Mátyás király világosan látta, hogy eredményes török elleni balkáni offenzívát csak egy széleskörű, összeurópai összefogással lehet és szabad indítani, s ameddig ez nem jön létre, addig békepolitikát kívánt a Török Birodalom irányában folytatni. S minthogy hazánk – a már említett okok folytán – képtelen volt egyedül a török invázió feltartóztatására, egy közép-európai államszövetséget kell létrehozni azért, hogy az oszmán-török kihívásra a fenyegetett országok megfelelő választ tudjanak adni. Mátyás törekvése az volt, hogy ez az államalakulat magyar vezetéssel, a Hunyadi-dinasztia jogára alatt jöjjön létre.

Hogy mennyire helyesen mérte fel nagy királyunk a hatalmi erőviszonyokat és a jövő politikai-stratégiai lehetőségeit, azt bizonyítja, hogy valóban csak egy közép-európai hatalmi tömb lesz

képes majd a török megállítására, később kiűzésére. Sajnálatos viszont, hogy ez a több országot is magába foglaló birodalom nem egy magyar uralkodócsalád, hanem a Habsburg-dinasztia vezetésével jön majd létre 1526-ban. E közép-európai birodalom megteremtése és hozzá a császári cím megszerzése volt tehát Mátyás – a kortársak által kárhóztatott – nyugati hadjáratainak értelme és végső célja. Egyúttal az osztrák-cseh-német tartományok meghódításával az is lehetővé vált, lévén a hazainál jóval urbanizáltabb területek, hogy az itteni városok adóiból tartsa fenn Mátyás az első, állandónak tekinthető zsoldos hadseregünket.

E vázlatos áttekintésből is látható, hogy a magyar történelmi köztudat méltán tartja a legnagyobb magyar uralkodónak Hunyadi János ifjabbik fiát, hiszen a bárói ligák belharcai által meggyengített országból stabil, gazdaságilag és katonailag is erős európai hatalmat teremtett. Az utókor és a történelem minden királyi elhatározásának és döntésének helyességét igazolta. Reménykedjünk, hogy lesz még Mátyás-formátumú és tehetségű magyar királyunk, mert más már aligha segíthet a magyar nemzetten.

Néhány gondolat a legnagyobb magyar születésnapján

Gróf Széchenyi István 1791. szeptember 21-én született Bécsben a Nemzeti Múzeumot alapító gróf Széchenyi Ferenc és Festetics Julianna grófnő legkisebb gyermekeként. Arisztokrata ifjúként kiváló neveltetésben részesült, anyanyelvi szinten tudott németül, elsajátította az olasz, francia és az angol nyelvet, a kor közgazdaságtudományát, és beutazta egész Európát és Kis-Ázsiát.

Széchenyi a napóleoni háborúk idején katonai pályára lépett 1808-ban, majd 17 éven át maradt a huszárság kötelékében, 1826-ban fordított végleg hátat a katonai hivatásnak, Igazi, romantikus egyéniség volt. Naplójának tanúsága szerint évtizedekig kereste társadalmi szerepét, kételyek gyötörték hivatását illetően, megszállottan úszott, imádta a nőket, hol Amerikába kívánt kivándorolni, hol az 1821-29 között zajló görög szabadságharcban szándékozta – akárcsak Byron - az életét feláldozni, mivel az itthoni közállapotokat reményteleneknek és megjavíthatatlanoknak látta. (Na igen, Széchenyi már akkor tudott prófétaként valamit.)

A krisztusi kort elérve, 1825 táján felismerte igazi élethivatását: neki a nagy Parlag, az akkori Magyarország felvirágoztatásáért kell - minden életenergiáját fölélve - munkálkodnia, ahogyan a Stádium c. művében megfogalmazta: „az emberiségnek egy nemzetet megtartani, ez, és nem kevésb forog most kérdésben, s rajtunk áll ennek szerencsés eszközlése”. (Sajnos, 175 év után ma ugyanitt tartunk...). Széchenyi - mai politikus utódaitól eltérően - nemcsak retorikailag kívánta hazája javát szolgálni, hanem teljesen egyértelmű volt számára egyfelől a személyes példamutatás jelentősége, másfelől az sem volt számára kétséges, hogy – arisztokrataként - a kiváltságokhoz kötelezettségek is járulnak, tehát aki több jogot és vagyont, birtokot kapott örökül, annak többet is kell áldoznia a köz, a nemzet javára és boldogulására.

Hol van ez az életfilozófia a mai vezető réteg (Széchenyi korában még elitnek nevezték) gátlástalan harácsolásától, amely az állampolgárok bizalma alapján nyert közhatalmat a köz vagyonának ellopására használja fel, a gyarmatok lakóinak kilátástalan élethelyzetébe taszítva ezzel a magyar társadalom mintegy 2/3 részét! Széchenyi az 1825-27-es országgyűlésen indította dicsőséges történelmi pályafutását: birtokainak egy évi jövedelmét, 60 000 forintot ajánlott fel egy tudós

társaság (Magyar Tudományos Akadémia) létrehozására, amely kezdeményezéshez más főrendek is csatlakoztak.

A későbbiekben a hazai modernizáció, a korszerű mezőgazdaság, ipar és infrastruktúra megteremtéséért a nagy gróf annyit tett, hogy azok felsorolásával oldalakat lehetne megtölteni, így a teljesség igénye nélkül csak néhányat említsünk. Széchenyi rendezte az első hazai lóversenyt, az al-dunai Vaskapu-szoros „megtisztításával”, vagyis a hatalmas sziklák fölrobbantásával a Fekete-tengerig hajózhatóvá tette a Dunát, Vásárhelyi Pállal együtt megkezdte a Tisza szabályozását, elindította a dunai, majd a balatoni gőzhajózást, a két névrokonnal, Tierny és Adam Clarkkal megépíttette az első állandó hidat a Dunán Pest és Buda között, a ma is álló Lánchidat, terjesztette a selyemhernyó tenyésztést hazánkban, fontos szerepe volt a magyarországi vasúti közlekedés megtervezésében, majd a Pest- Vác közötti első hazai vasútvonal 1846-ban történt megnyitásában stb.

A legnagyobb magyar mindemellett a reformkor legfőbb ideológusa, programadója is volt. Hármas, égbe nyúló piramisában (Arany János kifejezése), azaz a Hitel (1830), Világ (1831) és Stádium (1833) című műveiben fogalmazta meg a magyar polgári átalakulás programját. Ez utóbbiban a minden európai jogrendszer alapját jelentő római XII táblás törvények mintájára 12 törvényjavaslatot ajánl az országgyűlési követek figyelmébe, amelyek megalkotása elkerülhetetlenül fontos a hazai modernizációhoz és a polgári társadalom jogi kereteinek megteremtéséhez.

Széchenyi a közéleti kihívások elől sem hátrált meg. Bár súlyos kételyek gyötörték, mégis elvállalta a közlekedés- és közmunkaügyi miniszterséget gróf Batthyány Lajos első felelős magyar kormányában, amelyben a nagy rivális és politikai ellenfél, Kossuth Lajos a pénzügyminiszterséget töltötte be.

A kismemesi származású, az első modern értelemben vett hazai újságot, a Pesti Hírlapot 1841-1844 között szerkesztő Kossuth hírlapírói, illetve politikusi tevékenységét a nemzet jövőjére nézve Széchenyi roppant veszedelmesnek tartotta. Azzal vádolta a reformellenzék ekkoriban már vezető politikusát, hogy az újságjában, illetve szónoklataiban megfogalmazottakkal felszítja a tömegek elégedetlenségét, szembefordítja a magyarsággal a nemzetiségeket, forradalomba viszi az országot, így háborút idéz elő a Habsburg-dinasztiával, illetve Ausztriával, végső soron pedig a nemzethalált készíti elő. Kettejük személyeskedéstől sem mentes viszonyát jól érzékelteti Széchenyi 1848. március 6-án, titkárának írott levelének következő részlete: „A kérdés csak az, mi érdemel több tekintetet: Lajosnak kímélése, vagy a hazának érdeke! Én azt hiszem itt volna ideje a francziákat utánozni. Nem abban, hogy a respublicát proclamáljuk (a köztársaságot kikiáltjuk), hogy mi is Lajosunkat segbe rúgjuk.” (A francia példa említésével Széchenyi Lajos Fülöp francia király trónfosztására céloz.)

A Batthyány-kormányának valóban nem sikerült - minden ezirányú törekvése ellenére sem - elkerülnie a háborút Ausztriával, így Széchenyi legsötétebb rémlátomásait látta valóra válni. Saját magát vádolta a bekövetkezett eseményekért, mert elindította a reformkorszakot, amelynek az ő értelmezésében szükségképpen háborúhoz kellett vezetnie, amely a nemzet pusztulását eredményezi majd. A felelősség súlya alatt Széchenyi idegösszeroppanást kapott, így Görgen doktor Bécs mellett fekvő, döblingi elmeagyógyintézetébe került. Soha többé nem tért vissza a hazai politikai küzdőtérre, igaz, erre a világsi katasztrófát követő sötét 50-es években, Haynau egy-éves rémuralma, majd a Bach-korszak (1850-1859) idején nem is lett volna lehetősége. Egészségi

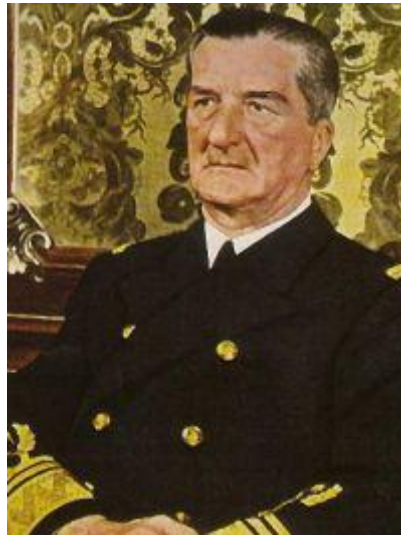
állapota hamarosan helyreállt, ám Görgen doktor intézete egyfajta menedékhelyként szolgált számára.

A vélhetőleg Bach megrendelésére és instrukciói alapján készült, s benne a korszak eredményeit számba vevő Rückblick (Visszapillantás) című munkára válaszképpen megírta és Londonban 1859-ben névtelenül kiadatta Ein Blick (Egy pillantás) című röpiratát, amely maró szatírával átítított válasz volt Bach – a gyurcsányi demagóg propagandától azért tisztos távolságban álló - kérkedő művére. Az Ein Blick szerzője büszkén vágja - egyebek között - Bach szemébe: „a vasutat az idő hozta, és nem ön, miniszter úr!”. A bécsi hatóságok sejtették az Ein Blick szerzőjének kilétét, Széchenyit zaklatni kezdték, házkutatások kezdődtek, majd azt is közölték vele, hogy megszűnt számára Görgen doktor intézete menedékhely lenni. Ezt követően 1860. április 7-ről 8-ára virradóan dördült el a végzetes lövés Döblingben...

Széchenyi a nemzeti politikai gondolkodás és közélet egyik legnagyobb és legtisztább alakja, igazi magyar szellemóriás. Élete legfőbb értelme és célja nemzete, hazája felemelése volt a provinciális elmaradottságból és igénytelenségből. Önzetlenül, magánvagyonából mai árfolyamon nézve százmilliókat áldozott a haza oltárán. A mai lumpenkompanyia hitvallásával szemben hirdette, vallotta, hogy az „az akkor élsz, ha másért élsz” credójának szellemében a közt, a társadalom szellemi-anyagi javait nem megrövidíteni, hanem gyarapítani kell. Az arisztokráciának pedig egyfajta többlet kötelezettsége áll fenn a társadalom többi tagjával szemben.

Maga a szó is „legjobbakat” jelent, s ez gazdasági, politikai, szellemi-kulturális, valamint erkölcsi értelemben egyaránt értendő. A legnagyobb magyar is így értette, és ennek szellemében cselekedett szétválaszthatatlanul összekapcsolva saját személyes sorsát a nemzetével. Napjainkban, amikor gyarmati állapotában, egy politikailag és mentálisan egyaránt beszámíthatatlan miniszterelnök uralma, elmebeteg diktatúrája alatt sýnylódik szeretett hazánk, nagyobb szükség van arra, hogy emlékezzünk gróf Széchenyi Istvánra, a legnagyobb magyarra, mint eddig bármikor az elmúlt 217 esztendőben.

140 éve született vitéz nagybányai Horthy Miklós, Magyarország kormányzója

Károlyiék, Kun Béláék nemzetzülesztő, hadseregünket a mai Szekeres Imrék elődeiként szétverő hazaáruló, Trianont eredményező politikája után, akárcsak második honalapítónknak, IV. Béla királynak, mindent újra fel kellett építenie: hadsereget, csonka hazát, nemzeti összetartozást, jövőben való hitet s nemzeti önbecsülést.

Éppen 140 esztendeje született a Szolnok megyei Kenderesen vitéz nagybányai Horthy Miklós ősi erdélyi református kismemesi családban. A Horthy-család II. Ferdinánd adománylevele, 1635 óta a magyar nemesség soraiba tartozott.

Az ifjú Horthy 1876-ban a neves, hazánknak számtalan hírességet (például Csokonait, nemzeti imánk szerzőjét, Kölcseyt és Arany Jánost) adó debreceni református kollégiumba került, majd ezt követően 1878-tól Sopronban folytatta tanulmányait. Itt tanult meg anyanyelvi szinten németül, mely nyelv ismerete – akkoriban, amikor még normális világ volt Közép-Európában, közéleti pályára készülő embernek – elengedhetetlenül fontos volt.

1882-ben hazánk leendő kormányzóját 612 pályázó közül vették fel 41 másik személlyel együtt a fiumei tengerész kadétiskolába. A férfias, kemény képzési követelményeknek köszönhetően azonban a 42 jelöltből csak 27-en – köztük természetesen Horthy Miklós – szerezték meg a tengerészhadapród rangot.

1886-ban Horthy, befejezve tanulóéveit, világ körüli utat tett. Eljutott Spanyolországba, Portugáliába, Törökországba, majd Ázsiába és Polinéziába is. Járt Ausztráliában, és 1894-ben tért vissza a mai horvátországi Polába (Pula). Ezt követően e – későbbiekben méltatlanul és minden erkölcsi és jogi alap nélkül a kommunisták által megvádolt, idióta módon „lovas tengerésznek” gúnyolt – derék magyar tengerésztiszt németországi és angliai tanulmányutazásokat tett.

A hivatali ranglétrán a nagyon tehetséges és életrevaló fiatal tiszt igen gyorsan jutott előre. 32 esztendősen, 1900. január 1-jén már I. osztályú hadnaggyá léptették elő, mint azt Gosztonyi Péter Horthyról írott monográfiájából is megtudhatjuk. Gosztonyi művében hangsúlyozza, hogy

még az olyan kommunista gazemberek – mint amilyenek például a hazai közéletet írásaikkal évtizedeken keresztül mérgező Vas Zoltán, Hollós Ervin, illetve Gárdos Mikós voltak – is hangsúlyozzák, s ez valóban dokumentálható, hogy Horthy hajóparancsnokként szakszerű, korrekt, embereivel törődő, igazi elöljáró volt.

Az érdemei elismeréseképpen közben korvettkapitánnyá előléptetett Horthy Miklós 1909 novemberében a bécsi Hofburgba került, ahol az uralkodó, Ferenc József (1867-1916, szándékosan adom meg az említett király uralkodásának kezdeti időpontjaként 1848 helyett 1867-et, hiszen ez év június 8-án helyezték fejére a Szent Koronát, s a magyar közjog szerint csak ekkortól tekinthető királynak) szárnysegéde lett.

E szolgálat emberpróbáló kihívás volt a még csupán 41 éves tengerésztiszt számára, hiszen az agg uralkodó minden nap 4 órakor kelt, s a szárnysegédeknek kellett előkészíteniük a császár napi programját és munkáját.

A Gavrilo Princip szerb terrorista merénylete által kirobbantott első világháború kezdetén Horthy bátor férfiként azonnal, önként frontszolgálatra jelentkezett. (Tisztában vagyok vele, hogy ez a nagyszerű gesztus egy olyan katonai félalfabéták számára, mint Szekeres Imre, értelmezhetetlen.) A háborúban vitéz flottaparancsnokként Horthy méltó módon helyt állt. Miképpen azt az Osztrák Hadtörténelmi Szemle egyik 1967-es száma is hangsúlyozza, az első világháború (1914-18) legnagyobb adriai tengeri ütközete Horthy Miklós vezénylete alatt ment végbe. Az említett kétnapos tengeri csata 1917. május 14-15-én zajlott le Otrantónál. A parancsnoki hajót, a Novarát az ütközet során több támadás érte, maga Horthy is súlyosan megsebesült. Mégsem gondolt arra egyetlen pillanatig sem, hogy lemondjon a parancsnokságról.

(S akkor álljunk itt meg egy pillanatra. Eleink, dédapáink, nagyapáink nemzedéke a legdrágább kincset, az Istentől kapott életet tette kockára szeretett hazája védelmében 1914-18, majd 1939-45 között is. Mai korunk ennél sokkal kevesebbet követel tőlünk. Semmire sem történő hivatkozással nem tudom elfogadni, hogy ma egy ún. értelmiségi gyáván meghunyászkodjon, s ne vállalja fel a küzdelmet a jelenlegi nemzetpusztító hazaáruló maffia ellen. Mert eleink, köztük Horthy Miklós is, azt vallották, amit gyönyörű rockballadájában a Kárpátia együttes is örök érvényű tanulságként megfogalmaz: „Ezer meg ezer év edzett apát és fiát,elfogadni ha kell, a hősiek halált. Ezer meg ezer év tanított anyát és leányt, szívében viselni fekete gyászruhát.”)

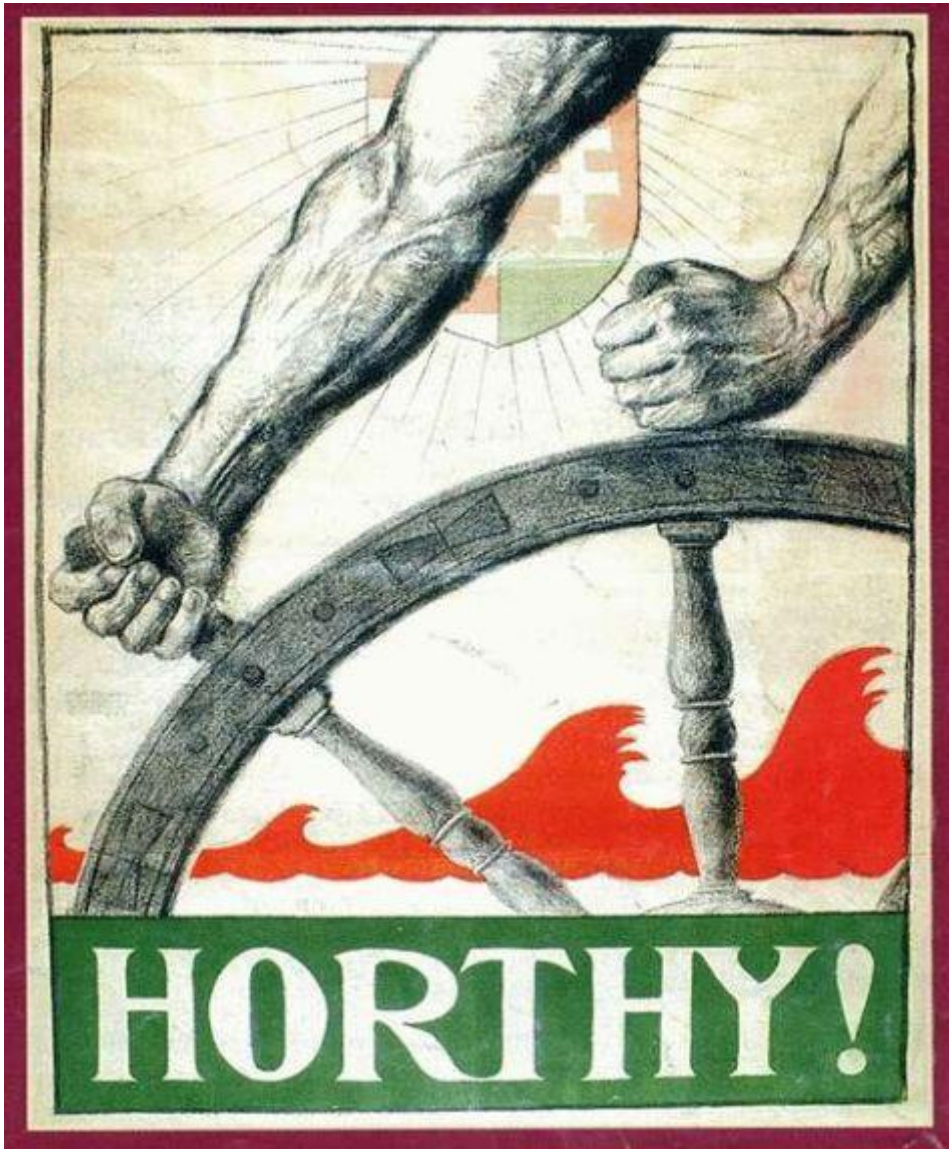

Magyarország későbbi államfője végül – méltán katonai érdemeihez és erényeihez – az Osztrák-Magyar Monarchia haditengerészetének legmagasabb tiszti beosztásához jutott: 1918. október 31-én altengernaggyá, a flotta főparancsnokává nevezték ki. Szomorú, tragikus kötelessége volt, hogy még ezen a napon átadja a mesterségesen összetákolts, s a 20. században már két alkalommal is széthullott délszláv állam (1929-től Jugoszlávia) képviselőinek a Monarchia hadihajóit.

Horthy Miklós ezen gyászos aktus lebonyolítása után úgy gondolta, hogy az ő bármiféle közéleti szerepvállalása egyszer s mindenkorra lezárult, s hogy magánemberként visszavonulhat kenderesi, 723 hektáros (e ténynek a későbbiekben még jelentősége lesz!) családi birtokára gazdálkodni. Nemzetünk szerencséjére hatalmasat tévedett: a történelem ekkor szólította őt a nemzet felemelő és gyötrelmes szolgálatára. Károlyiék, Kun Béláék nemzetzülesztő, hadseregünket a mai Szekeres Imrék elődeiként szétverő hazaáruló, Trianont eredményező politikája után, akárcsak második honalapítónknak, IV. Béla (1235-70) királynak, mindent újra fel kellett építenie: hadsereget, csonka hazát, nemzeti összetartozást, jövőben való hitet, s nemzeti önbecsülést!

Ez a történelmi feladat várt az első kommunista vészorszak (más néven tanácsköztársaság), s az oláh (román) uralom után a nemzeti haderőnket megszervező, s érdemei elismeréseképpen 1920. március 1-jén Magyarország kormányzójává választott Horthy Miklósról!

140 éve született vitéz nagybányai Horthy Miklós, Magyarország kormányzója (II. rész)

Hazánk teljes külpolitikai elszigeteltsége és kiszolgáltatottsága ellenére a kormányzó nem mondott le egyetlen pillanatra sem a revízióról, az elrabolt országrészek visszaszerzésének lehetőségéről. Horthy azonban tisztában volt azzal, hogy hazánknak ehhez ki kell várnia a megfelelő történelmi pillanatot. Előbb belpolitikai konszolidációra volt szükség. A kormányzó képes volt kivezetni az irányítására bízott országot az 1918-19-es felfordulás okozta anarchiából. Ez úton a két legfontosabb kezdeti lépés: 1918-19 bűnöseinek felelősségre vonása és méltó megbüntetése, valamint a normális jogrend helyreállítása volt.

Hazánk 1526 óta első alkalommal nyerte vissza teljes állami szuverenitását 1920-ban, ám iszonyatos árat fizetett érte: elveszítette korábbi államterületének 71%-át, lakosságának 64%-át, s mintegy 3 és fél millió magyar került idegen állam uralma alá. Ennek a szuverén államnak választotta meg államfőjévé az akkori nemzetgyűlés Horthy Miklóst.

Kormányzót a magyar történelemben mindenkor ideiglenes jelleggel választott az országgyűlés, a király kiskorúsága, akadályoztatása vagy interregnum (királynélküliség) esetén. Közismert, korábbi nagy kormányzói a magyar múltnak Hunyadi János és Kossuth Lajos voltak. A hazánkat vezető politikai elit a kormányzóságot ideiglenes jellegű jogintézménynek szánta 1920-ban is, úgy gondolva – s éppen ezért már ekkor visszaállította a királyság államformáját –, hogy Magyarországon előbb-utóbb ismét király fog uralkodni. Nézetkülönbség csupán abban volt, hogy a Habsburg-dinasztiát hívják majd vissza a magyar trónra, vagy nemzeti uralkodót válasszanak. Akkor még senki nem sejtette, hogy az ideiglenes állapot csaknem negyed századot fog jelenteni, s az újonnan megválasztott kormányzó egy egész történelmi korszak névadójává válik a későbbiekben.

Horthynak felelős magyar államférfiként – bár tudjuk, emberileg ez fájdalmas volt neki – az ország érdekében vállalnia kellett, hogy szeretett uralkodója, Ferenc József utódjának, az utolsó magyar királynak – az azóta a katolikus egyház által boldoggá avatott – , IV. Károlynak (1916-18) két visszatérési kísérletét is megghiúsítsa 1921-ben. Ezek voltak az ún. királypuccsok. A kormányzó azért kényszerült – Budaörsnél a szemben álló felek között még fegyveres összecsapással is fajuló – kemény fellépésre IV. Károly puccskísérleteivel szemben, mert a háborúban győztes antant, elsősorban Franciaország, továbbá szomszédos államok, az ún. kisantant – mindenekelőtt a délszláv állam és Csehszlovákia – azt a leghatározottabban ellenezték, s háborúval fenyegették meg hazánkat. Mi több, Benes és a szerb Sándor király mozgósított, s hadseregeik felvonultak az ország északi és déli határain. A kormányzónak ebben a helyzetben nem maradt választási lehetősége: el kellett hártania a királypuccsokat.

Bő esztendővel Trianon után Csonka-Magyarországnak katonai értelemben esélye sem lett volna a Franciaország diplomáciai és katonai támogatását maga mellett tudó szomszédjaival szemben. Ne feledjük: a trianoni diktátum katonai rendelkezése szerint hazánk mindössze 35000 fős, zsoldosokból álló hadsereget tarthatott fenn. (Igaz, egy ilyen létszámú hazánk földjére törő ellenséges ármádia ma jelentős, kb. háromszoros túlerőben lenne a mai Szekeres-féle operetthadsereggel szemben!). Továbbá az általános hadkötelezettséget megtiltották, a modern hadviselésben nélkülözhetetlen tankokat, hadihajókat és harci repülőgépeket Magyarország sem nem gyárthatta, sem nem vásárolhatott. A dunai flottillát át kellett adnunk az ellenségnek. Összehasonlításképpen: a csehszlovák hadsereg hivatalos létszáma ekkoriban 150 ezer fő volt (60 harckocsival), és nagyjából ennyire becsülhető a délszláv haderő összlétszáma is. Ezen túl az ország Trianon következtében – elveszítvén a Kárpátok természetes védővonalát – földrajzi értelemben védhetlenné vált. A csehszlovák határ mindössze 70 km-re került az ország fővárosától (!), a délszláv, illetve román-magyar határt pedig az Alföldön húzták meg, tehát Magyarországnak semmilyen természetes védővonala nem lévén, az akkor jóval erősebb, délszláv és román hadsereg a megálázott, kifosztott és lefegyverzett országot játszva könnyedséggel lerohanhatta volna napok alatt.

Ezt követően pedig a nemzetgyűlés – az 1707-es ónodi és az 1849-es debreceni után – immáron harmadszor is kimondta a Habsburg-ház trónfosztását.

Bármilyen tragikus is volt tehát nemzetünk számára, tudomásul kellett vennünk – s Horthy realpolitikusként tudomásul is vette, és nem vitte őrült fegyveres kalandokba – országunk teljes külpolitikai elszigeteltségét és kiszolgáltatottságát az 1920-as évek nagy részében. Ettől függetlenül a kormányzó és Bethlen István miniszterelnök (1921-31) nem mondtak le egyetlen pillanatra sem a revízióról, az elrabolt országrészek visszaszerzésének lehetőségéről. Horthy azonban tisztában volt azzal, hogy hazánknak ehhez ki kell várnia a megfelelő történelmi pillanatot.

A fent említett eseményekkel párhuzamosan megkezdődött Magyarországon a belpolitikai konszolidáció. A kormányzó – miniszterelnökeivel összhangban – képes volt kivezetni az irányítására bízott országot az 1918-19-es felfordulás okozta anarchiából. Ez úton a két legfontosabb kezdeti lépés: 1918-19 bűnöseinek felelősségre vonása és méltó megbüntetése, valamint a normális jogrend helyreállítása volt.

Ami az elsőt illeti, Horthy Miklós már kormányzóvá történő megválasztása előtt, a nemzeti hadsereg főparancsnokaként, 1919. november 16-ai budapesti bevonulásakor egy fajta a jövőre vonatkozó elvi programként kifejtette: „A magyar nemzet szerette Budapestet és el is kényeztet-

te, mégis az utóbbi időben ez a város lett a veszteség. (Akárcsak az elmúlt 18 esztendő Domszky-érájában!) Most, itt a Duna partján, tetemre hívom a magyar fővárost. Ez a város megtagadta ezer éves történelmét, ez a város porba rántotta a Szent Koronát meg a nemzet színeit, és vörös rongyokba öltözött. A nemzet legjobbjait börtönbe vetette, vagy kiűldözte őket hazájukból. (...) Katonáim – miután learatták és begyűjtötték földjeik termését – fegyvert fogtak, hogy az országban a rendet helyreállítsák. Az ő kezük immár készen áll a testvéri kézfogásra, de – ha elkerülhetetlen lenne – felkészült büntető ökölcsapásra is”.

Már 1919-bevezették az ún. gyorsított bűnvádi eljárásokat a perrendtartásban (akárcsak 2006 őszén a hazafiak, sőt, az utcán a Gergényi-huszárok által összefogdosott, békés járókelők ellenében, azzal a különbséggel, hogy 1919-ben valóban bűnözők ellen alkalmazták azokat.). Eszerint a „szocializálások” és rekvirálások – nagyon helyesen – lopásnak és rablásnak minősültek, a „forradalmi törvényszékek” halálos ítéletei pedig gyilkosságra való felbujtásnak. Az 1919-20 folyamán meghozott halálos ítéletek száma mintegy száz, a ténylegesen kivégzettek pedig 74 volt. Ezek főként a vörös terroristák, vagyis a Lenin-fiúk és a vörös őrök közül kerültek ki. (Az 1957 utáni Munkásőrség 1919-es elődszervezete és ekkori megfelelője.)

Látható tehát, hogy a kommunisták későbbi, szokásos, hazug állításaival ellentétben a Horthy-korszak nem valami vérfürdővel kezdődött, sőt, a törvényszékek meglehetősen elnézőek voltak, hiszen az 1919-es bolsevik rémuralom alatt elkövetett rémségekhez képest nagyon kevés számú halálos ítélet született, s ezeknek is csupán háromnegyedét hajtották végre. Ezzel szemben a Váry Albert koronaügyész-helyettes által a korszak elején megjelentetett könyvben 590 kétségbevonhatatlan gyilkosságot dokumentál, melyet a vörös terrorista bűnelkövetők hajtottak végre. A történelmet azonban minden korban a győztesek írják és magyarázzák, minden emberbaráti és nemes cselekedetet maguknak, s minden büntetést és szörnyűséget ellenségeiknek tulajdonítva...

140 éve született vitéz nagybányai Horthy Miklós, Magyarország kormányzója (III. rész)

A dicsőséges Horthy-érában negyed századon át a magyar külpolitika legfőbb célkitűzése a revízió volt. Vagyis annak a gyalázatnak az orvoslása, felülvizsgálata, melyet az antant az Osztrák–Magyar Monarchia, s benne hazánk ellen elkövetett Trianonban. (S tegyük hozzá, Németországot is porig alázták Versaillesban, s maga Foch marsall antant-főparancsnok nyilatkozta ennek kapcsán, hogy ez nem békeszerződés, hanem fegyverszünet húsz évre. Naptári pontossággal igaza lett, remek jósnak bizonyult.)

A Horthy Miklós vezetése alatt álló ellenforradalmi Magyarország valamennyi kormánya – ellentétben a mai Göncz Kinga-féle értelmezhetetlen, nemzetellenes diplomáciával – mindent elkövetett, hogy Magyarországnak nemzetközi fórumokon igazságot szolgáltatassanak. A Kormányzó (a mai helyesírási szabályzat szerint ez az írásmód helytelen, de én a történelmi tisztelet okán ragaszkodom hozzá) erőfeszítéseinek köszönhetően, az NSDAP vezetése alatt álló hitleri Németországnak, valamint a Duce kormányzása alatt álló fasiszta Olaszország döntőbíráskodásának értelmében, az 1938. november 2-án aláírt első Bécsi Döntés szerint ünnepélyesen kinyilvánított, hogy a Magyar Királyság 11927 km²-nyi területet visszakap a mesterségesen összetákoltt "csehszlovák" állam által elrabolt felvidéki területeiből. A történelmi tisztánlátás meg az idióta Slota és a mai tót kormány kedvéért: a hazánkhoz visszakerült 1 millió 60 ezer főnyi lakosság 86.5 %-a magyar volt! Milyen alapon uralkodnak testvéreink felett tótok, akiknek itt államuk sem volt az elmúlt ezer esztendőben? Nem létező történelmi hőseiket s hazug történelmi eseményeiket a magyar történelemből lopták össze, mint az egész országukat! Még jelenlegi címerüket is magyar motívumokból rakták össze!

Horthy kormányzó és a Reich együttműködésének köszönhetően 1939. március közepén honvédségünk visszafoglalta Kárpátalját, amikor az összefércelt csehszlovák állam első széthullása következett be, s a Wehrmacht birtokba vette a cseh-morva területeket, és megalakult a Szlovák Köztársaság. Ezzel mintegy 150 km-nyi hosszúságon helyreállt a történelmi lengyel-magyar határ a Kárpátok gerincén. Az új magyar-szlovák államhatár azonban egy kissé északabbra helyezkedett el a mainál! S a hazaáruló Antallék 1993-ban, az önálló szlovák állam megalakulásakor felvethették volna a határrevízió kérdését. Nem tették, mert gyávák voltak, s történelmileg teljesen alkalmatlanok arra, hogy – miként Horthy kormányzó – ezt az országot vezessék.

Hitler német kancellár és Mussolini olasz miniszterelnök aztán 1940. augusztus 30-án, a második Bécsi Döntéssel ismét – részben – igazságot szolgáltatott hazánknak. 43591 négyzetkilométernyi ősi magyar földet kaptunk vissza, a Székelyfölddel, Arany János Nagyszalontájával, Mátyás királyunk és Bocskai fejedelmünk megszentelt szülővárosával, Kolozsvárral. E magyar városban oláh (román) és angol nyelven a mai napig hirdetik az oláh (román) propagandahazugságot Mátyás királyunk szülőházán, miszerint „e házban született a magyarok legnagyobb királya, a román (egyébként oláh vagy vlach) Hunyadi Mátyás. Tény, hogy a Hunyadi-család Havasalföldről származott Magyarországra, s Szent László királyunk sírja mellett Nagyváradon örök nyugalomra helyezett Luxemburgi Zsigmond (1387-1437) királyunk 1409. október 18-án, Visegrádon kelt okleveléből tudjuk, hogy nevezett királyunk „Serba fia Vajk udvari vitézt” birtokadományban részesítette. Az erdélyi Hunyadvár és környéke jutott e nemes családnak birtokul. Csakhogy akkoriban Havasalföldön török eredetű kun vezető réteg uralkodott, s tudjuk, Szent István királyunk „pogány” neve is Vajk volt. Az oláhoknak semmi közük nincsen a mi dicsőséges Hunyadi családunkhoz.

1941-ben aztán a Versailles-i rendezés másik torzszülöttjének, az ún. Jugoszláviának első széthullása alkalmából (azóta szerencsére már a második összeomlásán is túl vagyunk, s a nagyszerb sovinizmusnak és magyargyűlöletnek is „trianoni” történelmi igazság szolgáltatott!) honvédségünk birtokba vette a Bácskát, a baranyai háromszöget és a Muraközt, összesen 11 és fél ezer km²-nyi területet.

Az 1938 és 1941 között teljesen jogosan visszaszerzett területek nagysága együttesen elérte az 1920-as trianoni országrablás, a magyar Golgota 40%-át - Horvátországot is beleszámítva egyharmadát. Hazánk területe – Horthy Miklós kormányzó és miniszterelnökei aktív külpolitikájának köszönhetően – a trianoni csonkaország 93 ezer km²-nyi területéről csaknem a duplájára, 172 ezer km²-re növekedett. A lakosság száma pedig 9 millióról 14,6 millióra növekedett. Ez természetesen csak részleges revíziót jelentett, de úgy gondolom, a mai nyomorúságos nemzetpolitikai viszonyaink között bizvást elfogadnánk ezt a rendezést.

S ezen külpolitikai előzmények után hívta Isten Kormányzónkat és Bárdossy Lászlót, mártír miniszterelnökünket azon történelmi próbatétel elé, hogy hazánkat a második világháború pokoli útvesztőjén keresztülvigye. Iszonyatos kihívás volt e kor nagyszerű férfiainak, ám azt hiszem, Kormányzónk és hősi halált szenvedett miniszterelnöke, Bárdossy László a tőlük telhető legnagyobb és leglelkiismeretesebb tudással és elhivatottsággal álltak az országhajó kormányrúdjá mellé! Sajnos a második világháborút a vörös horda meg a szabadkőműves Churchill és Roosevelt jelképezte Amerikai Egyesült Államok és Nagy-Britannia nyerték meg a sátáni Sztálin közreműködésével, s ennek minden következményét viseljük Európában a mai napig. Ám úgy gondolom, hogy az ő véleményük mellett másnak is helye van.

140 éve született vitéz nagybányai Horthy Miklós, Magyarország kormányzója (IV., befejező rész)

Horthy történelmünk talán legnehezebb, emberpróbáló időszakában rendeltetett a nemzet vezetésére. Egy megcsönkített, béna országot kellett Trianon után a pusztulásból feltámasztania, sikerre kellett – legalább részben – a revíziót vinnie, és vezetnie kellett a gondjaira bízott országot az 1939-45 közötti pokoli világégésben. Erényeivel és hibáival ezt Horthy tisztességgel, legjobb tudása szerint megtette, ezért tisztelet illeti, s a magyar történelmi emlékezet soha nem felejtheti el.

Magyarország több okból sem maradhatott ki – sajnos – a második világháborús hadműveletekből, s tragikus módon Horthy és több miniszterelnöke minden hazafias törekvése ellenére azt sem kerülhette el, hogy területe hadszínterré váljék, és nemzeti vagyonunk csaknem teljes mértékben megsemmisüljön 1944-45 folyamán. Megmosolyogtató, amikor korábban kommunista, ma neoliberaisnak mondott történészek és megmondóemberek kinyilatkoztatják, hogy az akkori politikai elit a rossz oldalra állt, amikor a Harmadik Birodalommal szövetkezett, továbbá hogyan kellett volna kimaradnunk a világháború apokalipsziséből, s amennyiben ez mégis lehetetlenség volt, miért kellett volna hazánk akkori elitjének – élén a Kormányzóval – az angolszászok vagy a szovjet vörös horda szövetségeseiként harcba vinni az országot a Tengelyhatalmak ellen. Az efféle kijelentések és elmélkedések teljességgel történelmietlenek, s arról tanúskodnak, hogy szerzőik nincsenek tisztában a 20. század első felének nagyhatalmi, diplomáciai és katonai viszonyaival, továbbá teljesen téves, elhibázott módon az akkor élt emberek gondolkodásmódját, cselekedeteik mozgatórugóját a mai ember felfogása és lelkiállapota alapján próbálják értelmezni és megfejteni.

Nem Horthy Miklóson múlt, hogy 1945-ben, a vörösbolsevik tatárjárás után a magyarság – az 1918-as helyzethez képest rosszabb állapotban – teljesen kiszolgáltatottan hevert a győztesek lábai előtt. Miért nem kerülhettük el, hogy részt vegyünk a nagy európai polgárháború (1914-1945) utolsó szakaszának (1941-1945) hadműveleteiben a hitleri Németország oldalán?

1). Magyarország geopolitikai helyzete eleve lehetetlenné tette a történelem során mindig, hogy nagy, összeurópai háborús konfliktusokból kimaradjunk, legyen az az oszmán-törökök által a

nyugati kereszténységre kényszerített 15-17. századi permanens hadakozás, a harmincéves háború vagy éppen az első világháború, amelytől az akkori miniszterelnök, Tisza István mindenképpen szeretne volna a gondjaira bízott országot távol tartani, ám sajnálatos módon a háborús részvétel nem az ő szándékán múlt.

2). Az első világháborúban győztes Antant-hatalmaktól hazánk revíziós politikájának támogatását nem remélhette a 30-as, 40-es évek folyamán, hiszen épp ezek az országok zsugorították Magyarországot a trianoni szégyenkalodába. Ezen túl, Nagy-Britannia – a középkori, francia területekért folyó százéves háborút nem számítva – soha nem mutatott érdeklődést a kontinentális politika – legkevésbé a közép-európai ügyek – iránt, csupán a hatalmi egyensúly fenntartására törekedett, hogy ne támadjon riválisa a világtengereken és a gyarmatosításban. Franciaország számára Magyarország mindig csupán egy parasztfigura volt az európai nagyhatalmi küzdőtér- és diplomácia-sakktábláján. A francia politika a 16-18. század során tucatnyi magyar politikust és erdélyi fejedelmet áltatott, majd cserben hagyta őket, s végül Trianonnal tetézte be a magyarsággal szemben elkövetett évszázados hűségeseit. 1940 nyarától amúgy sem volt hatalmi tényező, mert a német támadás megindulásakor kártyavárként omlott össze.

3). Azon nincs mit csodálkoznunk, hogy a háború utolsó heteiig a Kormányzó és köre még csak hallani sem akart a szovjet vezetéssel megkezdendő tárgyalásokról. Horthy – átélve az 1919-es országpusztítást, anarchiát és a vele járó kíméletlen vörösterrort – egész életében engesztelhetetlenül utálta – nagyon helyesen – a bolsevizmust s annak Moszkva marionettfiguráiként működő hazai kollaboráns képviselőit. Azt felvetni, hogy Horthynak és az akkori elitnek együtt kellett volna működni a sátáni Szovjetunióval, eleve történelmietlen, ezen felül, egy történelmi párhuzammal élve, olyan képtelenség, mintha őseinkre ma azért tekintenénk görbén, mert a másság iránti tolerancia és tisztelet erkölcsi hívó szavát követve, nem szaladtak 1241-ben a mongol, a 16-17. században pedig a török táborba, s fogtak fegyvert saját hazájuk, saját véreik ellen.

4). A Trianon utáni nemzetközi helyzetben, majd a második világháborúban Horthyéknak nem volt más választásuk, mint Németország szövetségeseiként állni fel a nagy európai küzdelemre. Geopolitikai helyzetünk, történelmi-politikai hagyományaink és európai kulturális kapcsolatrendszerünk egyaránt arra predesztinálták az akkori politikai osztályt, hogy Németországgal lépjen politikai-katonai szövetségre. Tetszik, nem tetszik a mai neoliberais köröknek, s a nemzetiszocializmus fantomképével szemben lángpallossal viaskodó kivénhedt és ifjú partizánoknak, történelmi tény, hogy Trianon részleges revíziójára, a magyarságot ért katasztrófa részbeni orvoslására az elmúlt csaknem egy évszázad során egyedül a Führer és a Duce döntésének eredményeképpen került sor egyetlen alkalommal mindmáig.

Az 1941. június 26-ai kassai bombázás után Horthy kormányzó és Bárdossy miniszterelnök döntést hozott arról, hogy hazánk háborúba lép a Szovjetunió ellen. A hadba lépésről a parlament másnap tájékoztatták – alkotmányosan –, s néhány polgári ellenzéki politikus kivételével valamennyi honatya lelkesen jóváhagyta a kormányzó és miniszterelnöke előző napi döntését. Ez év végéig Magyarország hadi állapotba került Nagy-Britanniával és az Egyesült Államokkal is. A Wehrmacht ez idő szerint legyőzhetetlennek látszott, a Szovjetunió európai területeinek nagy részét elfoglalta, a bolsevik forradalom (pontosabb megnevezéssel terrorakció) szimbolikus jelentőségű városát, Leningrádot ostromgyűrűbe zárta, és 1941 december elején hozzákezdett a főváros, Moszkva ostromához, ám a kegyetlen télben megindított szovjet ellentámadás mintegy 250 km-re visszavetette a német haderőt nyugati irányba Moszkvától. A német hadvezetés számára ekkor már –a korábbiakkal ellentétben – fontossá vált a magyar honvédek részvétele a keleti fronton zajló hadműveletekben. 1941 folyamán ugyanis csak kisebb magyar katonai erők vezényeltek a Szovjetunió területére, a Kárpát-csoport négy dandárját, illetve a Gyorshadtestet, ez utóbbit ráadásul 1941 novemberében kivonták a frontról. 1942 januárjában. Ribbentrop német külügyminiszter budapesti látogatásán született meg a döntés arról, hogy a magyar vezetés kiküldi a keleti frontra a teljes 2. magyar hadsereget, mintegy 150 ezer főnyi katonasággal.

1943 elején azonban nagy szovjet offenzíva kezdődött, amelynek eredményeképpen a Voronyezs térségében 1943. január 12-én indult támadás következtében a 2. magyar hadsereg megsemmisült. A halálos áldozatok száma kb. 100 ezer fő volt, s a hadfelszerelés 90%-a odaveszett, illetve az oroszok hadiszákmánya lett. Három héttel később, 1943. február 2-án, Sztálingrádnál Paulus tábornok volt kénytelen kapitulálni az oroszok előtt. E világháborús fordulat Budapesten is komoly aggodalmat keltett a Kormányzó környezetében, a háború során ekkor rémlett fel komolyan annak a lehetősége, hogy a németek az óriási túlerővel szemben vesztésként fejezhetik be a hadműveleteket. Arra azonban Horthy 1943 folyamán még rémálmában sem gondolt, hogy hazánk szovjet megszállás alá fog kerülni a világháború végén, ezt követően pedig csaknem fél évszázadra a világ első kommunista államának gyarmatává válik. Több generációnyi magyar poli-

tikus tévedését, hibás helyzetmegítélését osztotta a Kormányzó is: túlságosan bízott a nyugati hatalmakban, meg volt róla győződve, hogy azok, különösen Nagy-Britannia, nem fogják hagyni, hogy Magyarország szovjet-orosz érdekszféra legyen. Továbbá 1944 júniusáig arról is meg volt győződve, hogy az angolszászok – az 1943-as szicíliai partraszállásukat követően – hamarabb érik el a Kárpát-medencét, mint Sztálin vörös hordája, illetve a második front megnyitása a Balkánon lesz, mely dezinformációt az angolszászok titkosszolgálati céltudatosan terjesztették is, a Tengelyhatalmak hírszerzését így kívánva megteveszteni, és normandiai partraszállásuk katonai és logisztikai részét ezáltal megkönnyíteni.

Horthy tudtával és beleegyezésével Kállay Miklós miniszterelnök titkos tárgyalásokat kezdett az angolokkal, amelynek eredményeképpen 1943. szeptember 9-én megszületett az isztambuli előzetes fegyverszüneti megállapodás. Ebben az állt, hogy amint angol vagy amerikai csapatok elérik Magyarország határait, a magyar kormány feltétel nélkül kapitulál és megmenekül attól, hogy az ország területe hadszíntér legyen. Jó két hónap múlva, az 1943 november végén tartott teheráni konferencián azonban eldőlt: a második front Normandiában lesz, vagyis Rooseveltt és Churchill Sztálin kedvében járt, hiszen egyúttal az is kimondatott, hogy a Szovjetunió nyugati határait a háború végén biztonsági érdekeinek megfelelően jelölheti ki. A diplomácia virágnyelvről lefordítva: az említett politikusok már Teheránban odadozták egész Közép- és Kelet-Európát a sátáni Szovjetunióknak, kárhozatra ítélve a térségben található nemzetek sok tízmilliónyi fiainak több generációját.

A német hírszerzés és titkosszolgálatok előtt azonban nem maradhatott titokban az isztambuli megállapodás, s részben ezért, részben pedig azért, mert a németek a magyar katonai erőt elégtelennek tartották, hogy az ekkoriban már a Kárpátok keleti vonulataihoz közeledő, óriási túlerőben lévő szovjet ármádiát megállítsa, a Reich vezetése Hitler utasítására két változatban is kidolgozta a Margarethe-tervet, vagyis Magyarország megszállásának katonai forgatókönyvét. Hitler magához kérette az idős, 76 esztendő, betegeskedő Kormányzót Klessheimbe, s az 1944. március 18-ai tárgyalásokon közölte Horthyval hazánk megszállására vonatkozó elhatározását. A birodalmi kancellár és vezető egyúttal azt is tudatta Horthyval, hogy amennyiben a honvédség nem tanúsít ellenállást a bevonuló német megszálló erőkkel szemben, illetve maga a Kormányzó is beleegyezik az ország német részről átmenetinek mondott megszállásába, Horthy államfőként a helyén maradhat. Mint ismeretes, Hitler megtartotta a kormányzónak tett ígéretét, bár 1944. március 19-e után Horthy korlátozott jogkörrel és cselekvési képességgel rendelkezett, a tényleges hatalom és döntéshozatal a Führer teljhatalmú magyarországi megbízottjának, Edmund Veesenmayernek a kezében volt.

Kormányzóságának utolsó fél évében Horthynak szembe kellett néznie azzal a tragikus történelmi ténnyel, hogy szeretett hazája ismét vesztesként fog kikerülni egy világháborús konfliktusból, ráadásul az idegen, megszálló katonai erő a barbár Vörös Hadsereg lesz, amely fegyvereivel a kommunizmust is importálja majd Magyarországra. Kétségtelenül jó szándékkal, nemzete javát tartva szem előtt, az idős államfő tárgyalásokat kezdett a szovjet vezetéssel, s végül 1944. október 11-én Moszkvában ideiglenes fegyverszüneti megállapodás jött létre hazánk és a Szovjetunió között. Eszerint a magyar honvédelmi alakulatok átállnak a Vörös Hadsereg oldalára, Magyarország pedig egyidejűleg hadat üzen Németországnak s felveszi a harcot a Wehrmacht ellen.

Kétségtelen, hogy mind politikai, mind erkölcsi szempontból e fegyverszüneti feltételek elfogadása és aláírása Horthy közéleti pályafutásának legnehezebben értelmezhető fejezete. Sztálintól Magyarország ugyanis csupán bosszúra és kegyetlen megtorlásra számíthatott, akár átáll az utolsó pillanatban az ő oldalukra, akár nem. Nyilván az apokaliptikus politikai és katonai helyzetben a kétségbeesés és a reménytelenség érzése vezette Horthyt a „moszkvai útra”. Ezt igazolja két későbbi fejlemény is. Az egyik az, hogy 1944. október 15-ei rádióbejelentésében nem ejtett szót a németekkel való szembefordulásról, valamint az arcvonalaknak a szovjet csapatok előtti megnyitásáról sem, csupán a fegyverszünet aláírásáról. A másik tény pedig Horthynak egy, már a száműzetésben tett kijelentése a háború után: „Nem támadok hátra senkit, még egy Hitlert sem. Nem vagyok áruló. Megígértem Hitlernek, hogy azonnal értesítem, ha különbékét akarok kötni. Megtartottam a szavamot”.

Végül az oroszokkal való egyezkedés miatt a németek Horthyt lemondatták, s utolsó államfői aktusként a kormányzó átadta a hatalmat a Nyilaskeresztes Párt vezetőjének, Szálasi Ferencnek, majd 1944. október 17-én különvonattal, negyedszázadnyi politikai tevékenység után örökre elhagyta hazáját. Németországi internálás után végül a portugáliai Estorilban telepedett le családjával, többé már nem játszva szerepet a magyar politika irányításában, s itt érte a halál 1957. február 9-én. A lisszaboni angol katonai temetőben hantolták el.

Horthy történelmünk talán legnehezebb, emberpróbáló időszakában rendeltetett a nemzet vezetésére. Egy megcsönkített, béna országot kellett Trianon után a pusztulásból feltámasztania, sikerre kellett – legalább részben – a revíziót vinnie, és vezetnie kellett a gondjaira bízott országot az 1939-45 közötti pokoli világégésben. Erényeivel és hibáival ezt Horthy tisztességgel, legjobb tudása szerint megtette, ezért tisztelet illeti, s a magyar történelmi emlékezet soha nem felejtetheti el. Mai politikus utódai békeidőben is gazdasági, politikai, erkölcsi és hangulati káoszba kormányozták az országot, így nekik és udvari történetíróiknak semmiféle erkölcsi, politikai alapjuk nincsen Horthy kritizálására. Mint ahogy ugyanezeknek a figuráknak ahhoz sem volt, hogy tiltakozzanak és őrvöngjenek az ellen, hogy végül a Kormányzó földi maradványait örök nyugalomra helyezték kenderesi családi birtokának kriptájában, 1993-ban. Mert az Antigoné óta tudjuk, mindenkit megillet a végtisztesség.

A "haladó" baloldal máig vállalt emblematikus figurája: Ságvári-Spitzer, a csendőrgyilkos zsidó terrorista

1945 után, a kommunista érában Ságvári személye köré szabályos kultuszt épített ki a pártvezetés és az államhatalom. Nevét megannyi közterület, közintézmény, úttörőcsapat, KISZ-alapszervezet és szocialista brigád viselte. Sőt, szégyenszemre, a kényszer elmúltával 1990 után is, a mai napig még akadnak olyan települések az országban, ahol közterület vagy oktatási intézmény felirata hirdeti a kommunista terrorlegény nevét.

Csodálatos fajtajelleg

Például néhány iskola kifejezetten ragaszkodik Ságvári nevének megtartásához. Ezek között említsük meg például a szegedi Ságvári Endre Gimnáziumot, amelynek „átkeresztelése” körül épp napjainkban csapnak össze az indulatok. Történt ugyanis, hogy kifakadt a szegedi Ságvári Endre Gyakorló Gimnázium rangidős tanára az interneten, miután az Origo elsőként megírta, hogy a

kormány mindenképpen új nevet ad a hatvanéves múlttal rendelkező oktatási intézménynek. Egy tavaly nyári törvénymódosítás mondja ki, hogy a fenntartó egyetem helyett erről a miniszter dönthet. Részlet a „kifakadó” pedagógus – számos történelmi csúsztatást és valótlanúságot tartalmazó – nyílt leveléből (eredeti helyesírással):

Szóval, ha már csak mi vagyunk együtt, akik rövidebb hosszabb ideje dagonyázunk a Ságvárizmusban, akkor jöjjön a lényeg:

Je suis Ságvári! Sőt Je suis Spitzer Endre!

Iskolánk névadójának élete és főleg halála a mai napig megosztja a közvéleményt, s most jött el az ideje a Hatalom részéről, hogy leszámoljon Ságvárival „Vae victis” (Jaj a legyőzötteknek) jel-igére, ha már a „Divide et impera” alkalmazásával teljesen kettéosztották az országot, vagy a mai közbeszédben egyre inkább használt, Nemzetet.

Ságvári, a fennálló rezsim szemében Bűnös! Két dologban is, az első és legsúlyosabb bűne, hogy zsidónak született, és ahelyett, hogy felszállt volna a magyar csendőrség díszkíséretében (akiket a magyarországi endlőssunggal megbízott Eichmann is megdicsért szorgalmuk és alázatuk okán) birkaként az auschwitzi „kirándulásra” induló marhavagonok egyikébe, hogy ott megismerkedhessen a Cyklon gáz hatása az emberi szervezetre kutatás eredményével, sőt nem ment ki a Duna partra, hogy cipőjét levetve belelője magát a folyóba, mint tették azt az egyik jelenlegi párt elődei 44-ben például a manapság sokat emlegetett gyógyszeripari cég névadójával, Richter Ge-deonnal! (bocs az ötvösi körmondatért) Ehelyett a zsidókra nem jellemző „makkabeusként” harcolt és ellenállva halt meg. Krisztus előtt (Aki, megjegyzem ugyanúgy Mózes jelét viselte, mint az említett Spitzer Endre) 165-ben a makkabeusok legyőzték a „bálványimádó” szíriai görögöket és megtisztították a szentélyt (Lásd: Hanuka ünnepe).

E „Je suis” kis impresszió után nézzük, ki is volt valójában a kommunista mozgalom nagy „mártírja”. (Csak mellékesen jegyzem meg, hogy kissé unalmas és nagyon közhelyes már ez a sok „Je suis” sorsközösség-vállalás holmi bűnözőkkel: a Charlie Hebdo „karikatúristái” csak azt kapták, ami gyalázatos és blaszfémikus ténykedésük nyomán előre borítékolható volt, és amit tökéletesen meg is érdemeltek.)

Spitzer-Ságvári Endre budapesti zsidó családban született. Édesapja, dr. Ságvári Sándor híres ügyvéd volt, édesanyja, Ságvári Sándorné Erdős Rozália tanítónő, ismert mecénás, a Nagyfuvaros utcai Nőcsoport elnöke és a MINOSZ (Magyar Izraelita Nők Országos Szövetsége) alelnöke is volt, és közösen jótékonykodhatott a kormányzó nejevel. Húga, Ságvári Ágnes történész-levéltáros 1970 és 1985 között Budapest Főváros Levéltára igazgatói tisztségét töltötte be. Az ifjú Endre a Pázmány Péter Tudományegyetem joghallgatójaként Mahler Ede asszirológiai meg Závodszy Levente régészeti előadásait is látogatta, célba lőtt, többször párbajozott, s kardvívóként bejutott a tekintélyes sportegyesület, a BEAC csapatába is. (Ennek köszönhette, hogy később fölbukkant Bay Bélának, a vívók atyamesterének memoárjaiban is.) Mindezeknél azonban jóval fontosabb, hogy Ságvári az egyetemi évek során és az egyetem falain belül kezdett el aktívan politizálni.

Ránézre megérdemelt volna 25 évet

1935-ben a Magyar Izraelita Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Egyesületének keretei között megalakult Haladó Diákok Pártjának egyik irányítója és a Diák Szó című rövid életű periodika szerkesztője lett. A már egyértelműen marxista irányultságú egyetemi politizálás évei 1936 decemberében értek véget, amikor is – értekezésének (A sajtótörvény és katonai büntetőjog) elfogadása után – az állam- és jogtudományok doktorává avatták. Ezt azért fontos hangsúlyoznunk, hogy tudjuk, Ságvári 1944. március 19-e utáni ténykedése során, illetve a halála előtti percekben képzett jogászként tökéletesen tisztában volt azzal, hogy jogellenes magatartást folytat, mi több, folytatólagosan bűncselekményeket követ el, s ezért akár az életével is fizethet.

Az egyetem elvégzése után a főváros adóhivatalának tisztviselőjeként működött. Ugyancsak 1936-ban lépett be Ságvári a szociáldemokrata párt, az MSZDP erzsébetvárosi szervezetébe, ahol hamarosan a párt ifjúsági osztályának, az ez idő tájt már döntően az illegális kommunisták által dominált Országos Ifjúsági Bizottságnak (OIB) az egyik kulcsfigurájává vált. (A kommunista párt működését az 1921. évi III. törvény a Horthy-korszak egész időtartamára vonatkozóan betiltotta.) Ez annál is logikusabb fejlemény volt, mert 1936 körül tagja lett a Kommunisták Magyarországi Pártjának (KMP), s így beépülése a korabeli hazai baloldal egyetlen legálisan működő politikai csoportosulásába pártmegbízatásként értékelhető. Azonban van olyan feltételezés is, hogy csak később, 1940-1941 fordulóján csatlakozott a Kommunisták Magyarországi Pártjához. A lényegyet tekintve ez azonban közömbös: Spitzer már az egyetemi évek óta megrögzött marxista és kommunista meggyőződésű volt. 1937 szeptemberében részt vett a Tompa utcai hungarista alapszervezet elleni támadásban, melynek során kétszáz fiatal szociáldemokrata támadta meg az Egyesült Magyar Nemzetiszocialista Párt soros heti rendezvényét, s a garázda akció szervezéséért 8 havi fogházra ítélték. 1940. december 10-én szabadult, majd rövid hódmézövár helyi katonai munkaszolgálat után a Népszava című szociáldemokrata lap alkalmazta terjesztési osztályán. Az MSZDP ifjúsági tagozata, az OIB egyik vezére lett újra, ami idejének jelentős részét leköttötte. 1942-től illegálisba vonult, és továbbra is az ifjúsági mozgalommal foglalkozott.

A kommunista párt a háborús helyzetre való tekintettel 1941 elején deklarálta, hogy – taktikai okokból – együttműködik a polgári pártokkal, sőt „az együttműködés egész tartama alatt KMP tevékenysége a magyar alkotmány korlátait nem lépi túl, és nem irányul a meglévő állami és társadalmi rend erőszakos megváltoztatására”. Ságvári egyik fő szervezője volt a Batthyány-

emlékmécsesnél 1941. október 6-án lezajlott megmozdulásnak, ahol háromszáz szociáldemokrata fiatal adott jelre körülvette az emlékművet, és talapzatára nemzeti színű szalaggal átkötött koszorút helyezett el – A magyar szabadságért – a magyar ifjúság felirattal. Ezt követően, november 1-jén pedig a Kerepesi temetőben, Kossuth és Táncsics (a baloldal mindig következetes és koherens módon válogatja ki emblemikus történelmi alakjait) sírjánál tartott háborúellenes demonstrációt. A visszaemlékezések szerint ugyancsak részt vett a Történelmi Emlékbizottság 1942. március 15-ei ünnepségének a megszervezésében. Főszereplője volt az e napon a Petőfi térnél tartott háborúellenes megmozdulásnak is: 1942. március 15-én 6-8 ezer fős tömeg gyűlt össze a budapesti Petőfi térnél, hogy tiltakozzon a háború ellen. A demonstrálók megindultak a Kossuth tér irányába, ám a Lánchídnál a rendőrség megkísérelte feloszlítani a tüntetőket. A rendőrök közel száz embert vettek őrizetbe, ám a tüntetők egy része mégis eljutott a Kossuth-szoborhoz, ahol megismételték háborúellenes követeléseiket. Ságvári 1944-ben már a Béke és Szabadság című lapot is szerkeszti. Szerkesztési elveiben és tartalmában három fő taktikai vonás domborodott ki: egyetemes nemzeti összefogást hirdetett a németellenes „antifasiszta” egységfront megteremtése érdekében; Horthy Miklós kritikáját mellőzte; a szovjet dominancia hangoztatása mellett méltatta az „antifasiszta világkoalíció” közös harcát.

A fentebbi kis összegzésből kitűnik tehát, hogy milyen elképesztő mértékű diszkriminációt kellett „hősünknek” elszenvednie az 1940-es évek elejének Magyarországon zsidó származása és baloskommunista világnézete okán, hiszen míg a keresztény magyar paraszt, munkás és értelmiségi ifjak a keleti fronton harcoltak hősiességgel, szenvedtek a háború megpróbáltatásaitól, a kegyetlen orosz téltől, és hősi halált haltak vagy hadifogságba kerültek, addig Spitzer-Ságvárinak még munkaszolgálatot sem kellett teljesítenie, hanem kávéházzal járva szervezhette a vörös brigantik mozgalmát, s természetesen nem fogják őt a későbbiekben sem gettóba zárni, illetve Auschwitzba deportálni.

Jaross Andor

A megrögzött kommunista Spitzer-Ságvári 1944. március 19-e után azonban a korábbi taktikát feladva, a nyílt fegyveres ellenállás megszervezésébe kezdett, és lőfegyverek beszerzésén ügy-

ködött, sőt kommunista ifjúsági harci egységeket, ún. akciógárdákat hozott létre. Azonban vesz-tére kezdett a konspirációba. Jaross Andor belügyminiszter épp ez idő tájt nevezte ki a kitűnő német kapcsolatokkal rendelkező Hain Péter főfelügyelőt a politikai rendőrség vezetőjének. A szervezet célkeresztjébe elsősorban három személy került a kommunista politikusok sorából: Kádár János, Gács László és Ságvári Endre. A fegyveres partizánakciót szervező terrorista nyomá-ra egy Sugár György nevű személy megfigyelése és jelentése alapján bukkantak a hatóságok. A 29 éves textiltechnikus a hét évvel korábbi, Tompa utcai akció során került Ságvári környezetébe. Sugár ténykedését, kapcsolatrendszerét Palotás Ferenc csendőr törzsőrmester ellenőrizte, s ennek birtokában indíthatták meg az akciót a kommunista főkolomposok elfogására.

Hain Péter főfelügyelő, az állambiztonsági rendészet volt vezetője a mátyásföldi repülőtéren 1945-ben, immár a bosszú vérszomjas népének karmai között

1944. július 26-án Palotás közölte feletteseivel, hogy Sugár akkori lakhelyére, Nógrádverőcére váltott vonatjegyet. Mivel a csillaghegyi nyomozóparancsnokságon szolgálatot teljesítő Kristóf László csendőr törzsőrmester szintén nógrádverőcei lakos volt, aznap este őt küldték Palotással Sugár figyelésére. Másnap, július 27-én aztán a Nyugati pályaudvartól indulva Kristóf László gyalog, Palotás Ferenc és Cselényi Antal rendőrségi nyomozó gépkocsival követték Sugárt, aki összevissza villamosozott a fővárosban. Svéd Lászlónak a Múltunk című folyóirat 2008/1. számában közölt tanulmánya – igaz, kommunista szemszögből – meglehetősen pontossággal rekonstruálja ennek a Ságvári számára végzetes napnak az eseményeit. A gépkocsiban ülő csendőrök eltéved-

tek, s így minden Kristófon múlt, aki kitartóan követte Sugárt, s ennek meg is lett az eredménye. A célszemély ugyanis a Múzeumkertben Ságvári Endrével és Szabados Lajossal találkozott. Aztán a három kommunista elvált egymástól, közben megkerültek az autóval utazó csendőrök is, Kristóf László viszont a Múzeumkerttől immár Ságvárit követte tovább, aki délután 2-3 óra között újra találkozott Szabadosal a kőbányai Liget téren. Ezután villamossal elindultak Budára, a Lotz Károly utcába, ahol betértek egy házba, mert a partizánfelkeléshez szükséges fegyverek ügyében szerettek volna intézkedni, azonban a konspirációs munka szánalmasan dilettánsra sikeredett, hiszen az illetékes házmester éppen nem tartózkodott otthon.

Ezt követően tért be Ságvári és Szabados a Budakeszi úton lévő Nagy Béla-féle cukrászdába. Voltaképpen Ságvári vesztét – saját esztelensége mellett – az okozta, hogy Cselényi Antal, a járőr parancsnoka Szabados Lajosban – sajnos tévesen – Kádár Jánost vélte felismerni. Ekkor kért és kapott parancsot telefonon felettesétől, Juhász Istvántól mindkét vörös terrorista elfogására. Az egyenruhások csőre töltött fegyverekkel hatoltak be a cukrászdába és kézfeltartásra szólították fel a két kommunistát. Kristóf és Palotás Szabadosal szemben intézkedtek, és összeszíjazták a kezeit, míg Cselényi és a gépkocsivezető Pétervári János Ságvárit motozta meg. A 32 éves Spitzer „Sárga Lajos orvos”-ként mutatkozott be, azonban Cselényit nem tudta félrevezetni, aki tömören ennyit felelt neki: „Kár a gőzért, Endre!” Erre a leleplezett Ságvári kirántotta csőre töltött pisztolyát a táskájából, s az eléje ugró Cselényivel dulakodni kezdett. Pétervári sofőr és Kristóf azonnal Cselényi segítségére siettek, mire Ságvári combon lőtte Kristófit, majd rögtön ezt követően Cselényi jobb karját találta el, harmadik lövése pedig Pétervári János hasát érte, aki három nappal később belehalt sebesülésébe. Tehát minden bizonnyal már ekkor kettős hatósági mulasztás történt: először is Ságvárit – akárcsak cimboráját – már a csendőri intézkedés kezdetekor meg kellett volna bilincselni vagy szíjazni, másrészt, mivel lőfegyvert rántott a csendőrökre, már bent a cukrászda épületében le kellett volna Cselényiéknek löniük. A hirtelen támadt zúrza-vart és dulakodást kihasználva Ságvári menekülésre adta a fejét: a kijárat felé rohant, ott azonban fegyverével Palotás tarkóütést mért rá, mégis kijutott az utcára és ott futásnak eredt. Palotás ekkor lőtt rá, azonban a lövedék célt tévesztett, s végül Cselényi Antal lövése okozta Ságvári halálát.

Végső soron annyi történt 1944. július 27-én a budai Nagy Béla-féle cukrászdában, hogy az akkori magyar rendfenntartó erők önvédelemből lelőttek egy rájuk fegyvert rántó vörös terroristát. Aki nem mellesleg azért került a látókörükbe, mert, megszegve az 1921. évi III. törvényt, egy olyan párt tagja volt, amelynek működését az említett jogszabály egyértelműen megtiltotta, bűncselekménynek nyilvánította. Tetézte mindezt Ságvári azzal, hogy a fennálló törvényes államrend erőszakos úton történő megdöntésére törekedett, és összejátszott hazánk háborús ellenségeivel, elkövetve ezzel a hazaárulás büntettét is. Nem véletlen, hogy 1990 után még Ungváry Krisztián liberális világnézetű történész is, egy szükséges „antikommunista minimumot” emlegetve, s a Ságvári nevében véghezvitt törvénytelenések okán a nemzeti panteonból való kiakolbólításra ítélte az 1944-ben elhalt sztálinistát.

Ságváriból – miként annyi más köztörvényes bűnözőből és antihősből is – csupán a kommunista mítoszteremtés varázsolt hőst, holott, mint vörös terroristának, semmi keresnivalója nincs a történelemkönyvek lapjain, még kevésbé olyan oktatási intézmények neveiben, amelyekben a jövő generációinak történelemszemléletét formálják. Pontosabban, míg Ságvári nevét viselik: deformálják.

Nemzeti önérdek és világbirodalmi kényszer: van-e mozgástér?

Bethlen Gábor

A magyar külpolitika és nemzeti érdekérvényesítés alapvető problémája 1526 óta, hogy hazánk mindenkor valamely globális hatalom érdekszférájába került, illetve ennél is tragikusabb geopolitikai szituáció volt az, amikor két világbirodalom ütközőzónájának törésvonalára vetett bennünket a történelmi végzet. Természetesen a politizálás amúgy sem egyszerű mesterségét ez a hatalmi konstelláció még bonyolultabbá és zűrzavarosabbá tette, s a magyar elit számára nagy történelmi sorsfordulók idején a kérdés általában úgy vetődött fel: vajon a nagyobbik és a kisebbik rossz helyett – a jövő perspektíváit is szem előtt tartva – melyiket válasszák.

17. századi históriánk kimeríthetetlen példatárként áll rendelkezésünkre a címben felvetett kérdésre adott, illetve adható válaszokat illetően. A korszak Magyarország történelmének egyik legdrámaibb, legkuszább, számtalan ellentmondással terhelt fejezete volt. Mindjárt a század elején történt az első kísérlet a magyarországi török hódoltság felszámolására. Az 1593-1606 között zajló ún. tizenötéves háború azonban a kezdeti sikerek ellenére teljes kudarccal végződött. Az elhúzódó harcok az anyagi javak, az emberi életek mérhetetlen pusztulását, a magyarság demográfiai katasztrófáját eredményezték, az erdélyi fejedelemségre pedig 1599-1604 között az apokaliptikus végnapjai köszöntöttek a török – és persze a császári armádia, melynek hírhedt főparancsnoka Basta volt – évről évre ismétlődő pusztításainak köszönhetően. Ennek pedig az volt az oka, hogy Báthory Zsigmond (1588-1602) fejedelem felrúgott egy külpolitikai vastörvényt: szövetkezett I. Rudolf (1576-1608) magyar királlyal, nem véve figyelembe azt a geopolitikai tényt, miszerint Erdély az ország három részre szakadása óta török vazallus, s a szultán nem tűri az 1541 óta kialakult közép-európai status quo legcsekélyebb mérvű megváltoztatását, s az erdélyi politika önálló, szuverén akcióit, önjáróvá válását.

Bocskai István (1604-1606) fejedelemnek – aki visszatért a török hűségére, s miként közismert, a Portától díszes török koronát is kapott, igaz, csak ékszerként tekintett erre a ma Bécsben őrzött keleti ereklyére – ugyan sikerült úgy-ahogy konszolidációt teremtenie Erdélyben, azonban a Rá-

kóczi Zsigmond (1607-1608) rövid uralmát követő Báthory Gábor (1608-1613) fejedelemségének időszakban ismét sötét viharfelhők gyülekeztek a két nagyhatalom ütközőzónájába szorult Transsylvania horizontján. Miként fentebb már említettük, Erdély létezésének reálpolitikai értelme az volt 1541 óta, hogy tudomásul kellett vennie Nagy Szulejmán ama döntését, hogy török vazallus államról van szó, évi adófizetéssel tartozik a Portának, fejedelmeit a szultán nevezi ki és adja meg számukra a megerősítő okiratot, az athnámét, továbbá nem folytathat törökellenes külpolitikát. Cserében viszont nem hódoltatja, nem ültet pasát az élére, és nem szállja meg katonailag. (Ellentétben Budával és az ország központi területeivel). Az 1599-1604-es nagy romlást is épp ez idézte elő, ti., hogy az erdélyiek kísérletet tettek a status quo felrúgására. Báthory Gábor hódító politikája okán azonban ismételten szembekerült Konstantinápolyval, majd a Habsburg-uralkodóval kezdett tárgyalásokat. A sértett szultán természetesen nem hagyta elpártolni hűtlen szövetségét.

S ekkor lépett az erdélyi politika színpadára, a korábban csak afféle intrikus, a háttérben a politika szálait szövögető, szürke eminenciási szerepet játszó, s máig a köztudatban Erdély legnagyobb fejedelmeként élő Bethlen Gábor (1613-1629). Az ő hatalomra jutásának körülményeivel azért sem haszontalan foglalkoztunk, mert ismételten meggyőződhetünk róla, hogy a politika korántsem éterien tiszta, magasztos erkölcsi elvek, valamint érdekek megvalósításának kísérlete, illetve ütközése, egyik oldalon a szabadság keresztes lovagjaival, a másik táborban pedig velejéig romlott, sátáni gonoszokkal. Ennél sokkalta bonyolultabb sakkjátszma az, az érdekek és értékek konfliktusának figyelembevételével kötött bölcs kompromisszumok, sőt alakoskodások, cselszövények művészete, a rendelkezésre álló kényszerpálya vagy -pályák határai szabta lehetőségek feltérképezésével, azoknak a nemzet érdekében és javára történő maximális kihasználásával és kamatoztatásával. Különösen aktuális e felvetésünk ma – anélkül, hogy az akkori történelmi szereplőket bármelyik jelenlegi politikussal vagy irányzattal még a legtávolabbról sem kíséreljük meg párhuzamba állítani –, amikor az IMF-tárgyalások és leendő támogatások körüli belpolitikai mizéria zajlik hazánkban.

Már előljáróban: amennyiben Bethlen 1617 táján meghal, ma minden bizonnyal Erdély leghírhedtebb, legkártékonyabb uralkodói között emlegetnénk. Persze jellemző, miként későbbi közszereplőkkel is, hogy Bethlennel szemben már a kortársak is az idealizálás vagy befektetés romantikus útját választották, ennek függvényében kiiktatva a politikusi életrajzból a nekik tetsző vagy éppen nem tetsző elemeket és karakterjegyeket. Bethlen már felnőtt fejjel vesz részt és éli át a tizenöt éves háború eseményeit, majd aktív szerepe van Bocskai és Báthory fejedelemségének „kijárázásában” Isztambulban. Sok török magas rangú vezetővel már ekkoriban jó viszonyt épít ki, no korántsem azért, mert annyira kedvelné őket, pusztán politikai racionalitásból.

Belátja ugyanis azt a reálpolitikai kényszert, miszerint az Oszmán Birodalomtól való függés a jelenben és a belátható jövőben kényszerű és megmásíthatatlan külpolitikai és stratégiai tény, a török világhatalom Erdély függetlenségéhez – pontosabban török vazallusi mivoltához –, a nyugati magyarságtól való különállásához megingathatatlanul ragaszkodni fog. A fejedelemség szembefordulhat ugyan a törökkel, hősies harcot vívhat ellene, ám ez eleve tragikus bukásra van ítélve, hiszen külső, katonai-diplomáciai segítségre hiába vár, üres ígéreteken, valamint a nyugati világ semmilyen hasznot nem hozó erkölcsi együttérzésén kívül mást nem fog kapni, miként az 1599-1604 közötti apokalipszis végnapjaiban sem. Tehát, ha két lehetőség közül lehet és kell választanunk, nevezetesen a teljes függetlenség és a korlátozott szuverenitás, vagyis a török

protektorátus között, akkor adott esetben a kisebbik rosszat, az utóbbit kell választanunk a nagyobbik rossz, az előbbi eshetőség között, az ugyanis kétségkívül ideális és kívánatos volna, de biztos pusztulást hozna az államra és lakóira. E politikai ars poetica gondolatától vezérelve járta ki magának a fejedelemséget a török Portán.

Nemzeti önérdek és világbirodalmi kényszer: van-e mozgástér?

Miként írásom előző részében utaltam rá, Bethlen Gábornak szürke eminenciásként már 1604 óta, Bocskai megválasztásától fogva, afféle fejedelemscináló szerepe volt Erdélyben. Valószínűleg főszerep jutott neki azoknak a tárgyalásoknak a lebonyolításában is, melyeknek eredményeképpen az öreg Rákóczy Zsigmond egy év után letette a fejedelmi süveget, s átadta azt Bethlen ifjú jelöltjének, Báthory Gábornak 1608-ban. Báthory, miként azt Móricz is megörökítette klasszikus Erdély trilógiájában, egyfajta hedonista exhibicionizmustól fűtve a kiválasztottak örök betegségében szenvedett. A természettől és társadalmi környezetétől minden ékességet és jót megkapott, a kortársak szerint afféle Adonisz volt, művelt és sziporkázó fantáziájú, vagyona óriási, s a legősibb magyar családok sarja. Népszerűsége óriási, így aztán rövidesen arra a szilárd meggyőződésre jutott, hogy kiválasztottságát és felsőbbrendűségét mindenki köteles elismerni, s alattvalói hódolata magától értetődően kijár neki.

E mentalitás és lelki beállítódás egy politikusnál szükségképpen vezetett zsarnoki hajlamai elhatalmasodásához és mind súlyosabb politikai természetű konfliktusok kialakulásához, hiszen a hatalom megtartásához és hatékony gyakorlásához szükséges bölcs megfontoltság és taktikai-, illetve kompromisszumkészség teljes mértékben hiányzott az ifjú Báthoryból. 1612 őszére Erdély mindhárom rendi nemzetét – az 1437. évi kápolnai unióban szövetségre lépett magyar nemesseget, a szászokat és a székelyeket –, valamint Nagy András főkapitány meggyilkoltatásával, a 17. századi magyar hadviselésben meghatározó szerepet jelentő hajdúságot is maga ellen fordította, külpolitikai vonalon pedig – Erdély jövőjére nézve életveszélyesen – a Török Birodalmat tette ellenségévé. Szembekerült trónra juttatójával és első számú tanácsosával, Bethlen Gáborral is, sőt attól tartott, Bethlen a helyére tör. Éppen ezért elhatározta, megöleti vetélytársát. Gyanúja végképp megerősítést nyert, amikor Szebenben, egy Bethlennél tett látogatása alkalmával a házból kilépve az orra előtt zuhant le egy meglazult kődarab, kis híján agyonsújtva a távozó uralkodót.

Báthory bukását siettette fékezhetetlen szexuális vágya is, amelynek eredményeképpen számos főrangú asszonyt rohant le dúvadként, s tette őket ágyasává, értelemszerűen maga ellen fordítva ily módon az erdélyi arisztokrata tanácsosok egy jelentős, kárvallott csoportját is. Állítólag a libidótúltengéssel megátkozott Báthory Bethlen egyik portai követjárása során annak asszonyát, Károlyi Zsuzsannát is megerőszakolta. Mindenesetre az a forrásokból megállapítható, hogy Báthory, aki uralkodása utolsó hónapjaiban kissé buja és csapongó természetű unokanővére, Török Kata karjaiban keresett vigasztalást, elkövetett egy, a férfiakra minden korban oly jellemző kaptális baklövést: az intimitás óráiban politikai természetű, konspirációs terveiről fecsegett szeretőjének. Nevezetesen arról, miszerint Bethlen meggyilkolására készül. A csapodár nőrokon azonban küldönc útján figyelmeztette a veszélyre a kiszemelt áldozatot, aki erre azonnal a temesvári pasa oltalma alá menekült 1612 őszén.

Ezt követően Bethlen a Török Birodalomba távozott. Drinápolyban még a szerencse is a kezére játszik: a szultán megbokrosodott lovát ő csendesíti le, s az ezt követő bizalmas beszélgetésen „feljelenti” a Habsburg-barát Báthoryt, ecseteli bűnös szexuális kicsapongásait, és elmagyarázza a padisahnak, hogy a fejedelem esztelen politikájával Erdély minden rendjét maga ellen fordította. Ezt követően a szultáni tanács, a díván előtt hatásos vádbeszédet is tart, lényegében beárulja politikai riválisát, a törvényes erdélyi fejedelmet. Eszerint Báthory Gábor a családi vagyont és az ország minden kincsét eltékozolta, az állam minden jövedelmét tolvajokra és kurvákra költötte, majd prédálásra adván magát, a városokat, várakat és falvakat minden javuktól megfosztotta. Szónoklatát azzal fejezte be, miszerint a törvényes rend és nyugalom helyreállításához a szultán fegyveres segítsége az egyetlen lehetőség.

A szónoklat elérte a hatását. Szultáni rendelkezésre Szkender és Magyar Ogli pasák vezetésével 80 ezer főnyi török-tatár sereg indult Erdélybe, hogy Báthoryt letaszítva a trónusról, oda Bethlen Gábort ültesse. „Az ország lakói, hogy a legyőzhetetlen császár (szultán) véres kardját a haza nyakáról el tudják háritani, hosszas fontolgotás nélkül, mintegy az általános tűzvész eloltása céljából, Kolozsvárra siettek új fejedelmet választani” – miként azt a korabeli krónikás feljegyezte. Voltaképpen tehát 1613 szeptemberében teljes mértékben és durván megszegve az erdélyi szokásjogot és alkotmányt, egy török főember, Szkender pasa hívta országgyűlésre az erdélyieket, s ezt a törvénytelenséget azzal tetézte, hogy előírta a diéta feladatát. Bár Erdély törvényesen megválasztott fejedelme még élt, lemondani sem szándékozott, a török szerdár mégis azt követelte az uraktól, hogy válasszanak maguknak új fejedelmet. Az erdélyi állam történetében először fordult elő, hogy a török meg sem próbálta leplezni közvetlen politikai intervencióját.

A szultán elhatározásának komolyságát az említett 80 ezer fős török-tatár hadsereg nyomatékosította, amely Szkender pasával érkezett. Bár komoly belső ellenállással nem találkoztak, szokás szerint rabolni, gyűjtogatni, fosztogatni kezdtek. Bethlen Gábor ugyan kétségbeesve könyörög a török fővezérnek: fékezze meg a martalóhadakat, ám mindhiába, hasztalan minden erőfeszítése. A reguláris és irreguláris katonaság egyaránt a rablott kincsből, illetve a sztambuli rabszolgapiacokon jó pénzért értékesíthető foglyokban számítták a bérüket. Egyfajta pszichológiai hadviselés részeként amúgy sem árt kicsit móresre tanítani az utóbbi időben túlságosan is sokat renitenskedő tartományt.

Eközben Kolozsvárott a Szent Mihály-plébániatemplomban – a törvényes látszat másik szépséghibájaként – erősen hiányos létszámban összeült az országgyűlés, és a rendek 1613. október 23-

án detronizálták Báthory Gábort, majd „féltekben szabadon megválasztották” a török kreatúráját, Bethlen Gábort. Szkender pasa ezalatt Tordán várakozott a közben kedvtelésből is fosztogató ármádiájával, hogy átadhassa az új uralkodónak a fejedelemség jelvényeit és a szultáni megerősítést.

A megbuktatott fejedelem a Habsburg-ország rész határához közel eső Váradra menekült. Hiába. II. Mátyás (1608-1613) a köztük létrejött szövetségi szerződés ellenére sem segítette, így a korábban tobzódó, hedonista Báthory most teljes apátiába süppedt. 1613. október 27-én sétakocsikázásra indult, ám a korábbi főkapitányuk megöletéséért bosszúért lihegő hajdúk meglesték, több oldalról megrohanták, meztelenre vetkőztették, majd kíméletlenül lekaszabolták az életéért könyörgő, bukott fejedelmet. Összevagdalt tetemét kedvenc vadászkuttyója próbálta kirángatni az út sarából. Végül helybéli lakosok a földi maradványokat ökrös szekérre rakták, és a szerencsétlen sorsú Báthory Gábor a dicsó őse, az 1479. évi kenyérmezei győző, István vajda által alapított nyírbátori református templom – melynek hasonmása a kolozsvári Farkas utcában található, lévén egy építőműhely alkotása mindkettő – sekrestyében helyezték el. A néphagyomány szerint a holttest nem indult oszlásnak, másfél évtizedig hevert itt temetetlenül.

Báthory halálának körülményei tisztázatlanok a mai napig. Ha valakinek a legjobbkor jött ellenlábasa meggyilkolása, az kétségkívül az új, török kreatúra fejedelem, Bethlen Gábor volt, hiszen mindössze négy nap telt el megválasztása óta. Ezt a gyanút táplálhatná Don Diego di Estrada 1620-as években íródott visszaemlékezése, aki azt állítja, hogy állítólag az akkor már betegeskedő fejedelem egy bizalmas pillanatban bevallotta neki, miszerint a gyilkosokat első felesége, Károlyi Zsuzsanna bérelte fel, mert – miként fentebb, más összefüggésben már utaltunk rá – Báthory, Bethlen távollétében erőszakot követett el ellene. E szubjektív és más tanúvallomásokkal és forrásokkal alá nem támasztott közléssel szemben a legvalószínűbb verzió az, hogy a Báthoryt jó okkal gyűlölő hajdúk önkéntes bosszújáról volt szó. Egy azonban kétségtelen tény: ha valakinek a legjobbkor jött az ifjú Báthory, a törvényes fejedelem halála, az éppen Bethlen volt. A történet epilógusaként még ide kívánczik, hogy 1628-ban katonai díszpompával, fényes gyászszertartás keretében helyezik majd örök nyugalomra a fiatalon meggyilkolt fejedelmet a már említett nyírbátori templomban.

Bethlen Gábor számára az igazi belpolitikai kihívások és nehézségek uralkodásának első éveiben jelentkeztek. Hazájában voltaképpen közutálatnak örvendett, mindenki a török kreatúráját, Szkender pasa barátját látta benne, aki török had élén jött be Erdélybe, s ennek fenyegető árnyékában kényszerítették ki fejedelemmé választását. Ráadásul – miként a politika játékszabályai szerint az előre látható és várható is volt – a fényes Porta megválasztását követően rövidesen be is nyújtotta a számlát: 1614 márciusában azonnali hatállyal követelte Erdély két fontos végvárának, a Maros völgyét védő Lippa, valamint a Fehér-Körös völgyének kapuját őrző Jenő átadását. Ezeknek az erősségeknek török kézre adása több szempontból is kínos és az erdélyi rendek előtt megmagyarázhatatlan volt az új fejedelem számára. Egyrészt a Bethlen Gábort bekísérő török-tatár sereg dúlása-rablása még elevenen élt az emberek emlékezetében, s nyomai még ott voltak a mindennapok valóságában, az elpusztított, felégetett üszkös épületek formájában, másrészt az új uralkodót „török gubernátorként” emlegető II. Mátyás és a királyi Magyarország főnemességének Habsburg-hű tagjai előtt a vádak igazolását is jelentette volna. Nem utolsósorban az akkori közfelfogás szerint is egy ilyen követelés teljesítése a hazaárulás minősített esetét jelentette.

Bethlen persze nem akart lemondani a két fontos végvárról s még kevésbé a hozzájuk tartozó falvakról. Húzta-halasztotta az átadást, hátha sikerül kijátszania a törököt. Végül az országgyűlés támogató végzésének megszavaztatása után a fejedelem parancsot adott Lippa átadására: „Utolsó veszedelmes kételenségünkben egész hazánk megmaradásáért és bizonyos békességünkért az egy Lippa odaadásával hazánkat egészen utolsó veszedelemből, magunkat, feleségünket, gyermekünket meg kellett váltanunk”. Igaz, az átadás korántsem ment egyszerűen. A lippai kapitány nem vette figyelembe az átadásra felszólító országgyűlési végzést, hanem – magyarországi főuraktól is biztatva – ellenállt. Végül magának Bethlennek kellett a várat ostrommal bevennie, vagyis Lippa magyar védői ellen vezette saját, szintén magyar harcosokból álló fejedelmi seregét! A várórség kapitulációja után, 1616. június 14-én Bethlen Lippát odaajándékozta a temesvári pasának, s Ibrahim csasz kítűzhetette az erősségre a lófarkas lobogót. A fejedelem politikai ügyességére vall, hogy ezt a kínos, hazaárulással felérő cselekedetet, amely őt Magyarország leggyűlöltebb emberévé tette, a későbbiekben a maga, illetve országa népe javára tudta fordítani. Más szavakkal: a töröknél kemény erkölcsi tőkét kovácsolt belőle saját magának, hiszen sikerült Jenő várát megtartania, de ami ennél is fontosabb, „hűségének” eme bizonyítékával egész további uralkodásának ideje alatt folyamatosan megszarolta a Portát önálló, erdélyi és ősszmagyar érdekeket szolgáló hadi- és politikai vállalkozásainak támogatására.

Egyszóval, Bethlen Gábor fejedelemsége első időszakában (1613-1617) folytatott – eufemisztikusan fogalmazva – meglehetősen kétes és ellentmondásokkal terhes politikájának köszönhetően kivívott magának Konstantinápolyban egy megkérdőjelezhetetlen respektust és bizalmat, ennél fogva uralma második periódusában (1618-1629) mindenkor számíthatott a török jóindulatára, hiszen az oszmánok szemében az 1613-1617 közötti időszak „hűségnyilatkozatait”, valamint „vérdíjazatait” a barát és áldozattevő lojalitásának lehető legszilárdabb biztosítékát jelentették. Magyarán: Bethlen későbbi bel- és külpolitikájában lényegében szabad kezet kapott az isztambuli vezetéstől. Így ő lett az az államférfi, aki helyreállította Erdély tekintélyét, s a szultánok játékszerországát az európai hatalmak tárgyaló partnerévé s elfogadott szövetségesévé tette a „17. század világháborújában”, az 1618 és 1648 között zajló harmincéves háborúban. Nem mellesleg, ezzel párhuzamosan átgondolt, „nemzeti” érdekeket szolgáló gazdaságpolitikájával fel is virágoztatta a „Tündéerkertként” emlegetett kis országot, stabilitást teremtve ott. Korántsem véletlenül jegyezte fel halálakor életrajzírója, a későbbi tragikus sorsú utód, Kemény János a következő sorokat: „Hozzá hasonló magyar Mátyás királytól fogva és Báthori István királyon kívül nem halatott s nem is remélhetni (...) Oh, vajha avagy ne született, avagy örökké élt volna!”

Bethlen tragikusan nehéz közéleti pályája is azt példázza számunkra, mennyire bonyolult, drámai mesterség is a politika mint gyakorlati tevékenység. Nekünk, kései utódoknak holmi morális Parnassusra helyezve magunkat, aligha van bármiféle erkölcsi vagy politikai alapunk ítéletet mondanunk fölötte. Valószínűleg legtöbbször elbukott volna azokban az embert próbáló, vészjósló időkben. Befejezésül, analógiás párhuzamként azért talán annyit megállapíthatunk, hogy – ellentétben jelenkori vezetőinkkel – Bethlen csupán olyan mértékben és határig ment el az idegen, ellenséges hatalom követeléseinek kiszolgálásában, illetve teljesítésében, ameddig feltétlenül el kellett mennie az alattvalók, a „köz” üdve és fennmaradása, illetve pusztulásának elkerülése érdekében, majd ezt követően minden politikusi tehetségét és erényét immár kizárólag az öncélú „nemzeti” érdek érvényesítésére fordította politikai tevékenységében. Noha számára e nemes feladat megvalósítására nem adatott meg huszonegy esztendő. Csupán ezen időintervallum fele.

TÖRTÉNELMI MÍTOSZOK ÉS TÉVHITEK

Miért nem győzhettünk 1526-ban? A Mohács-komplexusról - mítoszok és moralizálás nélkül

I. Szulejmán (1520-1566) trónra léptekor az Oszmán Birodalom már három világrészre terjedt ki: Ázsiára, Európára és Afrikára. A török állam területe ekkor nagyobb kiterjedésű volt, mint bármely európai országé.

A demográfiai, gazdasági mutatókat és a haderő korszerűségi szempontjait tekintve is többszörös fölényben volt európai riválisaival szemben. Magyarország pedig végképp nem volt egy hatalmi súlycsoportban az Oszmán Birodalommal: hazánk egy süllyedő európai középhatalomnak, míg a török impérium egy dinamikus világbirodalomnak számított. Szulejmán birodalmának alattvalói 12-13 millió főt tettek ki, ellenben a Magyar Királyság népessége mintegy 4 milliónyira tehető. Isztambul éves állami bevétele 9,5 millió aranyra rúgott, míg Budára a Jagelló-korban jó esetben 200 ezer arany folyt be. A török állam költségvetési bevételei kiemelkedően magasnak tekinthetők, összehasonlításképpen az európai nagyhatalom Spanyolország jövedelme 9 millió, Franciaországé 5 millió, a Velencei Köztársaságé 4 millió arany volt. Tehát még Mátyás korának – kiemelkedően jó pénzügyi éveket tekintve – 800 000 - 1 milliós kincstári bevétele is elenyésző volt a Török Birodaloméhoz képest, nem is szólva arról, hogy ezt az adóbevételt is a meghódított osztrák, cseh és sziléziai tartományok a hazainál jóval gazdagabb városai polgárságának befizetései adták. A korabeli európai számadáskönyvek tükrében a magyarországi városok szegénysége szembetűnő.

Az 1450-es években – Mátyás trónra kerülésének időszakában – Augsburg 160 legmódosabb polgárának vagyona közel félmillió aranyforintot tett ki. A gazdag itáliai kalmárvárosok és kulturális központok közül Firenze, Milánó és Nápoly éves bevétele 300-600 ezer arany között mozgott, ezzel szemben a magyarországi viszonylatban kiemelkedően fontos bányavárosok, Selmec-, Körmöc- és Besztercebánya vagyona együtt is csupán 80 ezer aranyforintra rúgott a 16. század közepén. A szabad királyi városok, a szászok és a zsidók által a központi költségvetésbe befizetett adó Thurzó Elek és Váradi Pál 1523. évi számadásában kereken 30 ezer forintot tett ki. Nos, ezen összegből egy évre 1250, fél évre 2500 zsoldost lehetett felfogadni. Ez természetesen semmire nem lett volna elegendő az évente akár 60-80 ezer profi zsoldos katonát is könnyedén felvonultató és a legmodernebb tüzérséggel felszerelt oszmán birodalmi reguláris sereg ellenében. Korabeli források szerint egy 60 ezer főből álló hadsereg és egy 150 hajót számláló flotta felállításához és fenntartásához mintegy 800 ezer aranyba került e korban. Gazdaságtörténeti evidencia, hogy a hazai polgárság tőkeereje összehasonlíthatatlanul kisebb volt nyugat-európai polgártársaiénál. A mezőgazdasági termelést folytató, illetve jövedelmét abból szerző úri birtokosság és parasztság pénzvagyona pedig még ennél is csekélyebb volt. Az ország első számú egyházi méltóságának, az esztergomi érseknek az 1520-as években 35 ezer aranyforint, a kalocsai érseké 20-22 ezer, a gazdagabb püspököké pedig 10-25 ezer aranyat tett ki. Miként a kor kiváló ismerője és hadtörténésze, Perjés Géza Mohács című alaplívében megemlíti, egy-egy egyházi főméltóság vagy mágnás halála után néha mesésnek tűnő vagyonok maradtak fenn, de ezek valahogyan holt kincsek maradtak. Az arisztokrácia is állandó pénzzavarral küzdött, és rendkívüli kiadásait is csupán gyors kölcsönökkel vagy birtokainak zálogba bocsátásával tudta fedezni. Tipikus, hogy amikor a nagy harácsoló, dúsgazdagnak számító Werbőczy birodalmi követségbe indult, kénytelen volt kölcsönt felvenni, hogy méltóképpen reprezentálhassa az országot külföldön.

Nos, e csekély pénzforrásokból Mátyás halála után – különösképpen az általa meghódított osztrák és cseh területek elvesztése után – állandó zsoldos hadsereg fenntartására nem volt lehetőség. Ezért kellett a fekete sereget szélnek eresztetni 1490 után. A fentebbi költségvetési statisztikai számsorok azt is világosan mutatják, miszerint Magyarország a Jagelló-korban öneréből már nem tudott egy nagy háborút finanszírozni, vagyis külföldi segítségre szorult. (Egyébként már a 15. század közepétől, Mátyás alatt is több-kevesebb rendszerességgel érkeztek a külföldi támogatások a német birodalmi rendektől, a pápától és Velencétől. Egyetlen példa erre Vitéz Jánosnak alább, függelékként közlendő, a frankfurti birodalmi gyűlésen 1453-ban elmondott beszédnek részlete, amely bizonyítja, hogy hazánk öneréből már akkor sem tudta magát megvédeni. Mivel a török az 1470-es évektől kelet felé építette birodalmát, és még ott volt számára Perzsia is, az összeomlás ezért nem következett be hamarabb.) Az 1520-as évek elején a fő segélynyújtók a pápa és a velenceiek voltak. Maga az a tény, hogy hazánk rá volt utalva az idegen segítségre, igen súlyos politikai következményekkel járt. Mivel a háborúra való felkészülés bizonyos időt igényelt, a magyar udvar azt szerette volna, ha a külföldi hatalmak jóval a hadműveletek megkezdése előtt folyósítják a pénzt. Minthogy azonban a török pontos szándékait előre nem lehetett tudni, a segélyadók rendszeresen későn fizettek, vagyis akkor, amikor a háború már bizonyossá vált. A szponzorokban ugyanis élt a gyanú, hogy a magyar kormány akkor is elkölti a pénzt, ha történetesen mégsem kerül sor a háborúra. Voltaképpen ez így is volt, hiszen tekintettel a végvárak és a logisztikai háttérbázis katasztrofális állapotára, ezek folyamatos karbantartást igényeltek, s béke idején is fizetni kellett a várak őrségét, hiszen mindennaposak voltak a törökökkel való kisebb-nagyobb határmenti összecsapások. Ennél is súlyosabb következmény volt, hogy a magyar politika teljesen az európai nagyhatalmak járszalagjára került, és külpolitikai, illetve stratégiai-katonapolitikai mérlegelések során a döntéshozatalban legalább olyan mértékben estek latba idegen, mint magyar érdekek. Sőt, elsősorban azok estek latba. Egyébként is – bármennyire is tragikus ez a magyarságnak – a katolikus keresztény Habsburg világhatalom és az Oszmán Birodalom ütközőzónájába kerülve más sors nem várható országunkra, mint a felosztás. Sok ilyen eset volt már a történelemben, elég, ha épp a török terjeszkedés miatt a 15. századi Bosznia, Szerbia sorsára gondolunk, csak akkor ezek a kicsiny balkáni államok az akkor még erős – mert egy közép-európai birodalom részeként létezett – Magyar Királyság és az oszmánok hatalmi érdekszférájának határára kerültek. Persze ekkor még a Török Birodalom területe, népessége, gazdasági-katonai ereje meg sem közelítette az egy évszázaddal későbbit. Ezért tudta Magyarország tartani magát. De mondhatunk egy modern példát is: a második világháború végén az angolszász hatalmak és a Szovjetunió érdekszférájának határára került Németországot is felosztották.

Ebben a korban a háború megvívása már igen komoly elméleti-stratégiai és gyakorlati szakértelem, nagyszabású tüzérséget kívánt, no meg profi zsoldoshadat, és természetesen mindennek tetejébe – miként napjainkban is – temérdek pénz szükségeltetett. A fentebb említett Perjés Géza hivatkozott művében kimutatja, hogy amennyiben az akkori ország valamennyi fegyverforgatásra alkalmas férfit hadba szólítják, az összlétszám 142-177 000 között lehetett volna. Ehhez azonban három körülményt feltétlenül hozzá kell tennünk:

1. A Magyar Királyság földrajzi kiterjedése, a kor közlekedési, utánpótlási és logisztikai viszonyai között ennek a létszámnak csak eleve töredékével számolhatunk. Az északibb területek hadra fogható lakossága török elleni bevetésének úgyszem lett volna semmi értelme. Már csak azt a körülményt tekintve, hogy mire a török támadásról biztos értesülések érkeztek Budára, a mozgó-

sításukkal már több hónapos késésben lettek volna. A hadműveleti területtől távol eső várak sem maradhattak őréség nélkül, nem lehetett őket ebek harmincadjára hónapokra őrizet nélkül hagyni. S ne a modern kor útviszonyaiból és gépesített alakulataiból induljunk ki, különös tekintettel arra a körülményre, hogy még a második világháborúban is alkalmaztak fogatolt egységeket.

2. A fentebbi elvileg említett létszámba beleértendő a mintegy 60-70 000 főt számláló népfelkelők, akiknek a harci értéke a zérónál alig volt valamivel több, legfeljebb portyázásra, kisebb rajtaütésekre voltak alkalmasak, reguláris haderő elé terelni őket a kollektív öngyilkosság biztos formája lett volna. Ráadásul esetükben is fennállt a korábban már említett körülmény, vagyis az ország északibb részeiben már eleve csak elkésve tudták volna őket hadba szólítani.

3. Katonai értékét tekintve egyedül számba jöhető harci értéket csak a zsoldosság jelentett, ám a királyi bevételek elégtelenségét figyelembe véve, még a külföldi segélyekkel együtt, jó esetben is, II. Lajos legfeljebb 10-12 000 fővel számolhatott. S ott voltak még a főpapok és mágnások magánhadseregei, ám ezek közül is hasznavehető a déli határvidék méltóságainak bandériumai – mintegy 3000 fő –, valamint a 6-8 000 főnyi végvári katonaság, no meg a kb. 2500 főt számláló al-dunai naszádosok voltak. Az ország középső-felső részei zászlósurai bandériumainak harcászati értéke meglehetősen kétséges volt, hiszen még törököt sem láttak addig.

Miként az közismert, a mohácsi csatavesztés okairól a magyar historiográfiában és közgondolkodásban már 1526-ban elkezdődött a szenvedélyes, érzelmeiktől áthatott diskurzus, amely napjainkig tart. Az emocionális túlfűtöttség nem vált javára a vita objektivitásának. A polemizálók nagy része a gyászos végeredményből, tehát a középkori Magyar Királyság bukásából kiindulva, annak egyedüli okaként az „országvesztő” uralkodó kaszt hitványságát jelölte meg, a legkevésbé sem tartva fontosnak a korabeli hazai és külföldi forrásanyag tanulmányozását. Különösen nagy hiba, hogy Mohács okainak és következményeinek mérlegelésénél teljes egészében hungarocentrikus nézőpont érvényesült, s sok vitázó egyáltalán nem fordított figyelmet a korabeli világpolitika, a Mediterráneum térségében és a tengeri kereskedelem útvonalainak átrendeződése következtében végbemenő globális horderejű folyamatok tanulmányozására és azok hazánkra gyakorolt hatásának számba vételére.

Szulejmán korának Oszmán Birodalma ugyanis – miként fentebb említettem – már alapvetően másfajta demográfiai, gazdasági és hadi potenciállal rendelkezett, mint a Hunyadiak korának török államszervezete. 1475-ben II. Mohamed vazallus állammá tette a krími tatár kánságot, ezzel a fekete-tengeri kereskedelem fölötti ellenőrzés és annak haszna is a kezébe jutott. Teljesen új fejezet nyílt a török történelemben Szíria és Egyiptom 1516-1517-ben történt elfoglalásával. E két tartomány I. Szelim által történt meghódításával ugyanis lehetővé vált, hogy a közelkeleti impérium részesedjék az akkori világ legbusásabb üzletéből, az indiai fűszer- és luxuscikk-kereskedelemből. A 15. század végéig a kereskedelmi cserék hosszú láncolata fűzte össze az indiai, a ceyloni és az indonéziai fűszerpiacokat, a keleti végén Kínával, a nyugatin Velencével. India térségéből arab hajók szállították az értékes árukat Európa felé, amelyeknek két fő tranzitkikötője volt: a Perzsa-öböl bejáratánál Ormuz és a Vörös-tenger bejáratánál Aden. Ormuzból az áru útja Bassorába vezetett, ahonnan karavánút vitt tovább Mezopotámián át Bagdadba, majd a szíriai Aleppóba, illetve ennek kikötővárosába, Tripoliba. Az Adenben kirakott fűszert pedig a Vörös-tengeren Szuezbé szállították, ahol a közvetlen tengeri összeköttetés megteremtése végett szárazföldi úton átszállították Alexandriába, ahonnan a Földközi-tengeren a "tengerek királynőjének" hajóin fuvarozták Velencébe.

A levantei kereskedelemnek e hagyományos útvonalai szinte teljesen megszakadtak mintegy negyedszázadra, amikor a portugál Vasco da Gama felfedezte 1498-ban a Jóreménység foka megkerülésével az Indiába vezető óceáni útvonalat. A portugál kereskedők és kalandorok – a korszakban kalandor, kalmár, kalóz, utazó és felfedező gyakorta azonos jelentéstartalommal bírt – kíméletlenül és brutálisan kézre kerítették az indiai és ceyloni fűszerpiacokat, az óceánokról pedig kiszorították az arab konkurenciát. A levantei kereskedelem kis-ázsiai és észak-afrikai empóriumaiiba érkező luxuscikkek mennyisége így módon drasztikusan leapadt, és Velence helyett Lisszabon lett a világpiac centruma. Ekképpen az Egyiptom és Szíria felett uralkodó mameluk szultánoknak csupán a keleti kereskedelemre kivetett félmillió arany összegű vámbevételei alaposan megcsappantak, vagyis Szulejmán atyja, Szelim így módon könnyedén hódoltathatta 1516-1517-ben a két államot. Godinho portugál gazdaságtörténész a következőket írja: „Kétségtelen, hogy Szelim terjeszkedési politikájában a célok egyike India, vagy legalábbis e mesebeli világba vezető utak feletti ellenőrzés megszerzése volt.” Miután az oszmánok a rivális Perzsia miatt a Perzsa-öbölbe nem juthattak ki, Szelim először a vörös-tengeri kereskedelmi útvonal feletti ellenőrzést óhajtotta megszerezni. Viszont ehhez megfelelő hadiflottára lett volna szüksége, amely egyelőre nem állt rendelkezésére. Ezért bátorította a velenceieket, hogy szerezzék vissza a levantei kereskedelemben korábban birtokolt vezető pozíciójukat, visszaszorítva a portugálokat, hiszen így a Porta a vámbevételekből jelentős pluszbevételhez juthatott.

S miután Kolumbusz 1492-es útja után az amerikai kereskedelem lett a világ legbusásabban jövedelmező üzlete, s a spanyolok átvették a világkereskedelem feletti ellenőrzést – a 16. század a spanyol „Aranykor” –, így Szelim, illetve Nagy Szulejmán törekvései eredményre vezettek. Épp a Mohács körüli időben helyreálltak a hagyományos, levantei, indiai fűszerkereskedelem útjai, sikerült a portugálok kiszorítása onnan, ebből Isztambul gigantikus hasznot húzott. Velence és Konstantinápoly érdekei tehát nem hogy ütköztek volna, de tökéletesen egybeestek. Innen a 16. századi keresztény források sokat felpanaszolt állítása a „velencések” kétszínűségéről, árulásáról.

A levantei kereskedelem ellenőrzése közös velencei-török hatalmi érdek volt. Sőt Szulejmán rendelkezésére 1529-ben elkezdték ásni a Szezei-csatornát, amely azonban végül mégsem készült el a 16. században. Ezért a portékát továbbra is karavánok vitték Alexandriába, s innen, illetve Tripoliból velencei hajók szállították Velencébe, ahonnan szárazföldi úton osztották szét Európa országaiba. 1534-35-ben a török még Mezopotámiát is birtokba vette, s ezzel végleg biztosította a keleti kereskedelem feletti uralmát.

Mindezek tükrében teljesen értelmetlennek tartom a Moháccsal kapcsolatos pedagógiai indíttatású moralizálást, bűnbakkeresést, összeesküvés-elméletek gyártását. Ki kell mondani: esélyünk nem volt. A magyar uralkodó elit olyan volt, amilyen, egyébként semmivel nem volt rosszabb és erköcstelenebb, mint bárhol másutt Európában, sőt bármikor képes volt hősi halált halni hazájáért a 16-17. században. Sokkal nagyobb világerők működtek ahhoz ekkoriban, hogy meg tudja védeni hazáját: a Tűzföldtől az Atlanti-óceánon, Földközi- és a Vörös tengeren át egészen Mezopotámiáig és Indiáig összezsapó „globális” hatalmi érdekek.

Függelék: Vitéz János beszéde az 1453-as frankfurti birodalmi gyűlésen (részlet)

„Immár körülbelül 60 esztendőtt számlálhatunk, hogy felséges király urunk (Habsburg V. László – L.Zs) dicső király elődei a háborúk dühödt tüzétől szenvedtek, mely egyedül az ő gondjukként egyetlen nép fegyvereire nehezedett, föltartóztatásukra sok verejtéket és sok fáradságot fordítottak, s miközben váltakozó szerencsével vívtak meg sok-sok ütközetet, tulajdon testük pajzsával védelmezték a kereszténység többi arcvonalát és belső területeit. Miután pedig maguk a királyok, vagy helyettük és nevükben mások mind mostanig számos szerencsés csatát vívtak meg, és hol ők mértek az ellenségre, hol megfordítva, az ellenségtől szenvedtek el súlyos csapásokat: végül is a hit és a hívők oltalmazásának eme gondja s föladata mint jogos örökség szállt elődeiről a mi király urunk őfelségére.”

A Mohács-komplexusról, avagy a nemzeti önáltatás tévútjairól

Mohács-komplexusnak nevezi a történetírás a katasztrofális magyar vereséggel végződött 1526. augusztus 29-ei ütközet okainak magyarázatára született azon hipotézist, amely a tragédia bekövetkezését személyi gyengeségek és hibák sorozatával, illetve egyfajta magyarelles nemzetközi léptékű összeesküvés-elmélettel igyekszik értelmezni. Anélkül, hogy tagadnánk az emberi mulasztások és tények meglétét, előre kell bocsátanunk, hogy az 1526. évi „mohácsi vész” nem ezek miatt következett be.

A mohácsi csata emlékparkja Sátorhelyen

Tőlünk független, általunk befolyásolhatatlan hatalmi, gazdasági, demográfiai tényezők együtthatásának következménye váltotta ki a középkori magyar állam bukását, miként azt A mohácsi csatavesztés – a 485 évvel ezelőtti tragédia című írásomban megkíséreltem röviden bemutatni. Ezúttal tekintsük át röviden, mik azok a főbb tévhitek, amelyek napjainkig megrögzötten élnek nemzeti közgondolkodásunkban, s ezekkel szemben mik azok a tények, amelyek a történeti forrásanyagokból megállapíthatók.

A honvédó jobbágy

Az egyik ilyen makacsul élő tévhit – egyébként az ötvenes évek marxista történetírásának hagyatéka –, miszerint közvetlen oksági összefüggés létezne az 1514. évi Dózsa-féle parasztháború vérbefojtása, megtorlása és Mohács között. Nos, az elején kezdve, a parasztfelkelés eleve nem a nyomor és kilátástalan jobbágyi léthelyzet miatt következett be. Mátyás halálát (1490) követően az erős és zsarnoki módon – egyébként nagyon helyesen és az ország érdekében – fenntartott központi hatalom meggyengült, túlsúlyba kerültek a rendi-territoriális erők, a belpolitika meghatározó kérdésévé az ún. bárói és köznemesi „párt” között zajló adózó küzdelem vált. A nemességnek a királyi hatalom fölé kerekedése magával hozta, hogy a Mátyás alatt anyagilag gyarapodó és viszonylagos jómódban élő mezővárosi parasztpolgárság adóterhei megnövekedtek, s a földesúri joghatóság is érzékelhetőbbé vált a korábbi szabadabb állapotokhoz képest. Jól példázzák ezt az 1492. évi országgyűlés végzéseit. Ezek egy jelentős része arra szolgált, hogy megkönnyítse a földbirtokosok számára az árukereskedelemben való bekapcsolódást, ugyanakkor kiszorítsa abból a

konkurens mezővárosi kereskedő-tőzsér réteget. Ezért ismét kilenced- és tized-, azaz terményjádék-fizetésre kötelezték őket, még hozzá személyre szólóan (a korábbi gyakorlat az volt, hogy a földesúr a mezővárosra egyetemlegesen vetette ki az adót, s ennek összege akkor sem változott, ha a lakosság száma gyarapodott), új, belső vámhelyeket állítottak fel, vagyis a nemesek egyszerűen elszedték a termelők értékesíthető feleslegét, ugyanakkor őket megillette az adó- és vámmentesség privilégiuma stb., egyszóval a piacon egyenlőtlen versenyhelyzetet teremtett a nemesség a maga előnyére és a paraszti-polgári rétegek rovására.

Nos, ez a mezővárosi jobbágyság vált a parasztháború főszereplőjévé. Elég egy pillantást vetnünk az 1514. évi események hadmozdulatait ábrázoló térképre, hogy lássuk: a felkelés törzsterülete az alföldi, szürkemarha-tenyésztő és exportáló, illetve a hegyalja vidéki bortermelő és kereskedő mezővárosok régióit fedte le. Vagyis ez a polgárosodó és anyagilag gyarapodó paraszti réteg egyszerűen nem viselte el, hogy a földesurak további felemelkedésének és szabad tőkés vállalkozóvá válásának útját állják, s fegyvert ragadott ennek elhárítására. (Persze, mint minden analógiás párhuzam, ez sem tükrözi pontosan a történeti valóságot, de mégis csak valami olyasfélérről van szó, hogy az akkori „középosztály” nem tűrte el a „megszorításokat”, s inkább önvédelmi harcot indított egzisztenciájának és jogainak védelmére. Úgy tűnik, fél évezred alatt nagyot változott a magyar világ. Ma már egy sokkalta nagyobb mértékű és intenzitású kifosztást is birka módra tűr a fogyasztóvá degradált társadalom). Az 1514. évi országgyűlés megtorlásként röghöz kötötte a jobbágyságot és eltiltotta a fegyverhasználatától.

A törökellenes harcra készen álló, de a nemesi önkény által ebben megakadályozott honvéd paraszt képzele mindazonáltal nem több minden valóságálapot nélkülöző, történelmietlen mítoszról. Voltaképpen az ország középső és északi régióiban élő magyar jobbágy számára a török veszedelem értelmezhetetlen volt. A korabeli parasztság közéleti horizontja a falu, legfeljebb a legközelebbi város mint piachely határáig terjedt, az azon túli világ politikai és hadi eseményei nem foglalkoztatták, jó esetben kósza mendemondákból, hallomásokból értesült róluk. Amikor 1456-ban II. (Hódító „Fátih”) Mohamed (1451-1481) támadást indított a déli magyar határvédelem kulcsa, legfőbb erőssége, Nándorfehérvár ellen, a lángelelkes szónok és harcos, Kapisztrán János csupán a környékbeli, szerémségi parasztságot tudta és akarta hadba szólítani, hiszen ők és ősük már jó száz esztendeje tudták, a bőrükön tapasztalták, hogy mit jelentenek a törökök rendszeres délvidéki betörései, portyázásai és fosztogatásai. Egy lipcsei, szepességi, szabolcsi vagy mosoni jobbágyak azonban minderről semmiféle közvetlen élményanyaga nem volt, nem lehetett. A 16. században amúgy sem beszélhetünk még a mai értelemben vett, mintegy 200 évre visszatekintő modern nemzettudatról. Önazonossága meghatározásában fontosabb volt a keresztény, illetve a regionális identitástudat a kor embere számára. Másrészt a jobbágyság felfegyverzésének és csatasorba állításának gondolata azért is problematikus, mert az ország gazdasági fejletlensége, a pénziány, a hadi infrastruktúra elégtelensége eleve lehetetlenné tette volna több százezer paraszt katonáskodását, lévén, hogy többségüket még a megfelelő munícióval, fegyverrel és lőszerrel sem tudták volna ellátni.

Végezetül az a vélekedés is történelmietlen, miszerint a 16-17. században tilos volt a parasztnak fegyvert viselnie. Ellenkezőleg: végszükség esetén maga a nemesség adott harci eszközöket jobbágyai kezébe. Természetesen egy földművesekből rekrutálódott, a hadi mesterségben járatlan katonai erőnek semmi esélye sem volt egy jól kiképzett, profi lovasságból, gyalogságból és tüzérségből álló reguláris sereggel szemben – már csupán ezen okból is értelmezhetetlen a jobbágy-

ság általános felfegyverzésének gondolata –, miként ezt az 1526. őszi, tragikus események is mutatják. Tudniillik, amikor I. (Törvényhozó „Kanuni”) Szulejmán (1520-1566) a mohácsi ütközet után szeptember 11-én Buda alá ért, s be is vonult a királyi várba – lévén, hogy azt katonai védelem nélkül hagyták, és csak „a szegények, sánták, vakok és hülyék” maradtak ott a krónikás Szerémi közlése szerint –, a nemesség familiárisaival, felfegyverzett jobbágyaival tízezres tömegekbe verődve szekértáborokat hozott létre a környéken. A legjelentősebbet a fővárostól északra, a Duna partján, Pusztamaróton. Nos, szekértáborba zárkózni egy korszerű tüzérséggel felszerelt hadsereg ellen: a kollektív öngyilkosság egyik válfaja volt. Logikus fejleményként 1526. szeptember 15-én Pusztamarótnál sok ezer nemest, polgárt, jobbágyot mészárolt le a török. Valószínűsíthető, hogy a halottak száma azonos volt a két héttel korábban Mohácsnál hősi áldozatként elesettekével. Így aztán, ha Mohács mezején a nemesség felsorakoztat egy néhány tízezer fős paraszti sereget, az valószínűleg ugyanúgy végezte volna, mint a Pusztamarótnál lekasabolt, katonailag képzetlen és alkalmatlan fegyverekkel felszerelt népfelkelők.

A kereszténység védőbástyája

Egy másik örökzöld történelmi legenda, miszerint Magyarországnak nem kellett volna vállalnia a „propugnaculum Christianitatis”, azaz a „kereszténység védőbástyája” szerepét és megküzdenie 150 éven keresztül az oszmán hódítókkal a Nyugat védelmében. Mindenekelőtt: a magyarság mellett a szerbek, a horvátok, az osztrákok is a kereszténység védőbástyájának tekintették a 15-17. század folyamán magukat. Lényegesebb körülmény azonban, hogy a töröknek nem is állott szándékában a Nyugat meghódítása. Kétségtelen, kisebb-nagyobb oszmán portyázó egységek vezettek terrortámadásokat itáliai és osztrák-stájer területek ellen a 15. századtól kezdődően, ezek célja azonban nem a hódítás volt. Erről később. Szulejmán a magyar honvédelem összeomlása után puskalövés nélkül elfoglalta 1526. szeptember 11-én Budát, s ha úgy kívánja, rögvest indulhatott volna tovább Bécs felé. Mégsem tette. Aztán 1529-ben valóban ostrom alá vette a Habsburg Birodalom székvárosát, majd 1532-ben újabb támadó háborút indított Ausztria ellen a Dráva mentén Kőszegig nyomulva, ám célja ekkor sem a nyugati hódítás volt. Jellemző, hogy sem 1529-ben, sem 1532-ben a szultán még ostromtüzérséget sem vitt magával a hadjáratra. Az 1532. évi hadjáratban a szemtanú kortárs török krónikás, Dseládzáde ezt írja: „A tenger és a szárazföld padisahja e szerencsés hadjáratban nem hozott magával falzúzó ágyúkat ; mert nem az volt a szándéka, hogy várakat szabadítson fel (ti. foglaljon el – L.Zs.), hanem hogy a Mohamed népe ellen támadó s az igaz hit híveinek ártalmára szövetkezett gonosz királynak (ti. Ferdinándnak – L.Zs.) lázadását elfojtsa”.

Mindkét esetben a hadviselésnek arról a fajtájáról volt szó, amit korlátolt célú háborúnak nevez a hadtudomány, s amelynél nem az ellenség országának az elfoglalása a cél, hanem bizonyos politikai feltételek elfogadtatása. Ez a politikai feltétel mindkét alkalommal – a Mohács utáni kettős királyválasztás után, az ország kétfelé szakítása korában vagyunk, amikor is Magyarországnak két törvényesen megkoronázott uralkodója van – I. János (1526-1540) király egész Magyarország feletti uralmának elismertetése volt a Habsburg-házbeli I. Ferdinánddal (1526-1564), vagyis Szulejmán azt akarta kikényszeríteni, hogy a Habsburg-világbirodalom egyszer s mindenkorra mondjon le a hazánkra formált jogigényéről. (Egyébiránt a korlátolt célú háború közismert példája Napóleon 1812. évi oroszországi hadjárata – olyan klasszikus műalkotások ihletője, mint Tolsztoj Háború és békéje vagy Csajkovszkij 1812 Nyitány című grandiózus kompozíciója – , amelynek célja korántsem az irdatlan kiterjedésű birodalom elfoglalása volt, hanem az, hogy a

francia császár rábírija I. Sándor cárt az Anglia ellen irányuló kontinentális zárlat, vagyis kereskedelmi bojkott fenntartásának politikájára). A török hadsereg hatósugarának, akcióradiusának nyugati végpontja a Kárpát-medence volt, tehát az ezen a geopolitikai régión túli hódítás utánpótlási, megszállási és egyéb hadseregvezénylési és bevetési problémákat okozott volna. Az oszmán katonai-politikai vezetésnek szembesülnie kellett a birodalmi túlterjeszkedés dilemmájával, s minthogy a Porta nagyon is racionális politikát folytatott, a Nyugat meghódítása soha sem szerepelt stratégiai tervei között.

A Mediterráneum központú birodalom

Istanbul tehát eredetileg nem hogy Nyugat-Európa, de még Magyarország meghódításával sem számolt távlati katonai-politikai célkitűzései között. Az Oszmán Birodalom alapvetően ugyanis egy földközi-tengeri súlypontú államszerveződés volt. Az 1460-80-as években, Konstantinápoly elfoglalása után előbb a Fekete-tenger vált török „beltengerré” Kaffa, Azov, Akkerman stb. elfoglalásával, azonban az igazi fordulat 1516-1517-ben következett be, amikor I. (Rettenetes „Javuz”) Szelim (1512-1520) hódoltatta Szíriát és Egyiptomot. E két tartomány birtoklásával vált ugyanis lehetővé a birodalom számára, hogy részesedjék az akkori világ legnagyobb üzletéből, az indiai fűszer- és borskereskedelemből. E levantei kereskedelmi útvonal nyugati végpontját, Velencét (illetve Genovát és Barcelonát) a Földközi-tenger, a Vörös-tenger, a Perzsa-öböl, az Indiai-óceán, továbbá a hozzájuk kapcsolódó térségbeli közép- és távol-keleti szárazföldi útvonalak kapcsolták össze a keleti végponttal, Kínával. A fűszerkereskedelem ezen évszázados útjai egy időre teljesen megszakadtak, amikor a portugál Vasco da Gama 1497-ben felfedezte a közvetlenül Indiába vezető vízi utat a Jóreménység foka megkerülésével. Nos, kezdetben a portugálok brutális terjeszkedése érzékenyen érintette az Oszmán Birodalom keleti kereskedelemből származó mesés bevételeit, azonban épp az 1520-as években éledt újra a fűszerkereskedelem a régi utakon, mivel a portugáloknak sem elegendő hajójuk, sem támaszpontjuk nem volt a térségben ahhoz, hogy teljes egészében ellenőrzésük alá vonhassák az Indiai-óceánt, így az arab kereskedők ismét kézbe vették az irányítást, az ő célállomásaik viszont értelemszerűen – Lisszabon helyett – a vörös-tengeri, illetve perzsa-öbölbeli kikötővárosok voltak. A számukra kedvező világkereskedelmi fejleményeket a törökök a rendkívül tehetséges és nagy formátumú államférfi, I. Szulejmán uralkodása alatt azonnal hasznosították is. Épp a Bécs elleni támadás évében, 1529-ben kezdték el a Szezei-csatorna kiásását, hogy ezzel megteremtsék a Vörös- és a Földközi-tenger közötti közvetlen összeköttetést, s ezáltal megszakítatlan vízi utat biztosítsanak a fűszerkereskedelem számára Indiától a Mediterráneumig.

Mohács és a magyarországi török hódoltság problémáját tekintve e ponton érkeztünk el a lényegi mozzanathoz. A földközi-tengeri kereskedelem, illetve terjeszkedés kapcsán került Szulejmán birodalma szükségképpen konfliktusba az akkori világ másik „szuperhatalmával”, a katolikus-keresztény Habsburg-impériummal, amelynek feje V. Károly (1519-1556) német-római császár egyben 1516 óta Spanyolország királya is volt, öccse, I. Ferdinánd osztrák főherceg pedig 1526-ban foglalta el a cseh és magyar trónt, megalapítva így a közép-európai Habsburg Birodalmat. Ugyanakkor 1453-tól, Konstantinápoly meghódításával egyfajta politikai kényszerpályára is került az Oszmán Birodalom. Konstantinápolyt megvédeni a Balkán birtoklása nélkül nem lehetett, ez azonban törvényszerűen vonta maga után a Magyarországgal, majd a Habsburgokkal való konfrontációt a Duna-völgyben is. Szulejmánnak tehát szembe kellett néznie azzal a súlyos potenciális fenyegetéssel, hogy mind a földközi-tengeri politikai és gazdasági érdekeltségei, mind

balkáni hatalmi érdekei komoly veszélybe kerülnek nyugat, északnyugat felől a Habsburgok révén, ezért ami Magyarországot illeti, hazánknak távlati diplomáciai terveiben ütközőállami szerepet szánt egy, a török hatalommal baráti külpolitikai viszonyt ápoló „nemzeti dinasztiaiból” származó király uralma alatt. Tehát az eredeti szulejmáni koncepció szerint hazánk a Török Birodalom érdekszférájába került volna, de oszmán haderő nem szállta volna meg a területét. Viszont az is kétségtelen tény, hogy a Jagelló-korban (1490-1526) Magyarország volt az a fél, amely az egyetlen nagyobb magyar-török háborút (1499-1503) kezdeményezte, illetve a szulejmáni békeajánlatokat két alkalommal, 1520-ban és 1524-ben is visszautasította. Ennek lett aztán következménye az 1521. évi török hadjárat, amely Nándorfehérvár elestéhez vezetett, majd pedig az 1526. évi újabb támadás, amely a mohácsi csatavesztést eredményezte. Miután a szultán belátta, hogy nem tudja sem katonai, sem diplomáciai erővel rákényszeríteni a Habsburgokat, hogy lemondjanak Magyarországra vonatkozó uralmi igényükről, s a magyar állam területi integritása, egysége fenntarthatatlan, épp azért, mert két világbirodalom ütközőzónájába került, végül úgy döntött 1540-ben, Szapolyai halála után, hogy, feladva eredeti elképzelését, János király ország-részének egyik felét, Buda központtal megszállja, s az Oszmán Birodalomhoz csatolja, másik felét, Erdélyt török vazallussá teszi, de önálló államiságát meghagyja, s ott nem állomásoztat török helyőrséget. Ennek köszönhetően vált török hódoltsági tartománnyá Magyarország területének mintegy harmada, s állandósult az ország három részre szakíttósága 150 esztendőre, noha, ismételten hangsúlyozzuk – miként azt a kor egyik legkiválóbb ismerője, a francia történész, Fernand Braudel megállapítja –, hogy a Török Birodalmat alapvető hatalmi, gazdasági és stratégiai érdekei a Mediterráneumhoz, illetve a Közel- és Távols-Kelet térségéhez kötötték. Egyszóval, a nagyhatalmi politika vastörvényei kényszerítették a feltörekvő török impériumot, hogy tulajdonképpen hatalmi érdekei ellenére a Kárpát-medencében nyisson frontot a Habsburg rivális birodalom ellenében.

Zárszó

Ahhoz, hogy e destruktív és nihilista korban esélyünk legyen az egészséges nemzeti öntudat visszaszerzésére, két tényező feltétlenül szükséges. Az egyik, hogy megszabaduljunk végre a nemzetietlen, sőt nemzetellenes kommunista és liberális történelemszemlélet és -tanítás hazugságaitól. Elfogadhatatlan, hogy ellenségeink, illetve nemzeti létünkre törő, idegen érdekeket képviselő, globalista-kozmpolita erők és „szellemi műhelyeik” formálják a magyar közgondolkodást, s történelmünkről alkotott képünket. Ám azzal is csak és kizárólag magunknak ártunk, ha mítoszokra, legendákra, vágyálmokra és anakronisztikus prekonceptiókra próbáljuk meg felépíteni az ezek nélkül is büszkén, valamint emelt fővel vállalható dicsőséges és heroikus múltunkat. S végezetül, totális szellemi zsákutca az, ha a mai, modern kor eszméit, politikai ideológiáit és törekvéseit, pártcsatározásait próbáljuk meg visszavetíteni a múltba, amikor teljesen másfajta eszmék, törekvések, mentalitás, normarendszer és hit vezérelte eleinket cselekedeteikben. Tapintatosan szólva is, ez óriási történelmi és kronológiai aránytévesztés.

Nemzeti önáltatás, hamis próféták és eszmei kufárok

Masszívan és széles körben elterjedt divatja van manapság a legvadabb, az elemi történelmi ismeretek, de a józan racionalitás parányi szikráját is nélkülöző, történelmi köntösbe bújtatott pszeudo-szektáknak. Ezek közös jellemzője, hogy holmi hagyományos kinyilatkoztatásokon, fanatikus összeesküvés-elméleteken, nevezetesen azon a hiten alapulnak, miszerint a történelem során a magyarság kiirtására esküdtek fel a legkülönbébb népek, elsősorban a "Nyugat". Az efféle, túlságosan is patológikus elgondolások eleve figyelmen kívül hagyják azt az egyszerű tényt, miszerint a történelem alakításában mindenkor többféle tényező és egymással komplex kölcsönhatásban lévő folyamat vesz részt.

A teljesség igénye nélkül emeljük ki néhány kardinális és sokat hivatkozott példát.

István és Koppány (Sándor Attila falfaragó alkotása)

Kezdjük rögtön a Koppány versus Szent István kérdéssel. Szóra sem érdemes számárság, miszerint ebben a konfliktusban az ősi magyar hagyomány és az idegenek által, Szent István "áruló", kollaboráns közreműködésével importált idegen, latin - a szkizmára Róma és Bizánc között egyébként is csak 1054-ben kerül majd sor -, nyugati vallás és tradíció ütközött egymással. Ez a beállítás egyfelől az elemi történelmi ismeretek, másfelől a józan ész teljes hiányából fakad. Géza ugyanis még a 970-es években 500 előkelővel, egész udvarával felvétette a "római hitet". Így Koppánnyal is. Tehát eleve egy latin keresztény állott szemben egy latin kereszténnyel a 997-es hatalmi-uralmi konfliktusban.

Rögtön az elején kezdve: e trónharcban semmiféle ősi szokásjog, nevezetesen a szeniorátusnak Géza (és nem István) által történt negligálásáról, s a primogenitúra nyugati jogszokás szerinti konfliktusáról volt szó. Az Árpádok már a 10. században és a későbbiekben is csaknem kizárólag az elsőszülöttségi elvet alkalmazták, a legidősebb dux csak akkor örökölt, ha nem volt elsőszülött. Erről szólnak 1301-ig az Árpádok egész uralkodását végigkísérő véres és sokszor kegyetlen trónharcok ("korona és kard").

Egyébiránt, ha el is fogadnánk az "ősi szokásjog" megsértését, akkor sem István, hanem Géza a "bűnös" a dologban, hiszen a magyar és az egyetemes történetben sem igazán találunk példát arra, hogy amennyiben az előd kijelöli - bármilyen jogcímen - utódját, az majd önkéntes alapon, vidáman lemond e privilégiumáról. A hatalom logikája ugyanis nem így működik. A dolog további pikantériáját az adja, miszerint egyáltalán nem biztos, hogy Koppány volt az idősebb, ugyanis

István 970/972 táján született, vagyis akkori fogalmak szerint 997-ben már meglelt férfikorban volt, így még a szeniorátus jogszokása alapján is ő számított a jogszerű trónörökösnek.

Szent István a Képes krónikában

Annak sincs semmiféle alapja, hogy 997-ben "németek" harcoltak "magyarokkal". István serege is magyarokból rekrutálódott, csupán az elit udvari testőrség szűk körét alkották svábok. Valójában Koppány oligarcha volt és a trón megszerzésére tört, s a döntő ütközetben elbukott. Ráadásul a közhiedelemmel ellentétben az sem bizonyos, hogy Szent István felnégyeltette Koppányt, ugyanis erről a tényről először a 350 évvel később, 1358-ban keletkezett Képes Krónika tudósít, korábbi források, például az 1283 táján született Kézai-féle gesta nem tesz említést. Amennyiben diadalmaskodik, aligha lett volna más lehetősége, mint a Szent István-i út követése. Azt, hogy Szent István mennyire a magyar érdekek képviselője volt, és semmiféle "német-magyar" összeesküvés nem volt, az is bizonyítja, miszerint, amikor II. Konrád császár részéről támadás érte hazánkat 1030-ban, István Bécsig verte vissza a betolakodókat, magát a várost is birtokba véve Mátyás előtt félezer évvel, s az új nyugati határ a Fischa folyónál jelöltetett ki.

De ez a szektás "teória" további kérdéseket is felvet az összeesküvés-elméletet illetően. Hogyan lehetséges az, hogy van egy büszke "nemzet" (a középkorban modern nemzet nem létezett), amely a 10. században végigveri egész Nyugat-Európát, az atlanti partokig jutva, majd a 11. században úgyszintén elhárít minden német-birodalmi intervenciót, az említett 1030. évin kívül 1046-ban elzavarja, sőt végez a császári kreatúra Orseoló Péterrel, I. András (1046-1060) uralkodása alatt ismételtén visszaver két német támadást (1051-ben a Vértesnél, majd 1052-ben a dunait Pozsonynál, ehhez kapcsolódik a nevezetes Zotmund-, illetve Vörösmartynál a Búvár Kund-történet), Szent László (1077-1095) pedig még a pápai beavatkozást is sikeresen hárítja el; nos tehát, ha van egy ilyen virulens, katonai erényekkel ékeskedő nép, akkor arra pár száz idegen lovag és pap saját akarata ellenére hogyan tud rákényszeríteni egy "idegen" vallást? Meglehetősen képtelen feltételezés.

Végezetül, azt sem hagyhatjuk említés nélkül, hogy egyes pseudo-szekták igehirdetői szerint Szent István (csak a pontosságért: már Taksony és Géza) egy a magyar néplélektől teljesen idegen vallást kényszerített rá, ráadásul idegen, latin nyelven a magyarságra. Először is: a magyarság már keleten megismerkedett a keleti kereszténységgel, s annak liturgikus nyelve ugyancsak idegen, örmény és görög volt. Másfelől józan ésszel sem hiheti senki, miszerint az egyszerű népnek, mondjuk a társadalom több mint 90 százalékának Géza és István idejétől minden egyházi

szertartást alfától ómegáig latinul kellett volna végighallgatnia, aminek határozottan semmi értelme nem lett volna, s nyilván tehetetlen unalmában és dühében a gyülekezet tiltakozott, lázadt volna ez ellen az esztelenség ellen.

Szent István felajánlása

A latin csupán az akkori értelmiségi elitet jelentő, a királyság néhány százalékát kitevő főpapság nyelve volt, akiknek köszönhetően a Vulgátából készültek kivonatok, fordítások (pl. a Halotti Beszéd és Könyörgés), s a föld népének a plébánosok ezeket a textusokat olvasták és magyarázták. Csupán a liturgia nyelve volt a II. Vatikáni Zsinatig a latin, egyébként a hívőkkel minden más egyházi ügyben anyanyelven érintkezett az alsópapság, amelynek latin tudása általában szintén meglehetősen hiányos volt, különösen még a 11. században.

Ám világos lehet mindez abból a történelmi tényből is, hogy az erőszakos nyelvi asszimiláció a modern kor terméke, sok esetben még a 20. században is sikertelen kísérlet volt a hatalom részéről. Gondoljunk arra, hogy mire ment a bolsevik hatalom 1945 után az orosz nyelv tanításának ránk kényszerítésével? A mai magyarországi társadalom hány százaléka tudna oroszul konyhanyelven egyáltalán megnyikkani? Vagy az elcsatolt országrészekben az épp napjainkban kiháló idős generáció utolsó tagjai úgy távoznak az életből, hogy egyetlen szót sem tudnak gyakorlatilag tótul, oláhul vagy a megszálló hatalom nyelvén.

De hogy ez mennyire így van, zárjuk sorainkat Babits egy megrázó, súlyos betegen, az 1930-as években írott versével, a Balázsolással, amely még a II. Vatikáni Zsinat előtt született:

"Tél közepén, Balázs-napon szemem pislogva csüggött az öreg papon, aki hozzád imádkozott fölém hajolva, ahogy ott térdeltem az oltár előtt, kegyes szokás szerint, s diákul dűnnyögve, amit sem én, s ő se jól értett. De azért te meghallgattad...."

Nos, ezek után minden olvasó fantáziájára bízom, hogy képet alkosson magának arról, miféle erőszakos latin térítés zajlott Magyarországon a 10-11. században.

Frissítés: A rovásbotok elégetésének meséjéről - Egy történelmi sci-fivel kevesebb...

Ami pedig a sokat emlegetett és a Facebookon óriási karriert befutott, sőt sokak által még el is hitt Szent István-i rendeletet illeti a rovásírásos botok állítólagos megsemmisítéséről és a táltosok, regösök üldözéséről, nos, szent királyunknak ilyen rendelete nem volt. A legenda története a következő.

Vitéz András rosznyói kanonok, Gömör és Kishont vármegyék táblabírája 1816-ban a Szilasi család levéltárában őrzött érdekes oklevelet fordított le. Jelzete: Vatikán ezerben. Nomis calendis octobribus Die festo Jacobi apostoli. Magyarra lefordítva: Október calendjét megelőző kilencedik napon, Vatikánban Jakab apostol ünnepén.”

Kiskunhalasi rováspálcák

A szöveg valóban így hangzik: „I. István király titkos tanácsbelijeivel aláírott és törvénné lett rendelet, amely értelme szerint Domonkos esztergomi érseknek, a magyar keresztény egyházak leendő keresztülvitel, és egyúttal általa Szilveszter pápával, leendő közlésül és kiadatott: Mely szerint Szilveszter pápa tanácsolása folytán határozottatott, hogy a magyarok, székelyek, kunok (jelzem, akkor még nem is éltek Magyarországon kunok – L.Zs.), valamint az egyházi magyar keresztény papság által is használt régi magyar betűk és vésetek, jobbról-balrai pogány írás megszüntetődjék, és helyébe latin betűk használtassanak. Itt rendeltetik, hogy a papság azok használatára jutalmazás mellett betanítottassék, és a pogány írásról, valamint tanításától papi állása vesztése és 20 arany penzának büntetése fizetése mellett eltiltassék. Továbbá, hogy az egyházakban található pogány betűkvel felírások és imakönyvek megsemmisítettessenek és latinnal felcseréltesse, valamint pedig azok, akik régi pogány iratokat, vagy véseteket beadnak 1-től 10 dénár-ig kapjanak jutalmat. A beadott iratok és vésetek pedig tűz és vassal pusztítottassanak el, hogy ezek kiirtásával a pogány vallásra emlékezés, visszavágyódás megszüntetődjék.” Forrai Sándor, Budapest, írásos másolata. Miként kiváló történészünk és magyar diplomatikával foglalkozó kutatónk, Püspöki Nagy Péter elmondja, számára ez első látásra meghökkentő közlés. Először is azért, mert Szent István okleveleit darabszámra ismerjük, összesen tízről van tudomásunk, amelynek szövege úgy-ahogy megmaradt. Kettőnek a szövege nyilvánvalóan hamis, a 16. században hamisították, maradt még nyolc. Arról a nyolcra kétszáz éve folyik a vita, hogy mennyi hamis belőlük: 90% vagy csak 5%.

Miként Püspöki kifejti, mindenesetre van itt néhány tény, ami önmagában cáfolja a fenti rendelet szöveg eredetiségét és megbízhatóságát. Már az első adat sem lehet helytálló, amely szerint „Vitéz András rosznyói kanonok, Gömör és Kishont vármegyék táblabírája”. Ha ugyanis kanonok volt, akkor nem volt táblabíró, ha pedig táblabíró volt, akkor nem volt kanonok. Ez a két hivatal kizárta egymást. Az egyik világi tisztség, a másik egyházi. Aztán: „Szilassy család levéltárában 1816-ban”. A Szilassy család az 1750-es években átadta levéltárát a Magyar Országos Levéltár-

nak, jegyzőkönyv mellett. Nincs benne ilyen oklevél. Ha a leadáskor nem volt, akkor valamelyik magyar levéltáros nem dugott bele még egyet, ugyanis akkor valamilyen jelzete lenne, ilyen irat nincs a Szilassy-levéltárban.

Ha szemügyre vesszük a keltezést, azt kell megállapítanunk, hogy több hibát is tartalmaz. „Vatikán, 1000-ben.” Nos, 1000-ben még Rómát írtak, nem Vatikánt. Ezt a keltezést csak a Vatikán állam megalapítása után írhatták volna. A „IX. Cal. Oct” rövidítés feloldása "Nomis calendris octobribus", magyarul „október első napját megelőző kilencedik napon". Ez még rendben van, ezt lehetett írni. De a keltezéshez tartozó "die festo Jacobi apostoli" szöveggel már két probléma is van Püspöki szerint:

Az egyik az, hogy hiányzik a szövegből a „sancti” azaz szent szó. Olyan nem volt, hogy Rómában egy szent apostol neve elé ne írták volna oda a szent jelzőt. A másik egy naptári ellentmondás. Ha ugyanis a „nomis calendris octobribus”-t kikeressük a kalendáriumban, akkor az szeptember 23-a, mert az elsejét mindig beszámították a leszámítandó napokba. Ha viszont megnézzük, hogy milyen napra esett Szent Jakab apostol ünnepe 1000-ben, akkor azt látjuk, hogy július 25-én volt s egyébként most is akkor van, miként ez köztudott. Ezt egy esetleges álkanonoknak is tudnia kellett volna, még ha táblabíró volt, akkor is.

Tulajdonképpen minden adat úgy rossz, ahogy le van írva. Ez az ember, aki ezt a rendeletszöveget írta, nem látott Szent István-kori oklevelet: se Berengár királyét, se III. Ottóét, se pápait, se magán oklevelet, semmilyen.

„I. István király titkos tanácsbelije”. István király megmaradt okleveleiben vagy Pannónia királyának, vagy a magyarok királyának nevezi magát, de I. Istvánnak sehol sem, mert nem tudhatta, hogy lesz még második Istvánunk is, miként ez teljesen logikus is. Igaz, hogy lett öt, de ő ezt akkor még nem tudhatta, Most ne is beszéljünk a büntetés mértékéről, mert 20 arany pénzen 50 ökröt lehetett volna venni. Szegény klerikus még a tisztítótűz után sem tudta volna ezt a pénzt kifizetni, amit rárótt volna István király.

Püspöki végkövetkeztetése: tulajdonképpen ez a képtelenségeknek a halmaza. Sajnálatosan. Nagyon kíváncsi lennék, hogy ez a kézirat egyáltalán múlt századi-e, vagy 1968-as? Még az is meglepő lenne, ha múlt századi lenne, vagyis 19. századi, mert akkor is hamisítottak emeletes dolgokat, amelyekre még pecsétet is tettek.

Nos, ennyit ennek a csodálatos oklevélnek a hitelességéről. Amellett, hogy hamisítvány, még rendkívül amatőr és primitíven buta is. Nem kellene rá hivatkozni senkinek, mert csak magát teszi nevetségessé.

Nemzeti önkép, szivárványos vágyálmok és rögeszmés látomások

A hírportálunkon megjelenő egyes történelmi témájú írásokhoz fűzött olvasói megjegyzések nagyon tanulságosak – sok más mellett – abból a szempontból is, miszerint tükrözik a magyar nemzethez tartozók jelenlegi történelmi tudati állapotát, ismereti szintjét. Persze a neoliberális konzumidiotizmus zavaros mocsarában úszva már önmagában az is óriási eredménynek tekinthető, ha ma Magyarországon valaki történelmi témájú könyvet vesz a kezébe. Csakhogy két dolgot azonnal meg kell ezzel kapcsolatban jegyezni.

Az egyik az a fránya szövegértés. Miként azt az elhíresült vagy inkább hírhedtté vált PISA 2000 felmérés eredményei is jelezték már, nagy baj van hazánkban a szövegértéssel. Napi tapasztalat, hogy sok olvasó olyan tényeket kér számon a cikkírótól, amelyek nem tartoznak az írás témájához. S ebbe a „műfaji kategóriába” sorolhatók azok a kommentek is, amelyek felróják a Kuruc.infónak, hogy egyszer az arabok pártján áll, máskor pedig ellenük foglal állást, holott teljesen egyértelmű, hogy nem erről van szó. Nota bene: az egyik legutóbbi ilyen bejegyzést épp Iránnal kapcsolatban olvashattuk, csak hát ugye Irán abszolút többségben lévő, államalkotó népe már az ókortól a perzsa és nem az arab. No, de hagyjuk is.

Ám még ennél is nagyobb baj, hogy a 21. századra sikerült az egészséges történelmi öntudatot és önképet teljesen szétroncsolni Magyarországon. Fél évszázad kommunista-materialista agymosása és a nemzeti kohéziót romboló kártevése után 1990-től színre léptek a jó üzleti érzéssel megáldott szélhámosok, akik csakhamar felismerték, hogy óriási társadalmi igény van múltunk, különösen annak őstörténet névvel illetett periódusának megismerésére. Tehát nemcsak az anyagi javak privatizációjával lehet a zavarosban halászva degeszre tömni a virtuális és valóságos bukszáunkat, hanem a szellemi portékák tekintetében is bőséges „piac” nyílt meg a „látók” előtt, hiszen óriási volt ott a kereslet. Így léptek színre mind nagyobb számban a különféle zavaros teóriákat hangoztató „neotáltosok”, „igehirdető látnokok”, „szent mágusok”, s kezdték meg hittérítő tevékenységüket, amely kétségkívül jó befektetésnek bizonyult, s óriási hasznot hozott -

hoz a szektavezéreknek és főguruknak. (Egyébként ugyanez a folyamat – sokszor összefonódva a kettő – a vallás területén is végbement, s agyafúrt szélhámosok kihasználva a törvényi szabályozás nyújtotta lehetőségeket, teljesen legálisan kizsebelhették híveiket és hirdethették elmeháborodott tanaikat – de ez külön írás témája lehet). S amikor a hagymázos teóriáik hiteles forrásai iránt érdeklődik az ember a „prófétáktól”, efféle válaszokat kap, hogy „voltak, de elvesztek”, „ennek így kellett lennie”, vagy egyszerűen későbbi, esetleg hamisított forrásokkal hozakodnak elő.

Nos, a magyar régmúlt a szellemi kalózkodások kimeríthetetlen bőségű Óperenciás-tengerének bizonyult a kinyilatkoztatók számára. Ezen „újpogányok” tevékenysége két szempontból is nagyon káros nemzetünkre. Egyrészt teljesen hamis, valótlan képet mutatnak fel múltunkról jó szándékú híveiknek, s ezzel egyfajta szellemi zsákutcába terelik őket, másfelől a hiteles tradicionalista irányzat jeles képviselőit – a teljesség igénye nélkül: Julius Evola, René Guénon, Hamvas Béla, László András, Buji Ferenc, Baranyi Tibor Imre – is hitelteleníthetik a beavatatlanok előtt.

Nos, az általam a napokban portálunkon közzé tett történelmi témájú publicisztikákra írott nem egy – egyébként jó szándékú – olvasói hozzászóláson is jól kimutatható eme áltradicionalista iskola képviselőinek hatása. Vegyük a két népszerű témakörüket, a Szent István – Koppány kérdéskört, illetve a Habsburgok magyar történelem alakításában játszott szerepének megítélését.

Miként korábban írott cikkemben, most is leszögezem, hogy a Szent István – Koppány konfliktust illetően nem lehet a történelmi tények alapján egyértelműen állást foglalni, a többi már hit kérdése, ez pedig kivezet a történettudomány territóriumának illetékességi köréből. Tény, hogy a nyugati, latin kereszténységnek az országra történt ráerőltetésével pótolhatatlan, ősi magyar értékek pusztultak el, s ennek a világnak csak kulturális morzsái maradtak fenn napjainkra. Ámbár azért itt engedtessek meg a költői kérdés: vajon ha Szent István vagy Koppány vagy bármely uralkodó változatlan formában és minőségben fenn akarja tartani az ősi, keleti magyarságot mint népi, kulturális, szellemi és szakrális entitást, vajha folytathatnánk ma az egész Koppány – Szent István kérdéskomplexumról itt egyáltalán bármilyen vitát? Attól tartok, nem, mert a „Nyugat” mind egy szálíg kiirtotta volna a magyarságot, illetve túlélő töredékeit beolvasztotta – mai szóval – asszimilálta volna. Hiszen ma is kénytelenek vagyunk az Unió és az IMF előtt meghátrálni, alkalmazkodni. Egyébként is, alapvetően hibás ezen 1000 esztendő előtti konfliktusba a tradíció és a modernizáció, a nyugatosodás összecsapását belelátnunk, hiszen egyszerűen hatalmi harc volt az Árpádok két lehetséges trónörököse között. S még nagyobb aránytévésztes a középkor vagy kora újkor társadalmi viszonyait, emberi cselekedetek mozgatórugóit mai fogalomkészletünkkel leírni. (A liberalizmus, nacionalizmus, nemzet, globalizmus és társaik modern fogalmak, s ezekre a korszakokra teljességgel alkalmazhatatlanok, vagyis színtiszta anakronizmus a használatuk. Körülbelül, mintha a „gőzparipát” vagy éppenséggel az „istálló” szó Forma-1-ben meghonosított jelentését próbálnánk ezekbe a korokba átültetni). Azt pedig – mivel István diadalmaskodott, a szerencsétlen sorsú Koppány pedig felnégyeltetett – utólag már senki nem mondhatja meg, hogy a somogyi nagyúr győzelme esetén vajon ő nem vezette volna-e Magyarországot a ma Szent Istváninak mondott nyugatos útra. Erős a gyanúm, hogy igen. Az viszont, hogy a Koppány és István közötti összecsapásban a magyarok csaptak össze a németekkel egyszerűen badarság. Hivatkoztam dolgozatomban is említettem, hogy ez az elképzelés honnan eredeztethető. A panonhalmi alapítólevél 12. századi megtoldója a három német vezérnév láttán úgy fogalmazta meg a csata lényegét, hogy az a németek és a magyarok között dült, noha erről egyetlen korabeli

forrás sem tud, s a somogyi törzsi településnevek is arról tanúskodnak, hogy mindkét oldalon magyarok, besenyők, kabarok harcoltak, tehát a svábok csak az udvari testőrség szűk, elit rétegét alkották István seregében.

Az az állítás sem igaz, miszerint István „elnémetesítette” udvarát, s „német érdekeket szolgált ki”, ugyanis igen csak elporolta az 1030-ban hazánkra törő II. Konrád császár seregeit, sőt Bécsnél az egész német ármádiát foglyul ejtette, s magát a várost is elfoglalta Mátyás előtt 455 esztendővel. A békekötésnek köszönhetően pedig kitolta Magyarország nyugati határait a Fischa folyóig, vagyis német területeket hódított meg. A dolog pikantériáját az adja, hogy minderről a magyarokkal szembeni elfogultsággal aligha vádolható korabeli, hiteles német forrás, az Altaichi Évkönyvek tudósít.

Áttérve a Habsburg-problémakörre, fontos megjegyezni, hogy itt sem emocionális kérdéssről van szó. Lehet szeretni, lehet nem szeretni, sőt patológiusan gyűlölni őket, de egy történeti jellegű összefoglalóban vagy elemzésben csak a tényeknek van helyük. Tény, hogy a 15. század közepe táján a magyar elit – nagyon helyesen és reálpolitikusan – rádöbrent, miszerint képtelen országa határait saját gazdasági és katonai-demográfiai erőforrásaira hagyatkozva megvédeni a töröktől, erre csak egy nagyobb államszervezeti struktúrában, egy birodalom részeként van esélye. Magyarként az én véleményem is az, hogy az lett volna nemzeti érdekeink és a magyarság jövőjét illetően is optimális, ha ez az államalakulat egy magyar dinasztia uralma alatt jön létre. A történelem azonban egy másfajta birodalmi szerveződést igazolt, hiszen hatalmasabb demográfiai, hadi, pénzügyi (Fuggerek) potenciállal rendelkezett, mint a kb. 4 milliós összlakosságú Magyar Királyság, s egy német uralkodóház, a Habsburg viselte a császári méltóságot is. Azok az összeesküvés-teóriák, hogy már a középkorban, illetve az újkorban felesküdött a Nyugat, illetve a Habsburg-dinasztia a magyarság kiirtására, egyszerűen értelmezhetetlenek. Miért is tette volna? Annak, hogy a török kiűzésének történelmi feladatát csak a 17. század végén teljesítették a Habsburgok, alapvetően három oka volt:

1. Lekötötte őket 1492-től kezdődően az Újvilág gyarmatosítása, hiszen a közép- és dél-amerikai, hihetetlen gazdagságú ezüst- és aranybányák, Eldorádó megszerzése ezerszeresen fontosabb volt számukra, mint Közép-Európa. (A Habsburgok uralkodtak Spanyolországban is, sőt 1556-ig a császári cím is a spanyol ág, nevezetesen V. Károly kezében volt, ekkor jutott a magyar királyként is uralkodó I. Ferdinánd birtokába).

2. A nyugati kereszténységet megosztó, 1517-ben kezdődött reformációt követő kegyetlen vallásháborúk állandósulása a Német Birodalomban a protestánsok és a katolikusok között, amely szétválaszthatatlanul összefonódott az európai nagyhatalmi átrendeződéssel is és súlyos konfliktusokkal járt. Ebben német császárokként szintén érdekeltek voltak.

2. A Valois-, illetve Bourbon-Habsburg rivalizálás az európai főhatalomért Nyugat-Európában két évszázadon át, amelyben végül alulmaradtak a Habsburgok, így a 17. század végére látták be, hogy nagyhatalmi státuszuk megőrzésére, illetve kiterjesztésére kifizetődőbb, ha birodalmuk súlypontját a Duna-medencébe helyezik át.

A fentebbi események is mutatják, hogy esze ágában sem volt a Habsburgoknak a magyarság elpusztítása, hiszen amennyiben ez lett volna a céljuk, külpolitikájuk fókuszába a Duna-medence kerül már a kezdeti időszakban, nem pedig Amerika és Nyugat-Európa. Nemzeti tragédiánk ép-

pen abból származott, hogy az Oszmán-Habsburg rivalizálásnak köszönhetően – itt sem árt egyébként globális összefüggéseiben vizsgálni a dolgot, s megállapítani, hogy a fő frontvonal a két impérium között a Mediterráneum térségében húzódott, a Kárpát-medence tehát mellék-hadszíntér volt – hazánk területe két évszázadra állandósult hadszíntérré változott, következésképp elvesztettük ezen időszak természetes népszaporulatát. Innen van az, hogy a 18. századi telepítések következtében kisebbségbe kerültünk saját hazánkban, tehát nagyjából 40-45%-ot tett ki a magyarság aránya, míg 1500 táján még 80% körül volt. A török hódoltsági terület ugyanis 1700 körül fehér folt volt demográfiai szempontból, nekünk magyaroknak etnikai utánpótlásunk sajnálatos módon – a csekély számú csángóság kivételével – nem volt a Kárpát-medencén kívül, így beköltöztek a svábok, rácok, oláhok a lakatlan vagy gyéren lakott területekre. Szó sincs tehát itt semmiféle nemzetközi összeesküvésről, gyilkos szándékokról. Alapvető nemzeti érdekünk, hogy ezekkel a primitív számárságokkal visszahozhatatlanul leszámoljunk végre, hiszen ez nem más, mint kollektív önáltatás és hártás.

Végezetül még annyit, hogy csupán önmagunknak, nemzetünknek ártunk, ha nem nézünk szembe őszintén, délibábos illúziók nélkül heroikus és nagyon is vállalható nemzeti történelmünkkel, mert addig nincs és nem is lesz magyar feltámadás és újjászületés, míg ez meg nem történik. Kényszerképzetes-rögeszmés ideológiák kiötlésével és továbbörökítésével csak saját magunknak ártunk, mint a súlyosan beteg ember, aki nem vesz tudomást egészségi állapotáról. No, és legfőképp, ellenségeinknek használunk.

A Szent István-i út - volt-e alternatíva ezer esztendővel ezelőtt?

A hazai történetírás Géza fejedelem és Szent István nevéhez kapcsolja az államalapítást, amin azt értik, hogy az országot, illetve a már 1000 előtt is létező magyar államot hasonlatossá kellett tenni a Nyugat keresztény királyságaihoz.

Ehhez elsősorban három dolgot kellett megteremteni, ami addig nem létezett: a földesúri jogok szilárd rendjét, a világi és latin keresztény egyházi kormányzás intézményrendszerét, valamint a nyugati jogrendszer átvételét. Géza (972-997) szakított a trónöröklés ősi, szeniorátusi rendjével, miszerint az uralmat a nemzetség legidősebb, fegyverforgatásra alkalmas tagja öröklé, és a nyugat-európai primogenitúra jogelvét vezette be, vagyis az uralkodó halála után annak elsőszülött fia követi őt az állam élén. Így esett a választása Vajkra, aki a keresztésében az István nevet kapta.

Benczúr Gyula: Vajk megkeresztelése

Szent István Nagyobbik legendája ekképpen örökítette meg a 990-es évek elején lezajlott sorsdöntő eseményt: Géza „összehívta tehát Magyarország előkelőit a következő renddel, és közös tanácskozás határozata szerint fiát, Istvánt maga után uralkodóvá emelte, s ennek megerősítésére mindnyájuktól hűségesküt vett.” Ismerve Géza és Sarolt „véres kéz” és ellentmondást nem tűrő politikáját, aligha kétséges – egyetlen forrás sem utal rá –, hogy ez alól „a hatalmas és vitéz Koppány vezér”, aki „már Géza vezér életében vezérséget viselt”, sem térhetett ki. Másrészt az is bizonyosnak tekinthető, hogy előzőleg, 972 táján, amikor az első nagy, latin keresztény missziós hullám elindult, Koppányt is megkeresztelték a nyugatról jött térítő papok.

Géza a mintegy 70 esztendeig tartó magyar hadjáratok után békepolitikára törekedett a szomszédos országokkal, elsősorban a Német-római Birodalommal. Erre azonban német részről sokáig nem volt fogadókészség. A 970 táján megszületett Ostarrichi (Ausztria) a bajor kolonizálás folytán kelet felé terjeszkedett, és szükségszerűen beleütközött a gyeprés lakatlanságát biztosító magyar határvédelembe. A bajor-magyar viszony diplomáciai rendezésére 995-ben nyílt meg a lehetőség, amikor Civalakodó Henrik meghalt. Géza nem hagyta kihasználatlanul ezt a lehetőséget: leánykérő küldöttséget menesztett István fia számára Regensburgba, ugyanis a középkorban általánosan elterjedt dinasztikus házasságkötés a két érintett ország közötti békét és szövetségi viszony létrehozását jelentette. Az új bajor uralkodó, IV. Henrik herceg, akinek apja halálakor III. Ottó császár szlávok elleni hadjáratában kellett volna részt vennie, s akit a birodalomhoz tartozó Csehország belső és külső viszonyai mindvégig lekötöttek, örömmel belement a kelet felé békét biztosító házasságba, amelyhez megnyerte a 996 februárjában Regensburgban tartózkodó császár beleegyezését is. A dinasztikus házasság megkövetelte a határrendezést is a vitatott területek esetében, így ekkor jelölték ki – a 907. évi pozsonyi diadal óta az Enns-nél húzódó határ helyett – a Lajta és a Morva folyók vonalát Bajorország, illetve osztrák őrgrófsága, valamint Magyarország között. Az osztrák-morva területek és a Bécsi-medence átengedése ellenében a Német-római Birodalom, illetve Bajorország lemondott a Pannónia felé való továbbterjeszkedésről, elismerve Magyarországot az Avar Kaganátus jogutódjának. Az ekkor kialakított határ lényegében 1920-ig állott fenn.

A magyar küldöttség István számára az eredetileg apácának készülő Gizella hercegnő kezét kérte meg. Gizellát a korban általános szokás szerint a papok mellett bajor lovagok is kísérték új hazájába.

I. István és Gizella szobra Szegeden

A 13. században készített jövevény famíliák lajstroma csak a Vas megyei Hermány-nemzetséget eredezteti Gizella kíséretéből. Bár nagyon valószínű, hogy a Gizella kíséretét alkotó idegen lovagok száma ennél szélesebb körű volt, azonban távolról sem volt olyan nagy létszámú, hogy a 997.

évi István-Koppány harc esetében az 1002. évi Pannonhalmi alapítólevél 12. századi „megtoldója” szerinti „németek és magyarok közötti” háborúról lehessen beszélni. Géza fejedelem nem sokkal fiának házassága után, 997 őszén meghalt. Utódjára egy véres kézzel összetartott egységet hagyott, amellyel a társadalom jelentős része szemben állt. Korántsem véletlen, hogy amint híre ment halálának, erős ellenzéki mozgalom támadt az országban, sőt nyílt fegyveres lázadás robbant ki ellene Koppány vezetésével. Származásáról Bakay Kornél a következőket írja: „Géza nagyfejedelem uralkodása eléggé ismert számunkra, a testvéréről azonban feltűnően hallgatnak a források. Ismert azonban, hogy élt egykoron, a 10. század második felében egy Szörénd (Zirind) nevű nagyúr, akinek tar fejére utalással Tar Szörénd (Calvus Zirind) volt a neve, s akinek az egyik fiát Koppánynak hívták. Szöréndet is keresztvízbe mártották, s ekkor kaphatta a Mihály nevet, Koppány fiának pedig a kereszttségben a László (Calvus Ladislaus) nevet adták, testvéröccsének viszont az ugyancsak görög Vazul (Bazil, Vászoly) lett a neve. A múlt törmelékeiből arra következtethetünk, hogy Koppány herceg (Cuppan dux), aki Géza fejedelem fiának, Vajk-Sztephanosz (Istvánnak) az unokatestvére (avunculusa) volt, azonos a források Szár Lászlójával.”

Koppány a dinasztikus országmegosztás alapján a somogyi dukátus kormányzását kapta Géza fejedelemtől. Maga a dukátus az Árpád-kori Magyarország jellegzetes uralmi intézménye volt, amely a trónörökös, az Árpád-házi szenior, vagyis az uralkodó utáni legidősebb férfi önálló országát és az uralkodásra történő felkészülését jelentette. Azonban a nyugati jogszokás, a primogenitúra elve alapján Géza halálát követően az esztergomi várban Istvánt egyházi szertartás mellett felövezték a megszentelt fejedelmi karddal. Az ünnepélyes felavatást minden bizonytalansággal Domonkos püspök végezte. Az ősi jogszokáshoz ragaszkodó Koppány lázadása ekkor már kitört „Somogyországban”. A magát törvényes utódnak tekintő Koppány nemcsak a trónra és István életére tört, hanem Géza özvegyét, Saroltot is feleségül követelte magának. Miként a Pannonhalmi alapítólevél és Szent István Kisebbik legendája megjegyzi, Istvánt Géza halála után Somogy ura ki akarta űzni atyja székéből, s először Veszprém várát vette ostrom alá, amely az Árpád-korban az uralkodó feleségét, 997-ben tehát Saroltot illette meg. A Balatont megkerülve, s feltehetőleg egyesülve a Zala-vidék és a Káli-medence hozzá húzó hadi népével, Koppány István Bakony-Veszprém környéki uradalmait és népességét pusztítva nyomult előre, míg végre ostromgyűrűbe zárta Veszprémet.

Miként fentebb már utaltam rá, a Pannonhalmi alapítólevél 12. századi megtoldója a „németek és magyarok közötti” háborúról beszél, eszerint István serege rekrutálódott volna svábokból és bajorokból, Koppányé pedig magyarokból. Fontos erre a körülményre kitérnünk. Annál is inkább, mert a későbbiekben ez a tévhit széles körben elterjedt, és él ma is a legfantasztikusabb összeesküvés-elméletekkel összefonódva. Györffy György István király és műve (Bp.1983) című alapmunkájában részletesen elemzi ezt a kérdést is. Kifejti, hogy a Vecellin-utódok hagyománya szerint Szent István a Koppány ellen induló testőrség élére Hont és Pázmány főembereket állította, a sereg parancsnokává pedig Vecellin sváb vendéget tette meg. E beállításban bizonyára szerepe van a családi elfogultságnak. A Somogyban Koppány legyőzése után birtokot nyert Vecellinnek a harcokban fontos érdemei lehettek, de az felettébb kérdéses, hogy egyedül őt állították az egész sereg élére. Györffy legendagyártás helyett egzakt módon rámutat, hogy a Somogy megyében csoportokat alkotó törzsi helynevekből következtethetünk István hadának etnikai összetételére.

Már atyja, Géza fejedelem Koppány somogyi „országát” preventív célzattal várakkal, katonai segédnépekkel és törzsi katonaság falvainak sokaságával zárta körül. Legfeltűnőbb 3 vár építése

Somogy megye határainál, melyek a Géza uralma alatt álló területek központjába vezető hadi utakat zárták el: a Székesfehérvárra vivő utat Úrhida vár, a Somogyból Pécs felé vezető Váty vár, és a Zalavár felé irányulót Kolon vár zárta el. A sármelléki besenyőket a 12. század végétől említik oklevelek, a 14. században külön besenyő ispánságot alkottak. Idekerülésük azért régi problémája a magyar településtörténetnek, mert a besenyők határőr szolgálatot láttak el, a Sárvíz közelében pedig nincs országhatár, csak a Koppányt uraló „Somogyország” határa. Valószínű, hogy a 10. század közepén Tonuzabával bejövő besenyőket először a nyugati határ védelmére helyezték el, majd Géza 972-973-ban bekövetkezett külpolitikai irányváltásakor és az osztrák végek feladásával telepítették át őket a Sármellék vidékére. Ugyancsak különös településtörténeti jelenség, hogy a Szigetvár közelében lévő Váty vár az Árpád-korban egy székely ispánság és a vátyi eszteresség központja volt. Az ugyancsak határőr székelyek letelepítése Somogy és Baranya érintkezési sávjára ugyanolyan szabálytalan településföldrajzi jelenség, mint a besenyőké a Sárvíz mellé, és csak Koppány mint lehetséges jövőbeli lázadó bekerítésével indokolható. Végezetül a Zala, Veszprém, Fejér és Tolna felé nyíltan maradt határvidéken törzsi helynévvel jelölt katonai települések láncolatát találjuk. Ezek egyrészt a magyar Kér és Keszi törzsből, másrészt a katonai segédnépek Kozár, Örs, Berény, Káloz, Ladány, Ság, Székely, Besenyő és Tolmács törzseiből valók.

A fentebb ismertetett településtörténeti jelenségek jól szemléltetik, miszerint Géza Koppányt mint potenciális ellenfelet teljesen elszigetelte az általa kormányzott területektől, és számottevő magyar és rokon népi katonai erővel tartotta sakkban. Figyelemreméltók azonban a somogyi törzsi helynevek is. E katonatelepek etnikuma nagyjából egyezik a Somogyot körülvevő katonaelemmel, ennél fogva a somogyi törzsi településnevekben nagyrészt a Szent István által Koppány ellen vezetett, majd a győzelem után ott letelepített harcosok falvait láthatjuk. A 4 Besenyő helynév mellett egyedülálló a térségben a 6 Berény és 4 Kér nevű falu. Minthogy e két törzsi helynévből más megyében legfeljebb 1-2 fordul elő, arra következtethetünk, hogy a besenyőkön kívül az idetelepített berények és kérek adhatták seregének fő erejét. Rajtuk kívül 3 Örs, 2 Oslár (alán), 2 Ság és 1 Lándor (azaz nándor, vagyis bolgár) enged másféle katonai segédnépekre, 2 Keszi pedig a hasonló nevű magyar törzs vitézeire következtetni. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy más törzsbeli harcosok nem vehettek részt a küzdelemben, azt azonban kétségtelenné teszi, miszerint István seregének zömét a könnyűlovas magyarok mellett besenyők és kabarok, vagyis rokon, csatlakozott népek adták. Valószínű, hogy a kabar hadakat István kabar sógora vezette, s kézenfekvő, hogy a besenyők élén az ugyancsak rokon Tomaj állt, akinek utóbb a király a Balaton északi partján adományozott három falut: Badacsonytomajt, Lesencetomajt és Cserszegtomajt. Mindez arra mutat, hogy csak a nehézfegyverzetű testőrség állt javarészt németekből, de lényegében véve mind Koppány, mind István hadi népe magyarokból tevődött össze, tehát mai szóhasználattal polgárháború zajlott a két fél között az uralkodói hatalom megszerzéséért, illetve megtartásáért. Ezt a tényt erősíti az a körülmény is, hogy 907-ben Pozsonynál a magyar hadak fényes győzelmet arattak a német birodalmi ármádia felett – amelyet további fényes nyugat-európai hadi sikerek követtek –, ezt figyelembe véve meglehetősen furcsa, hogy néhány évtized elteltével Szent István „német” hadserege tönkreveri Koppány „magyar” seregét.

Koppány hadra kelését gyorsan követte Szent István rajtaütése, hogy megakadályozza egy szélesebb, esetleg országos lázadás kibontakozását. A döntő ütközet feltehetően valahol Veszprém és Várpalota között zajlott le – Györffy vélekedése szerint Sóllyon – ahol forrásaink 1009-ben egy Szent István vértanú tiszteletére emelt kápolnát említenek. A véres csatában Koppány elesett,

hadi népe vereséget szenvedett. Koppány testét felnégyelték, és az ország négy várának kapujára tűzték ki elrettentésképpen: Győrben, Veszprémben, Esztergomban és Gyulafehérvárott. A Koppány-Szent István konfliktus és a „ki képviselte a magyarság valós érdekeit” kérdés azonban az ütközet végeztével korántsem zárult le.

Frissítés: Köszönetnyilvánítás az értőknek

Amivel egyetértek: a történelem nem szakma. De azt hiszem a legkritikusabb olvasó is azonnal tudja: történelem alatt Zsolt ebben a mondatában a múlt kódébe vezetett történelem feltárását és feldolgozását, azaz a történelem tudományát érti. S ez bizony szakma a javából. Amit viszont határozottan visszautasítok: még közvetve, áttételesen se árulózza, megvásárolhatózza le Lipusz Zsoltot senki. Azt a Lipusz Zsoltot, aki annyi meghurcoltatás, egzisztenciális megtörettetés ellenére is bátran vállalja nyilvánosan azt, amiben hisz és amit tud. Inkább megköszönni kéne a tanításait. Főleg ne olyan valaki, aki csak álnéven mer a kuruc.info-ra írni.

(Tallós Emil bejegyzése)

Konkrétan egy auschwitzzi kórházigazgató angyali üdvözléteiről van szó. Az ilyenek jobb, ha nem hivatkoznak Koppány tiszteletre méltó és vitéz magyarjaira, akik nyílt sisakkal álltak ki a harcra és nem bújtak fantomnevek mögé. Egyébként az 1990 után rákos sejt módjára elburjánzó poszt-modern neotáltos szélhámos "látóknak" köszönhetően rengeteg "hívó" van, akik nemhogy elemi szintű történelmi ismeretekkel, de józan ésszel sem rendelkeznek, miként ezt néhány Fb-s bejegyzésük mutatja. Persze, ezek kis közösségek, hiten alapuló szekták, akár a hitgyüli, semmi közük nincs a magyar történelemhez, mindenáron beleerőltetik a mai politikai ideológiákat és rögeszméiket egy 1000 évvel ezelőtti tradíciókon alapuló világba, ennél fogva megnyilvánulásaik sokkal inkább a pszichiátria, mintsem a történettudomány vagy a publicisztika illetékességi körébe tartoznak. Az Istvánnak tulajdonított hamisítvány, melyben ezek fenntartás nélkül hisznek, a rovásbotok elégetéséről, valamint a turul neve kiejtésének állítólagos tilalmáról, a Lúdas Matyi című magyar klasszikus rajzfilmet idézi, melyben nemes és nemzeti Döbrögi Dániel az első 25-ös részlet lerovása után kidoboltatja Döbrögben: - Ezennel megtiltatik a liba, lúd, gúnár szavak kimondása, helyettük ezentúl az izé szó használtassék! Ennyire kell ezeket és állításaikat is komolyan venni...

A Szent István-i út - volt-e alternatíva ezer esztendővel ezelőtt? - II. rész

Szent Istvánnak Koppány legyőzése után még korántsem került a birtokába az egész ország. Két hatalmas úr, törzsfő volt, akivel le kellett számolnia: 1003-ban nagybátyja, a Bizánccal szövetséges erdélyi Gyula (eredeti neve Prok lehetett) ellen indult, végül – a legnagyobb valószínűséggel – 1008-ban (de van olyan vélemény, hogy 1028-ban) a bizánci rítus szerint megkeresztelkedett és egyben a birodalommal szövetséges, a Temesközt uraló Ajtonyt győzte le. Gyulát a döntő ütközet után fogságban tartotta, de az Thietmar érsek krónikája szerint rövidesen megszökött Lengyelországba, mire István utána küldte asszonyát. Ajtony, a marosvári nagyúr pedig István hadvezérére, Csanád keze által elesett az ütközetben.

Szent István király szobra Székesfehérvárott

Hogy a rokon erdélyi Gyulát szabadon engedte, s Ajtony esetében sem tudunk felnégyeltetésről, annak prózai és egyszerű oka van. Koppány a fejedelemséget vitatta el tőle s anyját, Saroltot követelte magának. Ráadásul e trónharcban azt sem tudjuk, vajon jogosan kívánta-e az uralmat. Hiszen a vérszerződés és a korabeli jogszokás csak azt szabályozta, hogy ameddig Álmos utódai élnek, mindenkor az ő leszármazottai közül választanak a magyarok utódot. Így is tettek 1301-ig. Azt azonban semmiféle korabeli hagyomány és íratlan, majd kodifikált jog nem szabályozta, hogy az öröklés a szeniorátus vagy a primogenitúra elve alapján történjék-e. Horribile dictu, mivel István és Koppány unokatestvérek voltak, még azt sem tudjuk, melyikük volt az idősebb. Akár István is lehetett. Akkor viszont mind a primogenitúra, mind a szeniorátus elve szerint őt illette a trón. Géza jelölése alapján, amelyre megesküdött Koppány vezér is, azonban mindenképpen. Ellenben sem Gyula, sem Ajtony nem vitatta el a királysághoz való jogát, csak saját, területiális törzsi államát kívánta megtartani István névleges fősége alatt. Egyébként a korabeli – és későbbi középkori – nyugati frank (francia), keleti frank (német) és angolszász krónikák – afféle horrorisztikus krimiként – tele vannak az egyes uralkodó dinasztiákon belül, tehát vérrokonok közötti legbestiálisabb kegyetlenkedésekkel és véres leszámolásokkal, tehát a kor emberének felfogása és megítélése szerint a felnégyeltetésben nem volt semmi különös.

A Képes krónika egyik illusztrációja: István király elfogatja Gyula erdélyi vezért 1003-ban

Miután, illetve miközben Szent István megszabadult legfőbb ellenfeleitől, hozzákezdhetett állam- és egyházszerző tevékenységéhez, a latin rítusú kereszténység mind szélesebb körű, általános elterjesztéséhez. Ami a Szent István által kibocsátott – de más kútfők tanúsága alapján is megerősített – dekrétumok alapján egyáltalán nem lehetett kegyetlen, „tűzzel-vassal” végbemenő térítés – ellentétben apjával, Gézával –, hiszen az engedetlenséget tanúsítók meglehetősen enyhén büntetésben részesültek, miként I. törvénykönyvének 9. cikkelye szerint a vasárnapi templomkerülők büntetése verés, a visszaesőké megnyírás volt. Amennyiben István brutálisan akart volna téríteni, vajon mi oka lett volna rá, hogy ne foglalja törvénybe, miszerint a térítésnek ellenszegülők négyfelé vágassanak és felkoncoltassanak? Nyilvánvalóan semmi. S ezt az a tény is alátámasztja, hogy Szent László még az 1080-as években is rendelkezik I. törvénykönyvének 22. cikkelye alapján arról, miszerint „akik pogány szokás szerint kutak mellett áldoznak, vagy fákhöz, forrásokhoz és kövekhez ajándékot visznek, bűnükért egy ökörral fizessenek.” Nyilvánvaló, ha az István-kori misszió „tűzzel-vassal” történik, akkor ez a Szent László-i törvény meg sem születik, teljesen értelmetlen lenne, mert kb. 60-70 év alatt a pogányságnak még az írmagját is kiirtották volna.

S teljesen téves az az álláspont, hogy Szent István kiszolgáltatta hazáját a németeknek. Amikor Gizella királyné testvére, István sógora, II. Henrik 1024-ben elhunyt, s vele fiágon kihalt a bajor uralkodóház, hamar megromlott a három évtizede kiváló német-magyar viszony. Császári és bajor csapatok többször is fosztogatták a Fischa-Lajta mentén húzódó nyugati határvidéket, aminek végül az lett a következménye, hogy Szent István magyar serege többször visszacsapott. Végül II. Konrád (1024-1039) német római császár hatalmas sereget vezetett 1030-ban Magyarország ellen, azonban a magyar király a felperzselt föld taktikáját alkalmazva – miként teszi ezt majd két évtizeddel később, 1051-ben I. András királyunk, és győzi le a Vértesnél a német ármá-

diát – kiéheztette, tönkretette Konrád egész haderejét, ezt követően benyomult Ausztriába, és Bécsnél bekerítette és megadásra kényszerítette az egész birodalmi haderőt. S ezt a tényt egy német forrásból, az Altaichi évkönyvekből tudjuk! S Bécs is magyar kézre került.

Ami pedig a sokat emlegetett és a Facebookon óriási karriert befutott, sőt sokak által még el is hitt Szent István-i rendeletet illeti a rovásírásos botok állítólagos megsemmisítéséről és a táltosok, regösök üldözéséről, nos, szent királyunknak ilyen rendelete nem volt. A legenda története a következő.

Vitéz András rozsnói kanonok Gömör és Kishont vármegyék táblabírája 1816-ban a Szilasi család levéltárában őrzött érdekes oklevelet fordított le. Jelzete: Vatikán ezerben. Nomis calendis octobribus Die festo Jacobi apostoli. Magyarra lefordítva: Október calendéjät megelőző kilencedik napon, Vatikánban Jakab apostol ünnepén.”

A szöveg valóban így hangzik: „I. István király titkos tanácsbelijeivel aláírott és törvénné lett rendelet, amely értelme szerint Domonkos esztergomi érseknek, a magyar keresztény egyházak leendő keresztülvitel, és egyúttal általa Szilveszter pápával, leendő közlésül és kiadatott: Mely szerint Szilveszter pápa tanácsolása folytán határozottatott, hogy a magyarok, székelyek, kunok (jelzem, akkor még nem is éltek Magyarországon kunok – L.Zs.), valamint az egyházi magyar keresztény papság által is használt régi magyar betűk és vésetek, jobbról-balrai pogány írás megszüntetődjék, és helyébe latin betűk használtassanak. Itt rendeltetik, hogy a papság azok használatára jutalmazás mellett betanítottassék, és a pogány írásról, valamint tanításától papi állása veszítése és 20 arany penzának büntetése fizetése mellett eltiltassék. Továbbá, hogy az egyházakban található pogány betűkvel felírások és imakönyvek megsemmisíttessenek és latinnal felcseréltesse, valamint pedig azok, akik régi pogány iratokat, vagy véseteket beadnak 1-től 10 dénárig kapjanak jutalmat. A beadott iratok és vésetek pedig tűz és vassal pusztítottassanak el, hogy ezek kiirtásával a pogány vallásra emlékezés, visszavágyódás megszüntetődjék.” Forrai Sándor, Budapest, írásos másolata. Miként kiváló történészünk és magyar diplomatikával foglalkozó kutatónk, Püspöki Nagy Péter elmondja, számára ez első látásra meghökkenítő közlés. Először is azért, mert Szent István okleveleit darabszámra ismerjük, összesen tízről van tudomásunk, amelynek szövege úgy-ahogy megmaradt. Kettőnek a szövege nyilvánvalóan hamis, a 16. században hamisították, maradt még nyolc. Arról a nyolcra kétszáz éve folyik a vita, hogy mennyi hamis belőlük: 90% vagy csak 5%.

Miként Püspöki kifejti, mindenesetre van itt néhány tény, ami önmagában cáfolja a fenti rendelet szöveg eredetiségét és megbízhatóságát. Már az első adat sem lehet helytálló, amely szerint „Vitéz András rozsnói kanonok, Gömör és Kishont vármegyék táblabírája”. Ha ugyanis kanonok volt, akkor nem volt táblabíró, ha pedig táblabíró volt, akkor nem volt kanonok. Ez a két hivatal kizárta egymást. Az egyik világi tisztség, a másik egyházi. Aztán: „Szilassy család levéltárában 1816-ban”. A Szilassy család az 1750-es években átadta levéltárát a Magyar Országos Levéltárnak, jegyzőkönyv mellett. Nincs benne ilyen oklevél. Ha a leadáskor nem volt, akkor valamelyik magyar levéltáros nem dugott bele még egyet, ugyanis akkor valamilyen jelzete lenne, ilyen irat nincs a Szilassy-levéltárban.

Ha szemügyre vesszük a keltezést, azt kell megállapítanunk, hogy több hibát is tartalmaz. „Vatikán, 1000-ben.” Nos, 1000-ben még Rómát írtak, nem Vatikánt. Ezt a keltezést csak a Vatikán állam megalapítása után írhatták volna. A „IX. Cal. Oct” rövidítés feloldása "Nomis calendris

octobribus”, magyarul „október első napját megelőző kilencedik napon”. Ez még rendben van, ezt lehetett írni. De a keltezéshez tartozó "die festo Jacobi apostoli" szöveggel már két probléma is van Püspöki szerint:

Az egyik az, hogy hiányzik a szövegből a „sancti” azaz szent szó. Olyan nem volt, hogy Rómában egy szent apostol neve elé ne írták volna oda a szent jelzőt. A másik egy naptári ellentmondás. Ha ugyanis a „nomis calendris octobribus”-t kikeressük a kalendáriumban, akkor az szeptember 23-a, mert az elsejét mindig beszámították a leszámítandó napokba. Ha viszont megnézzük, hogy milyen napra esett Szent Jakab apostol ünnepe 1000-ben, akkor azt látjuk, hogy július 25-én volt s egyébként most is akkor van, miként ez köztudott. Ezt egy esetleges álkanonoknak is tudnia kellett volna, még ha táblabíró volt, akkor is.

Tulajdonképpen minden adat úgy rossz, ahogy le van írva. Ez az ember, aki ezt a rendeletszöveget írta, nem látott Szent István kori oklevelet: se Berengár királyét, se III. Ottóét, se pápait, se magán oklevelet, semmilyenet.

„I. István király titkos tanácsbelije”. István király megmaradt okleveleiben vagy Pannónia királyának, vagy a magyarok királyának nevezi magát, de I. Istvánnak sehol sem, mert nem tudhatta, hogy lesz még második Istvánunk is, miként ez teljesen logikus is. Igaz, hogy lett öt, de ő ezt akkor még nem tudhatta, Most ne is beszéljünk a büntetés mértékéről, mert 20 arany pénzen 50 ökröt lehetett volna venni. Szegény klerikus még a tisztítótűz után sem tudta volna ezt a pénzt kifizetni, amit rárótt volna István király.

Püspöki végkövetkeztetése: tulajdonképpen ez a képtelenségeknek a halmaza. Sajnálatosan. Nagyon kíváncsi lennék, hogy ez a kézirat egyáltalán múlt századi-e, vagy 1968-as? Még az is meglepő lenne, ha múlt századi lenne, vagyis 19. századi, mert akkor is hamisítottak emeletes dolgokat, amelyekre még pecsétet is tettek.

Nos, ennyit ennek a csodálatos oklevélnek a hitelességéről. Amellett, hogy hamisítvány, még rendkívül amatőr és primitíven buta is. Nem kellene rá hivatkoznia senkinek, mert csak magát teszi nevetségessé.

A Szent István-i út – volt-e alternatíva ezer esztendővel ezelőtt? – III. rész

Az egész Árpád-kor történetét végigkíséri a trónutódlás problémája és az ebből az ügyből rendre kiújuló trónharcok sorozata. Közismert, hogy a vérszerződés értelmében addig, ameddig Álmosnak, illetve Árpádnak élnek férfi leszármazottai, mindenkor közülük kell uralkodót választaniuk a magyaroknak. Arról azonban semmiféle jogszokás vagy tételesen kodifikált törvény nem rendelkezett, hogy amennyiben több Árpád-házi herceg is életben van – s általában ez volt a helyzet –, ez esetben melyikük vegye át az uralmat elődjétől. A jogi tisztázatlanság eredményezte a Szent István és Koppány közötti harcot, amelyben Koppány elbukott, s élete alkonyán magának Istvánnak is szembe kellett néznie a trónöröklés súlyos kérdésével. Mindazonáltal az Álmos-Árpád dinasztia közel félezer esztendőös uralkodási idejéből 28 uralkodót ismerünk, s ebből a 28 uralkodóból 12 esetben az elsőszülött fiú követte apját a trónon, 12 esetben pontos ismereteink vannak arról, hogy nem volt elsőszülött fiú, tehát összesen csak három olyan esetet tudunk az Árpádok idejéből, amikor tudatosan nem az elsőszülött fiú következett. Egyszóval: a korszakban túlnyomórészt a primogenitúra elve érvényesült a szeniorátus jogával szemben.

Szent István szobra a Halászbástyán

Szent Istvánnak a nagylegenda szerint több fia volt. Idősebbik fiát Ottónak nevezték, ő azonban korán meghalt. Ifjabbik fia a Heinricus (Henrik) nevet kapta a keresztségben, amelynek magyaros alakja az Emrik, illetve Imre lett. Szent István Imre herceget jelölte ki utódjának. Sajnos, miként a kor oly sok más szereplőjéről, Imréről is nagyon keveset tudunk. A 12. század elején élt legendaírója a papi nőtlenség, a cölibátus gondolatának akart hazai eszményképet állítani, amikor a királyfit mint szűz házasságban élő trónörökösöt mutatta be. A probléma csupán annyi, hogy a legenda írója Imre igazi természetét semmiképpen sem ismerhette, hiszen 1110 táján már senki

sem élt, aki Imrével személyesen találkozhatott volna. Valószínűsíthető, hogy Imre herceg trónörökösként elfoglalta a bihari dukátust, és apja a királyi seregek parancsnokává tette, amelynek törzse, elit alakulata a varég-orosz testőrség volt. (Egyébként a korban egész Európában bevett gyakorlat szerint a királyok idegen etnikumú testőrséget, illetve elit harci egységeket fogadtak szolgálatukba.) A Hildesheimi Évkönyvek korabeli feljegyzéséből tudjuk, hogy Imre 1031-ben vadászbaleset áldozata lett. Szent István fiának szenvedélyes vadásztermészetéről a korabeli lengyel kútfők is tanúskodnak, tehát nagyon is valószínű, hogy legendájának írója igencsak idealizált képet fest róla, ami az életszentséget és a szűzi házasságot illeti. Nyilván az ő halálával kapcsolatban is felvetődhet a politikai gyilkosság gondolata, ám ezt csaknem 1000 év távlatából lehetetlen bizonyítani, s az sem egészen egyértelmű, hogy kinek is állhatott volna érdekében a merénylet elkövetése.

Imre halála a legnagyobb gond elé állította a már öregedő és betegeskedő Szent István királyt. Az Árpád-ház örökösödési joga szerint a trónt István nagybátyjának, Mihálynak a fia, Vazul örökölte volna. Ennek ellenére István mégsem őt jelölte örökösének. Annyi tudható a fennmaradt forrásokból, hogy még a Vazul-ág érdekében íródott Magyar Krónika – nem lévén Istvánnak örököse, 1046-tól 1301-ig Vazul leszármazottai uralkodtak Magyarországon – szerint is könnyelmű és ostoba természetű volt, ami kétségessé tette a király előtt, hogy alkalmas-e a királyi méltóságra. Ráadásul keresztneve arra utal, hogy a kereszténység ortodox-bizánci változatának híve volt. Ezen körülményektől függetlenül is kétségbevonhatatlan tény, hogy 1031-től Vazul volt a törvényes trónörökös. Szent István azonban megszegvén az ősi jogot és szakítva a fiági öröklés rendjével, egyik nővérének a velencei dózsétól született fiát, Orseolo Pétert tette meg utódjának. Ez Vazult arra készítette, hogy merényletet kövessen el István ellen. Sajnos, az egész Vazul-történettel kapcsolatban forrásaink igen ellentmondásosak, illetve zavarosak. Az ok abban keresendő, hogy a fennmaradt írott kútfők mind 1046 után, vagyis a Vazul-ág trónra kerülését követően születtek, így sem Szent Istvánt, sem pedig Vazult nem lehetett bűnösnek vagy törvényszegőnek feltüntetni.

Szent István nagylegendájának írója 1083 táján, vagyis Vazul unokájának, Szent Lászlónak (1077-1095) uralkodása idején egyszerűen említést sem tesz Vazulról, noha ekkor még számos kortárs életben volt, akiktől tájékoztatást és fontos közléseket kaphatott volna. Mindössze annyit említ a trónutódlással kapcsolatban, hogy István halála közeledtét érezvén, összehívta a tanácsot Orseolo Péter királlyá tételének ügyében, akit már régen hadai fővezérévé nevezett ki, s egyúttal intette az urakat a hit megtartására, ezen túl semmit nem közöl a trónutódlás kérdéséről.

A kislegenda írója úgy érinti a kényes ügyet, hogy név nélkül, több bűnöst említve számol be a betegen fekvő István ellen szervezett aljas merényletről, és a négy összeesküvő büntetéséről. A legendaíró szerint az öreg király súlyos betegsége idején négy főúr összeesküdött meggyilkolására. Egyikőjük alkonyatkor István ágyához lopózkodott, de a döntő pillanatban kiejtette a kardot a kezéből. A zajra a király felriadt és arra a kérdésre, hogy mi történt, a merénylő a lábaihoz borult, megvallotta bűnét és a király bocsánatáért esedezett. István neki megkegyelmezett, de a merénylet három kitervelőjét bíróság elé állíttatta, a szemüket kitolatta és bűnös kezüket levágatta. A probléma az az előadott történettel, hogy a legendaíró célja nem a merénylet történetének hiteles ábrázolása volt, hiszen a szerző Könyves Kálmán (1096-1116) valamelyik udvari papja volt, s épp a legenda írásának idején készült a király arra, hogy végleg leszámoljon a rá többször fegyveresen támadó trónkövetelő öccsével, Álmos herceggel. (Rövidesen mind Álmost,

mind annak kislejé, Béla herceget is megvakított, sőt arra is parancsot adott, hogy a gyermeket kasztrálják, amelyet az ítélet-végrehajtók szerencsére nem teljesítettek, ugyanis Kálmán fia, II. István örökös nélkül hunyt el 1131-ben, s ezt követően az Álmos-ág uralkodik tovább.) Egyszóval a szerző példázatot írt arról, hogy a királyi trónra, illetve a király életére törő támadót miképpen kell megbüntetni, legyen az testvér, unokaöcs vagy bármely közeli vérrokon, akár a legszörnyűbb szankciót is alkalmazva ellene. A legendaíró tehát a dinasztia ősatyját, Vazult kiiktatta a történetből azért, hogy nem nevezte meg.

Az első Magyar Krónika másképpen került meg a Vazul-kérdéskör: nem szólt a király elleni merényletről, csak a Vazulért büntetésről, s azt sem Istvánnak, hanem Gizellának tulajdonította. Az elbeszélés szerint István király súlyos betegségbe esve, hű emberét, Etre fiát, Budát Nyitrára küldte, hogy Vazult, akit „valamely ifjúkori könnyelműség és ostobaság” miatt ott őriztek, az udvarba hozza és örököséként királlyá tegye. Meghallva ezt Gizella királyné, a gonosz másik Budával tanácsot tartott, és ennek a Budának a fiát, Sebest küldte Nyitrára, s ez a király követének odaérkezése előtt Vazult megvakította és fülébe forró ólmot öntetett, majd Csehországba szökött. Mikor az István által küldött Buda Vazul ilyen állapotban az udvarba vitte, a király sírva fakadt, de betegsége okozta gyengesége miatt nem tudta a bűnösöket megbüntetni, így Vazul gyermekeinek, Endrének, Bélának és Leventének azt tanácsolta, hogy meneküljenek külföldre. Nos, miként az látható, forrásaink nagyon zavarosak, és nem egy ponton egymásnak ellentmondanak is. A közel egykorú német forrással, az Altaichi Évkönyvek segítségével ellenőrizve – miként azt Györffy György megállapította – a következő állítások fogadhatók el igaznak: 1. Amikor István király a jogos örökös Vazul semmibe vételével Pétert jelölte királynak, Vazul 1032 táján összeesküdött ellene. 2. A beteg király ellen kitervelt merénylet kudarca után a királyi bíróság a bűnösöket elfogatta és megvakította, Vazul fiait pedig száműzte. Vazul forró ólommal való megsekkítéséről az Altaichi Évkönyvek nem tesznek említést, a megvakításról viszont igen. 3. Gizella királyné Orseolo Péter aktív támogatója volt, és Péter családját Gizella családjához szoros kapcsolatok fűzték.

Imre temetése, Vazul megvakítása

A Vazul-üggyel kapcsolatban megállapítható, hogy a jogos trónörökös és a „közvéleményt” az öröklés törvényének megsértése döbbsentette meg és háborította fel, hiszen Péter trónutódlása azt jelentette, hogy a jogos örökös Szent István kiebrudalta jussából és egy idegent tett a helyébe. Több mint ezer esztendő távlatából a gyér és ellentmondásos forrásanyagot tekintve, nem tudjuk megállapítani, vajon a Vazul-ág kizárása a trónutódlásból István vagy Gizella akarata szerint történt-e. A magyar krónikás hagyomány ismétlődő mozzanata ugyanis az, hogy az 1030-as évek elején István már beteg és megtört ember volt, sőt a lemondás gondolata is foglalkoztatta, ilyen értelemben tudósít a magyar őskrónika és Kézai Simon is, aki egyértelműen kijelenti, hogy Péter királlyá tétele Gizella királyné műve volt. Persze, Gizella ekkoriban aligha gondolta, hogy kígyót melenget a keblén. Péter, aki 1032 után Magyarországon tartózkodott, s még Szent István életében megkoronázták, esküt tett az országnagyok jelenlétében Gizella királyné védelmére, ám 1038-ban hatalomra jutván megfosztotta az özvegyet királynéi birtokaitól és egy várban fogságra vetette.

A nagylegenda és kislegenda ellentmondásait feloldandó született Kálmán király utasítására Hartvik püspök legendája 1115 táján, amely az utódot illetően nem közöl nevet, viszont halálos ágyán István Szűz Mária oltalmába ajánlja királyságát. Hartvik a következőképpen jeleníti meg Szent István utolsó napjait: „... midőn már nem volt kétséges előtte, hogy elmúlás fenyegeti, hívatta a püspököket és a palota Krisztus nevét dicsérő nagyjait. Először megtárgyalta velük, hogy kit választanak helyette királynak, majd atyailag intette őket, hogy őrizzék meg az igaz hitet, amelyet elnyertek; szeressék az igazságot, kedveljék az égi szeretet láncait, gyakorolják a szeretet erényét, szorgalmazzák az alázatosságra törekvést. E szavak után kezét és szemét a csillagokra emelve így kiáltott fel: 'Ég királynője, e világ dicséretes újjászervezője, végső könyörgéseimben a szentegyházat a püspökökkel és a papsággal, az országot a néppel s az urakkal a te oltalmadra

bízom; nékik utolsó istenhozódot mondva lelkemet a te kezébe ajánlom.’ Közelgett éppen a jeles ünnep, ugyanazon örökszűz Mária mennybevitelének az angyalok és az emberek előtt nevezetes napja; nagyobb irgalom reményét remélte, ha e nap örömei közt bomlana fel teste, ezt külön könyörgésekkel kérte; sóhajtozás s könnyek árán el is nyerte. Eljött hát az áldott nap, melyet halála csakhamar még áldottabbá tett; körben álltak a püspökatyák a papsággal, az ispánok vezérlő kara a szolgálattelvők nagy részével; középen feküdt a király, Isten kedveltje, a lelki szentség kenetét felvette, a mi urunk, Jézus Krisztus testének-vérének útravalójával felüdített szent lelkét az Úr megtestesülésének 1033. (valójában 1038. – L.Zs.) évében az örökszűz s a szent angyalok kezébe letette, hogy az el nem múló égi boldogság nyugalomára vezessék.”

Szent István felajánlása

A Szent István-i történet utóéletéhez tartozik, hogy a modern kori nacionalizmus és politikai ideológiák megszületésével István, illetve ellenfelei, legfőképpen Koppány, jelképes-szimbolikus figurákká lettek, s mint ilyenek, már semmi közük sem volt és nincs az ezer évvel ezelőtt élt történelmi személyiségekhez. Mivel történelmünk során számos alkalommal voltunk kitéve idegen hatalmak hódoltatási törekvéseinek, amelyek gyakran eredményesek is voltak, szinte természetes jelenségnek tekinthető, hogy mind az idegen, hazánk elveszejtésére, a nemzeti önrendelkezés felszámolására törő, mind pedig a nemzeti önvédelmet és hagyományőrzést képviselő politikai és kulturális törekvéseket megszemélyesítették, így válhattak prominens történelmi nagyságaink – sok esetben teljesen eltorzítva – szimbolikus alakokká. Minthogy az 1980-as években elkezdődött impériumváltás – amelyet rendszerváltoztatás néven eufemizálnak – Magyarország totális gyarmati alávetését eredményezte napjainkra, a hazaáruló vezető réteg és klienseik által képviselt modernista ideológiákkal szemben természetes reakcióként született meg a nemzeti önvédelem és hagyományőrzés gondolata. S ez így van rendjén. A jelenkori állapotokat visszavetíteni Szent István koráig, továbbá modern értelmezési keretek közé helyezni az akkori történeteket és emberi cselekedetek motivációs tényezőit, azonban nem más, mint történelmi zsákutca és mítoszalkotás. Szent István ugyanúgy a magyarság és a szuverén magyar állam érdekeit képviselte legjobb szándéka és tudása szerint, miként vélelmezhetően Koppány is ezt tette volna, amennyiben 997-ben ő diadalmaskodik István felett. Végezetül, az egész István-Koppány ellentétpárt és vitát tekintve, az a történet legkülönösebb pikantériája, hogy akik a jelképes Istvánt mint a magyar tradíció felszámolóját és idegen, nyugati érdekek kiszolgálóját láttatják, míg Koppányt ezzel szemben a nemzet ősi hagyományainak, szokásainak, vallásának őrzőjeként, vajon miért nem fordítanak nagyobb figyelmet Vazulra? Ugyanis a Szent István és Koppány közötti

konfliktusban nem volt semmi különös, ami a kor uralkodói hatalommal, a trónöröklés rendjével kapcsolatos felfogásával szembenálló tényező lett volna. Az Árpád-korban még tucatnyi, hasonló összecsapással találkozunk, sőt a trónharcok végigkísérik az egész korszak történetét. Ellenben Vazul kizárása a trónöröklésből már súlyos jogi kérdéseket vet fel, hiszen 1031 után ő volt a kétségbevonhatatlanul jogos utód, s bárhogy történt is, törvénytelenül fosztották meg leendő királyságától. Egy dolog azonban bizonyos: Magyarország Vazul utódainak uralkodása idején is – s ez több mint negyed évezredet tett ki – a Szent István által kijelölt úton haladt, s épp az egyik Vazul-unoka, Szent László végezte be a Szent István-i művet, s egyúttal kezdeményezte a nagyapját annak idején megvakított király szentté avatását.

Államalapító Szent István ünnepén

Szent István királyunkat államalapító uralkodóként tartja számon a nemzeti emlékezet, noha ún. keleti, nomád típusú magyar állam már évszázadokkal korábban is létezett, ám a nyugati típusú, a latin kereszténységgel szétválaszthatatlanul összefonódott magyar államot ő teremtette meg, majd I. András (1046-1060) és Szent László (1077-1095) király államférfiúi tevékenysége véglegessítette a Szent István-i reformokat, és zárta le a 11. századi rendszerváltást.

Szent István Nagyobbik legendája ekképpen örökítette meg a 990-es évek közepén lezajlott sorsdöntő eseményt: Géza „összehívta tehát Magyarország előkelőit a következő renddel, és közös tanácskozás határozata szerint fiát, Istvánt maga után uralkodóvá emelte, s ennek meg erősítésére mindnyájuktól hűségesküt vett.” Ismerve Géza és Sarolt „véres kéz” és ellentmondást nem tűrő politikáját, aligha kétséges – egyetlen forrás sem utal rá –, hogy ez alól „a hatalmas és vitéz Koppány vezér”, aki „már Géza vezér életében vezérséget viselt”, sem térhetett ki. Másrészt az is bizonyosnak tekinthető, hogy előzőleg, 972 táján, amikor az első nagy latin keresztény missziós hullám elindult, Koppányt is megkeresztelték a nyugatról jött térítő papok.

Géza a mintegy 70 esztendeig tartó magyar hadjáratok után békepolitikára törekedett a szomszédos országokkal, elsősorban a Német-római Birodalommal. Erre azonban német részről sokáig nem volt fogadókészség. A 970 táján megszületett Ostarrichi (Ausztria) a bajor kolonizálás folytán kelet felé terjeszkedett, és szükségszerűen beleütközött a gyepűsáv lakatlanságát biztosító magyar határvédelembe. A bajor-magyar viszony diplomáciai rendezésére 995-ben nyílt meg a lehetőség, amikor Civalakodó Henrik meghalt. Géza nem hagyta kihasználatlanul ezt a lehetőséget: leánykérő küldöttséget menesztett István fia számára Regensburgba, ugyanis a középkorban általánosan elterjedt dinasztikus házasságkötés a két érintett ország közötti békét és szövetségi viszony létrehozását jelentette. A magyar küldöttség István számára az eredetileg apácának készülő Gizella hercegnő kezét kérte meg. Gizellát a korban általános szokás szerint a papok mellett bajor lovagok is kísérték új hazájába. A dinasztikus házasság megkövetelte a határrendezést is a vitatott területek esetében, így ekkor jelölték ki – a 907. évi pozsonyi diadal óta az Ennsnél húzódó határ helyett – a Lajta és a Morva folyók vonalát Bajorország, illetve osztrák örgrófsága, valamint Magyarország között. Az osztrák-morva területek és a Bécsi-medence átengedése ellenében a Német-római Birodalom, illetve Bajorország lemondott a Pannónia felé való továbbterjeszkedésről, elismerve Magyarországot az Avar Kaganátus jogutódjának. Az ekkor kialakított határ lényegében 1920-ig állott fenn.

Géza fejedelem nem sokkal fiának házassága után, 997 őszén meghalt. Utódja István lett. Géza halálát követően az esztergomi várban Istvánt egyházi szertartás mellett felövezték a megszentelt fejedelmi karddal. Az ünnepélyes felavatást minden bizonnyal Domonkos püspök végezte. Azonban a trónt István unokatestvére, Koppány is magának követelte. Származásáról Bakay Kornél a következőket írja: „Géza nagyfejedelem uralkodása eléggé ismert számunkra, a testvéréről azonban feltűnően hallgatnak a források. Ismert azonban, hogy élt egykoron, a 10. század második felében egy Szörénd (Zirind) nevű nagyúr, akinek Tar Szörénd (Calvus Zirind) volt a neve, s akinek az egyik fiát Koppánynak hívták. Szöréndet is keresztvízbe mártották, s ekkor kaphatta a Mihály nevet, Koppány fiának pedig a kereszttségben a László (Calvus Ladislaus) nevet adták, testvéröccsének viszont az ugyancsak görög Vazul (Bazil, Vászoly) lett a neve. A múlt törmelékei-

ből arra következtethetünk, hogy Koppány herceg (Cuppan dux), aki Géza fejedelem fiának, Vajk-Sztephanosz (Istvánnak) az unokatestvére (avunculusa) volt, azonos a források Szár Lászlójával.”

S ezen a ponton érkezünk el az Álmos-Árpád-dinasztia egész történetét végigkísérő trónöröklési rend államjogi problémájához. A vérszerződés és a korabeli jogszokás csak azt szabályozta, hogy ameddig Álmos utódai élnek, mindenkor az ő leszármazottai közül választanak a magyarok utódot. Így is tettek 1301-ig. Azt azonban semmiféle korabeli hagyomány és íratlan, majd kodifikált jog nem rendezte, hogy az öröklés a szeniorátus vagy a primogenitúra elve alapján történjék-e. Horribile dictu, mivel István és Koppány unokatestvérek voltak, még azt sem tudjuk, melyikük volt az idősebb. Akár István is lehetett. Akkor viszont mind a primogenitúra, mind a szeniorátus elve szerint őt illette a trón. Géza jelölése alapján, amelyre megesküdött Koppány vezér is, azonban mindenképpen. A jogi tisztázatlanság eredményezte a Szent István és Koppány közötti harcot, amelyben Koppány elbukott. Nos, az Álmos-Árpád-dinasztia közel félezer esztendő uralkodási idejéből 28 uralkodót ismerünk, s ebből a 28 uralkodóból 12 esetben az elsőszülött fiú követte apját a trónon, 12 esetben pontos ismereteink vannak arról, hogy nem volt elsőszülött fiú, tehát összesen csak 4 olyan esetet tudunk az Árpádok idejéből, amikor tudatosan nem az elsőszülött fiú következett. Egyszóval: a korszakban túlnyomórészt a primogenitúra elve érvényesült a szeniorátus jogával szemben.

Szent Istvánnak Koppány legyőzése után még korántsem került a birtokába az egész ország. Két hatalmas úr, törzsfő volt, akivel le kellett számolnia: 1003-ban nagybátyja, a Bizánccal szövetkező erdélyi Gyula (eredeti neve Prok lehetett) ellen indult, végül – a legnagyobb valószínűséggel – 1008-ban (de van olyan vélemény, hogy 1028-ban) a bizánci rítus szerint megkeresztelkedett és egyben a birodalommal szövetkezett, a Temesközt uraló Ajtonyt győzte le. Gyulát a döntő ütközet után fogságban tartotta, de az Thietmar érsek krónikája szerint rövidesen megszökött Lengyelországba, mire István utána küldte asszonyát. Ajtony, a marosvári nagyúr pedig István hadvezére, Csanád keze által elesett az ütközetben.

Miután, illetve miközben Szent István megszabadult legfőbb ellenfeleitől, hozzákezdhetett állam- és egyházszerző tevékenységéhez, a latin rítusú kereszténység mind szélesebb körű, általános elterjesztéséhez. Ami a Szent István által kibocsátott – de más kútfők tanúsága alapján is megerősített – dekrétumok alapján egyáltalán nem lehetett kegyetlen, „tűzzel-vassal” végbemenő térítés – ellentétben apjával, Gézával –, hiszen az engedetlenséget tanúsítók meglehetősen enyhé büntetésben részesültek, miként I. törvénykönyvének 9. cikkelye szerint a vasárnapi templomkerülők büntetése verés, a visszaesőké megnyírás volt. Amennyiben István brutálisan akart volna téríteni, vajon mi oka lett volna rá, hogy ne foglalja törvénybe, miszerint a térítésnek ellenszegülők négyfelé vágassanak és felkoncoltassanak? Nyilvánvalóan semmi. S ezt az a tény is alátámasztja, hogy Szent László, a Szent István-i mű betetőzője még az 1080-as években is rendelkezik I. törvénykönyvének 22. cikkelye alapján arról, miszerint „akik pogány szokás szerint kutak mellett áldoznak, vagy fákhöz, forrásokhoz és kövekhez ajándékot visznek, bűnükért egy ökörrel fizessenek.” Nyilvánvaló, ha az István-kori misszió „tűzzel-vassal” történik, akkor ez a törvénycikk meg sem születik, hiszen kb. 60-70 év alatt a pogányságnak még az írmagját is kiirtották volna.

S teljesen téves az az álláspont, hogy Szent István kiszolgáltatta hazáját a németeknek. Amikor Gizella királyné testvére, István sógora, II. Henrik 1024-ben elhunyt, s vele fiágon kihalt a bajor uralkodóház, hamar megromlott a három évtizede kiváló német-magyar viszony. Császári és

bajor csapatok többször is fosztogatták a Fischa-Lajta mentén húzódó nyugati határvidéket, aminek végül az lett a következménye, hogy Szent István magyar serege többször visszacsapott. Végül II. Konrád (1024-1039) német római császár hatalmas sereget vezetett 1030-ban Magyarország ellen, azonban a magyar király a felperzselt föld taktikáját alkalmazva – miként teszi ezt majd két évtizeddel később, 1051-ben I. András királyunk, és győzi le a Vértesnél a német ármádiát – kiéheztette, tönkretette Konrád egész haderejét, ezt követően benyomult Ausztriába, és Bécsnél bekerítette és megadásra kényszerítette az egész birodalmi haderőt. S ezt a tényt egy német forrásból, az Altaichi évkönyvekből tudjuk! S Bécs is magyar kézre került.

Végül, élete alkonyán magának Szent Istvánnak is szembe kellett néznie a trónöröklés súlyos kérdésével. Szent királyunknak a nagylegenda szerint több fia volt. Az idősebbiket Ottónak nevezték, ő azonban korán meghalt. István fiatalabbik gyermeke a Heinricus (Henrik) nevet kapta a keresztségben, amelynek magyaros alakja az Emrik, illetve Imre lett. Szent István Imre herceget jelölte ki utódjának. Sajnos, miként a kor oly sok más szereplőjéről, Imréről is nagyon keveset tudunk. A 12. század elején élt legendaírója a papi nőtlenség, a cölibátus gondolatának akart hazai eszményképet állítani, amikor a királyfit mint szűz házasságban élő trónörökösöt mutatta be. A probléma csupán annyi, hogy a legenda írója Imre igazi természetét semmiképpen sem ismerhette, hiszen 1110 táján már senki sem élt, aki Imrével személyesen találkozhatott volna. Valószínűsíthető, hogy Imre herceg trónörökösként elfoglalta a bihari dukátust, és apja a királyi seregek parancsnokává tette, amelynek törzse, elit alakulata a varég-orosz testőrség volt. (Egyébként a korban egész Európában bevett gyakorlat szerint a királyok idegen etnikumú testőrséget, illetve elit harci egységeket fogadtak szolgálatukba.) A Hildesheimi Évkönyvek korabeli feljegyzéséből tudjuk, hogy Imre 1031-ben vadászbaleset áldozata lett. Szent István fiának szenvedélyes vadásztermészetéről a korabeli lengyel kútfők is tanúskodnak, tehát nagyon is valószínű, hogy legendájának írója igencsak idealizált képet fest róla, ami az életszentséget és a szűzi házasságot illeti. Nyilván az ő halálával kapcsolatban is felvetődhet a politikai gyilkosság gondolata, ám ezt csaknem 1000 év távlatából lehetetlen bizonyítani, s az sem egészen egyértelmű, hogy kinek is állhatott volna érdekében a merénylet elkövetése.

Imre halála a legnagyobb gond elé állította a már öregedő és betegeskedő Szent István királyt. Az Árpád-ház örökösödési joga szerint a trónt István nagybátyjának, Mihálynak a fia, Vazul örökölte volna. Ennek ellenére István mégsem őt jelölte örökösének. Annyi tudható a fennmaradt forrásokból, hogy még a Vazul-ág érdekében íródott Magyar Krónika – nem lévén Istvánnak örököse, 1046-tól 1301-ig Vazul leszármazottai uralkodtak Magyarországon – szerint is könnyelmű és ostoba természetű volt, ami kétségessé tette a király előtt, hogy alkalmas-e a királyi méltóságra. Ráadásul keresztneve arra utal, hogy a kereszténység ortodox-bizánci változatának híve volt.

Meg kell azonban említenünk azt is, hogy a korra vonatkozó írott történelmi források ellentmondásos mivolta miatt az sem zárható ki, hogy az 1046-ban trónra lépő I. András, valamint testvérei, Levente és Béla Koppány fiai voltak, Szent László pedig unokája, így a Koppány-ág uralkodott Magyarországon ezen időtől kezdve. Ezt a hipotézist vallja a kor kiváló ismerője, Bakay Kornél régészprofesszor is. Ezen körülményektől függetlenül is kétségbevonhatatlan tény, hogy 1031-től Vazul volt a törvényes trónörökös. Szent István azonban, megszegvén az ősi jogot, és szakítva a fiúági öröklés rendjével, egyik nővérének a velencei dózsétól született fiát, Orseolo Pétert tette meg utódjának. Ez Vazult arra készítette, hogy merényletet kövessen el István ellen. Sajnos az egész Vazul-históriával kapcsolatban forrásaink igen ellentmondásosak, illetve zavarosak. Az ok

abban keresendő, hogy a fennmaradt írott kútfők mind 1046 után, vagyis a Vazul-ág trónra kerülését követően születtek, így sem Szent Istvánt, sem pedig Vazult nem lehetett bűnösnek vagy törvénszegőnek feltüntetni.

Szent István nagylegendájának írója 1083 táján, vagyis Vazul unokájának, Szent Lászlónak (1077-1095) uralkodása idején egyszerűen említést sem tesz Vazulról, noha ekkor még számos kortárs életben volt, akiktől tájékoztatást és fontos közléseket kaphatott volna. Mindössze annyit említ a trónutódlással kapcsolatban, hogy István halála közeledtét érezvén, összehívta a tanácsot Orseolo Péter királlyá tételének ügyében, akit már régen hadai fővezérévé nevezett ki, s egyúttal intette az urakat a hit megtartására, ezen túl semmit nem közöl a trónutódlás kérdéséről.

A kislegenda írója úgy érinti a kényes ügyet, hogy név nélkül, több bűnöst említve számol be a betegen fekvő István ellen szervezett aljas merényletről és a négy összeesküvő büntetéséről. A legendaíró szerint az öreg király súlyos betegsége idején négy főúr összeesküdött meggyilkolására. Egyikőjük alkonyatkor István ágyához lopózkodt, de a döntő pillanatban kiejtette a kardot a kezéből. A zajra a király felriadt, és arra a kérdésére, hogy mi történt, a merénylő a lábaihoz borult, megvallotta bűnét, és a király bocsánatáért esedezett. István neki megkegyelmezett, de a merénylet három kitervelőjét bíróság elé állíttatta, a szemüket kitolatta és bűnös kezüket levágatta. A probléma az az előadott történettel, hogy a legendaíró célja nem a merénylet történetének hiteles ábrázolása volt, hiszen a szerző Könyves Kálmán (1096-1116) valamelyik udvari papja volt, s épp a legenda írásának idején készült a király arra, hogy végleg leszámoljon a rá többször fegyveresen támadó trónkövetelő öccsével, Álmos herceggel. (Rövidesen mind Álmost, mind annak kisleányát, Béla herceget is megvakíttatta, sőt arra is parancsot adott, hogy a gyermeket kasztrálják, amelyet az ítélet-végrehajtók szerencsére nem teljesítettek, ugyanis Kálmán fia, II. István örökös nélkül hunyt el 1131-ben, s ezt követően az Álmos-ág uralkodott tovább.) Egyszóval a szerző példázatot írt arról, hogy a királyi trónra, illetve a király életére törő támadót miképpen kell megbüntetni, legyen az testvér, unokaöcs vagy bármely közeli vérrokon, akár a legszörnyűbb szankciót is alkalmazva ellene. A legendaíró tehát a dinasztia ősatyját, Vazult kiiktatta a történetből azáltal, hogy nem nevezte meg.

Az első Magyar Krónika másképpen került meg a Vazul-kérdéskört: nem szólt a király elleni merényletről, csak a Vazult ért büntetéséről, s azt sem Istvánnak, hanem Gizellának tulajdonította. Az elbeszélés szerint István király súlyos betegségbe esve, hű emberét, Etre fiát, Budát Nyitrára küldte, hogy Vazult, akit „valamely ifjúkori könnyelműség és ostobaság” miatt ott őriztek, az udvarba hozza és örököséként királlyá tegye. Meghallva ezt Gizella királyné, a gonosz másik Budával tanácsot tartott, és ennek a Budának a fiát, Sebest küldte Nyitrára, s ez a király követének odaérkezése előtt Vazult megvakíttatta és fülébe forró ólmot öntetett, majd Csehországba szökött. Mikor az István által küldött Buda Vazult ilyen állapotban az udvarba vitte, a király sírva fakadt, de betegsége okozta gyengesége miatt nem tudta a bűnösöket megbüntetni, így Vazul gyermekeinek, Endrének, Bélának és Leventének azt tanácsolta, hogy meneküljenek külföldre.

Nos, miként az látható, forrásaink nagyon zavarosak, és nem egy ponton egymásnak ellentmondanak is. A közel egykorú német forrással, az Altaichi Évkönyvek segítségével ellenőrizve – miként azt Györffy György megállapította – a következő állítások fogadhatók el igaznak: 1. Amikor István király a jogos örökös Vazul semmibe vételével Pétert jelölte királynak, Vazul 1032 táján összeesküdött ellene. 2. A beteg király ellen kitervelt merénylet kudarca után a királyi bíróság a

bűnösöket elfogatta és megvakíttatta, Vazul fiait pedig számúzte. Vazul forró ólommal való meg-süketítéséről az Altaichi Évkönyvek nem tesznek említést, a megvakításról viszont igen. 3. Gizella királyné Orseolo Péter aktív támogatója volt, és Péter családját Gizella családjához szoros kap-csolatok fűzték.

A Vazul-üggyel kapcsolatban megállapítható, hogy a jogos trónörökös és a „közvéleményt” az öröklés törvényének megsértése döbbsentette meg és háborította fel, hiszen Péter trónutódlása azt jelentette, hogy a jogos örökös Szent István kiebrudalta jussából, és egy idegent tett a he-lyébe. Több mint ezer esztendő távlatából a gyér és ellentmondásos forrásanyagot tekintve nem tudjuk megállapítani, vajon a Vazul-ág kizárása a trónutódlásból István vagy Gizella akarata sze-rint történt-e. A magyar krónikás hagyomány ismétlődő mozzanata ugyanis az, hogy az 1030-as évek elején István már beteg és megtört ember volt, sőt a lemondás gondolata is foglalkoztatta, ilyen értelemben tudósít a magyar őskronika és Kézai Simon is, aki egyértelműen kijelenti, hogy Péter királlyá tétele Gizella királyné műve volt. Persze Gizella ekkoriban aligha gondolta, hogy kígyót melenget a keblén. Péter, aki 1032 után Magyarországon tartózkodott, s még Szent István életében megkoronázták, esküt tett az országnagyok jelenlétében Gizella királyné védelmére, ám 1038-ban, hatalomra jutván, megfosztotta az özvegyet királynéi birtokaitól, és egy várban fog-ságra vetette.

A nagylegenda és kislegenda ellentmondásait feloldandó született Kálmán király utasítására Hartvik püspök legendája 1115 táján, amely az utódot illetően nem közöl nevet, viszont halálos ágyán István Szűz Mária oltalmába ajánlja királyságát. Hartvik a következőképpen jeleníti meg Szent István utolsó napjait: „... midőn már nem volt kétséges előtte, hogy elmúlás fenyegeti, hívatta a püspököket és a palota Krisztus nevét dicsérő nagyjait. Először megtárgyalta velük, hogy kit választanak helyette királynak, majd atyailag intette őket, hogy őrizzék meg az igaz hitet, amelyet elnyertek; szeressék az igazságot, kedveljék az égi szeretet láncait, gyakorolják a szere-tet erényét, szorgalmazzák az alázatosságra törekvést. E szavak után kezét és szemét a csillagok-ra emelve így kiáltott fel: 'Ég királynője, e világ dicséretes újjászerezője, végső könyörgéseimben a szentegyházat a püspökökkel és a papsággal, az országot a néppel s az urakkal a te oltalmadra bízom; nékik utolsó istenhozzádót mondva lelkemet a te kezedbe ajánlom.' Közelgett éppen a jeles ünnep, ugyanazon öröksűz Mária mennybevitelének az angyalok és az emberek előtt ne-vezetes napja; nagyobb irgalom reményét remélte, ha e nap örömei közt bomlana fel teste, ezt külön könyörgésekkel kérte; sóhajtozás s könnyek árán el is nyerte. Eljött hát az áldott nap, me-lyet halála csakhamar még áldottabbá tett; körben álltak a püspökatyák a papsággal, az ispánok vezérlő kara a szolgálattelvők nagy részével; középen feküdt a király, Isten kedveltje, a lelki szent-ség kenetét felvette, a mi urunk, Jézus Krisztus testének-vérének útravalójával felüdített szent lelkét az Úr megtestesülésének 1033. (valójában 1038. – L.Zs.) évében az öröksűz s a szent an-gyalok kezébe letette, hogy az el nem múló égi boldogság nyugalmára vezessék.”

A Szent István-i történet utóéletéhez tartozik, hogy a modern kori nacionalizmus és politikai ide-ológiai megszületésével István, illetve ellenfelei, legfőképpen Koppány, jelképes-szimbolikus figurákká lettek, s mint ilyenek, már semmi közük sem volt és nincs az ezer évvel ezelőtt élt tör-ténelmi személyiségekhez. Mivel történelmünk során számos alkalommal voltunk kitéve idegen hatalmak hódoltatási törekvéseinek, amelyek gyakran eredményesek is voltak, szinte természe-tes jelenségnek tekinthető, hogy mind az idegen, hazánk elveszejtésére, a nemzeti önrendelke-zés felszámolására törő, mind pedig a nemzeti önvédelmet és hagyományőrzést képviselő politi-

kai és kulturális törekvéseket megszemélyesítették, így válhattak prominens történelmi nagyságaink – sok esetben teljesen eltorzítva – szimbolikus alakokká. Minthogy az 1980-as években elkezdődött impériumváltás – amelyet rendszerváltoztatás néven eufemizálnak – Magyarország totális gyarmati alávetését eredményezte napjainkra, a hazaáruló vezető réteg és klienseik által képviselt modernista ideológiákkal szemben természetes reakcióként született meg a nemzeti önvédelem és hagyományőrzés gondolata. S ez így van rendjén. A jelenkori állapotokat visszavetíteni Szent István koráig, továbbá modern értelmezési keretek közé helyezni az akkori történeteket és emberi cselekedeteket motivációs tényezőit, azonban nem más, mint történelmi zsákutca, anakronizmus és mítoszalkotás. Szent István ugyanúgy a magyarság és a szuverén magyar állam érdekeit képviselte legjobb szándéka és tudása szerint, miként vélelmezhetően Koppány is ezt tette volna, amennyiben 997-ben ő diadalmaskodik István felett.

Végezetül, az egész István-Koppány ellentétpárt és vitát tekintve, az a történet legkülönösebb pikantériája, hogy akik a jelképes Istvánt mint a magyar tradíció felszámolóját és idegen, nyugati érdekek kiszolgálóját láttatják, míg Koppányt ezzel szemben a nemzet ősi hagyományainak, szokásainak, vallásának őrzőjeként, vajon miért nem fordítanak nagyobb figyelmet Vazulra? Ugyanis a Szent István és Koppány közötti konfliktusban nem volt semmi különös, ami a kor uralkodói hatalommal, a trónöröklés rendjével kapcsolatos felfogásával szembenálló tényező lett volna. Az Árpád-korban még tucatnyi hasonló összecsapással találkozunk, sőt a trónharcok végigkísérik az egész korszak történetét. Ellenben Vazul kizárása a trónöröklésből már súlyos jogi kérdéseket vet fel, hiszen 1031 után ő volt a kétségbevonhatatlanul jogos utód, s bárhogyan történt is, törvénytelenül fosztották meg leendő királyságától. Egy dolog azonban bizonyos: Magyarország Vazul utódainak uralkodása idején is – s ez több mint negyed évezredet tett ki – a Szent István által kijelölt úton haladt, s épp az egyik Vazul-unoka, Szent László végezte be a Szent István-i művet, s egyúttal kezdeményezte a nagyapját annak idején megvakított király szentté avatását. Teljes joggal nevezi őt Györffy György a magyar történelem legnagyobb alakjának.

Mentális Mariana-árok: széljegyzet a Szent István-Koppány dualizmus-hoz

Olykor nem minden tanulság nélkül való – bár nagyrészt felesleges és értelmetlen időtöltés – a facebookos bejegyzések áttanulmányozása. Amennyiben valaki a magyar őstörténetről, Árpád-házi királyainkról, az államalapításnak nevezett történelmi folyamatról – amely Géza nagyfejedelem uralkodásától hozzávetőlegesen Szent Lászlóig számítható – értekezik, bízvást nagy visszhangra számíthat. Ezzel önmagában semmi probléma nincsen, ellenben a színvonal tekintetében már annál több a kivetnivaló. Tragikus, hogy a mai magyar társadalom egy része milyen szinten vegetál a vitakultúra, illetve kulturálatlanság tekintetében. (Persze ez érvényes az illem, a viselkedés, a szexuális kultúra és más emberi kapcsolatrendszer területén is.)

Vegyük példaként a tegnapi nap folyamán a Szent István és Koppány közötti konfliktusról megjelent írásom első részét, amelyet hamarosan követ a – vélhetően még vehemensebb indulati őrjöngéseket kiváltó – folytatás. A kommentelők egy része, ahelyett, hogy érdemi reagálást fogalmazna meg a témával kapcsolatban, teljes történelmi műveletlenségéről és intellektuális impotenciájáról tanúbizonyságot téve, azonnal személyeskedni és trágárkodni kezd, hiszen mentális képességei és „tudásszintje” erre predestináltak vagy inkább kárhoztatják. Azt illetően, hogy a Szent István-Koppány kérdésben a közgondolkodásban ilyen mértékű tájékozatlanság és ostobaság uralkodik, az okok mélyebben keresendők. Sajnálatos, hogy a közvélemény egy jelentős része az egész kérdéskört a történelmileg hiteltelen István, a király című rockopera alapján közelíti meg. A helyzetet súlyosbítja, hogy egyes sarlatán posztmodern neotáltos szélhámosok jó üzleti érzékkel, s azóta rengeteg pénzt keresve, az 1990-es évektől az eszmék piacán kezdtek el kufárkodni, és sorra hozták létre „újjogány” szektáikat. Ezek olyan tévtanokat hirdetnek, amelyek a történelmi hitelességgel, egyáltalán a józan ésszel és normalitással köszönő viszonyban nincsenek, s amelyeket semmiféle írott vagy tárgyi kútfókkal nem szükséges alátámasztani, hiszen e kinyilatkoztatásokban egyszerűen hinni kell, s aki ezt nem teszi, az áruló, nemzetellenes zsidóbérenc. Érvekre, bizonyítékokra, hitelt érdemlő cáfolatokra semmi szükség nincsen. Nos, ezek az elmebetegnek több kárt okoztak-okoznak a magyar nemzettudatnak és nemzetünknek, mint az összes finnugrista 150 év alatt együttvéve.

Az ezer esztendővel ezelőtt történeteket eleve hibás interpretációs keretbe helyezik, amikor mai fogalmakkal, ideológiai-politikai törekvésekkel próbálják az akkor élt emberek cselekedeteit és a kor eseményeit értelmezni. Ugyanis modern nemzetállam, nacionalizmus, politikai pártok akkoriban még hírből sem léteztek. Az egyénnek, alattvalónak fontosabb volt a vallási, regionális, illetve társadalmi rendi identitástudata, mint az etnikai. S az is közismert kellene hogy legyen, miszerint a 10-11. század fordulóján nem volt semmiféle központosított magyar állam, hanem törzsi-territoriális hatalmi központok léteztek, mint például az Abáké a Mátra-vidéken, a Gyula-törzse Erdélyben vagy a legjelentősebb ilyen alakulat a Temesköz vidékén Ajtonyó volt. Az Árpádok a Kárpát-medence központi területeit uralták, s Álmos óta ők adták a vérszerződésben is eskü alatt megerősítve a magyar törzsek fölött uralkodó fejedelem személyét. Az egész Árpád-házi időszakban, 1301-ig azonban az öröklési jog semmilyen formában nem volt jogilag szabályozva, hol a szeniorátus, hol a primogenitúra alapján választottak uralkodót. S ebből következtek a megszakítás nélküli trónharcok, melyek közül talán a legismertebb I. András (1046-1060) és Béla herceg testvérharca, melyet a krónikás hagyomány a Korona és kard cím alatt őrzött meg. Egyébiránt már a 10. században, vagyis jóval a 997. évi események előtt érvényesült a

primogenitúra, az elsőszülöttségi jog az örökösödésben. Az alapvető probléma az, hogy forrásaink nagyon hiányosak és sokszor ellentmondásosak az Árpádok családfáját illetően, azonban tény, hogy például Árpádot fia, Zolta, Taksonyt pedig – aki egyébként első kezdeményezője volt a Nyugattal való kiegyezésnek – szintén fia, Géza követte a trónon. Ennélfogva értelmezhetetlen az, amikor a „Koppány-fanatikusok” – akiknek egyébként halvány fogalmuk sincs a valós, történelmi személyről, noha nem is nagyon lehet, hiszen alig maradt fenn róla forrás – ősi jogról elmélkednek, s Istvánt trónbitorlónak tekintik. Mi több, még azt sem tudjuk, hogy az unokatestvér István és Koppány közül egyáltalán melyikük volt az idősebb.

A rendelkezésünkre álló történelmi közléseket és Szent István (997-1038) uralkodásának köztörténelmi adatait tekintve ugyanakkor semmi sem támasztja alá azt a vélekedést, miszerint Koppány nagyformátumú államférfi lett volna. Hogy ez a téveszme a magyar köztudatban meggyökeresedhetett, jórészt Szörényi és Bródy rockoperájának köszönhető. Annak alapmotívuma ugyanis az, hogy adott egyfelől az ősi hagyományokkal, hittel és joggal rokonszenvező Koppány, másfelől a nyugatos, németbarát, modernizáló, az ősi gyökerektől a magyarságot elszakítani igyekvő István, s az ország alattvalói e politikai törésvonal mentén oszlanak két táborra. Ez jól hangzik, csak éppen történelmileg nem igaz, sőt teljesen hamis beállítás. István és Koppány között – ismét hangsúlyozom, hogy 1301-ig az Árpádok között szinte permanens jelleggel – egyszerűen hatalmi harc folyt, István győzött, Koppány elbukott, ez a történelemben a hatalmi harcok rendje.

Szent István számára a rövid úton legyőzött Koppánynál sokkal veszélyesebb és hatalmasabb ellenfél volt a Maros-vidéki Ajtony, aki felvette a bizánci rítusú kereszténységet, s Szent István csak hosszú, kemény csatározások árán tudta legyőzni 1008-ban, sőt egyes történészi vélekedések szerint már csak uralkodásának végéhez közeledve, 1028-ban, hiszen az Ajtony törzsi szállásterületével nagyjából egybeeső csanádi püspökséget – a tíz latin rítusú egyházmegye utolsó püspökségeként – 1030-ban alapította az őt 1083-ban Vazul unokája, Szent László által szentté avatott István király.

Az is közismert történelmi tény, hogy Szent István semmiféle német arisztokráciát nem telepített a magyarság nyakára, csupán néhány bajor jövevény nemesről volt szó, akik asszonyának, Gizellának a kíséretéhez tartoztak. A középkori európai történelmet tekintve ebben sincs semmi különös, hiszen egy ország uralkodója az akkori „nemzetközi jogszokás” és etikett szerint csak egy vele azonos rangú, Isten kegyelméből uralkodó másik európai királyi dinasztia sarjával házasodhatott össze, ennek viszont szükségszerű velejárója volt, hogy a leendő királyné új hazájába meglehetősen népes lovagi, klerikus és szolgáló kísérettel érkezett. Ráadásul a Gizellával érkezett jövevény bajorok közül nem sokan gyökeresedtek meg Magyarországon, mert az 1038-tól 1046-ig tartó trónharcok során, amikor Vazul ága lépett trónra, nemcsak Gizella volt kénytelen menekülni, hanem bajor udvari hívei is. Az az összeesküvés-elmélet pedig már valóban az elmekórtan kompetenciájába tartozik, hogy a németek szándéka – s ehhez, *horribile dictu*, megnyerték a „hazaáruló” Szent Istvánt – a magyarság kiirtása volt. Miért lett volna ez? Semmiféle ilyen szándék létezéséről tanúbizonyságot tevő dokumentum nem maradt fenn sem 1000 tájáról, sem a későbbi korokból nyugat-európai országokban, de Bizáncban, Perzsiában és arab államokban sem. Másfelől a németek a történelem folyamán nemcsak keleti szomszédaikkal, hanem nyugaton a franciákkal is meglehetősen gyakorisággal háborúztak, ugyanis ez a történelem megszokott rendje, de sem a Rajnánál, sem a Dunánál nem akartak kiirtani senkit, sem a franciákat, sem a magyarokat.

Vegyük szemügyre ezek után az állítólagos „tűzzel-vassal” történő latin rítusú keresztény térítést (e célból Róma „összeesküdött” a császári hatalommal – amellyel egyébként már ekkor, majd a rövidesen meginduló mintegy 200 éves investitúraharc során ádáz, gyilkos harcokat vívott – a magyarság elveszejtésére, s ennek során a „nemzetgyilkos István kiirtotta a magyarság 40%-át”) és a „rovásbotok István rendelte elégetését”. Mindenekelőtt, módfelett érdekelne, vajon ez a 40%-os gyilkolási ráta miféle hiteles adatszolgáltatáson nyugszik. A KSH középkori jogelődje mérte fel ilyen egzakt módon, netán a jelenlegi uniós Eurostat elődszervezetének biztosai járták be a „hazaáruló” István parancsára halomra gyilkoltatott magyar falvakat? Aligha. Nyilván valamelyik félidióta neopaganista újtáltos agyszüleménye az egész, s miként köztudott, ez esetben a tények nem számítanak. Amennyiben a „nagy látó” kinyilatkoztatja, hogy reggel nyugszik a nap és este kel, úgy az a hitigazság megkérdőjelezhetetlen. A történeti dokumentumok azt igazolják, hogy a missziós tevékenység egyáltalán nem volt brutális és kegyetlen. Szent István I. törvénykönyve 9. cikkelyében elrendelte, hogy a papok és ispánok hagyják meg minden falunagynak, villicusnak, hogy vasárnap mindenki – öreg, fiatal, férfi, nő – menjen templomba, kivéve azt, aki a tüzet őrzi. A templomkerülő büntetése verés vagy megnyírás – megszegyenítésképpen – volt. Ismétlem: verés vagy megnyírás, tehát nem legyilkolás. S hogy mennyire nem beszélhetünk „tűzzel-vassal” lezajló térítésről, erre tanúbizonyság a Koppány-Vazul ági leszármazott Szent László (1077-1095) I. törvénykönyvének 22. cikkelye, mely szerint „akik pogány szokás szerint kutak mellett áldoznak, vagy fákhoz, forrásokhoz és kövekhez ajándékot visznek, bűnükért egy ökörrel fizessenek.” Vagyis mai szóhasználattal egyszerű szabálysértésnek minősült az ősi rítusok gyakorlása. Pedig a 11. század végén egy bigott katolikus (1054-től, a szizmától már használhatjuk a kifejezést) uralkodó türelme már fogytán lehetett volna, hogy úgymond 100 év elteltével sem tudták még gyökerestől kiirtani a pogányságot. Ami pedig a rovásbotok elégetéséről szóló Szent István-i rendeletet illeti, ilyen nem volt, az a dokumentum, amire a hithű neopaganista rajongók hivatkoznak közönséges és nagyon dilettáns hamisítvány, miként erre részletesen kitérek majd tegnapi tanulmányom rövidesen megjelenő folytatásában.

Összegezve: ami a nemzetinek nevezett oldal mai műveltségi-eszmei állapotát illeti – finoman szólva –, van még az Úr szőlőskertjében munkálkodnivaló. S szerény véleményem szerint, aki anyanyelvén nem tudja érthetően és durva helyesírási hibák halmazata nélkül kifejezni magát, továbbá nemzeti történelmünk fontos eseményeiről, meghatározó hőseiről, államférfiairól halvány lila gőze nincs, az jobb, ha hallgat. Hiszen csak anyázni tud, ezzel fényesen bizonyítva érv- és szellemi párbajképtelenségét. S a mai válságos helyzetünkben nem erre van szükség. A történelemhamisító begőzölt szektavezérekre pedig egyáltalán semmi szükségünk nincs.

Ezeréves átok? Történelmi vázlat a magyar külpolitika mozgásteréről és útkereséseiről

Szerkesztőségünk vitaindítónak szánt tanulmányt közölt Tarnóczy Szabolcstól Permanens párbeszéd - az Árpád-házi átokról címmel – nem titkoltan vitaindító, illetve folytató, egyszersmind vitát provokáló jelleggel. A szerző ezt követően pedig egy újabb írásban reagált a cikkéhez kapcsolódó hozzászólásokra. Nos, Tarnóczy Szabolcs kérdésfelvetései teljesen helyénvalók, és nagyon is aktuálisak, ezért nem lehet mellettük egy egyszerű ujjgyakorlatként szolgáló, rövidke kommenttel elmenni.

A szerző által megfogalmazott alapkérdés az, hogy a jelenkori világpolitikai paradigmaváltás korszakában a nemzeti radikális Jobbiknak határozott és egyértelmű külpolitikai stratégiát kell megfogalmaznia és képviselnie, amennyiben a napjainkban zajló földrengésszerű globális nagyhatalmi átrendeződésnek nem akar hazánk a vesztese lenni. Nos, az általam nagyra becsült szerző problémafelvetését kissé módosítva fogalmaznám meg. A mai rendkívül törekeny és kiszámíthatatlan világ- és belpolitikai helyzetben felelősen mérlegelve még az is prognosztizálhatatlan, hogy mi lenne akkor, ha ez év tavaszán lennének a parlamenti választások, melyik politikai erő alakíthatna akkor kormányt. A realitásoktól közelítve a kérdéshez, egy dolog bizonyosnak látszik: a Jobbik, de más párt sem fog 2014-ben abszolút többséget szerezni az országgyűlési voksoláson. A jelenleg kormányzó koalíció pártjai rég elveszítették ugyan kétharmados többségüket, ettől függetlenül bőven vannak még tartalékaik, s a kellő társadalomlélektani helyzetben előhozakodnak majd valamiféle általános közérzetjavító intézkedéscsomaggal. Ugyanígy nagy hiba és önáltatás volna a volt kommunista párt két mai jogutódját, az MSZP-t és a Demokratikus Koalíciót leírunk. Nagyon is a realitások világában mozog az a feltevésünk, hogy 2014-ben mind az ún. mérsékelt jobboldal (Fidesz-KDNP), mind az ún. balliberális blokk (MSZP-DK-LMP) relatív többség közeli eredményt ér majd el – amennyiben a Fidesz eddigi politikáját folytatja, jó esély mutatkozik arra, hogy a relatív többséget ez a blokk szerzi majd meg –, s a kettő között lesz a mérleg

nyelveként a radikális jobboldali Jobbik. S ez igen érdekes belpolitikai és kormányalakítási szituációt fog eredményezni. Színt kell vallania a Fidesznek: az 1990 óta lebegtetett ún. nagykoalíciót választja-e, vagy a Jobbikkal alakítja meg az új kabinetet a parlamenti többség és a kormányképesség érdekében. Amennyiben Orbánék ezt az utóbbi verziót választják, értelemszerűen lehetőség nyílik arra, hogy – kompromisszumok megkötése árán – a Jobbik mind bel-, mind külpolitikai, mind kulturális, oktatási és nemzetvédelmi programjából okos taktikával a lehető legtöbbet valóra váltson. A dolgok koalíciókényszeres logikájából adódóan azonban egy tiszta, originális külpolitikai programot nem tud majd érvényre juttatni, állandó egyeztetésekre és komoly belső harcokra kényszerül majd a Fidesszel, ami már csak azért is problematikus lesz, mert a Fideszben van egy domináns euroatlantista diplomáciai vonal, amely nem tudja vagy nem akarja, netán nem ismerheti fel, hogy Magyarország sorsát egy haldoklófélben lévő impérium sorsához köti, miként e sorok szerzője egyik korábbi tanulmányában ezzel a kérdéskörrel részletesen is foglalkozott már.

Tarnóczy Szabolcs írásában kitér a múltban nemzetünket sújtó nagy dilemmára, illetve átokra: folytonosan választanunk kellett Kelet és Nyugat között, s ennek kapcsán oly gyakran vetődött fel – a mindenkori világpolitikai helyzet függvényében – a totális konfrontáció vagy a szervilis behódolás kínzó problémája már Szent István óta. Itt helyszűke miatt annyit jegyezzünk meg a Koppány-Szent István konfliktusról, hogy mai közbeszédünkben és irodalmi alkotásaink többségében e két nagy formátumú államférfinak már édeskevés köze van a valós, történeti Koppányhoz és Istvánhoz. Valójában szimbólumokká lettek, kiragadva őket a történelmi időből és konstellációból: eszerint Koppány volna a jogszerűség, a pogányság és a nemzeti érdek, valamint önállóság dicső, tragikus képviselője, ellenben István a haszonelvű, idegen érdekeket képviselő báb és bitorló. E jelképi viszonyrendszerben tehát általános és örök alapértékek képviselőivé lesznek: jónak-rossznak, függetlenségnek-szolgaságnak, szabadságnak-rabságnak a megtestesítőivé. Ez így nagyon tetszetősen hangzik, csak egy baj van e teóriával, nevezetesen az, hogy történelmileg hamis, egyáltalán nem igaz. Egészen konkrétan: az az állítás, miszerint 997-ben a háború Szent István németjei és Koppány magyarjai között folyt, a pannonhalmi alapítólevél 12. századi megtoldójától származik, aki a három német vezérnév olvastán – tudniillik István seregének fővezérei a Gizellával érkezett Hont, Pázmány és Vecellin sváb lovagok voltak, akik egyébként megmagyarosodtak, egyikük nevét egy, a szlovákok által 1918-ban csaknem teljes egészében elorzott vármegye neve is viseli – jutott erre a következtetésre. Valójában Szent István seregének zöme is ugyanúgy magyar, besenyő és kabar harcosokból állt, mint Koppányé, ezt bizonyítják a Somogy megyében csoportokat alkotó törzsi helynevek is.

Ami pedig későbbi, Árpád-házi, Anjou-dinasztiabeli, sőt ún. vegyesházi királyaink (Anjou, Luxemburg, Jagelló, Hunyadi) kori külpolitikánkat illeti, egyértelműen megállapítható, hogy – egy-két kivételtől, például a tatárjárástól eltekintve – egészen az oszmán-török hatalom feltűnéséig, tehát hozzávetőlegesen 1400 tájáig, a térségben a Magyar Királyság folytatott expanzív, hódító, dinamikus, aktív külpolitikát, de, miként az közismert, még Hunyadi János és Mátyás (1458-1490) is vezetett nem egy alkalommal mélyen a Török Birodalom balkáni területeire, Bulgáriába, Szerbiába és Boszniába is zsákmányszerző, megtorló és hódító hadjáratokat.

Ami Magyarország külpolitikai aktivitásának és mozgásterének gyökeres megváltozását eredményezte, az a Habsburg Birodalomba történő bekerülése volt 1526-ban, I. Ferdinánd (1526-1564) magyar királlyá választásával. Egyébként ami a Habsburgok magyarországi trónigényével kapcsó-

latban feltétlenül elmondandó – eltekintve most I. Albert (1438-1439) és az Erkel Ferenc klasszikus operájából is ismert V. László (1453-1457) kérészéletű regnálásától –, az az a tény, hogy államközi szerződéseken nyugodott. Mátyás király a Szent Korona visszaszerzése érdekében kötötte I. Habsburg Friggyessel (1440-1493) a bécsújhelyi szerződést, amelyben elismerte – a Szent Koronáért fizetendő 80 ezer arany lerovása mellett – a Habsburg dinasztia trónöröklési jogát, majd ezt a megállapodást 1492-ben és 1515-ben a Jagellók is megújították.

Mivel a kérdéssel már több tanulmányomban is részletesen foglalkoztam ([itt](#), [itt](#) és [itt](#)), ezúttal csupán érintőlegesen térnék ki rá, miszerint a Habsburg Birodalomba történő „felvételét” a magyar nemesi elit is akarta és kérte az oszmán félhold fenyegetésének árnyékában. Ennek abszolút reálpolitikai okai voltak, s a 15-16. századi elitünk racionális, józan, világos geostratégiai helyzetmegítéléséről tesz tanúbizonyságot. Ugyanis már a 15. század közepén egyértelmű diplomáciai és katonai tény volt, hogy a rövidesen bekövetkező nagy Duna-völgyi katonai és politikai konfrontációban Magyarország demográfiai, gazdasági és katonai ereje elégtelen lesz az Oszmán Birodalommal szemben. Éppen ezért elitünk különböző, Magyarországot, Ausztriát, Csehországot és Lengyelországot magában foglaló perszonáluniós államszövetségek létrehozásával próbálkozott saját jól felfogott érdekében, például a Jagellók (1440-1444) vezetésével, majd Habsburg (1440-1457) védnökség alatt.

(Az évszámok nem elírás miatt esnek részben egybe, hanem azon ok folytán, hogy 1440-ben kettős királyválasztás történt, a nemesség többsége a négy év múlva Várnánál hősi halált halt I. Ulászlóra adta voksát, egy kisebb bárói csoport pedig az újszülött V. Lászlóra, akinek számára az anyja, Erzsébet királyné krímibe illő módon ellopatta udvarhölgyével, Kottanerné Wolfram Ilonával Visegrádról a Szent Koronát, ezért kell azt majd Mátyás királynak – miként fentebb már utaltunk rá – 1463-ban visszaváltania. A szerencsétlen sorsú V. Lászlónak – Hunyadi László meggyilkolása miatt – a Hunyadi-párt országos felkelése következtében másik királyságába, Csehországba kellett menekülnie, ott azonban a cseh „nemzeti párt” feje, Podjebrád György sem kért uralmából, ezért nemes egyszerűséggel – miként azt Arany nevezetes balladájából is tudhatjuk – megölette a még csak 17 éves ifjút. A sors különös fintora, hogy ma Prágában, a Hradzsínban néhány lépés távolságra alusszák örök álmukat).

Egy közép-európai birodalom megalapítása volt a célja a Hunyadiak uralma alatt Mátyásnak is, ezért indított háborút Csehország ellen (1468-1478), majd támadta meg Ausztriát is több alkalommal, s ezért „nyögte Mátyás bús hadát Bécsnek büszke vára” végül 1485-ben. De ez a „közép-európai unió” létrehozására irányuló szándék motiválta korabeli elitünket, amikor a Jagellókat (1490-1526) ültette másodszer is a magyar trónra. Végül azonban nem a Jagellók, nem a Hunyadiak, hanem a Habsburgok teremtették meg azt a közép-európai államalakulatot, amely 1918-g állott fenn, s amelynek Magyarország is oszlopos tagállama volt – nem úgy, miként a mai Uniónak, tehetjük hozzá.

Ami a Habsburg-monarchiában eltöltött 400 évet illeti, e sorok szerzője nem osztja teljes mértékben Tarnóczy Szabolcs álláspontját. E történeti periódust indokolt mindenképpen két fő történeti korszakra tagolni, nevezetesen az 1526-tól 1699/1711-ig terjedőre, valamint az ezt követő 1711-1918 közötti időszakra. Az első szakasz a török-Habsburg háborúk, valamint a magyar rendi-függetlenségi harcok korszaka, a második a konszolidációé, illetve a modernizációé, ezzel együtt a modern nacionalizmusok kialakulásának és konfrontációjának érája.

Az első történelmi periódus fejleményeivel, a magyar külpolitika és érdekérvényesítés kérdésének összetett problémájával is számos írásában foglalkozott már e sorok szerzője itt, a Kuruc.info hasábjain ([itt](#), [itt](#) és [itt](#)), ezért ezúttal csak a vitatémánkhöz kapcsolódó alapkérdésre térne ki. Voltaképpen más geopolitikai helyzetben volt a királyi Magyarország és megint másban Erdély az ország három részre szakítottóságának másfél évszázada alatt. A Kárpátok hatalmas hegykoszorúja által övezett fejedelemség ugyanis kívül esett a Porta fő terjeszkedési és hódítási irányán, ezért sem vált szükségessé katonai megszállása, a felszabaduló emberi és anyagi erőforrásokat így fel lehetett használni a hatalmas birodalom más végvidékein. Ettől függetlenül persze a szultánok megkövetelték a lojalitást és az egyre emelkedő adó pontos megfizetését, így nem néztek el semmiféle önálló külpolitikai irányvonal megvalósítására tett kísérletet, miként azt Erdély történelmének tragikus 1599-1604, illetve 1657-1662 közötti fejezete is mutatja. Ez utóbbi négy esztendő rendre visszatérő bosszúhadjáratai idézték elő egyébiránt az erdélyi magyarság demográfiai katasztrófáját, mutatva a totális konfrontáció politikájának kudarcát és utólag is igazolva Bethlen és I. Rákóczi György bölcs, kompromisszumos külpolitikai vonalvezetését. 1657 és 1662 között ugyanis a török-tatár terrorhadjáratok úgy megtizedelték a főként a folyóvölgyekben és alacsonyabb dombvidékeken élő magyar etnikumot, hogy elveszítette a 17. század közepéig élvezett többségét Erdélyben, s a 18. századtól már egyre erősödő román dominanciáról beszélhetünk, legalábbis a falvakban és kisebb településeken.

Ami pedig a Habsburg-uralom alatt álló királyi országrész nemzetközi mozgásterét és katonai-diplomáciai lehetőségeit illeti, gyarmati függőségről a legkevésbé sem lehet beszélni. A magyarországi elit – a Rákóczi-szabadságharc kivételével – az Erdélyből kiinduló, 1604 és 1711 között zajló rendi-függetlenségi harcok eredményeképpen igen tág határok között tudta biztosítani privilégiumait, érdekérvényesítő lehetőségeit, ellentétben például az osztrák és cseh rendekkel. A külpolitika alakítására pedig nem valamiféle ab ovo magyarellenességből adódóan volt kevesebb befolyása, hanem azon egyszerű oknál fogva, hogy a korszak egész Nyugat-Európában az abszolutizmus politikájának ideje volt, s Bécsben a Titkos Tanácsban és egyéb központi birodalmi kormányzervekben az uralkodó megbízható arisztokrata kegyencei ültek, ez a főnemesség pedig – mai szóhasználattal de a maitól sokban eltérő jelentéssel – egy kozmopolita jellegű társadalmi képződmény volt. Egyszóval: a korabeli Európa más országaival összevetve a magyar nemesség igencsak széleskörű rendi szabadságjogokkal rendelkezett.

Ezeréves átok? Történelmi vázlat a magyar külpolitika mozgásteréről és útkereséseiről (II. rész)

Tarnóczy Szabolcs vitaindító cikkére adott írásom első részében megpróbáltam 1711-ig felvázolni azokat a főbb kihívásokat, külpolitikai irányváltásra kényszerítő világpolitikai fordulatokat, amelyekre a magyar diplomácia hivatott vezetőinek válaszolniuk kellett történelmünk folyamán az Árpád-házi királyoktól a Rákóczi-szabadságharc végéig, 1711-ig.

Monarchia-címerábrázolás 1915-ből (kép: Wikipédia)

A dolog természetéből adódóan 1526 után a Habsburg Birodalom részévé vált állam esetében szuverén magyar külpolitikáról nem lehetett beszélni, azonban az országot vezető nemesi elitnek többé-kevésbé mindig lehetősége volt a magyar érdekek érvényesítésére a diplomáciában, nevezetesen a törökkel való viszony kérdésében. (Az erdélyi külpolitika más utakon és diplomáciai pályán mozgott.) A magyarországi rendek ezt az 1604 és 1711 között zajló rendi-függetlenségi küzdelmek eredményeként kötött kompromisszumokkal, az 1606. évi bécsi békétől az 1711-ben aláírt szatmári egyezményig újra és újra ki tudták a maguk számára Béctől kényszeríteni. Ennek eredményeként alakult ki az ún. rendi dualizmus rendszere, ami az uralkodó és a rendek közötti kölcsönös hatalommegosztáson nyugvó kormányzati szisztémát jelentette. A 18. század első kétharmadában a belpolitikai konszolidáció, az ország újjáépítése, a volt török hódoltság területének gazdasági-államszervezeti integrálása volt a legfőbb nemzetstratégiai kérdés. Külpolitikai ügyekben a hazai politikai osztálynak Ausztria európai dinasztikus háborúit illetően kellett állást foglalnia az említett időszakban. Két, egymással összefüggő nagy összecsapásról van szó, az osztrák örökösödési háborúról (1741-1748), valamint a hétéves háborúról (1756-1763). A két konfliktus tétje egyrészt a gazdasági fejlettsége miatt kiemelkedően fontos tartomány, Szilézia birtoklása, másrészt a Habsburgok uralmának fennmaradása volt.

Ez utóbbi azért került veszélybe III. Károly (1711-1740) halálakor, mert a bajor Wittelsbach-dinasztiából származó Károly Albert (1726-1745) nem ismerte el az 1723. évi Pragmatica Sanctio hatályát, amely deklarálta a Habsburgok leányági örökösödési jogát. Így Mária Terézia (1740-1780) trónja rögtön az ifjú királynő uralma kezdetén veszélybe került. A magyar rendek előtt megnyílt a lehetőség arra, amiért még jó három évtizeddel korábban Rákóczi alatt fegyveres harcot folytattak: végérvényesen detronizálhatják a Habsburgokat. Mégsem éltek a lehetőséggel. Közismert, hogy az 1741. évi pozsonyi országgyűlésen a nemesség egy emberként sorakozott fel uralkodója mellett, és szeptember 11-én „Vitam nostram et sanguinem consecramus” (Éle-

tünket és vérünket áldozzuk!) felkiáltással állt ki mellette. Másnap 100 ezer főnyi hadsereget is megszavaztak számára. Jó okuk volt persze minderre. Egyrészt az 1711. évi szatmári békével megszilárdított rendi dualizmus rendszere kiválóan működött, másrészt az országlakosok nyugalmat és békét akartak. Ugyanakkor Magyarország függetlenné válása – akárcsak a Rákóczi-szabadságharc idején – a nemzetközi diplomácia magas fórumain szóba sem került, tudniillik a bajor választó nemcsak az örökös tartományokra, hanem az egész Habsburg Birodalomra igényt tartott.

Az újabb külpolitikai kihívásokra adandó feleletek a 18. század végétől foglalkoztatták ismét a politizáló rendet, a nemességet, amikor két nagy jelentőségű európai esemény történt, amely közvetlenül is érintette Magyarország jövőjét. Az egyik a francia forradalom, majd a belőle következő ún. napóleoni háborúk (1796-1815) sorozata volt. Ennek során a francia császár több alkalommal is legyőzte a Habsburg Birodalom haderejét, sőt 1809-ben magát Bécsset is elfoglalta, és a hagyomány szerint Batsányi János által lefordított kiáltványt intézett a magyarokhoz. Ebben az Ausztriától való elszakadásra hív fel, majd így zárja a nevezetes proklamációt: „Gyülekezzetek össze azért Rákos mezejére, régi őseitek szokása szerint; tartsatok ott igaz nemzeti gyűlést! És adjátok tudtomra végzéseiteket”.

Nemességünk azonban nem kívánt élni a Napóleon által felkínált lehetőséggel: a Habsburg Birodalom keretei között maradtunk továbbra is. Ennek alapvető oka az volt, mint a hét évtizeddel korábbi „vitam et sanguinem” határozat kinyilvánításának: semmilyen racionális külpolitikai érvet nem lehetett felhozni amellett, hogy a Habsburg-érdekszférába való tartozást egy másik, ezúttal a francia váltsa fel. Másfelől kiváltságos rendjeink – a csekély számú kivételtől eltekintve, amelynek krémjét egyébként is likvidálta Bécs 1795-ben, az ún. Martinovics-összeesküvés megtorlása révén – úgy rettegték a francia forradalomnak az oltárt és trónt ledöntő, a nemesi és egyházi privilégiumokat megszüntető és ezáltal a társadalmi rendet erőszakosan felforgató kaotikus következményeitől, mint ördög a tömjénfüsttől, arról a korántsem elhanyagolható körülményről már nem is szólva, hogy az általános európai konfrontáció és az 1806. évi, Anglia ellen irányuló francia kontinentális zárlat meghirdetése nyomán fellépő ún. háborús konjunktúra gazdasági aranykort hozott még a kisenemesség számára is Magyarországon. Egyszóval nem volt egyetlen olyan motivációs tényező sem, amely nemességünket a fennálló politikai rendszer bármilyen jellegű reformjára, megváltoztatására ösztönözte volna.

A másik drámai fejlemény részben a fentebb vázolt eseményekkel párhuzamosan zajlott északi határainknál a 18. század utolsó negyedében, s konkrétan Lengyelország háromszori felosztása (1772, 1793 és 1795) volt hatalmas szomszédai, Ausztria, Poroszország és Oroszország között, amelynek következtében a nagy múltú közép-európai hatalom 1918-ig megszűnt önálló államisággal rendelkező ország lenni. A magyar nemesség politikai kedélyeit elsősorban az orosz terjeszkedés borzolta, amely szétválaszthatatlanul összefonódott a modern nacionalizmusok 19. század eleji születésével és a pánszláv fenyegetés rémével. Minthogy a magyarság aránya a 18-19. század fordulóján az 50%-ot sem érte el saját hazájában, ráadásul a nemzetiségi lakosság túlnyomó többsége – a németek és a románok kivételével – szláv volt, teljesen érthető és reális volt a nemességnek a pánszláv törekvésektől való félelme. A reformkori politikai és irodalmi elit gondolkodására, közéleti megnyilvánulásaira, a Habsburg Birodalom jövőjével kapcsolatos állásfoglalására döntően hatott – különösen a herderi jóslat következtében – a pánszláv veszélytől való félelem, illetve az ennek elhárítására irányuló külpolitikai törekvés. Wesselényi Miklós, az

„árvízi hajós” egy egész kötetet szentelt ennek a magyarságot létében fenyegető problémának a taglalására (Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében 1843).

A 19. századi magyar szabadelvű gondolkodás nemzeti önállósággal kapcsolatos alaptétele az volt tehát, hogy Magyarország hatalmas szomszédainak, az egységesülő Németországnak és a pánszláv törekvések fő patrónusának, a cári Oroszországnak a szomszédságában önállóan meg nem állhat, ráadásul a lakosság mintegy fele részét kitevő nemzetiségek szeparatista törekvései önmagukban is fenyegetik a történelmi magyar állam létét, ezért külpolitikai tekintetben a legfőbb magyar nemzeti érdek a Habsburg Birodalom fenntartása. Pontosabban: ha van a kettős monarchiának egyetlen nemzete, amelynek elemi érdeke a közép-európai államszövetség mindenáron való fenntartása, az éppen a magyar. Természetesen ez nem zárta ki a reformkori szabadelvű nemesség azon politikai szándékát, hogy a fennálló, szerinte aszimmetrikus struktúrájú birodalmon belül, politikai-nemzeti jellegű reformokkal egyensúlyi állapotot hozzon létre az államalakulaton belül Ausztria és Magyarország között, tehát minimálisan is a kölcsönös függőség, az interdependencia állapotának megteremtése volt a végcélja.

Az első kísérlet, a forradalmi koncepció csődöt mondott 1848-ban, s a következmény az egységes, centralizált, osztrák-német jellegű monarchia létrehozása lett (Bach-korszak és a provizórium 1850-1865), amelyben a magyar nacionalizmus érvényesítésére nem nyílt lehetőség. Az 1867. évi kiegyezés viszont lényegében kölcsönös függőségi állapotot teremtett a dualista elvek alapján átszervezett birodalom két nemzete között. Tarnóczy Szabolcs megemlíti hivatkozott cikkében, hogy a kiegyezés szükségképpen vezetett Trianonhoz, és voltaképpen Kossuthnak a dunai népek összefogására javaslatot tevő koncepcióját kellett volna inkább valóra váltani. A magam részéről ezt a kérdést másképpen látom. Kossuth 1862-es dunai konföderációs tervének lényege ugyanis az volt, hogy Magyarország, Horvátország, Szerbia és Románia egy szövetségi államot hoznának létre, amelynek keretében belpolitikájukat önállóan intéznék, a had-, kül- és kereskedelemügy viszont a központi kormány hatáskörébe tartozna. Ezzel a tervvel két alapvető probléma volt már születése pillanatában. Az első és legfőbb az, hogy az államszövetség létrehozásához föl kellett volna számolni a Habsburg Birodalmat, amelyre csak háború útján volt esély és lehetőség. 1848-1849-ben bebizonyosodott, hogy Ausztriával szemben Magyarország katonai ereje nem elegendő, illetve az európai nagyhatalmak a kontinentális egyensúly fontos láncszemének tartják Ausztriát, és fennmaradásáért hajlandók akár a katonai fellépésre is, végső soron ez eredményezte az orosz intervenciót. A másik feloldhatatlan nehézség Kossuth tervezett konföderációs államával kapcsolatban a benne majdan résztvevő államok nacionalizmusainak összebékítése volt. Ez 1848-1849-ben sem sikerült, tehát meglehetősen minimális esély mutatkozott arra, hogy másfél évtizeddel később mindez megvalósítható lesz. (Miként a mai napig lehetetlen vállalkozásnak tűnik e nemes elgondolás valóra váltása.) S mindennek tetejébe a magyar nemesi elit nem is óhajtotta a közép-európai államszövetség létrehozását. Általánosan elterjedt elv volt köreikben, hogy ha már a teljes szuverenitás visszanyerése az adott európai hatalmi viszonyok között lehetetlen, akkor az Ausztriával való viszonyunkat kell egy kompromisszumkötés árán rendeznünk, akár a '48-as elvek korrekciója révén is.

Deák és Andrássy Gyula, a reálpolitikusok ennek a társadalmi közhangulatnak megfelelően cselekedtek. A páratlan jogi műveltséggel rendelkező „haza bölcse” maga is a teljes szuverenitás visszanyerését tekintette volna ideális állapotnak, ám nagyon is tisztában volt vele, hogy az adott európai és birodalmi viszonyok mellett ez teljesen lehetetlen. Álláspontja az volt, hogy a '67-es

kompromisszum olyan mértékben biztosította Magyarország önállóságát, mint 1526 óta még egyetlen politikai rendezés sem. Hiszen a kiegyezés belügyeit tekintve teljes függetlenséget biztosított hazánknak, ami pedig a közös kül- és hadügyeket illeti (továbbá a kettő fedezésére szolgáló pénzügyeket), ezeket 1867 előtt abszolutisztikus módon az uralkodó intézte, s a magyaroknak csak esetlegesen lehetett befolyásuk e fontos ügyek alakítására, 1867-től azonban az a két nemzet intézi közösen, amelyeket ez megillet. Kossuth persze az ún. Kasszandra-levelében azonnal elítélte a „deáki tettet”, mondván, hogy a modern nacionalizmusok korában egy olyan idejétmúlt, soknemzetiségű államalakulatot konzervál, amelyet pusztán az uralkodóház, illetve a közös uralkodó személye kapcsol össze, s a dinasztikus nagyhatalmi érdekek által majd Ausztria magával rántja Magyarországot olyan háborús konfliktusokba, amelyekhez semmiféle nemzeti érdek nem köt minket, így végső soron hazánk áldozat lesz azon a máglyán, amelyen az osztrák kétfejű sas meg fog égni. Végül is ez a történelmi forgatókönyv valósult meg – mondhatnánk. Azonban nem lenne helyes a mából visszatekintve megítélni a kiegyezést. Ugyanis az 1867-ben még egyáltalán nem volt bizonyos és előrelátható, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlik, pontosabban felbomlasztják a szabadkőműves háttérhatalom ügynökeinek és helyi rezidenseinek hathatós aknamunkája révén. Ráadásul, akárcsak 1848-ban az európai nagyhatalmak 1867-ben is a dualista monarchia fenntartása mellett voltak, azonban 1918-ra, az első világháború végére a győztes antanthatalmak megváltoztatták ezt a korábbi külpolitikai koncepciójukat. Tehát egy metaforikus képpel élve, amennyiben Kossuthnak igazat adnánk a Kasszandra-levelét illetően, akkor ítéletalkotásunk hasonlatos lenne ahhoz az emberéhez, aki a nyári hőségben úgy okoskodik, miszerint fölösleges dolog volt télen fűtenie, hiszen most meleg van.

Trianon egyetlen kedvező hozadéka volt, hogy Magyarország csaknem 400 esztendősi birodalmi lét után visszanyerte teljes állami szuverenitását. Az 1920-1944 közötti korszakban tehát végre ismét lehetőség adódott önálló magyar diplomáciai érdekképviseletre, amelynek a Horthy-korszak magyar állama a lehetőségekhez képest meg is felelt. Az első világháborút követően a kirabolt, területének és népességének kétharmad részétől megfosztott Magyarországot a teljes külpolitikai elszigeteltség és a kisantant blokádja is sújtotta. Ehhez képest már 1927-ben Bethlen István miniszterelnök Mussolini Olaszországával, majd Gömbös Gyula kormányfő 1933-ban Hitler Németországával kötött szövetséget. Az aktív, revíziós külpolitikának köszönhetően sikerült elrabolt területeink egy részének visszaszerzése is (első bécsi döntés 1938-ban, a kárpátaljai önálló honvédségi akció 1939-ben, a második bécsi döntés 1940-ben, a Délvidék visszacsatolása 1941-ben), azonban a második világháborús bukás katasztrofális helyzetbe hozta hazánkat: a tengelyhatalmak háborús vereségének minden következményét viselnünk kellett. Jóvátételi fizetési kötelezettséggel sújtotta a győztes angolszász-szovjet koalíció Magyarországot, s a háborús vereség legsúlyosabb következményeként 1945-ben a szovjet birodalom vazallus országává lettünk, államterületünket 46 esztendőre megszállták a vörös cár katonai egységei, az önálló magyar külpolitika előtt minden kapu bezárult. Budapest csupán Moszkva előzetes jóváhagyásával hozhatott bármilyen stratégiai vagy nagyobb horderejű diplomáciai döntést.

A várva-várt fordulat 1990-ben érkezett el. Magyarország formailag visszanyerte szuverenitását, az orosz megszálló erők utolsó egységei is távoztak 1991-ben, a „harmadik köztársaság” állami függetlensége látszólag azóta is jogfolytonos. Csaknem negyedszázad távlatából azonban ma már világosan kirajzolódik a „rendszerátváltatás” valóságos mibenléte és jelentősége. A globalista hatalmi háttérerők a színpad mögött már jó előre megírták a „rendszerátváltatás” történelmi forgatókönyvét. Első lépésként 1973-tól, illetve 1979-től kezdődően az ún. adósságcsapda

monetáris zsákutcájába irányították helyi rezidenseik révén Magyarországot, majd ennek logikus következményeként 1982-ben csatlakoztatták hazánkat a két globális pénzügyi terrorszervezethez, az IMF-hez és a Világbankhoz. Második lépésként pedig a politikai struktúra átalakításával a neoliberális szabadpiaci viszonyok megteremtésével, a deregulációval a tőke és áru szabad, korlátozás nélküli mozgása törvényi feltételeinek megteremtésével, a nemzetgazdaság hazai szektorának leépítésével és a privatizációval megteremtették Magyarország totális kifosztásának és gyarmatosításának feltételeit. Ma már teljesen egyértelmű: az 1980-as évektől egyre gyorsuló tempóban egy impériumváltás ment végbe, amelynek következtében Magyarország az ázsiai szovjet birodalom hatalmi-gazdasági érdekszférájából kikerülve az ún. euroatlanti impérium provinciájává lett. A 3. évezred elejére azonban az Atlanti Birodalom a válság, mi több, a pusztulás kétségbevonhatatlan jeleit mutatja, s talán nem tévedünk túlságosan nagyot, ha egy történelmi metaforát alkalmazva a Nyugat-római Birodalom 5. századának éveiben lévőnek vélelmezzük korunk Rómáját. Ebben a helyzetben kiemelten fontos és helytálló Tarnóczy Szabolcs kérdésfelvetése: hogyan tovább? Miféle új utakat keressen a magyar külpolitika, hogy a roskadozófélben lévő atlanti kolosszus romjai majdan ne temessék maga alá?

Túlságosan élénk, prófétai képzelőerő nem szükségeltetik hozzá, hogy lássuk, miszerint századunk közepe tájára teljes világpolitikai paradigmaváltás megy végbe bolygónkon. Jelentősége és következményei szinte felmérhetetlenek és beláthatatlanok. Amennyiben történelmi előzményeket keresünk, jelenünk fejleményei talán a nagy fölrajzi felfedezések előidézte világpolitikai átrendeződéssel, valamint az 1914-1945 közötti nagy háborút követő új világrend kialakulásával állíthatók párhuzamba. A szimbolikus értelemben vett 1492 jelentősége abban rejlik, hogy Európa meghódította, gyarmatosította az egész földkerekséget, a szimbolikus értelemben vett 1945 következménye pedig a bipoláris világrend, majd a globalizáció rendszerének létrejötte lett. S épp napjainkban zajlik a globális világrend keretein belül az első nagy gazdasági és politikai uralomváltás: az Atlanti Birodalom szerepét átveszik az ún. BRIC-országok, vagyis Brazília, Oroszország, India és Kína, illetve a nyomukban feltörő regionális középhatalmak (Irán, Szaúd-Arábia stb.). Kissé vulgarizálva úgy is fogalmazhatnánk, hogy az egykori kolóniák visszagyarmatosítanak. Ez a drámai globális jellegű kihívás kellően racionális, adekvát választadást követel meg a mindenkori magyar kormányzattól.

Tarnóczy Szabolcs tanulmányában hangsúlyozza, hogy új, stratégiai partnereink kiválasztásánál a pragmatista szempontok mellett morális megfontolásoknak is érvényesülniük kell, legalábbis amennyiben a nemzeti radikális politikai erők jutnának diplomáciai döntéshozó helyzetbe. A magam részéről azonban a történelem eddigi menetét tekintve meglehetősen szkeptikus vagyok ezt illetően. A história sok tanulsága közül az egyik mindenképpen az, hogy az idők során a nyers hatalmi és gazdasági érdekek mindig diadalmaskodtak a magasztos erkölcsi elvek fölött. Valószínűleg ezúttal is így lesz. Ami a magyar nemzeti érdekek szempontjából talán nem is olyan nagy probléma. Hiszen a globális világrend keretei között a 7 milliárdos emberiség óceánjában a csöppnyi, 14 milliós magyarság számára – de tágabb értelemben az egész ún. európai civilizáció részére is – immár a hamleti „lenni vagy nem lenni” dilemmája vetődik fel. S ezúttal valóban egyfajta történelmi igazságtétel volna a magyar nemzet számára nemcsak a túlélés, hanem a lehetőségekhez mérten a nemzeti újjászületés feltételeinek a megteremtése is a forrongó-átformálódó világban.

A Habsburgok és a magyar Golgota: Volt-e köze birodalmi tagságunknak Trianonhoz? (I. rész)

1920. június 4-én, a Versailles-ban található Nagy-Trianon palotában délután fél ötkor az első világháborúban győztes antanthatalmak képviselői aláírták a magyar delegációval a hazánk feldarabolását és addigi történelmének legsúlyosabb tragédiáját szentesítő békediktátumot.

Az 1914-1945 között zajló nagy európai polgárháború első szakaszában (1914-1918) Magyarország az Osztrák-Magyar Monarchia, vagyis az akkori Európa egyik nagyhatalma tagállamaként vett részt. Egyes vélekedések szerint ez a tény okozta a történelmi Magyarország veszét. Széreny véleményem szerint azonban ez az állítás téves és történelmileg megalapozatlan. Dolgozatomban azt próbálom történelmi tényekkel alátámasztva bizonyítani, miért is látom ezt így.

Miként az közismert, Magyarország (Csehországgal együtt)1526-ban került a Habsburg Birodalom kötelékeibe. Lehet ezt a dinasztia szeretni vagy nem szeretni (a legnagyobb magyar, Széchenyi István például módfelett rühellte a Habsburgokat, reálpolitikusként azonban mégis minden nyilvános szereplésekor és könyveiben azt hirdette, hogy nemzetünk létérdeke, hogy a Habsburg Birodalom keretei között maradjon), ez az emocionális tény azonban nem befolyásolhatja ezen államalakulat reálpolitikai megítélését, sőt tény, hogy az akkori (ti. 16.századi) világpolitikai helyzetben Magyarország előtt más választási lehetőség aligha állott, mint egy Habsburgot hívni meg a magyar trónra. (Amire nem mellesleg több nemzetközi megállapodás is kötelezte az országot. Az első örökösödési szerződést egyébként éppen nagy királyunk, Hunyadi Mátyás kötötte még 1463-ban a Szent Korona visszaadása kapcsán III.Frigyessel). Tudniillik a hazai politikai elit már a 14-15. század fordulóján felismerte, hogy hazánk gazdasági-politikai ereje az egyre erősödő, s hamarosan három kontinensre kiterjedő oszmán-török világhatalom ellen — a magyar nemesség minden hősiessége ellenére is — elégtelen. (Akárcsak 1956-ban a szovjet atomhatalom ellen is). Így aztán már a 14. század végétől megszülettek az első közép-európai uniós próbálkozások valamelyik régióbeli dinasztia vezetésével.1370-ben Nagy Lajos királyunk jogára alatt létrejött az elő magyar- lengyel perszonálunió, majd Luxemburgi Zsigmond (1387-1437) uralkodásának idején a magyar-cseh-német birodalmi államszövetség, ezt két Jagelló irányítás alatt álló lengyel-magyar, illetve cseh-magyar konföderációs próbálkozás követte 1440-1444,

illetve 1490 és 1526 között, s maga Mátyás király (1458-1490) is kísérletet tett erre, ezt a célt szolgálták a kortársai — köztük a kiváló Janus Pannonius által sem — méltányolt nyugati, csehországi és ausztriai hadjáratai. Nemzetünk szerencsétlenségére végül a stabil, csaknem fél évezredig fennálló közép-európai birodalom nem magyar királyi dinasztia vezetése alatt valósult meg, hanem ezt a Habsburgok teremtették meg 1526-ban, s az ország még így sem tudta elkerülni a 150 éves török dúlást. Ennek természetesen nem a Habsburgok eredendő gonoszsága és magyargyűlölete volt az oka, hanem világpolitikai tényezők. Miként közismert, a katonai- politikai döntések sohasem érzelmi-értékbeli motivációkból születtek, hanem mindenkor rideg hatalmi- racionális, pénzügyi és gazdasági megfontolásokból (lásd az Európai Unió keleti bővítését). Nos tehát a Habsburg világhatalom nem azért nem verte ki az oszmán hódítókat már a Mohácsot követő években a Kárpát-medencéből —noha katonai erejénél fogva megtehetette volna—, mert céltudatosan a magyarság kiirtására törekedett, hanem alapvetően három okból:

1. A Habsburg-dinasztia spanyol ágát — amely ekkoriban a Német-Római Birodalmat is uralta — gazdasági-hatalmi érdekei alapvetően az 1492-ben felfedezett újvilág gyarmatosításához (Latin-Amerika), illetve annak meghódításához, s az ott található hihetetlen mennyiségű ezüst- és aranykészlet megszerzéséhez, Amerika kifosztásához kötötték. Ma is elképesztő mennyiségű arany, illetve ezüstkészlet rejlik az Atlanti-óceán fenekén, minthogy számos spanyol gálya esett hazatértében tengeri vihar, hajótörés áldozatául. (Ez aztán ma is felkelti, megmozgatja számos kincskereső fantáziáját). Persze így is százezer tonna számra áramlott a madridi királyi udvarba a mesés Eldorádó kincse.

2. A másik európai, illetve akkor még világhatalmi tényező és vallási-politikai probléma a Német Birodalomban 1517-ben indult reformáció volt. A fanatikusan katolikus Habsburgok első számú európai hatalmi és hitbéli hivatásuknak tartották, hogy a pápaság uralmát, illetve a katolikus egyház hitbéli monopóliumát visszaállítsák, s az eretnek evangélikus, református, unitárius, s egyéb, hatalmukra nézve veszedelmes kihívást jelentő új egyházak terjedését visszaszorítsák, hatalmukat gyökerestől megsemmisítsék, s az általuk hirdetett dogmáknak, tanoknak még az írmagját is kiirtsák képviselőikkel, híveikkel együtt. Végül az összefonódó vallási-nagyhatalmi érdekellentétek a 17. század nagy európai konfliktusához, a harmincéves háborúhoz(1618-1648) vezettek, amelyet bizvást nevezhetünk a 17. század világháborújának.

3. A problémát tovább bonyolította, hogy az említett vallási-politikai fejleményekkel egyidejűleg a Habsburg- Valois, illetve Bourbon rivalizálás kötötte le e nagyhatalom haderejének nagy részét a Rajna mentén, ahol 16-17. század folyamán örökös háborúkat vívtak a Habsburgok és a franciák egymással, mely küzdelem tétje, az európai főhatalom megszerzése volt. Másként és metaforikusan: a Rajna-vidék elsőbbséget élvezett — vesztünkre — a Duna –tájjal szemben. Tehát bármennyire elkésérítő és tragikus ez egy magyar számára, globális, illetve európai nézőpontból Magyarország mindössze egy parasztfigura volt a nagyhatalmi küzdőtér sakktábláján, miközben a kereszténység védőbástyájaként vértett másfél évszázadon keresztül. S itt sajnos, még azzal sem vigasztalódhatunk, hogy át kellett volna engednünk hazánk területén a törököt, hadd pusztítsa el a nyugat-európai államokat, hiszen miként azt a kiváló hadtörténész, Perjés Géza már 40 évvel ezelőtt kimutatta , a török hadsereg akcióradiusza (hódítási, hadművelati hatósugara) a Kárpát-medencéig terjedt, így még ha akarta volna, sem tudta volna a korabeli infrastrukturális és logisztikai viszonyok és feltételek között meghódítani Nyugat-Európát. Igazi hatalmi, gazdasági és kereskedelmi érdekei amúgy is a Mediterráneumhoz, és nem a kontinentá-

lis közép-, illetve nyugat-európai régióhoz kötötték. (Ráadásul a 16-17. századi hadseregek lehetőségeit semmiképp sem szabad összevetnünk a modern, huszadik századi örökösökkel, mert például a vörös cár, Sztálin természetesen képes lett volna arra, hogy armádiájával az Atlanti-óceánig masírozzon — de ez már egy más kérdés).

A Habsburgok végül a 17. század végén azért vállalták a nagy, török elleni felszabadító háború (1683-1699) megindítását hazánkban, mert spanyol águk az újvilágot már stabilan a kezében tartotta, kiépítette latin-amerikai gyarmatbirodalmát, tehát ott birtokon belül voltak immár, a katolikus ellenreformáció a Habsburg — érdekszférába tartozó területeken diadalmaskodott, s a protestantizmust visszaszorították, ezzel egyidejűleg az osztrák Habsburgok, akik 1556 óta a német-római császári címet is viselték, azt is belátták, hogy a XIV. Lajos (1643-1715) uralma alatt álló, igazi nagyhatalommal, Franciaországgal szemben, nyugaton nem terem számukra babér, egyszóval keleten kell próbálkozniuk új hódításokkal és birodalomépítéssel. A nagy háború tökéletes hadi és politikai sikerrel zárult: az 1699. évi karlócai béke szentesítette Magyarország török uralom alóli felszabadulását, igaz, ennek az volt az ára, hogy hazánk egész területe a bécsi kormányzat uralma alá került, beleértve a megelőző másfél évszázadban relatív önállósággal bíró Erdélyi Fejedelemséget is.

Hazánk sajnos, nem rendelkezett — különösen a 16-17. századi törökellenes küzdelmek és a magyarságot ért demográfiai katasztrófa után — olyan gazdasági-hadi potenciállal, hogy a Rákóczi-szabadságharc (1703-1711) idején ki tudta volna vívni az ország függetlenségét, így az idegen hatalom megszilárdíthatta 1526 óta tartó hadállásait Magyarországon. A 18. századi újjáépítés — amelyet bizvást nevezhetünk egyfajta új honalapításnak — után, a reformkori politikai öntudatra ébredés, s a modern magyar nacionalizmus megszületésének köszönhetően megvívott 1848-1849-es forradalom és szabadságharc katonai vereséget szenvedett. S ezzel összefüggésben is felesleges összeesküvés-teóriákat kreálni, mert alapvetően arról volt szó, hogy az európai nagyhatalmak nem akarták a fennálló status quót megbontani, a Habsburg Birodalom létét a kontinentális hatalmi egyensúly fontos elemének tekintették, s egyikőjük sem óhajtotta a szuverén Magyarország megteremtését, ezért kellett nemzeti szabadságháborúinkat a lehető leghamarabb eltiporni. Ezt még a liberális, retorikai szinten a magyar ügyet támogató Anglia kormánya is így gondolta, elegendő itt Palmerston külügyminiszter hírhedt szavait idéznünk a cári intervenció megindulásakor, amikor a brit külügyér e mondatot intézte a londoni orosz követhoz: „Csak végezzenek velük minél hamarabb”.

S a hírhedt Haynau és Bach neve által fémjelzett nemzetpusztító önkényuralmi korszak után így érkezünk el a történetírásunkban és a politikai közvélekedésben oly sok vihart kavart és ma is kavarázó 1867. évi kiegyezés megítéléséhez. A dolog pikantériája, hogy 1866-1867-ben hazánk geopolitikai helyzetét reálisan felmérve, egyetlen komoly politikai erő sem akarta Magyarország teljes függetlenségét kivívni. Valamennyien tisztában voltak ugyanis azzal, hogy ez csak egy Ausztriával történő újabb fegyveres konfliktus árán volna megvalósítható, viszont az 1848-1849. évi tapasztalatok birtokában sikerre aligha lehetett számítani, annál is inkább, mert az európai nagyhatalmak továbbra is a Habsburg Birodalom fennállását tekintették az európai stabilitás egyik fő zálogának, vagyis hallani sem akartak egy szuverén, a birodalomból kiszakadó Magyarországról Európa közepén. Másrészt az ország etnikai-nemzetiségi viszonyait tekintve a magyarság az össznépesség mintegy 45 %-át tette csak ki, vagyis kisebbségben volt saját nemzetállamában, a többséget a nemzetiségek, vagyis a tótok, ruszinok, oláhok, rácok, németek összessége alkotta.

Tehát túlnyomórészt szlávok, akik a pánszlávizmus ideológiájának igézetében legfőbb patrónusukként a cári Oroszországot tisztelték, s az ortodoxia fő bajnokaként tekintették szövetségésüknek a cárt a görögkeleti vallású románok is. Márpedig potenciálisan egy önálló Magyarország létrejötte esetén ez a külpolitikai konstelláció már a 19. század közepe táján egy „Trianon” bekövetkeztét jelenthette volna, miként bölcs reformkori nagyjaink erre már korábban felhívták a figyelmet. (Wesselényi Miklós Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében, 1843-ban, illetve Deák híres, sógorának egy évvel korábban írott 1842.évi levelében, melyben kísérteties előrelátással már ekkor felvázolja a későbbi trianoni határokat).

Egyszóval tehát minden felelős magyar politikus egyetértett abban, hogy Közép-Európában szükséges egy államszövetség, melynek hazánk a szerves része, nézetkülönbség csupán abban a tekintetben volt közöttük, hogy ez milyen formában, illetve mely állam dominanciájával valósuljon meg. Két, az akkori hazai politikai közgondolkodást befolyásoló koncepciót említhetünk meg:

Az első, az 1849-ben még a független Magyarországot kikiáltó, de akkoriban már itáliai emigrációban élő Kossuth Lajos nevéhez köthető ún. Duna-konföderációs terv. Eszerint Magyarország, Horvátország, Szerbia és Románia államszövetséget alkotna, s ez a konglomerátum jelentős hatalmi tényező lehetne Európában. Ezt az elgondolást azonban a nemesség túlnyomó része kategorikusan elvetette, általánosan elterjedt nézet volt a hazai politikai közgondolkodásban, hogy amennyiben Magyarország nem állhat meg önállóan, s mindenképpen szükséges közös parlament, illetve kormányzervek létrehozása az említett államokkal, akkor inkább Bécsbe utaznak a közös ügyek intézésére, mintsem Bukarestbe. (Kossuth tervének irrealitását mutatja, hogy egy ilyenfajta politikai konstrukció 150 év elteltével is kivitelezhetetlen).

A második elképzelés Deák Ferenc és Andrássy Gyula nevéhez kapcsolható, akik a Habsburg Birodalom megreformálását tűzték ki célként olyképpen, hogy benne a két államalkotó nemzet, vagyis a magyar és az osztrák-német, egyenrangú felekként szerepeljenek, vagyis szűnjön meg hazánk politikai, gazdasági és kulturális alávetése a Habsburg Birodalom keretein belül. Miként az közsímert, ez az utóbbi koncepció diadalmaskodott. Az 1867. évi kiegyezéssel létrejött a dualista Osztrák-Magyar Monarchia, amely lényegében teljes önrendelkezést biztosított hazánknak, szabadon választott helyhatóságokkal és parlamenttel, független, felelős kormányzattal (amely lényegesen nagyobb politikai mozgástérrel rendelkezett, mint a mai, IMF és EU által kézivezérelt budapesti kabinet), független bírói szervezettel, hivatalos magyar nyelvhasználattal stb. A teljes nemzeti szuverenitást egyedül az ún. közös ügyek korlátozták, amelyeket az osztrák és a magyar fél együttesen intéztek, ezek voltak a külügy, a hadügy, s a kettő anyagi fedezetét, háttérét biztosító pénzügy. Hangsúlyozandó azonban, hogy ez nem valamiféle idegen hatalmi alávetést jelentett, hanem valójában kölcsönös dependencia érvényesült, tehát amennyire mi, magyarok függünk az osztrákoktól, ők ugyanilyen mértékben függtek tőlünk.

A kiegyezésről megkötésének pillanatától napjainkig ádáz viták folytak, illetve folynak. Kossuth híres Kasszandra-levelében azonnal megtámadta Deákot, mondván, hogy a nemzetállamok korában hozzákötötte nemzetünk sorsát egy olyan, soknemzetiségű birodalomhoz, melyet csak egy dinasztia tart össze, lemondva egyben a nemzeti önállóságról, s végső soron Magyarország áldozat lesz azon a máglyán, amelyen az osztrák császári, kétféjű sas el fog égni.

Ezzel szemben Deák álláspontja az volt, hogy az ideális alternatíva kétségkívül a független Magyarország megteremtése lenne, ám az adott európai hatalmi konstellációban a legtöbb, ami

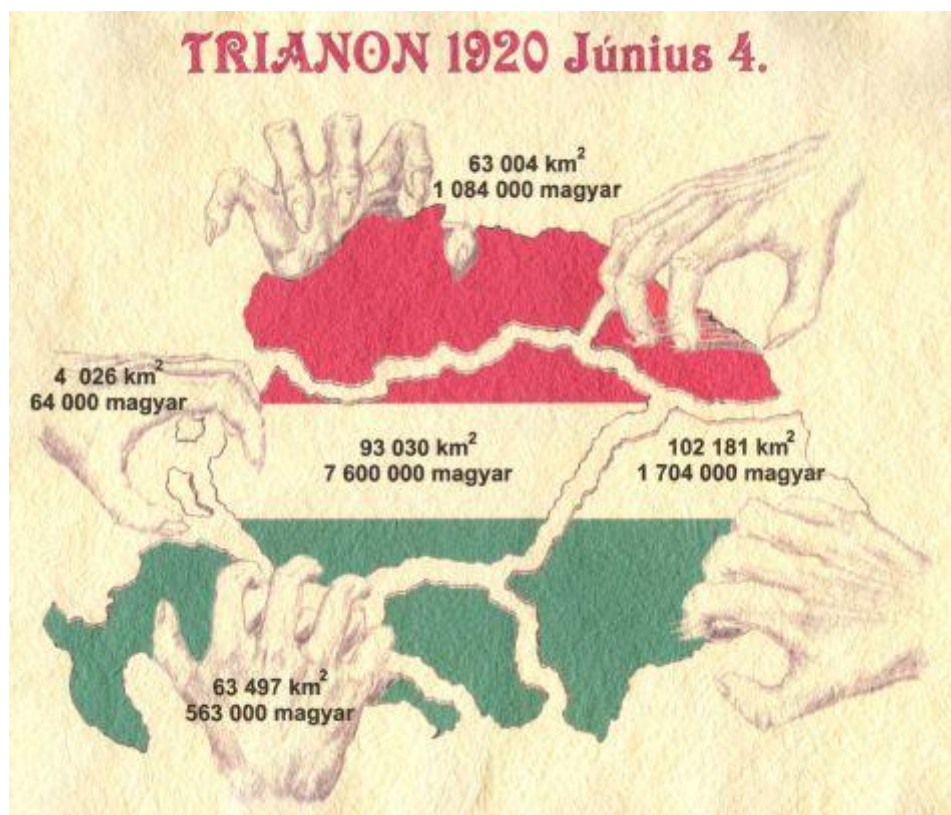
elérhető, a Habsburg Birodalom dualista átalakítása volt. Sőt, a kiegyezés olyan mértékben biztosítja hazánk önállóságát, mint amire 1526 óta nem volt példa. A politikai realitás által felkínált maximumot sikerült tehát 1867-ben valóra váltanunk. Ezzel a lehetőséggel kell élnünk, s nem délibábos ábrándokat kergetnünk.

Kinek volt e vitában igaza? Jelen írás szerzője szerint minden tekintetben Deáknak. Hiszen Kossuth konföderációs tervét (amely minden bizonnyal sokkal kedvezőtlenebb körülmények közé juttatta volna hazánkat, mint amilyen pozíciót a dualista monarchiában sikerült magának kivívnia), illetve az ország teljes függetlenségét ugyanis kizárólag egyetlen módon lehetett volna realizálni: egy Ausztriával megvívott háborúval. Ez pedig semmi jóval nem kecsegtetett a jövőre nézve, s miként korábban már többször is utaltam rá, az európai nagyhatalmak támogatását sem élvezte volna, amelyek a Habsburgok mellé álltak volna. Ugyanakkor erősen kérdéses, hogy egy független magyar állam mihez tudott volna kezdeni a pánszlávizmus igézetében Oroszország támogatását bíró többségi, nemzetiségi lakosságával. Nem zárható ki annak a lehetősége, hogy polgárháború tört volna ki, amelynek folyamányaként egyhamar fegyveres konfliktusba keveredtünk volna Oroszországgal, abban az esetben pedig „Trianon” már a 19. század 60-as, 70-es éveiben bekövetkezett volna. Ezt tisztán látta a magyar nemesi társadalom túlnyomó többsége, ezért állt a deáki koncepció mögé, s ezért kötötte meg a kiegyezést 1867-ben.

No persze, másfél évszázad távlatából mondhatjuk, hogy mégiscsak Kossuthnak lett igaza. Igen ám, csak hogy ez 1867-ben még egyáltalán nem volt bizonyos, a történelem más fordulatot is vehetett volna, a jövő még számos variációs lehetőséget hordozott a méhében. Ahogyan Kosáry Domokos mondta egykoron, olyan bölcselkedés az efféle, mintha a forró júliusi időszakban azt állítanánk, hogy lám-lám, micsoda butaság volt januárban fűtenünk, hiszen most meleg van. Teljesen nyilvánvaló ugyanis, hogy egy történelmi tény a saját korának realitásába és politikai, diplomáciai, hatalmi, gazdasági viszonyrendszerébe, kontextusába helyezve szabad csak megítélnünk, nem pedig későbbi tudásunk és ismeretanyagunk birtokában visszatekintve a korabeli eseményekre. Vagyis teljesen nyilvánvaló, hogy Trianon nem azért következett be, mert hazánk 1914-ben az Osztrák-Magyar Monarchia tagállamaként, a központi hatalmak oldalán lépett be az első világháborúba.

A Habsburgok és a magyar Golgota: volt-e köze birodalmi tagságunknak Trianonhoz? (II. rész)

A történelmi Magyarország fennállásának utolsó fél évszázadát a dualizmus rendszerének kerekei között élte meg 1867 és 1918 között. Ez a korszak - minden árnyoldala és ellentmondásai ellenére - az egyik legfontosabb sikertörténeti periódus hazánk múltjában. Ekkor született meg a modern Magyarország, lezajlott az ipari forradalom, kiépült az az infrastrukturális hálózat (vasutak, kórházak, egyetemek, hírközlés stb.), amelyet, illetve amelynek 21.századi, korszerűsített változatát ma is használjuk. A gazdasági kiegyezés egyfajta közös piacot teremtett, mivel eltörölték a Monarchia országai és tartományai közötti vámhatárokat, ennél fogva a magyar mezőgazdasági, élelmiszer- és gépipari termékek számára stabil, biztos felvevőpiacot jelentett a birodalom nyugati, Lajtán túli fele.

Kétségtelen tény azonban, hogy a Monarchia fennállása alatt elitünk számos hibát is elkövetett és számos rossz politikai döntést is hozott. Ezekért a dualista államrendet és a Habsburgokat okolni botorság lenne, hiszen valamennyi, alább részletezendő kérdésben csak és kizárólag a mindenkori felelős magyar kormányzat volt az illetékes.

A legnagyobb mulasztás a dualizmus kori kormányok részéről az volt, hogy a szociális problémák - ezek közül elsődlegesen a földkérdés - rendezésére nem találtak valamilyen kompromisszumos, az érdekelt felek számára kölcsönösen elfogadható megoldást. Ismételten hangsúlyozzuk: a szegény parasztság sorsáról, életkilátásairól tehát a magyar parlament és kormányzat döntött. Az 1848. évi áprilisi törvények jobbágyfelszabadításról rendelkező cikkelye, illetve az azt újraszabályozó, 1853-ban kiadott úrbéri pátenst kimondta, hogy a korábbi, földesúri tulajdonban lévő job-

bágytelek a szabaddá vált paraszt polgári tulajdonává válik. A későbbiekben súlyos szociális és demográfiai gondot okozó problémát az jelentette, hogy az 1848-ban jogilag szabaddá vált jobbágyosság 60%-a zsellér volt, így nem rendelkezett telki állománnyal, következésképp föld nélkül szabadult fel. A nagy középítkezések (vasút- és gátépítés, folyamszabályozások stb.) befejeződése után, melyeken legalább átmenetileg munkához juthatott az agrárszegénység, az 1890-es évektől e társadalmi csoportból mintegy 2,5 milliónyian vándoroltak ki Amerikába, s közülük legalább másfél millió volt a magyar.

A dualista korszakban a kivándorlók helyére az oroszországi pogromok elől menekülve csaknem 1 millió zsidó költözött be orosz, illetve galíciai területekről Magyarországra. Hangsúlyoznunk kell, hogy a galiciáner exodus már jóval a kiegyezés előtt, a reformkorban (1830-1848) megkezdődött, s a jövevények korlátozás nélküli befogadása ellen olyan kiválóságok emelték fel szavukat, mint például Széchenyi és Kölcsey. Ennek ellenére a kelet-európai zsidóság beözönlése Magyarország területére a dualizmus időszakában is akadálytalanul, bármiféle kvóta meghatározása nélkül folytatódott.

Az 1867-1918 közötti magyar kormányok szabadelvű politikai ideológiájuknak megfelelően az etnikai-kisebbségi politikai törekvéseknek is tág teret biztosítottak. Az 1868. évi nemzetiségi törvény a területi autonómián kívül minden fontos kisebbségi jogot garantált: a hazai szlovákok, románok, szerbek, németek korlátozás nélkül hozhattak létre gazdasági társaságokat, bankokat, iskolákat, alapíthattak kulturális egyesületeket, színházakat, lapokat, s helyi szinten (község, város, járás és vármegye) szabadon használhatták anyanyelvüket is. Sajnálatos módon a kor szabadelvű kormányai eltűrték a nemzetiségeknek a magyar állam területi-politikai egysége ellen itthon és külföldön kifejtett propagandáját ahelyett, hogy ezen törekvések képviselői ellen a hazai hatóságok felléptek volna, illetve ezzel egyidejűleg Nyugat-Európában adekvát országképet alakítottak volna ki Magyarországról kulturális intézetek létrehozásával, folyóiratok és könyvek kiadásával és más módokon.

Hideg racionalitással és a politikai pragmatizmus szemszögéből nézve meg kell állapítanunk, hogy az 1867-es kiegyezés legnagyobb haszonélvezője a birodalom valamennyi nemzete közül a magyar volt. Tisza István 1910. április 10-én Debrecenben elhangzott beszédében a következőket mondta: "...ha vaksággal nem vert meg az Isten, látnunk kell azt, hogy ebben a monarchiában senkire nézve sem igazán létérdek ennek a monarchiának katonai nagyhatalmi kiképzése, csak a dinasztia és a magyar nemzetre nézve. Mert mi vagyunk azok, akiknek sehol máshol nincs keresnivalónk. Mi vagyunk azok, akiket elsöpör a történelem, ha itt a magunk emberségéből, a magunk erejéből, minden ellenséggel dacolva megállni nem tudunk". Hazánk a dualista struktúrán belül ugyanis megőrizhette területi integritását, megvalósult az unió Erdéllyel, egy európai nagyhatalom szerves része volt, s az osztrák-magyar kompromisszum garanciát jelentett a nemzetiségek szeparatista és irredenta törekvéseinek megakadályozására. Amennyiben a Monarchia felbomlik, Ausztria számára ez aligha jelentett volna történelmi tragédiát, annál inkább a magyar nemzet számára. (Ez utóbb be is bizonyosodott 1918-ban). Tudniillik az osztrák-német etnikum számára reális és fényes kilátásokkal kecsegtető perspektívaként ott állott az Anschluss, azaz a Németországgal történő egyesülés, a csatlakozás lehetősége. 1848-ban került először a történelem napirendjére a nagynémet egység megteremtése, melynek megvalósulása esetén Magyarország teljesen szuverén állammá vált volna, önálló külüggyel, hadüggyel és pénzüggyel, s amennyiben a Habsburgok mindkét állam uralkodói méltóságát betöltötték volna - miként azzal Bat-

thyány Lajos kormánya számolt -, úgy Németországot és Magyarországot kizárólag perszonálunió, azaz az uralkodó személyének közös mivolta kapcsolta volna csupán egymáshoz. 1918-ban, a Monarchia felbomlásakor egészen komolyan felvetődött az Anschluss lehetősége mind osztrák, mind német részről, azonban a képmutató módon nemzeti önrendelkezést hirdető antant 1919-ben a versailles-i békében Németországnak, majd a Saint-Germain-i békében Ausztriának is kategorikusan megtiltotta a nagynémet egység létrehozását. Végül 1938-ban az osztrákok kitörő lelkesedéssel csatlakoztak a Harmadik Birodalomhoz: megvalósult az Anschluss.

Magyarország első világháborús - Trianon közvetlen előzményének tekinthető - részvételével kapcsolatban is sok legenda él még ma is a köztudatban. Ezek közül a legmakacsabbul az tartja magát, hogy Tisza István miniszterelnök (1913-1917) semmiképpen nem akart háborút, s abba az osztrák katonai vezetés és Ferenc József kényszerítette bele hazánkat. Ezzel az állítással csupán egy baj van: korabeli forrásokkal, dokumentumokkal bizonyítható, hogy nem igaz. Tisza, a dualista időszak legkiválóbb és legnagyobb formátumú politikusa, aki nem mellesleg - miként a fentebbi idézet is utal rá - a történelmi magyar állam fennmaradásának legfőbb biztosítékát a Monarchia létében látta, s következetesen '67-es álláspontot képviselt, a '48-as függetlenségi párti ellenzékiiséget pedig közönséges politikai szélhámosságnak és hőzöngésnek tekintette, nos tehát Tisza nem elvi alapon, netán pacifista meggyőződésből ellenezte a háborút, hanem az időpontot nem tartotta megfelelőnek a hadüzenetre. Kétségtelen, Tisza világosan látta, hogy az ideális az volna Magyarország számára, ha egy európai háború - amelyből hazája sajnálatos módon nem maradhat ki, s hogy ez mennyire igaz, bizonyítja második világháborús hadviselésünk, noha akkor Magyarország teljesen szuverén állam volt már - elkerülhető lenne. A magyar kormányfő meggyőződése szerint ugyanis háborús győzelem esetén a Monarchiának annektálnia kell a Balkán jelentős részét, ezáltal pedig a szlávok abszolút túlsúlyra tesznek szert a dualista birodalomban. A háborús vereség pedig a Monarchia, és benne a történelmi Magyarország széthullását, megsemmisülését eredményezi. Azt is világosan látta azonban Tisza, hogy az agresszív pánszláv politika, valamint a sovinszta szerb politikai-katonai törekvések miatt a háború elkerülhetetlen, ám meggyőződése szerint 1914 nyarán még nem érkezett el a megfelelő időpont a szerb, illetve a balkáni kérdés háború útján történő rendezésére.

Az 1914. június 28-án elkövetett sarajevói merénylet (egy szerb terrorista, Gavrilo Princip meggyilkolta Ferenc Ferdinánd trónörökösét és feleségét) után - korábbi nyilatkozataival összhangban - a sikeres háború előfeltételének az új, kedvezőbb balkáni konstelláció kialakítását tekintette. Máskülönben elkerülhetlenné válik Oroszország bekapcsolódása a balkáni háborúba. Ez pedig szövetségeseit (Nagy-Britannia, Franciaország) is mozgósítaná, s beláthatatlan következményekkel járna a két nagyhatalmi tömb, az antant és a hármas szövetség (a későbbi központi hatalmak) országai közötti fegyveres konfliktus. Különösen a román támadás veszélye aggasztotta Tiszát. Utóbb kiderült, a próféta szólt belőle. Végül a magyar miniszterelnök feladta korábbi, a háború elodázására vonatkozó különvéleményét. Ennek oka abban keresendő, hogy Németország határozott ígéretet tett, amely szerint Romániát távol tartja a háborútól, sőt, esetleg Oroszország ellen fordítja. S amikor megbizonyosodott Vilmos császárnak a háború megindításáról vallott felfogásáról és Ferenc József hasonló elhatározásáról, Tisza István döntéséhez nem férhetett kétség. A hadüzenet után csaknem egy hónappal, 1914. augusztus 23-án ezt írja unokahúgának: "Lelkiismeretem nyugodt: már nyakunkon volt a hurok: amellyel, ha most el nem vágjuk, alkalmasabb időben fojtottak volna meg bennünket..."

Világos, egyértelmű beszéd: Tisza nem ellenezte a háborút, s abba nem a Habsburgok és nem az osztrák katonai vezérkar kényszerítette bele hazánkat, hanem a magyar kormány és a magyar katonai vezetés is óhajtotta azt, egyetértett a német-osztrák hadi és diplomáciai célkitűzésekkel, s szükségét látta az agresszív, militáns szerb törekvések mielőbbi letörésének.

A történelmi tényekből egyértelműen megállapítható tehát, hogy nem a kiegyezés és az Osztrák-Magyar Monarchia léte okozta nemzetünk legnagyobb tragédiáját, a 90 esztendeje aláírt gyalázatos és a magyarságra nézve máig hatályos trianoni békediktátumot, hanem ennek összetett történelmi, hatalmi, diplomáciai, etnikai-demográfiai okai vannak. Miként egy korábbi Trianon-tanulmányosorozatomban már utaltam rá, a magyarság demográfiai katasztrófáját és Kárpát-medencei élettér-vesztését a török hódoltság korának állandósult harcai és a 18. századi migráció és telepítések idézték elő. (A trianoni országvesztés történelmi előzményei, I. rész, 2008. 05. 30.). Ezt követően újabb csapást jelentett nemzetünkre a 19. századi szabadelvű magyar kormányok nemzetiség-politikája, amely mind idehaza, mind külföldön széles és korlátozás nélküli teret biztosított a hazai kisebbségek magyarelles, szeparatista és irredenta törekvéseinek, előkészítve a nyugat-európai közvélemény félrevezetésével a talajt a későbbi trianoni katasztrófának. (A trianoni országvesztés történelmi előzményei, II. rész, 2008. 06. 02.). Úgy tűnik, nemzetkarakterológiai sajátosságunk, hogy a magyarságot és a nemzeti-jobboldali politikai formációkat ért külföldi hazugságokra és rágalmakra sem a dualizmus korában, sem azóta nem adunk azonnali és tényekkel, bizonyítékokkal alátámasztott hiteles, egzakt válaszokat. A trianoni passió közvetlen előidézője a központi hatalmak háborús vereségén túl a belső, destruktív és nihilista politikai erők és törekvések nyílt színre lépése volt, amelyek a nemzeti összefogás és a háború sikeres megvívása helyett abban voltak érdekeltek, hogy lerombolják a történelmi Magyarországot, a trónt, az oltárt, a tradíciót, a normális, évezredek alatt kialakult nemzeti-közösségi együttélés intézményes és szakrális kereteit. (A trianoni országvesztés történelmi előzményei, III. rész, 2008. 06. 04.).

Ez okozta végső soron azt a nemzeti katasztrófát, amely a mai napig mérgezi az egész közép-európai térség politikai légkörét, s addig nem lesz béke Európának e régiójában, ameddig ennek a világtörténelemben is párhát ritkítóan gyalázatos és igazságtalan rablóbékének a revíziója meg nem történik.

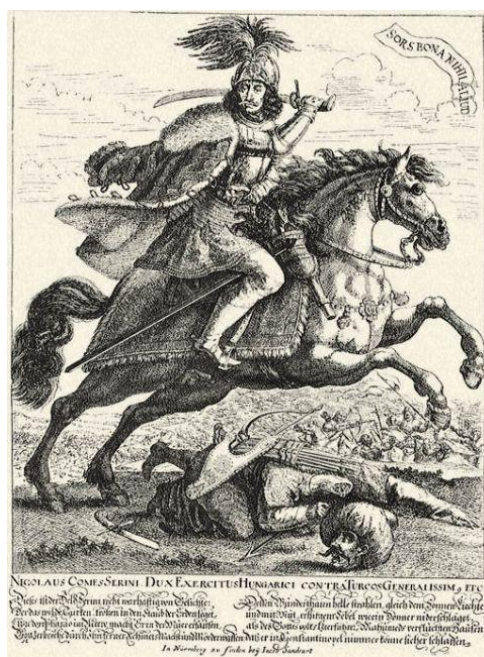
Vadkan vagy orgyilkosság? Mi történt 350 éve a kursaneci erdőben?

1664. november 18-án, egy keddi napon vendégek tartózkodtak Zrínyi Miklós csáktornyai udvarában. Akkor már napok óta délutáni vadászatokra járt a bán látogatóival és udvartartásának embereivel. Ebéd után bizalmas udvari körével e végzetes napon is elindultak a Csáktornyához közeli kursaneci erdőbe.

Azt biztosan tudjuk, hogy a tragikus véget ért vadászaton tízen tartózkodtak Zrínyi közelében, ám magának a balesetnek, a végzetes perceknek csak két szemtanúja volt, s közülük egyik sem az, aki utóbb emlékiratot vagy bármilyen más jellegű forrást hagyott volna az utókorra. A kíséret tagjai a következők voltak. Paka (Póka), a horvát vadász - róla a bécsi udvartól kapott kegydíj-histórián kívül semmit sem tudunk. Angelo, Zrínyi olasz apródja. A kor jellegzetes itáliai kalandortípusa, otthoni megélhetés híján katonai szolgálatban vagy külhoni udvarokban keresi kenyerét. Jó húsz évvel később, 1686-ban, Pozsony közelében, Hainburgban bukkan fel, azután végképp szem elől veszítjük. Guzics Miklós, Zrínyi „udvari kapitánya” és ifjú öccse, akinek nevét nem ismerjük: ősi horvát mágnáscsalád sarjai; a kapitányt Zrínyi félhivatalos diplomáciai küldetésekre is alkalmazta, közvetítőül a stájer rendek és a grazi haditanács felé; az ifjabb testvér udvari szolgálaton, „vitézi oskolán” tartózkodik a bán udvarában. Zichy Pál, a pozsonyi kamarai elnök, Zichy István gróf fia: a haláleset után Bécsbe siet, és az angol sajtót tudósítja a történetekről. Bethlen Miklós gróf, az erdélyi kancellár, Bethlen János fia, Apafi fejedelem titkos küldöttje a horvát bánnál, aki épp ekkor érkezik vissza nyugat-európai tanulmányútjáról. A következő években erdélyi összekötőként jelentős részt vállal a Habsburg-ellenes Wesselényi-összeesküvés szervezésében, amelynek éppen ekkor és itt, Csáktornyán kezdik megvetni az alapjait. (Ennek azonban Zrínyi már semmilyen formában és szerepben nem érintette.) Vitnyédy István, soproni ügyvéd, Zrínyi Miklós bizalmasa és politikai szövetségese, a szerveződő rendi ellenzéki mozgalom egyik vezetőalakja; két évvel később tisztázatlan körülmények között ő is halálát leli. Ott volt még Zrínyinek egy meg nem nevezett inasa és lovása, valamint egy további különös figura: Ludovico Magliani savoyai lovag, foglalkozását tekintve „kéjenc és divatkalandor”.

A tragikus események rekonstruálásakor Bethlen Miklós időskori visszaemlékezése a legfontosabb forrás. Sajnos, maga Bethlen sem volt közvetlen szemtanúja a balesetnek, s a későbbi erdélyi kancellár csaknem öt évtizeddel később, 1708-1710 között írta meg visszaemlékezéseit bécsi fogságában. Bethlen tudósítása épp ezért több okból is problematikus. Egyrészt irodalmi igénynyel fogalmazott, művészi tudatossággal szerkesztett szövegről van szó. Másrészt Bethlent magát is befolyásolhatta a Zrínyi haláláról később elterjedt szóbeszéd, hiszen az Önéletírás 46 esztendővel Zrínyi halála után keletkezett. A többi vallomással összevetve úgy tűnik, jószerivel csak Magliani alább idézendő szövege tekinthető benne hiteles elemnek. A többi – az irodalmi körítés – mind a merényletre utaló ferdítés, azzal a megkötéssel, hogy csupán sejtetéssel élhet, nyíltan nem mondhat ki semmit, hiszen az Önéletírást a szerző császári fogsága idején vetette papírra. Miként az közismert annyi más történelmi esemény vonatkozásában, egy hosszú évtizedekkel az előadott történet után papírra vetett visszaemlékezésbe számos olyan motívum kerülhet, amely azonnali rögzítés esetén egészen bizonyosan mint utólagos hozzáköltés kimaradt volna belőle. A Zrínyi haláláról szóló, inkriminált rész a következő Bethlen Miklós memoárjában:

No, elmenénk vadászni. Ő maga levetvén a nagy bő csizmát, melyeket a telekes bocskorra is felvonhatott, puskával béméne, és szokása szerint csak egyedül bókálván, löve egy nagy emse disznót, a gyalogosok is lövének egyet a hálónál, s vége lőn a vadászatnak. Kisereglénk a hintóhoz, az úr is, hogy immár hazamenjünk; estefelé is vala. Azonban odahozá a fátum egy Póka nevű jágerét, ki mondá horvátul: Én egy kant sebesítettem, mentem a vérin, ha utána mennénk, elveszthetnők. Az úr mindjárt mondá nekünk Zichyvel ketten, látván, hogy el akarunk menni véle: Öcsémuraim, kegyelmetek csak maradjon itt; Vitnyédinek, Guzics kapitánynak: Csak beszélgeszen itt kegyelmetek öcsém uramékkal, csak meglátom, mit mond ez a bolond, t. i. Póka, mindjárt visszajövök. Csak bocskorban lóra kapa, stuc kezében, Póka után elnyargala; egy sabaudus (savoyai – L.Zs.), Majláni nevű ifjú gavallér, Guzics öccse, inasa, meg egy Angelo nevű kedves olasz inasa és a lovász nyargalának utána; mü ott a hintónál beszélgeténk. Egyszer csak hamar ihol nyargal Guzics, mondja a bátyjának: Hamar a hintót, oda az úr. Menénk, amint a hintó nyargalhat, és osztán gyalog a sűrűbe befuték én, hát ott fekszik, még a bal kezében, amint tetszett, a

pulzus gyengén vert, de szeme sem volt nyitva, sem szólott, csak meghala. Majláni így beszélt: hogy amint Póka után bément a disznó vérén az erdőbe, amíg ők a lovakat kötözték, csak hallják a jaj-szót; Póka szava volt. Majláni legelőbb érkezék, hát Póka egy horgas fán, az úr arccal a földön, s a kan a hátán; ő hozzálő, elfut a disznó, érkezik Guzics és Angelo. Az úr felkél s mondja: Rútul bánék vélem a disznó, de ihol egy fa (melyet csatákon is magával hordozott) sebtében állítsatok meg a sebnék vérét véle, az arra igen jó. Eléggé próbálták véle, de hiába, csak elfolyt a vére, először ülni, osztán hanyatt fekünni, végre csak meg kelle halni, mert a fején három seb vala: egy balfelől, a fülén felül, a feje csontján ment csak el a kannak agyara, a homloka felé szakasztotta rútul a feje bőrit; más ugyan a bal fülén alól az orcáján, a szeme felé, rú szakasztás; de e kettő semmi, hanem harmadik jobbfelől a fülén alól a nyaka csigájánál ment bé s elé a torka felé ment, és a nyakra járó minden inakat kettészakasztotta; az ölte meg, a vére elmenvén. Volt a kezén valami kis körmöcslés, de az semmi sem volt. Rettenetes sírás lőn az erdőben, a legalábbvaló, csak a gyermek is siratta. Azt akarják vala, hogy én vigyem a hírét a feleségének, de én, mint új, ismeretlen ember, elvetém magamról Zichy Pálra. Fogók a testet, és amely kétfelé eresztős hintóban kimentünk volt, abból az üléseket kihányván, abban nyújtóztatók, és én az ablakban ülék és hazáig fejét, mellyét tartottam. Otthon hosszú, veres bársony dolmányba öltöztették, és osztán eresztették a feleségét hozzája, aki eszén sem volt bűvában. Így lőn vége Zrínyi Miklósnak; csuda, olyan vitéz, sem lőtt, sem vágott a kanhoz, stuc, spádé lévén nála.

Nos, Bethlen tudósításával kapcsolatban – a fentebb említetteken túl – újabb probléma, hogy a végzetes vadászattal összefüggésben elhallgat perdöntő tényeket és mozzanatokot. Nem említi meg például, hogy a Zrínyit halálra sebesítő, súlyosan sérült állat – lágyrészi lövéssel, hasában Zrínyi vadászkesével – nem jutott messzire, már másnap megtalálták, és bevitték a csáktornyai várba. Ezt a tényt egyébként Esterházy Pál, a későbbi nádor is megírta Mars Hungaricusában, hogy a Zrínyi-ölő vaddisznót „másnap megtalálták és Csáktornyára vitték”. Bethlen, az erdélyi nemesifjú ekkor még ott tartózkodott Csáktornyán – talán evett is a vadhúsból. Megemlíti viszont Önéletírásában, hogy Zrínyi „csuda, olyan vitéz, sem lőtt, sem vágott a kanhoz, stuc, spádé lévén nála”. Így működik a szelektív memória: az, hogy Zrínyi markolatig belevágta vadászkesét a disznóba, köztudott és a többi forrásban gyakran említett, hitelesnek tekinthető elem a történetben. Az említett tényt külföldi források is megerősítik. „Csáktornyáról írják, hogy holtan találták Zrínyi gróf úr gyilkosát, a vadkant, méghozzá egy késsel a hasában, amit őméltósága rendszerint az övére csatolva hordott; világosan kitűnik ebből, hogy a szerencsétlenül járt lovag igen derekasan védekezett, egészen utolsó lehelletéig” – adja hírül a Gazetta Veneziana című lap 1664. december 20-ai száma.

Továbbá azt is említés nélkül hagyja Bethlen, miszerint a sebesült Zrínyit a helyszínre elsőként érkező szolgálai hason fekve találták. A végzetes nyakseb mellett a fején két hasított seb, a jobb kezén felszíni hámsérülés, jobb lábszárán a térd alatt hatalmas nyílt seb volt látható (ez utóbbi könnyen lehetett akár nyílt törés is). Valamelyik szeme alatt kör alakú és mély seb éktelenkedett. Nos, Bethlen nem szól a gyanús, kerek és mély sebről szem alatt, de „elfelejti” a lábsebeket is, pedig a szóba jöhető főrangú olvasói körből szinte mindenkinek napi élménye volt a vadászat, illetve az azzal járó esetleges sebesülések nyomai az emberi testen.

Van azonban egy másik fontos magyar forrásunk is, amelyre kevésbé szokás hivatkozni, noha forrásértékét tekintve hitelesebb az erdélyi emlékiratíróénál. Forstall Márk atya, a család ír származású udvari papja 1664. november 18-án ott tartózkodott a csáktornyai várban, így az

elsők közt láthatta a holttestet. Latin nyelvű Zrínyi-családtörténete, a *Stemmatographia* máig kiadatlan, csak hivatkozásokból ismert, idevágó fejezete a következőképpen tudósít a végzetes vadásatról:

„Fortuna azokat, akiket a legtöbb jótéteményével halmozott el, a szokottnál kegyetlenebb pusztulásra tartogatja. (...) Zrínyi november 18-án a Szigeten igen szapora vaddisznókra vadászott, s miután társai és szolgái elszéledtek mellőle, vagy inkább szándékosan maga hagyta el őket, olyan helyet foglalt el egy bozót sűrűjében, amelyet vaddisznólesre alkalmasnak ítélt. Hirtelen három lövés hallatszik; emberei odafutnak; a hőst a földre terítve találják, úgy hogy már sok vére elfolyt. Mégis, minden segítség nélkül lábra állt, és így szólt: »Nincs semmi veszély«. Később a körülötte állók figyelmeztetésére imádkozni kezdett, és komoly arccal, mellére verve, lelkét Istennek és a Boldogságos Szűznek ajánlotta; azután ereje rohamosan fogyott, s negyedóra leforgása alatt meghalt. Senki sem állítja, hogy látta volna a vadkannal való küzdelmet, vagy ami egyébként történt. Sebeiből és lábszárának elváltozásából arra következtettek, hogy miközben meghajolva arcát és tekintetét arra fordította, ahonnan a kutyaugatást hallotta, a vadkan hátulról rárohant, és széttépte a nyakát. Arcának sebe még a hozzáértőkben is gyanút keltett, hogy ólomgolyó ütötte, amely esetleg a küzdő vadra kilőve, azt a célpontot érte, amelyet a legkevésbé kellett volna. Ha mégis ez történt, kétségkívül nem bűnös szándékból történt, jóllehet, különböző nemzetbeli férfiak vének részt azon a vadászon. (...) Alig hihető, halálát mekkora gyász követte szerte Európában; második Titus Vespasianusnak mondhatnánk, akit mindenütt megkönyyezték. Mintha mindenki saját árvaságát gyászolta volna, az erős védelmezőjétől megfosztott kereszténységet siratva. (...) Lipót császár gyászverset íratott róla, és mikor halálának híret vette, így szólt: »Adják az égiek, nehogy hamarosan megérezzük, mit veszítettünk vele!« Ezek után a vétélytársak és irigyek közül senki sem merészelt a császár jelenlétében rágalmozó szándékkal akár csak egyetlen kétértelmű szót is ejteni Zrínyi haláláról.”

Nos, Forstall Márk a balesetből magából nem látott kevesebbet, mint Bethlen Miklós, tehát legalább olyan hiteles tanúnak kell tekintenünk, mint őt. Sőt, Forstall, ellentétben Bethlennel, kitűnően beszélt olaszul, tehát a két közvetlen szemtanú, Magliani és Angelo kikérdezéséhez sem volt szüksége tolmácsra vagy közvetítő nyelvre. A *Stemmatographia* itt bemutatott részletét a vadászatot követő hetekben írta, tehát frissebb emlékek hatása alatt, mint Bethlen, aki 46 esztendővel a megtörtént események után tett pontot Önéletírása végére.

44 esztendőt élt meg a szigetvári hős dédunokája, a költő, hadvezér és államférfi Zrínyi Miklós. Hatalmas életművet hagyott hátra, kitörölhetetlenül beírva nevét a magyar história és irodalomtörténet lapjaira is. Természetesen, mint minden hasonló váratlan haláleset bekövetkeztekor, Zrínyi tragédiája kapcsán is azonnal felmerült a szándékosság, az idegenkezűség, a merénylet eshetősége is. Kitűnik mindez számos kortársi magán és hivatalos levélből. Cavaliere Giovanni Sagredo, Velence bécsi követe a következő jelentést intézte a dogéhoz november 27-én:

Le condizioni della Pace trà Imperiale e Turchi sono quelle accennate nell' ultimo dispaccio dal Sig.r Cancellier Grande, eccettuato però il punto della morte del Conte Serinio ch' egli presuppone concertato e fù casuale, com' è noto alla Ser.tà v. occasionato dal di lui coraggio, che non paudentò nè huomini nè belue, onde conuenne cedere alla fierrezza d'un cignale irritato e ferito, che con sette colpi l'atterrò in un bosco, dopo di che senza articular parola, battendosi il petto diede l'ultimo segno di contrizione... La Corte appena colla dissimulazione potè

mascherare la sua allegrezza della perdita d'huomo creduto la pietra dello scandalo et il fomento della rottura co'Turchi per la fauilla che poteua riaccendere il fuoco. (Archif für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen, Wien, 1858; XX. k. 313. I.)

Magyar fordításban: „A császáriak és a török között kötött béke dolga az, amit a nagy kancellár úr említett utolsó tudósításában; kivéve azonban a Zrínyi gróf halálát, melyet ő előre elvégzettnek feltételez, holott véletlen volt, s mint fenséged tudja, Zrínyi gróf bátorsága okozta, mely nem rettent vissza se embertől, se fene állattól, de nem bírt egy böszült és megsebesített kan vadságával; amely hét agyarcapással terítette le az erdőn, minek-utána a gróf nem tudott többé egy szót sem szólani, és csak mellét verve adta jelét, hogy töredelmesen készül a halálra...” A fentiekből az látszik, hogy Velencében eleinte a bécsi ármány áldozatának hitték Zrínyi Miklóst. Sagredo viszont ennek ellene mond, noha tudja, milyen szálka volt a hős az udvar szemében, viszont ebből nem következett az, hogy merénylet megszervezésével vádolja meg a bécsi udvart.

Wesselényi Ferenc nádor így tudósít a váratlan halálesetről: „Véletlen, váratlan és képtelen halállal múlt ki az az dicséretes vitéz...” Vitnyédi István ezt írja: „hirtelen-váratlan, s úgy, hogy közülünk senki sem látta”. Esterházy Pál, Zrínyi fiatal barátja és bajtársa alig néhány hónappal később ekképp tudósít: „Sokan nem hitték el, hogy halála váratlanul esett...”

Zrínyi halálának korabeli ábrázolása

A fentebb említett Bethlenen és Forstallon túl két későbbi történetíró is foglalkozik Zrínyi halálával, leírásukban mindketten közlik a vadászbaleset-változatot, később azonban mindketten módosítják álláspontjukat. 1674-ben egy olasz historikus – akinek adatközlője egyébként maga Forstall volt – Galeazzo Gualdo Priorato, I. Lipót korábbi udvari történetírója a következőket vetette papírra *Historia di Leopolo Cesare* című, Lipót uralkodásáról írott szintézisében: „... 1664. november 18-án, miközben vaddisznóra vadászott, balszerencsés módon, egy szemé alá érkező puskalövés végzett vele; amennyire később ki lehetett deríteni, miközben egy vaddisznóval tusakodott, vagy Angelo nevű apródja, vagy egy Nádasdy gróf által hozzáküldött vadász lőtt, a vadkant akarván megsebezni.” E változathoz szinte azonnal hozzátapadt, s a mai napig él a gyanú, hogy a lövést nem véletlenül, hanem a bécsi udvar mint felbújtó megbízásából, előre megfontolt szándékkal adta le egy bérgyilkos. Cserei Mihály, Apafi Mihály erdélyi fejedelem történetírója

1709-1712 között írott Históriájában alaposan „kiszínezve” adta elő a „vadkan-históriát”: „Vagyon olyan hír is, hogy az austriai udvar, megértvén titkon Zrínyi Miklós szándékát, hogy a magyarokat a császár ellen fel akarná lázasztani, mivel nyilván s erővel nem mernek vala belekapni, alattomba egy német jágert nagy fizetéssel fogadtanak volna meg, aki Zrínyi Miklós szolgálatára kötelezvé magát, mind keresett alkalmatosságot, hogy valahol vadászatban megölhesse, és amikor látta volna, hogy a vadkannal tusakodnék, egy sűrű helyről, mintha a vadkant akarná meglőni, úgy lőtte volna meg a bánt főben, s amiatt kellett volna meghalnia. Igaz-e, nem-e? Én bizony nem tudom, amint hallottam, úgy írtam meg.”

Történelmi tény, hogy Zrínyi halálát óriási távolság választotta el attól a végtől, melyet magának korábban elképzelt:

„Ha magamra maradnék is, legalább nem halok meg gyáva emberként, mert a vallásért és hazáért meghalni a legnagyobb dicsőség, és sokkal nagyobb szerencse, mint ágyban, orvos keze által halni meg, vagy meghűlésben és tehetetlenségben pusztulni el. Nem szokatlan az ilyen halál családjunkban, hiszen ugyanígy halt meg dédapám Szigetvárt, aki a megígért segítség híján inkább akart dicsőségesen meghalni, mint gyáván megmaradni. Ilyen jól felhasználta életet nem kell sajnálni, sem megsiratni”.

A szentgotthárdi diadal

Zrínyi életének a vasvári béke utáni utolsó periódusában meglehetősen nehéz és szinte megválaszolhatatlan kül- és belpolitikai körülmények közé került. A Porta és Bécs között 1664. augusztus 10-én, Montecuccoli világraszóló szentgotthárdi diadala után bő egy hétre létrejött vasvári béke ugyanis beláthatatlan időbeli távolságra tolt ki a törökellenes felszabadító háború ügyét. A béke szövegének alapját az 1606. évi szitatoroki megállapodás alkotta, amelyet a vasvári az azóta kötött szerződésekkel együtt megerősített és néhány új ponttal egészített ki. A lényege a status quo fenntartása volt a két nagyhatalom között. Zrínyiújvár nem épülhet fel soha többé, s a Habsburgok kivonják csapataikat Erdély területéről, a török pedig nem állomásoztat ott semmilyen katonaságot, ugyanakkor a korábbi, oszmánok elleni harcokat vezető II. Rákóczi György és Kemény János fiai közül nem kerülhet ki uralkodó, hanem I. Apafi Mihály marad az ország fejedelme. Lerombolják továbbá Székelyhidat, IV. Mehmed szultán kezében maradhat Érsekújvár

Várad, míg Gután császári helyőrség maradhat, hasonlóan Szabolcs és Szatmár váraiban, valamint a hajdú kerületekben is. A töröké lett azonkívül Lugos, Karánsebes és Jenő vára. Egyszóval, a török hódoltság elérte legnagyobb magyarországi kiterjedését.

Zrínyi és felelősen gondolkodó magyar államférfi kortársai számára a kérdés, melyet a történelem ekkor feltett, nagyjából így hangzott: mi legyen a jövőben a teendő, amikor az adott pillanatban úgy tűnt, hogy igen kétséges értékű a Habsburgok által Magyarországnak nyújtott politikai és katonai támogatás, illetve az ő életükben semmi realitása nincsen a hön óhajtott nagy oszmánellenes felszabadító háborúnak, amelyet Zrínyi már a Bécs nyugati lekötöttségét megszüntető 1648-as vesztfáliai béke óta oly türelmetlenül áhítozott. 1664 nehéz őszén elvileg két politikai lehetőség állott hazánk előtt. Az egyik, az éppen ekkoriban kibontakozó francia orientáció, a Napkirállyal, XIV. Lajossal kötendő szövetség. Erre az útra lép majd Zrínyi halálát követően Wesselényi nádor mozgalma, Thököly és II. Rákóczi Ferenc is. Ez az út azonban nem sok jóval kecsegtetett, s az említett Habsburg-ellenes rendi-függetlenségi mozgalmakat szervező főurak keservesen megbúnhódtak a Versailles-jal való diplomáciai flörtölés miatt. Ugyanis a francia külpolitika alapelve az volt a 17. század utolsó harmadában, hogy mindenáron meg kell gyengítenie legfőbb riválisának, az osztrák Habsburgoknak hatalmi helyzetét. Tehát alapvető francia érdek volt a török Duna-medencei jelenléte, vagyis az, hogy Isztambul egy folytonos politikai-hadi játszmában sakkban tudja tartani Bécset. S Lipót hatalmának további gyengítéséhez nagyon is tálcán kínálkozó lehetőség volt a magyarországi „rebellis mozgalmak” támogatása Wesselényi nádortól II. Rákóczi Ferencig. Ergo, az „ellenségem ellensége a barátom” ősi külpolitikai krédója alapján.

Magyarországról készült francia térkép (1664)

Zrínyi azonban abszolút reálpolitikus és racionálisan gondolkodó államférfi volt. Délibábok, ábrándok, vágyak nem befolyásolták politikai döntéseiben. Ő maga írta halála előtt három esztendővel Az török áfium ellen való orvosság című munkájában: „Francuz nemzetrúl van mit monda-

nunk. Ez a nemzet bizonyára hadakozó, dicsőséges, hatalmas, de az is nyilván vagyon, mikor nem magának keres s nem magának hadakozik, nem igen sok jót várhatni tőle.”

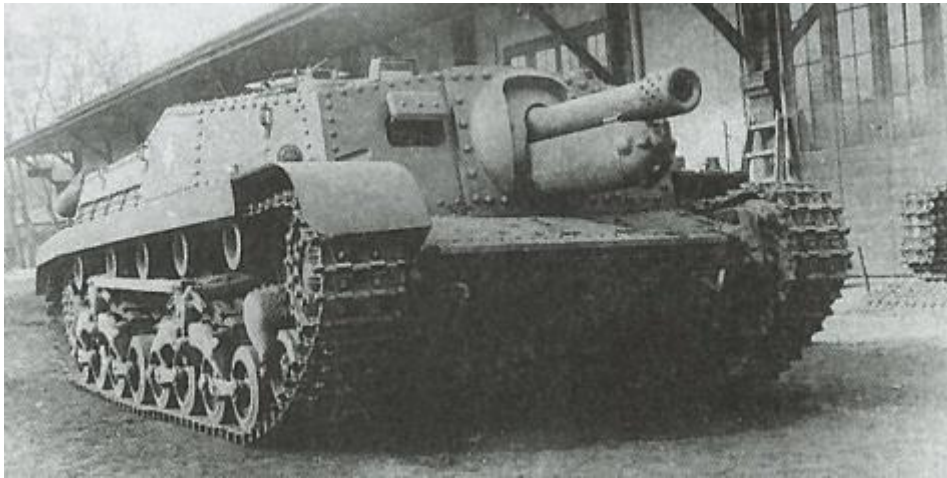
A vasvári békét követően a másik külpolitikai válasz a török orientáció lett volna a királyi Magyarország számára, követve Erdély példáját. Az erdélyi út külpolitikai realitását kétségbe vonni aligha lehet, azonban nem árt tudni, hogy az erdélyiek nem szabad akaratukból választották. Kétségünk nem lehet afelől, hogy Zrínyi semmiképpen nem választotta volna ezt az utat. Ha elfogadjuk azt a tételt, hogy az alkotás, az életmű maga az ember, s emellett a Szigeti veszedelem és a Török Áfium őszinteségét sem vonjuk kétségbe, akkor elképzelhetetlennek tartjuk, hogy a hithű katolikus és az uralkodóházhoz lojális Zrínyi valaha is engedményt tett volna a török kérdésben. Egyébként is, ami Erdély és a keleti Magyarország számára reálpolitikailag indokolt volt, semmiképpen nem volt az hazánk nyugati részein, Ausztria tőszomszédságában. Itt a Portának való behódolás nemhogy békét teremtett volna, ellenkezőleg: állandósította volna a háborús helyzetet, permanens csaták színhelyévé változtatva a királyi országrész területét, hiszen a Habsburgok és a Német-római Birodalom a török hatalom ilyenén közelségét semmiképpen nem engedhette meg magának. Mint korának kimagaslóan legbölcsebb államférfiúja, Zrínyi mindezzel tisztában volt. Már csak ezért sem kezdett bele semmiféle Lipót-ellenes összeesküvésbe, amelyre egyébként semmiféle bizonyíték, kútfő – sem hazai, sem külföldi – nem áll rendelkezésünkre. A bécsi udvarnak sem volt olyan szándéka, hogy Zrínyit politikai gyilkossággal állítsa félre az útból. S ha ez is lett volna feltett célja, nyilván másképp szervezi meg a bérgyilkosságot. Egy felbőszített, megsebzett vadkan mint súlyos kiszámíthatatlansági tényező, semmiképpen nem illik a józan ész törvényei alapján az összképbe. Léteznek ennél egyszerűbb, biztosabb és könnyebben kivitelezhető módszerek. Zrínyi igazi tragédiája az volt, hogy az adott európai politikai-hatalmi patthelyzetben minden zsenialitása ellenére is, aligha tudott volna a magyarság számára bármilyen, kedvező fordulatot, fejleményt kieszközölni és kiharcolni.

BIRODALMAK HATÁRMEZSGYÉJÉN

400 év után ismét a Nyugat utolsó védőbástyája voltunk – a magyar Thermopüli emlékére

1944 szeptemberére katonailag válságos helyzetbe jutottak a tengelyhatalmak erői Európában. Az 1943. február 2-ai sztálingrádi katasztrófa után a keleti fronton a szovjetek vették át a stratégiai kezdeményezést, s nagy erővel nyomultak előre Ukrajna és Közép-Európa irányába, 1944 augusztusában már a Kárpátok előterében zajlanak a harcok, közben az angolszászok megnyitották 1944. június 6-án, a D-napon Normandiában a második frontot, s megindították az Overlord (hűbérúr) hadműveletet, harapófogóba zárva ezzel Németországot és szövetségeseit. A német, olasz, magyar erők azonban a reménytelennek tűnő helyzetben is hőiesen ellenálltak, a kapituláció gondolata fel sem vetődött részükről.

A háború további menetére és hazánk sorsára nézve tragikus kimenetelű volt Románia árulása, azaz a korábbi szövetséges átállása az ellenséges, Vörös Hadsereg oldalára 1944. augusztus 23-án. Ezzel megnyílt a szovjet hadsereg előtt az a lehetőség, hogy - hosszas, kemény, nagy véráldozatokkal járó harcok helyett - a Keleti-Kárpátok vonulatát megkerülve, a Déli-Kárpátok hágóin át harcok nélkül átkelve, ráadásul a román katonai erőkkel megerősödve, déli, délkeleti irányból támadják hazánkat a számunkra jóval kedvezőtlenebb geostratégiai terepviszonyok közepette. Nagyon figyelemreméltó - s történetírásunkban kevésbé, sőt, egyáltalán nem hangsúlyozott tény - , miszerint a Keleti-Kárpátok előterében kiépített hármás védővonalat, melynek gerince a legendás Árpád-vonal volt, a 4. Ukrán Front három nagy hadműveletben sem tudta végül áttörni (!).

Tehát a román átállás folytán 1944 szeptemberében Magyarország területén a magyar-német szövetségesek háborúja bontakozott ki a Szovjetunióval és Romániával szemben. A veszélyesre fordult katonai helyzet láttán a magyar katonai vezérkar új haditervet dolgozott ki. Eszerint Magyarországnak - az Árpád-vonal megtartásán túl - támadást kell intéznie Románia ellen Torda irányába (sajnálatos módon a második bécsi döntés román kézen hagyta az ősi magyar várost – L. Zs.) a 2. magyar hadsereggel, melynek parancsnoka a székely Dálnoki Veress Lajos, vezérkari főnöke pedig Kozár Elemér volt. A Dél-Erdély elfoglalására irányuló hadműveletekben a 2. magyar hadsereget a 6. német hadsereg is támogatta Maximilien Fretter-Pico tábornok irányításával.

A tordai ellentámadásnak katonai értelemben három szakasza volt. Az invázió 1944. szeptember 5-én kezdődött, amely teljes magyar sikert eredményezett. Honvédségünk megfutamította a román erőket, majd el- (pontosabban) visszafoglalta a Tordától délkeletre fekvő Marosludast, ezt követően pedig elérte a Kis-Küküllő vonalát. Egy héttel később pedig Tordát szabadította fel a kiváló, ludovikás tiszt, Dálnoki Veress Lajos. Hangsúlyozandó, hogy ezáltal birtokba vette a történelmi Magyarország egy újabb szegletét, vagyis az ezeréves haza újabb földdarabja tért vissza, sajnálatos módon ez a revíziós országgyarapodás azonban kérszéletűnek bizonyult. 1944. szeptember 13-19. között ugyanis egyesült szovjet-román támadás bontakozott ki Torda térségében, s a magyar honvédség védekező állásra kényszerült a túlerővel szemben, természetesen Keleti Lipót ezredes, városparancsnok is hősiiesen kitartott.

1944. szeptember 22-én a tordai ütközet a második szakasszal folytatódik tovább. A magyar-német erők ekkor már egyértelműen defenzívába szorultak, ám ez a periódus sem nélkülözte a heroikus pillanatokot, s a már-már a csodával határos katonai bravúrokat. Az ellenséges erők néhány nap múlva elfoglalták ugyan a várostól nyugatra fekvő Tordai-hasadékot, azonban ezen hadművelet során Bozsoki János zászlós hat Zrínyi-II rohamtarackja (lásd képünkön) 18 szovjet T-34-es páncélost lőtt ki(!), majd a vörös gyalogságot zúzta szét, megakadályozva ezzel magának Tordának a bevételét.

Az ütközet utolsó szakasza 1944. szeptember 30. és október 7. között zajlott le. A román támadók rögtön az elején elvágta a stratégiai fontosságú Torda-Kolozsvár főutat, sőt, a 2. magyar hadseregnek fel kellett adnia a Tordától délre, az Aranyos folyó túlsó partján fekvő hídfőjét is, majd 1944. október 4-én a román invázióknak köszönhetően a támadók mélyen beékelődtek a Tordától keletre húzódó magyar arcvonalba is. Ezzel gyakorlatilag teljesen bezárult az ostromgyűrű az 1568-ban Európában példa nélküli módon az egyetemes vallásszabadságot deklaráló magyar város körül. A további ellenállás értelmetlenné vált, ezért a vitéz katona, Dálnoki Veress Lajos elrendelte a város feladását. Azonban jellemzően akkori honvédségünk és ludovikás parancsnokaik harckészségére, erkölcsiségére és lángoló hazaszeretetére, valamint férfias kitartására és bátorságára, a kivonulás utáni napok sem nélkülözték a heroikus epilógust. Történt ugyanis, hogy az akkor már Kolozsvártól 5 km-re, Erdőteleknél álló román-szovjet erőket a magyar ellentámadás mintegy 10 km-re a környező erdőkbe vetette vissza. Az ezt követő ellentámadás hatására azonban Dálnoki elrendelte a visszavonulást, annál is inkább, mivel híre érkezett, hogy a 46. szovjet ármádia Debrecen alatt áll, így az a veszély fenyegette a 2. magyar hadsereget, hogy az ellenséges erők óriási túlerőben lévő gyűrűjébe kerül, amely egyenértékű lett volna a biztos, értelmetlen pusztulással. Dálnoki ugyanis abban a meggyőződésben vonult vissza, hogy a Tiszántúlon egyesülve más ott harcoló magyar és német alakulatokkal, talán még fordíthat a háború menetén, s amennyiben nem, abban az esetben a hősi halál áldozatát kell vállalnia a hazáért.

A tordai ütközet egyike a magyar történelem, s egyben a második világháború legdicsőségesebb katonai fejezeteinek. Korántsem véletlen, hogy a bolsevik éra alatt kitöröltetett a nemzeti emlékezetből. Ennél csupán az tragikusabb, hogy máig nem került vissza oda, történelemkönyveink említést sem tesznek róla, noha Dálnoki Veress Lajos és hős társai Szondi Györgyhöz, Dobó Istvánhoz vagy szigetvári Zrínyi Miklóshoz méltó hősök voltak, hadtörténelmünk legnagyobb, legtisztább és legnemesebb alakjairól van szó. Ámbár az 1990 óta zajló fejlemények tükrében ezen aligha csodálkozhatunk. Egy gyarmati sorba taszított népet meg kell fosztani történelmi

emlékezetétől, el kell tőle venni igazi hőseit, s helyükre leigázóinak emblemikus figuráit, álhőseit kell állítani, akik sok esetben háborús bűnösök, illetve szimpla köztörvényes bűnöző gazfickók voltak. Ma Magyarországon mégis Churchillről, Rooseveltről, Ságvári Endréről, Leninről, Fürst Sándorról és más hasonszórú gazemberekről vannak közterületek elnevezve, Budapest egyik legismertebb terén áll a borzalmas szovjet obelisz - már csak a névadással is a legyőzöttek lelkébe tiporva -, Nyíregyházán létezik Malinovszkij-lovasszobor, továbbá egy obelisz a szovjet, illetve a román "hős" felszabadítók emlékére, s ne is soroljuk tovább. Horthy Miklósról, továbbá a Magyar Királyi Honvédség kiváló tisztjeiről, akiket a mai fiatalság elé (is) példaképként kellene állítani, mert kiváló hazafiak, hősök és morális tartásukban is jellemes emberek voltak, gyakorlatilag egyetlen közintézmény, valamint közterület sincs elnevezve.

A magyar Thermopülai hős harcosai legalább annyit megérdemelnek, hogy ezen írással is fejet hajtsunk emlékükhöz, amikor a 66 évvel ezelőtti szörnyűsége napokban élet-halálharcot folytattak a szülőföldünkre törő barbár ellenséggel, s legjobb tudásukkal, erejük végső megfeszítésével megpróbálták a 20. századi, modern, vörös tatárjárástól megszabadítani az általuk szentnek tekintett anyaföldet.

Az 1956-os dicsőséges ellenforradalom és szabadságharc 57. évfordulóján

1944-1945 fordulóján megszűnt az önálló, független, alkotmányos magyar állami lét, amint a vörös horda brutális és vadállati kegyetlenséggel előzőnlötte az országot, fosztogatva, gyűjtogatva és öldökölve, szörnyű bestialitással gyermeklányok, nők és asszonyok százazreit megerőszkolva és legyilkolva, kő kövön nem maradt utána a front mögötti területeken. Ezt követően hazánk 45 esztendeig a szovjet hadsereg fegyverrel meghódított országává lett, annak minden következményével együtt.

Sztálin a magyarság nyakára ültette a moszkovita vörös zsidó siserehadát nemzetünk leigázására, amelynek főkolompos vezéralakjai a már 1919-ben is kegyetlenkedő Rosenfeld-Rákosi Mátyás, a spanyol polgárháborúban (1932-1936, mely végül a kiváló államférfi, Franco tábornok győzelmével és a kommunisták pusztulásával végződött) vörös bandájával apácák holttesteit kiásató és pribékjeivel levizeltető katalóniai hóhér, Singer-Gerő Ernő, a félanalfabéta újfahértói szabósegéd, a későbbi rettegett pártállami terrorszervezetet (ÁVO, ÁVH) megszervező és működtető Eisenberger Benjámín (Péter Gábor), a leendő honvédelmi miniszter, Lőwy Hermann (Farkas Mihály), és az 1952-1953-ban kommunista begyűjtési és padlássepertető miniszter, Nagy Imre voltak.

Az ország és egész Közép-Kelet-Európa azt a sorsot kapta, amire – sajnos – előre számíthatott. A moszkovita, nagyrészt zsidó származású gazemberek bevezették, a magyarságra kényszerítették a történelmi-kulturális és politikai hagyományainktól teljesen idegen, ateista-materialista szovjet bolsevik rendszert, voltaképpen csőcselékuralmat – elűzve és megsemmisítve vagy szolgasorba süllyesztve a megelőző korszak történelmi vezető politikai és katonai osztályait –, annak minden gazdasági, politikai, ideológiai és működtetési kellékeivel és következményeivel, ezzel egyidejűleg totálisan kifosztva az egész magyar társadalmat. Egyszóval, végbement a „nagy társadalmi és emberátformálási” kísérlet, a kommunista forradalom.

A magyarság gerincét azonban ez a politikai alvilág – mögötte az akkori világ legerősebb, atomarzenállal is rendelkező szárazföldi ármádiájával – sem tudta megtörni, s nemzetünk végül 1956. október 23-án nyíltan és fegyveresen is szembeszállt ellenségeivel. Nem célom e dolgozatban a közismert és sokszor ismételt dicső, 1956. évi október-november eseményeinek részletes taglálása és bemutatása, de néhány mélyebb, kevészer említett összefüggésére kitérek.

1. Először is, Magyarországon 1956 októberében egy heroikus ellenforradalom zajlott le. Tudjuk, a kommunisták a feje tetejére állították, önbevallásuk alapján „megforgatták az egész világot.” Vagyis a forradalom abszolút pozitív értéktartalmat kapott olvasatukban, a „haladást” jelentette, míg az ellenforradalom az abszolút negatív politikai, eszmei és kulturális tartalmak jelzője lett. Maga volt a megtestesült „reakció”. Azonban tradicionalista megközelítésben éppenséggel fordított a helyzet. A vörös, „haladó” forradalom a történelemben mindenkor sátáni, pusztító, destruktív erő, míg a fehér ellenforradalom mindenkor a tradíciót, a normalitást, az egészséges társadalmi berendezkedést őrző-fenntartó és építő princípium. A „nagy elsötétülés” (a liberálisok olvasatában – de kit is érdekelnek a maguk vélemény- és kultúrterrorjával? – felvilágosodás) logikusan és kikerülhetetlenül vezetett az 1789. évi „nagy” francia forradalomhoz, amelyben Európa hajója végzetesen léket kapott. Olyannyira, hogy mára már jórészt a tengerszint alá süllyedt. Szerencsére a 19. század elején „a haladó, forradalmi progressziót” még rövid idő elteltével követte az egészséges visszarendeződés: a Bourbonok 1815. évi visszatérésével (restauráció) egy katolikus-royalista ellenforradalom köszöntött be. Még ha a restauráció rendszere értelemszerűen nem is egyezett meg pontosan – nem is egyezhetett meg – a korábbi ancien régime-mel. De ugyanez a helyzet a jakobinusok eszmei és politika jogutódainak, a bolsevikoknak történelmi színpadra lépésével: Európában 1917 és 1919 között vörös forradalmak mentek végbe, így Magyarországon is, ám hazánkban ekkor még ugyancsak normális visszahatásként lezajlott a fehér ellenforradalom. Horthy kormányzó tudatosan nevezte politikai rezsimjét ellenforradalmi rendszernek. Sajnos 1945-1949 között lezajlott a második kommunista forradalom, ebből kifolyólag, amikor az 1956-os felkelők ki akarták söpörni az egész bolsevik bagázst s lámpavasra húzták az ÁVH-sokat, továbbá vissza akarták állítani az élet korábbi normális rendjét, nem beszélhetünk másról, mint az élet minden területén a normalitás visszaállítására, restaurálására törekvő dicsőséges ellenforradalomról. Összegezve: a forradalom csak a jakobinus kommunista olvasatban jelenti a „haladást”, a jót, az ellenforradalom pedig az abszolút rosszat, a valóságban épp fordított, a helyzet, eltekintve a „haladástól”, amelyről szintén csak a kommunisták és liberálisok tudnak, a nagy gondolkodók mint Nietzsche, Spengler, Ortega és sok társuk ciklusokról, körforgásról, az „örök visszatérésről” szólnak a történelemben.

2. Nagy Imre szerepéről is szükséges néhány szót ejteni. Ma is hajlamosak sokan őt heroizálni, még a nemzetinek vagy radikális jobboldalinak mondott táborban is. Nagy Imre élete végéig hithű, ortodox kommunista volt. Egy politikai akolban nevelkedett Sztálin elvtárs evilági paradicsomában, vagyis a Szovjetunióban Rosenfeld-Rákosival, s még az ötvenes évek elején is egy nótát fűjt vele és kompániájával. Sőt 1953 márciusában egyenesen felszólította az Országgyűlést a nagy Sztálin emlékének törvénybe iktatására. Az események hozták úgy 1956 októberében, hogy az egész ország úgy tekintett rá – egyébként joggal – mint a bolsevik rendszer keretei között bizonyos reformokra hajló kommunista politikusra. Másra azon egyszerű oknál fogva nem is tekinthetett, mivel csak egyetlen politikai párt, az MDP működhetett legálisan, lévén a többi betiltva, elhallgattatva, tagjai és vezetői pedig már rég a túlvilágon, a börtönökben, az ÁVH kínzókamráiban vagy az elmeegógyintézetekben senyvedtek. A választás kérdése tehát úgy vetődött fel 1956. október 23-án, hogy vagy a Singer-Rosenfeld-klikk vagy a náluk azért mégis mérsékeltebb Nagy Imre. Miként a „nagy” francia forradalomban 1793-1794-ben a jakobinus terroruralom idején: vagy az Hébert és Robespierre-féle „veszettek” vagy a náluk egy fokkal azért mégis normálisabb Dantont követő „mérsékeltek”. Viszont az is kétségtelen, hogy amennyiben Magyarország visszanyeri 1956-ban teljes szuverenitását és semleges állam lehet, többpártrendszerrel, Nagy Imre aligha marad néhány hétnél tovább miniszterelnöki székében. Az már más kérdés, hogy utóbb a halált is vállalta 1956-os szerepvállalásáért, s az ostoba – de más tekintetben igen ravasz sakkjátékos – Csermanek a halálba küldte, s így mártírt csinált belőle. Az az emberi magatartása, hogy akár a halált is vállalta, s nem kért a magyar történelem leggonoszabb, legvéreskezőbb hóhérától kegyelmet – aki 1956 után megtorlásképpen mintegy 400 embert végeztetett ki, 21 ezret bebörtönöztetett, 18 ezret internált és jó 200 ezret kényszerített emigrációba – feltétlenül tiszteletet érdemel.

3. Végül 1956 tanulságairól és aktualitásáról néhány gondolatot. Az akkori események főszereplői kétségkívül a fiatal srácok, sőt nem egy esetben gyerekek voltak, akiknek utóbb szimbolikus megtesztésítője Mansfeld Péter lett.

Ám az idősebb szereplőket is csak feltétlen elismerés és főhajtás illetheti az utókor fiai részéről.

Híszem, miként fentebb már utaltam rá, az akkori világ legerősebb szárazföldi haderejével szálltak szembe. Drégely, Eger, Szigetvár védőinek és az ötvenhatos srácok cselekedeteiben az a közös és felemelő, hogy szent meggyőződésük volt: küzdünk, helytállunk a hazánkért mindhalálig. S ez a nagy különbség az akkori generációk és a jelenkoriek között. Gondoljunk az 50. évfordulón történetekre! Nem vonom kétségbe az akkor a rebiszállatokkal bátran megküzdő magyar hazafiak elszántságát és hősiességét, s azt, hogy vállalták a következményeket is: a terrorállam rendőrsége, ügyészsége és bírósága által ellenük indított tortúrát, levadászást durva megaláztatást,

üldöztetést és büntetőeljárások megindításának sorozatát. De micsoda különbség volt szembe szállni 1956 októberében a szovjet hadsereggel, illetve egyidejűleg a karhatalmistákkal, mint lett volna 2006-ban néhány szaros és hitvány rebiszos neandervölgyit a Dunába nyomni! Vagy lámpavasra, miként ÁVH-s elődeiket 50 évvel korábban. Ugyanis, miként ávós elődeik méltán szolgáltak rá 1956-ban a lámpavasra, s korántsem véletlenül kerültek oda, úgy a rebiszpatkányok is ugyanilyen méltán és jogosan érdemelték volna ki az azonnali, helyszínen történő felkoncoltatást. Igaz, 1956-ban még nemzet voltunk, 50 évvel később ez iránt már erős kételyeink merülhetnek fel.

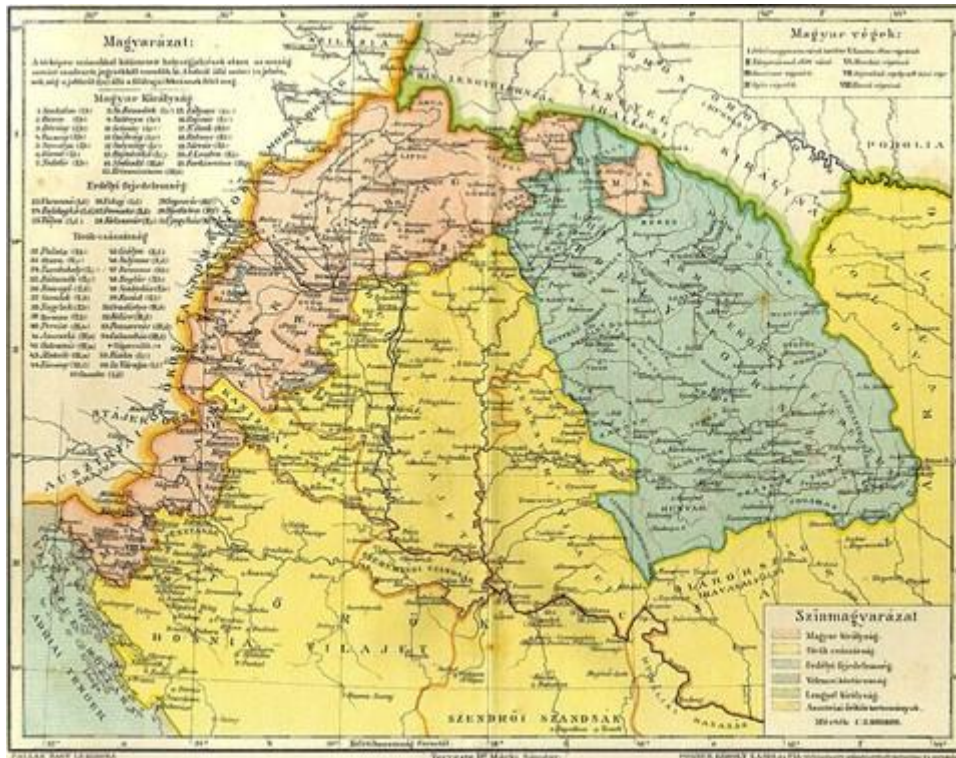
Vagyis, míg a kőkemény Rákosi-diktatúra 11 éve még nem volt elegendő, hogy kiölje a magyar nemzetből a nemzeti kohéziót, nacionalizmust, a szabadság és normális, élhető élet iránti vágyat és törekvést, addig Kádár langymeleg gulyáskommunizmusa, majd a liberalizmus dagonyázó posványlété és aberrált, deviáns nihilizmusa ezt képes volt véghezvinni 34+16 esztendő alatt. Jelen pillanatban ez '56 legfőbb tanulsága. Vagyis addig, ameddig birkanép maradunk, s nem vagyunk képesek igazi nemzetként viselkedni, miként a vitéz és derék ötvenhatos eleink tették, addig nincs esély a magyar feltámadásra. S teljesen értelmetlen és hiábavalóan terméketlen dolog felelősként hitvány politikusokra, Brüsszelre, New Yorkra vagy bárki másra mutogatnunk testi-lelki-szellemi nyomorúságunkért. Hiszen máig ható felemelő példaként itt áll előttünk a dicsőséges, 1956-os ellenforradalom és heroikus szabadságharc, illetve ennek aktív cselekedetekre ösztönző, és a magyarság emlékezetében örökké élő, felejthetetlen szereplői.

A törökellenes felszabadító háború és Buda visszafoglalása 1686-ban

Magyarország a 17. század végén immár 200 éve két világbirodalom összeütközésének színterévé vált, politikai-katonai értelemben ütközőzóna lett. A Habsburgok is, az oszmánok is itt védték birodalmuk belső területeit a másik támadásaival szemben. Mindkettőnek itt fulladtak ki az erői, s ezért a további, hiábavaló erőfeszítések helyett inkább felosztották Magyarország területét.

Magyarország a török hódoltság korában

Több mint egy évszázados egyensúlyi helyzet jött létre, s ebből a patthelyzetből csak a 17. század végén nyílt kiút. Az erőknél ez a kiegyenlítődése, a kimozdíthatatlan katonai erőegyensúlyi helyzet minden kitörési kísérletet hosszú ideig eleve kudarcra ítélte (így az első nagy európai próbálkozást is az ország felszabadítására a tizenöt éves háború idején, 1593 és 1606 között). Az egyensúlyi, status quo helyzetből eredő szétdaraboltság nemcsak politikai zsákutcát hozott, hanem tengernyi szenvedést és pusztulást is azáltal, hogy állandósította az ország területén a háborút.

Magyarország önerőből képtelen volt felszabadítani magát – sőt ezt megelőzően saját területi integritását megőrizni a törökkel szemben –, épp ezért vált 1526-ban a kialakuló közép-európai Habsburg Birodalom részévé. A reményeket fokozta, hogy I. Ferdinánd (1526-1564) bátyja az akkori világ leghatalmasabb ura volt V. Károly (1519-1556) személyében, lévén német-római császár és spanyol király (ebben a tisztségében I. Károlyként uralkodott már 1516 óta) egy személyben, s – a hatalmas közép- és dél-amerikai gyarmati területeit is tekintve – ez óriási befolyást és gazdagságot biztosított neki, s miként már akkoriban mondták, irtatlan kiterjedésű birodalmában soha nem nyugodott le a nap. A „világ urát” azonban épp ebben az időben kötötték le a németországi reformáció okozta súlyos harcok (közismert, hogy ez Luther 1517-es wittenbergi fellépésével indult, amely aztán vallásilag megosztotta a birodalmat, és pusztító vallásháborúkat eredményezett), továbbá a mesés Újvilág, Eldorádó meghódításáért zajló ádáz küzdelmek, mi

több, a francia uralkodókkal való két évszázados rivalizálás is épp ekkor kezdődött, amelyet lényegében majd csak a spanyol örökösödési háború (1701-1714) végén kötött utrechti béke zárt le.

Ezen túlmenően V. Károly a Földközi-tenger nyugati medencéjében az Oszmán Birodalommal is súlyos konfliktusba keveredett, sőt itt volt a török európai támadásának fő csapásiránya. Már utódja, II. Fülöp (1556-1598) idején végül a spanyolok vezette keresztény flotta előbb 1565-ben Máltánál, majd 1571-ben a görög partoknál, Lepantónál, Don Juan d’Austria vezetésével végzetes csapást mért az oszmán hajóhadra, így a Nyugat lényegében megmenekült a török fenyegetéstől. Ennek ellenére Fülöpnek újabb súlyos kihívások elé kellett néznie: 1566-ban fellázadt Spanyolország legértékesebb európai tartománya, Németalföld, majd – részben ezzel összefüggésben – Fülöp konfliktusba keveredett I. Erzsébet (1558-1603) Angliájával – noha itt a meghatározó ok a gyarmati osztozkodás volt –, mire a büszke, addig verhetetlen Nagy Armadát az angolok a vihar hathatós és épp jókor jött segítségével pokolra küldték 1588-ban. Voltaképpen ezzel az eseménnyel kezdődött Spanyolország hanyatlása, a 16. századi „aranykor” lassú elmúlása.

Ezekkel a történésekkel egy időben zajlott a franciák állandó nyugati támadása a Német-római Birodalom ellen a Rajnánál, illetve Itáliában, s ez arra kényszerítette Bécsset is, hogy jelentős haderőt vonjon ki hazánk területéről a török elleni küzdelmekből. Tudniillik épp a 16-18. század folyamán folyt a leghevesebb versengés egyfelől a Habsburgok, másfelől a francia Valois-k, illetve a Bourbonok között a nyugat-európai hegemoniáért, ennek következtében – nem pedig holmi összeesküvéstől vezetettve – Magyarország sajnálatos módon egyfajta politikai légüres térben maradt, hiszen – miként már említettem – az osztrák Habsburgok számára is fontosabbak voltak a nyugati hadszínterek a Duna-völgynél. Mindennek tetejében 1618-1648 között összeurópai konfliktus robbant ki, az ún. harmincéves háború, a „17. század világháborúja”, s ez végképp lehetlenné tette belátható időn belül a Duna-völgyi török kérdés végleges rendezését. Igaz, hogy a fent említett körülményektől függetlenül az osztrák Habsburgok mind anyagiakban, mind a katonaságot tekintve – erejükhöz és a költségvetés helyzetéhez mérten – sokat áldoztak hazánk megvédésére.

Mindezek tükrében talán érthető, hogy a Nyugat és a Habsburg-ház nem valamiféle ordas, a magyarság elveszejtésére irányuló szándékból nem sietett a magyarság segítségére, hanem azért, mert olyan, számunkra fájdalmas és tragikus hatalmi konstelláció alakult ki Európa nyugati és déli felében 1492 után, hogy egyszerűen irreális ennek a gondolatnak még pusztá felvetése is. Bármennyire is fájdalmas ez nekünk, magyaroknak, a mozgalmas korai újkorban, a felfedezések, vallásháborúk, a nagyhatalmi kártyák újraosztása korában a Kárpát-medence pusztán periférikus jelentőségű volt. S úgyszintén le kell számolnunk egy másik több évszázados illúzióval, nevezetesen azzal, hogy mi lettünk volna „Európa védőbástyája”. Egyébiránt ez a toposz él a román, a szerb, a lengyel és az osztrák nemzettudatban is. Azonban a török Közép-Európában nem szándékozott áttörni Nyugat felé. Számára – miként már utaltam rá – a fő frontvonal a Mediterráneum nyugati felében, a spanyol Habsburgok érdekszférájában húzódott, továbbá a keleti, levantei kereskedelmi útvonalak feletti ellenőrzés megtartása volt az elsődleges oszmán politikai célkitűzés. Csak nemzetünk érdekeit szolgáljuk, ha globálisan tekintjük az egyetemes történelmi fejleményeket, s ezekhez igazodva, reálisan alkalmazkodva próbáljuk a helyes politikai cselekvés útját megtalálni és kijelölni nemzetünk számára a terméketlen, önáltató permanens nyavalygás helyett. Ugyanis kizárólag a könyörtelen történelmi tények illúziók és mítosz-

gyártások nélküli könnyörtelen tudomásulvételével juthatunk előre, s ezzel cselekszünk nemzetünk javára, nem pedig ostoba és impotens összeesküvés-elméletek kiagyalásával.

Török előkelőség és magyar katona (középkori metszet)

A fentebbi, magyar szemszögből sajnálatos és tragikus körülményekben változás csak a 17. század utolsó harmadában állott be az európai nagyhatalmak és az osztrák Habsburgok politikájában, amikor Bécsben felmérték, hogy számukra Nyugaton nem sok babér terem, mi több, a török kiűzésével, valamint a Kárpát-medence, sőt a Balkán megszerzésével egy óriási közép-európai birodalom urai lehetnek, amelynek egyúttal gazdasági adottságai is felmérhetetlenül gazdagok; ekkortól kezdtek I. Lipót (1657-1705) tanácsosai és diplomatái komolyabban a felszabadító háború gondolatával foglalkozni. Ugyanakkor a nyugat-európai nagyhatalmak – tengerentúli érdekségeik mellett – is szívesen látták volna már gazdasági-kereskedelmi megfontolásokból a török hatalom kiszorítását Európából, s hajlandónak mutatkoztak ezt a hatalmas vállalkozást pénzügyileg is finanszírozni. A pápaság pedig értelemszerűen mindig is e nagyszabású misszió legfőbb pártfogója volt.

A felszabadító hadjárat különös módon kezdődött: amikor 1683 júniusában, Bécs ostromára vonulóban Kara Musztafa nagyvezír mérhetetlen, legalább 150 ezer fős hada végighömpölygött a Dunántúlon, aligha sejtette bárki is Magyarországon, hogy ez a háború – igaz, másfél évtized elteltével – végre az ország felszabadításával fog végződni. A hadjárattal érte el a félhold legna-

gyobb magyarországi, sőt európai kiterjedését. A középső, hódoltsági területen kívül két vazallus fejedelme is volt a szultánnak: az egyik Apafi Mihály, az erdélyi állam létezésének másfél évszázados tapasztalatait összegezve kellő óvatossággal és lassúsággal szemlélte a fejleményeket, a másik, az ifjú Thököly Imre, a Felvidék újdonsült fejedelme – 1682-ben kapott a Portától Füleken koronát – viszont elébe ment a szultán óhajának, s ily módon a királyi Magyarország szinte egész területét fennhatósága alá vonhatta. A politikus, hadvezér – valamint nem mellesleg az első oratórium jellegű magyar zenemű, a Harmonia caelestis szerzője – Esterházy Pál nádor keserűen panaszolta I. Lipótnak: „Felséged a Dunán innen már csak Pozsony és Trencsén megyéket és Nyitrának részét bírja, a többi mind Thököly (akinek Éva nevű húga volt a felesége, ily módon sógorok voltak – L.Zs.) kezén van, a Dunán túl csak Sopron és Moson s részben Vas tartozik felségedhez, a többi veszendőbe ment.”

A török előrenyomulása rendkívül gyors volt, IV. Mohamed szultán nagyvezíre szinte elsöpörte Veszprémet, Tatát, Pápát és Pannonhalmát, majd felgyújtotta Győr külvárosát. Bécsnél azonban kudarcot vallott Kara Musztafa: a várost felmentette két hadsereg: az egyiket korának egyik legzseniálisabb hadvezére, Lotharingiai Károly császári főparancsnok, a másikat a vitéz lengyel király, Sobieski János vezette, s ők az 1683. szeptember 12-én a Kahlenberg mellett vívott ütközetben döntő győzelmet arattak Kara Musztafa armádiája felett. E hatalmas seregek azonnal megkezdték Magyarország felszabadítását, sőt 1683 októberében Párkánynál újabb súlyos vereséget mértek a törökre, ezt követően bevették Esztergomot. 1684 májusában pedig már Buda bevételeire indultak a császáriak. Lotharingiai Károly előbb elfoglalta Pestet, majd Szentendrét. Ezt követően kezdődhetett meg júliusban Buda ostroma. A Habsburg-seregben 8 ezer magyar is harcolt. A kezdeti sikerek után azonban szeptemberben megérkezett a török felmentő sereg, és a zord időjárás, így 1684 novemberében fel kellett adni az ostromot és az elfoglalt városokat: megkezdődött a visszavonulás. Ennek ellenére diplomáciailag ez az év sem zárult sikertelenül: még 1684 márciusában XI. Ince pápa kezdeményezésére megalakult a Szent Liga a pápa, I. Lipót császár, Lengyelország és a Velencei Köztársaság törökellenes szövetsége (két évvel később I. Péter orosz cár is csatlakozott, igaz, ő a Fekete-tenger északi részén nyitott frontot a szultán ellen). Együttal XI. Ince azt is nagy diplomáciai sikerként könyvelhette el, hogy I. Lipót legnagyobb ellenfele, a francia XIV. Lajos, a napkirály 20 éves fegyverszünetet kötött a keleten harcoló Habsburgokkal. A következő évben viszont a hadszíntér is bővelkedett a dicső eseményekben. A keresztény koalíció seregei egyebek közt visszafoglalták Érsekújvárt, Szarvast és Szolnokot is.

Ilyen előzmények után került sor a magyar főváros elleni ismételt nagy próbálkozásra 1686-ban. A Buda visszavételére felsorakozott keresztény sereg 62 ezer császári katonából állt, ezt egészítette ki a 15 ezer főnyi magyar katonaság. Budát – vagy ahogyan a török lírai néven illette, Kizil Elmát (Piros Alma) – a hetvenéves Abdi Abdurrahman pasa védte 10 ezer főnyi seregével. Már az 1684. évi ostrom óta készült az újabb támadásra, ezért Konstantinápolyból hozatott hadmérnökök segítségével megerősítette a falakat és védműveket. Az ostrom előtt, mivel II. Miksa bajor választófejedelem hiúságból nem volt hajlandó alárendelt szerepet játszani a harcokban, Lotharingiai kettéválasztotta a sereget: maga Károly herceg mint főparancsnok 40 ezer fővel a vár északi oldalán, Miksa pedig a maradék 22 ezer fővel a Gellért-hegy déli lábánál vert tábor. Az ostrom 1686. június 18-án kezdődött a Víziváros ellen, amelyet egy hét alatt elfoglaltak. Az első részleges roham a vár ellen július 13-án északról indult, de sikertelenül végződött. Aztán 1686. július 22-én 800 tonna puszkapor felrobbant a várbán, amelynek következtében mintegy 150 méteres hosszban kiszakadt a várfalból egy szakasz. Abdurrahman azonban ezek után sem

volt hajlandó tárgyalásokat kezdeni a kapitulációról. Ezért július 27-én megindult az első általános roham a vár ellen. Az ostromló keresztény seregek mindkét oldalon elfoglalták a külső védműveket, s így már előnyösebb pozícióból, a falakról támadhatták a második védvonalgyűrűt. Ennek hatására Abdurrahman pasa most már békét kért, de Lotharingiai Károly fővezér a Szent Liga engedélye nélkül nem akart tárgyalásokba bocsátkozni. 1686. augusztus 3-án inkább parancsot adott a második általános roham megindítására, amely viszont sikertelenül végződött, így megszűnt az a remény, hogy a török felmentő sereg megérkezése előtt sikerül elfoglalni Budát. Szulejmán nagyvezír – Kara Musztafa a bécsi kudarc miatt „selyemzsinórt” kapott IV. Mohamed szultántól – hadai ellen az ostromló császáriak sáncrendszer kiépítésével védekeztek, s augusztus 14-én egyetlen ütközetben megfutamították a támadókat. Szulejmán ezek után már csak erősítés bejuttatásával próbálkozott két alkalommal is, sikertelenül, s zilált serege élén tehetetlen szemlélője maradt a szeptember 3-án indított harmadik általános rohamnak. Ezúttal a keresztény ostromlók több ponton is betörték a várba, s rövid úton elfojtották a védők ellenállását. A végső harcokban a 70 esztendő, hős Abdurrahman pasa vitézhez méltó módon, karddal a kezében esett el a mai Bécsi-kapu környékén. A harcok eredményeként 4 ezer holttest borította a vár utcáit és 6 ezer török került hadifogságba.

Buda visszavételének óriási stratégiai és lélektani jelentősége volt. A Magyar Királyság székvárosa 145 esztendő elteltével ismét a magyar király kezén volt. Nyugodtan kijelenthetjük, hogy a nagy felszabadító háború legfontosabb haditette Buda sikeres ostroma volt. Bár még hosszú harcok és súlyos megpróbáltatások vártak az ország népére, míg a háború befejeződött, de már a kortársak is érezték, hogy Buda visszavételével a török sorsa megpecsételődött. Feltétlenül meg kell említenünk, hogy a következő évben, 1687-ben a kiváló hadvezér, Lotharingiai Károly a második mohácsi csatában ismét fényes győzelmet aratott. Igaz, a helyszín nem pontosan egyezett az 1526. évvel, mivel az ütközet Nagyharsány és Siklós között zajlott le. Egyúttal azt is hangsúlyoznunk kell, hogy a sorozatos keresztény hadisikerek nyomán a volt hódoltság 1688-ra már csaknem megszűnt. S ekkor tragikus dolog történt, amely még 10 esztendővel elnyújtotta a háborút, s ennek velejárójaként meghosszabbította a magyar nép szenvedését. 1688 szeptemberében, félve a nagy rivális, a Habsburg I. Lipót birodalmának megerősödésétől (1688-ban már Nándorfehérvár is a kezén van!), XIV. Lajos (1643-1715) francia király, felrúgva a négy évvel korábban pápai közvetítéssel húsz esztendőre kötött fegyverszüneti megállapodást, nyugat felől támadást indított a Német-római Birodalom ellen, aminek következtében jelentős Habsburg-egységeket, ráadásul az elit hadtesteket kellett Magyarországról Lipótnak kivonnia, s a nyugati, rajnai frontra átcsoportosítania. Ismétlem: a francia támadás miatt tartott még a török elleni háború 10 évig, mert a bizonyos ellenzéki magyar főúri körök által a francia Bourbonok iránt oly nagy reményeket tápláló XIV. Lajos hátba támadta a Habsburgokat. A francia politikai gondolkodás számára ugyanis a magyarság mindenkor csupán I. Lipót gyengítésének eszköze volt, metaforikusan fogalmazva: Magyarország csak egy paraszt volt a nagy európai hatalmi-politikai játszma sakkjáráján. Amint véget ért nyugaton a háború, a Habsburgok egy-kettőre végeztek is az oszmánokkal, s 1699-ben megkötötték a hazai török hódoltság végére véglegesen pontot tevő karlócai békét.

Összegezve: a törökök magyarországi uralma végső soron két, egymástól alapjaiban különböző, egymással nem keveredő és egymásra csak a felszínen ható társadalom, két távoli világ, két idegen civilizáció ideiglenes együttélése volt. Csak mint pusztító idegen uralomnak voltak az ország életére súlyosan ható következményei, de mélyebb, a magyar tradicionális társadalmi-kulturális

rendet, az ország intézményeit szokásrendszerét és mentalitását alapjaiban, lényegileg, karakterisztikusan megváltoztató-torzító hatása – ellentétben a Balkánnal – nem volt a török hódoltság másfél évszázadának.

A nándorfehérvári diadal – a déli harangszó és a törökverő Hunyadi di- csősége

Hunyadi János

A 15. század közepén már hosszú múltja volt a keresztény és az iszlám civilizációk összecsapásának Európában, illetve a Közel-Keleten. A mozlim vallású arabok 711-ben átkeltek a Gibraltáriszoroson, s néhány évtized alatt uralmuk alá vonták a mai Spanyolországot és a királyi dinasztiájukat az Árpádoktól eredeztető Portugáliát teljes egészében, sőt benyomultak a mai Franciaország területére is. 732-ben, a Poitiers-nél megívott ütközetben Martell Károly állította meg az arabok invázióját, s szorította ki őket a Frank Királyság területéről. Ezt követően bontakozott ki az Ibériai-félszigeten a reconquista, vagyis a terület keresztény királyságainak arabellenes harca szülőföldjük visszahódításáért, amely végül Kolumbusz útjának évében (1492) hozott teljes sikert Granada visszahódításával. A kereszt és a félhold következő nagy történelmi párharca a kereszties hadjáratok idején, a Szentföldön zajlott le 1096 és 1291 között. A végeredmény: a kezdeti keresztény sikerek után (a nyugat-európai lovagoknak még Jeruzsálemet is sikerült elfoglalniuk) az iszlám teljes győzelme.

Végül a harmadik nagy történelmi konfliktus a 14. század elejétől bontakozott ki a két civilizáció között, az oszmán-török hatalom felemelkedésével párhuzamosan az ortodox egyház fennhatósága alá tartozó Balkánon, s ez a küzdelem tevődik majd át a későbbiekben a Kárpát-medence területére. A törökök 1328-ban áthajóztak a Boszporuszon és a Dardanellákon, majd 1354-ben megkezdték a Balkán-félsziget hódoltatását. 1389-ben Kosovo Poljénél (Rigómező) a szerb államra mértek végzetes csapást, az 1396-ban, az európai lovagok seregei felett aratott nikápolyi győzelem után Bulgária sorsa is megpecsételődött. A balkáni népek sokáig ellenálltak ugyan, de a 15. század közepére minden itteni állam török uralom alá került több mint 400 évre. Hódításaira a török azzal tette fel a koronát, hogy II. Mohamed (1451-81) szultán uralkodása idején, 1453-ban elfoglalta az egykori Keletrómai Birodalom fővárosát, a több mint ezer éve bevehetetlen Bizáncot. Az ostrom hadtörténelmi érdekessége, hogy stratégiai várostromnál itt kaptak először komolyabb haditechnikai szerepet a tűzfegyverek, elsősorban az ágyúk. II. Mohamed politikai hitvallása a következő volt: „Egy az Isten az égben, egy fejedelem uralkodjék a földön!” Ez a török szultán indult meg verhetetlen, világhódító hadaival és modern tűzfegyvereivel felszerelve Bizánc bevétele után három évvel Magyarország elfoglalására.

A hazánkra támadó török armádiával szemben – későbbiekben részletezendő okok miatt – a Hunyadi János vezette néhány délvidéki zászlósúr és vármegye bandériumaira, illetve Kapisztrán

keresztéseire hárult a hősi feladat: megvédeni Magyarországot a hódoltatástól. Hunyadi mögött 1456-ban már tekintélyes hadvezéri és politikusi múlt állott. A család eredete a mai napig nem tisztázott egyértelműen. Korábban makacsul tartotta magát az a hagyomány, miszerint Hunyadi János Zsigmond (1387-1437) királyunknak Morzsinai Erzsébet, erdélyi nemes kisaszszonytól házasságon kívül született törvénytelen gyermeke volna, a másik verzió szerint a Hunyadi-család ősei Havasalföldről, a mai Románia területéről érkeztek Magyarországra. Ennek bizonyoságaként szoktak hivatkozni Zsigmond 1409. október 18-án kelt oklevelére, melyben Vajk udvari vitézének hű szolgálataiért és érdemeiért az erdélyi Hunyadvárat és a hozzá tartozó uradalmat adományozta. Az említett Vajk Hunyadi János apja lehet. (Ne feledkezzünk meg azonban arról, hogy ez a török eredetű személynév volt Szent István királyunk eredeti neve is.) Itt kell megemlítenünk azt is, hogy az oláh (román) „történetírás” (helyesebben: mítoszteremtés) a fent említettek közül a mai napig azt a következtetést vonja le, hogy a Hunyadiak oláhok (románok) voltak. Törökverő hadvezérünk fiának, Mátyás királynak kolozsvári szülőházán angol és oláh nyelven azt az arcátlanul provokatív feliratot olvashatjuk, miszerint ebben a házban született a román Hunyadi Mátyás, akit a magyarok legnagyobb királyukként tisztelnek. A történelmi tisztánlátás végett nem árt megállapítanunk, hogy Havasalföldön a nemesi-vezető réteg a 14-15. században kun-török etnikumú és nyelvű volt és mind etnikai, mind politikai értelemben elkülönült az oláhságtól, vagyis a Hunyadi-család őseinek, amennyiben valóban Havasalföldről származnak, nincsen semmi közük az említett néphez.

Hunyadi János ragyogó tehetségének köszönhetően gyorsan haladt előre az országos méltóságok rangsorában. 1439-ben az első hazai Habsburg-uralkodó, I. Albert (1438-39) szörényi bánná nevezi ki. Az Al-Duna-Olt vidékén (a mai Román-alföld nyugati része) elterülő bánág vezetőjeként mindennapjai részévé válik a portyázó török alakulatokkal való harc. 1440-ben – nem először, de nem is utoljára történelmünkben – kettős királyválasztás történik Magyarországon: egy szűk bárói csoport Habsburg Albert csecsemő örökösét, V. Lászlót (1440-1457) választja királlyá. Számára anyja, az özvegy királyné, szinte krimibe illő kalandos úton egyik udvarhölgyével, Wolframné Kottaner Ilonával ellopatja Visegrádról a Szent Koronát, így meg is koronázzák az újszülött Habsburgot. (Szent Koronánkat majd 1464-ben Mátyás király váltja ki 80 ezer aranyért Habsburg III. Frigyesztől.) A bárók és a nemesi társadalom nagyobbik része – Hunyadi Jánost is beleértve – azonban a lengyel Jagelló-házbéli I. Ulászló (1440-1444) királysága mellett voksol, akit alkalmasnak tart arra, hogy hazánk földjét a várható török támadástól megvédje. Hunyadit az új uralkodó 1441-ben erdélyi vajdává, majd rövidesen temesi ispánná és nándorfehérvári főkapitánnyá nevezte ki, s ezzel az új főméltóság nyakába szakadt az egész déli határvidék megvédésének minden gondja. Hunyadi már 1456 előtt több jelentős török elleni győzelmet aratott. 1442 szeptemberében Brassótól délre a Jalomica folyó felső folyásánál a Török Birodalom ruméliai, vagyis egész európai (balkáni) haderejét győzte le. Majd ezt követően Európa minden országa ünnepelte híres, 1443-44 telén lebonyolított téli hadjáratáért. A nagy győzelem okán IV. Jenő pápa „a kereszténység pajzsának és védőbástyájának” nevezte nyilvánosan Magyarországot, s ez a szellemi-kulturális toposz később a nemzeti tudat legfontosabb identitás-meghatározó tényezőjévé válik a magyarság számára a 16-18. századi törökellenes élethalálharcai során. (Elegendő itt csupán Bornemisza Péter, Balassi Bálint és Zrínyi Miklós műveire utalnunk.) Természetesen Hunyadi János sem lehetett mindig csak győzedelmes, így ő is szenvedett vereségeket a törököktől, a legsúlyosabb a várnai kudarc volt 1444-ben, ahol a csatatéren a király, I. Ulászló is hősi halált halt. Az 1440-es kettős királyválasztás miatt – miként fentebb már említettem – volt

ugyan az országnak egy, a Szent Koronával megkoronázott törvényes uralkodója, V. László (1440-1457) személyében, ám ő még ekkor is csupán négy esztendő volt. A válságos belpolitikai helyzet megoldására, a király feladatainak ellátására az országgyűlés 1446-ban megválasztotta Hunyadi kormányzóknak, aki 1453. január 1-jéig állt az ország élén ebbéli minőségében.

A kormányzói tisztség letétele után mintegy fél évre következett be a – már szintén említett – világpolitikai fordulat: Bizánc török általi elfoglalása. A balkáni államok és Bizánc bekebelezése után a török külpolitika következő célpontja hazánk lett. II. Mohamed szultán elképzelése szerint 1456-ban a déli végvári védelem stratégiai fontosságú pontját, „Magyarország kulcsát”, Nándorfehérvárt kellett volna a szultáni hadaknak elfoglalniuk.

Ami a korabeli európai külpolitikai feltételrendszert illeti, megemlítendő, hogy Bizánc eleste óta a pápai állam diplomáciája egy nagy, európai összefogással végrehajtandó törökellenes kereszties hadjáratot tervezett, ám ebből – mint annyiszor korábban, s még többször ezt követően – szokás szerint semmi nem lett. A kereszties hadjárat eszméjét csak a pápák vették komolyan, az európai uralkodóknak kisebb gondjuk is nagyobb volt annál, mintsem Magyarország ügyeivel foglalkozzanak. Anglia és Franciaország épp Bizánc bukásának évében fejezte be a százéves háborút (1337-1453), az ekkor még nem egységes kisebb-nagyobb spanyol királyságokat lekötötte az arabok kiűzése az Ibériai-félszigetről, vagyis a – korábban már szintén említett – reconquista, III. Frigyes (1440-1493) német-római császárnak, aki ez időben még a Szent Koronát is a birtokában tartotta, esze ágában sem volt a vetélytárs Magyar Királyságot megsegíteni. Ily módon egyetlen külföldi segítségként III. Callixtus pápa Magyarországra küldte diplomatáját, Carvajal bíborost, valamint a lobogó lelkesedésű ferences rendi szerzetest, Kapisztrán Jánost, abból a célból, hogy a honvédelemhez keresztieseket toborozzon.

Ezen túlmenően hazánk csupán saját katonai erejére s anyagi erőforrásaira támaszkodhatott és számíthatott, amikor 1456 tavaszán a szultán óriási hadi gépezettel megindította Magyarország elleni hadjáratát mintegy 70 ezer harcos kíséretében. E had legértékesebb részét a 15 ezer főt számláló lovasság, a szpáhik, illetve a 6-7 ezer főt kitevő, puskákkal felfegyverzett gyalogság, a janicsárság alkotta. A had többi részét a katonai szempontból értéktelenebb, ún. irreguláris erők alkották, melyek közül a legismertebbek – már csupán az Egri csillagok alapján is – a könnyűlovas, fosztogató, a lakosságot terrorizáló akindzsik voltak. Továbbá a padisah győzhetetlennek hitt seregét 200 ágyú, 200 folyami hadihajó, több tízezer szállítószekér és egyéb segédszemélyzet kísérte. 1456 márciusában már hazánkban is tudták, hogy II. Mohamed Nándorfehérvár elfoglalására indul. A törökök által nemes egyszerűséggel csak „átkozott Jankóként” emlegetett Hunyadi mint Magyarország főkapitánya az országos sereg megszervezésén fáradozott. Sikertelenül. Az uralkodó, V. László semmiféle segítséget nem adott, noha az ország ősi törvényei, például az Aranybulla (1222) szerint is az ő feladata lett volna a haza védelmének megszervezése, ehelyett azonban második Habsburg-uralkodónk Bécsbe szaladt – a korabeli krónikás szavaival – „vadászni”(!). A várvédelem így Hunyadira és sógorára, Szilágyi Mihályra várt. Katonai segítséget mindössze a lelkes, Kapisztrán által toborzott, mintegy 25-30 ezer főnyi kereszties had jelentett. E sereg harci értéke azonban meglehetősen kétes volt, hiszen jórészt a hadi mesterségben járatlan egyszerű parasztokból, kézművesekből, szegény emberekből állott. Hunyadi kb. 10 ezer főnyi haderejével Nándorfehérvártól északra, Szalánkeménél vert tábor, magát a várat pedig Szilágyi Mihály parancsnoksága alatt kb. 7000 főnyi katonaság védte. A szultáni had még a Balkánon vonult, a magyarok pedig készültek a vele történő összecsapásra, amikor 1456. június közepén

III. Callixtus pápa kiadott egy bullát, amelyben arra kéri az egyetemes keresztény gyülekezetet, hogy minden nap imádkozzanak azért, hogy Isten fordítsa el a török veszedelmet az európai kereszténység feje felől, adjon győzelmet a magyarok fegyvereinek, s ennek jeleként délben minden keresztény templom harangjai konduljanak meg. Ennélfogva tehát nem igaz az az állítás és közhiedelem, miszerint a pápa a nándorfehérvári győzelem emlékére rendelte el a déli harangszót, viszont kétségtelenül megállja a helyét az a kijelentés, hogy az 1456-os diadal emlékére szólnak délben a harangok.

A nándorfehérvári ütközet

A II. Mohamed vezette török szárazföldi hadsereg, valamint a dunai flotta június végén Nándorfehérvár alá érkezett. Az erőviszonyok reménytelennek tűntek a magyarok számára: a szultán mintegy 70 ezer főnyi haddal érkezett (bár egyes források 150-300 ezer főt is említenek, ami nyilvánvaló túlzás, illetve a harci értéket nem képviselő, hadi, kísérető személyzetet, szolgákat stb. is magában foglalja), az akkori világ legütőképesebb ármádiájával, ezzel szemben magyar részről összesen – a jórészt fegyver nélküli keresztieseket is beleszámítva – legjobb esetben 40 ezer fő állt fel. Miután a török had és a flotta hermetikusan körülzárta a várat, 1456. július 4-én megkezdődött az ostrom. Tíznapos kemény küzdelem után, július 14-én Hunyadi megsemmisítette a dunai török flottát, így a hajózár megszűntével bejutott a várba, s az ostromlottaknak erősítést vitt, illetve bátorító szavakban részesítette őket. Az ostrom legválságosabb napja július 21-én érkezett el. A vár ekkorra már a törökök kitartó ágyúzásától romhalmazzá vált, Hunyadi szavai szerint „már inkább mező volt, semmint erősség”. II. Mohamed ezen a napon elrendelte az általános rohamot az egész török sereg számára. Napnyugtakor a török tábor megindult a vár felé. A küzdelem reggelig tartott. A törökök háromszor indítottak rohamot a vár ellen, s ennek során a város, illetve az alsó vár a birtokukba került, s már az a veszély fenyegette a védőket, hogy az oszmán hódítók a belső várat is elfoglalják. Végül azonban mind a háromszor meg kellett hátrálniuk, a várba nem jutottak be. A szultán elveszítette gyalogsága színé-javát. A siker a vár-

védők hősiességének – közülük is kiemelkedik az ellenséges zászló kitűzését élete árán megakadályozó Dugovics Titusz tette – a népfelkelő keresztések elszánt küzdelmének és nem utolsósorban Hunyadi személyes példamutatásának, irányító, szervező tevékenységének köszönhető. Másnap, július 22-én zajlott le a döntő ütközet. A Kapisztrán vezette keresztések Hunyadi tiltó parancsa ellenére kitörték a várból és a Száva szigetéről, s a török ágyúállások ellen indultak. Ekkor már – a keresztéseket mentendő – Hunyadi is kénytelen volt beavatkozni. Tehát seregével kitört a várból, és elfoglalta az ellenséges ágyúállásokat, majd ezt követően saját fegyvereikkel vonta tűz alá a törököket. A szultáni hadsereg olyan súlyos veszteségeket szenvedett, hogy II. Mohamed kénytelen volt menekülésszerűen visszavonulni. A szultáni hadat a teljes katasztrófától a Száva partját őrző 6 ezer szpáhi bevetése mentette meg csupán. Mindenesetre a világhódító II. Mohamed még így is egyenesen Szófiáig futott szégyenszemre. Az egész török tábor, az ágyúparkkal és más hadifelszerelésekkel Hunyadi, illetve a keresztések zsákmánya lett. Az ostrom során elesett mintegy 10 ezer oszmán harcos, majd a menekülés során szintén ugyanennyien veszték el. Ez 30 százalékos veszteséget jelent. A 15. század legkiválóbb magyar krónikása, Thuróczy János így foglalta össze az 1456-os, világraszóló győzelem lényegét: II. Mohamedet, „ki maga akart uralkodni az egész földkerekségen, paraszti kéz verte le, járatosabb a kapa, mint a fegyver forgatásában. (...) S ki sok kürt, harcidob mellett nagy vigassággal jött, búsan, éj csendjében rútul futamodott meg”. A nándorfehérvári diadal jó alkalmat kínált a törökellenes támadó hadjáratra a Balkánon, amit Hunyadi komolyan tervezett is, ám röviddel világraszóló győzelmé után, 1456. augusztus 11-én áldozatul esett a táborban kitört pestisjárványnak, így a tervezett hadművelet is elmaradt.

Egész Európa ünnepelt és megkönnyebbült Hunyadi győzelmének hallatán. Akkor még nem tűnt az európai országok hatalmasságainak és alattvalóinak olyan magától értetődő dolognak a törökök Kárpát-medencei jelenléte, mint utóbb, a 16-17. században. A legtöbb európai országba – az akkori közlekedési és hírközlési viszonyokat figyelembe véve – egy időben érkezett meg az említett pápai bulla a nándorfehérvári diadal hírével, így a köztudatban az a vélekedés alakult ki, hogy Hunyadi győzelmének emlékére rendelte el a katolikus egyház a déli harangozást. Ha ez ilyen formában – miként fentebb már utaltam rá – történelmileg nem is igaz teljesen, mégis tény, hogy a déli harangszó és a nándorfehérvári diadal szétválaszthatatlanok egymástól, hiszen III. Callixtus is abban a tudatban adta ki bulláját, hogy tudta: a törökök támadásának célpontja Magyarország, s ehhez először hazánk „kulcsát”, Nándorfehérvárt kell elfoglalniuk. Tehát valójában – kimondatlanul – a pápa Isten áldását kérte Hunyadi és katonái fegyverére, hiszen jól tudta, hogy az összeurópai kereszties hadjárat megghiúsulása után csupán a magyarok állnak fegyverben, s védik – a kereszténység védőbástyájaként – egész Nyugat-Európát. Hunyadi törökök fölötti diadala egyetemes hadtörténeti jelentőséggel bír. A Török Birodalom története során szultáni hadsereget, amely magában foglalta az európai és ázsiai tartományok mozgósítható reguláris katonaságát, vagyis a ruméliai és az anatóliai hadseregeket, csupán Timur Lenk győzött le Ankaránál 1402-ben, s Hunyadi 1456-ban Nándorfehérvárnál. Az újabb győzelmekre több mint két évszázadot kell majd a keresztény Európának várnia, a 17. század végi, nagy törökellenes felszabadító háborúig, Montecuccoli 1664. évi, szentgotthárdi győzelméig.

A nándorfehérvári diadalra méltán lehetünk büszkéek ma is. Az akkor élt hősök hazájuk védelmének túl az egész nyugati kereszténységet védték, akár életük feláldozásával, vagyis méltóképpen feleltek a kor nagy kihívására. A gyáva, korcs utódok – Kölcsey szavait idézve – nemzedékéről ez aligha mondható el. Ma, egy dekadens korban, sajnos ott tartunk, hogy a férfias mentalitás, a

harci erény, a virtus teljesen kiveszni látszik a nyugati társadalmakból. Helyét a gyávaság, a lapítás, az elvtelen megalkuvás vette át. Költői a kérdés: vajon Hunyadiék dicső nemzedéke – ha valamilyen megmagyarázhatatlan csoda folytán abban a korban egyáltalán hatalomra kerültek volna – vajon meddig tűrte volna el a ma regnáló, nemzetvesztő, férfiatlan, feminin jellegű diktatúra marionettfiguráinak tobzódását Magyarországon? S ebben semmiféle különbség nincs az 1990 óta regnáló kormányok között, lett-légyenek azok bármilyen színezetűek is. Talán ennél is szomorúbb azonban, hogy még a szétroncsolt nemzeti emlékezetből is kiveszni látszik azoknak a hőszoknak az emléke, akiknek tetteit nap, mint nap illenék felidézni. Ismét csak egy költőinek szánt kérdés: vajon ez évben (is) a jelenlegi, álnemzeti, IMF-vazallus kormány miféle állami ünnepségsorozattal fog a nándorfehérvári diadal 555. évfordulójára emlékezni? A költségvetésből e célra hány forintot különítettek el? (Ha már – a szokásos lenyúlásokon túl – a különféle deviáns „másságcsoportok”, „vonulások” rendőri biztosítására, prostituáltak és a holomitológia, no meg a magyargyűlölő Lantos Intézet finanszírozására összességében évi százmilliók állnak rendelkezésre közpénzből, természetesen az érintett, adófizető állampolgárok megkérdése nélkül.) Képzelnék csak el: miféle grandiózus, magyar filmpozszt lehetett volna például az öt évvel ezelőtti, kerek, 550. évfordulóra elkészíteni, vagy akár a jelenlegi, 555-re is, amely a jelenkori, hiszterizált világpolitikai légkörben (az USA vezette nyugat és az iszlám világ szemben állása) borítékolhatóan világsiker lett volna, illetve lenne ma is!

Szerény álláspontom szerint ezek ne is ünnepeljék a nándorfehérvári diadal évfordulóját! Reméljük, közeleg az idő, amikor majd állami szinten, méltóképpen megtehetjük mi, igaz magyarok, akiket ez megillet!

Utóirat

A nevezetes dugovicsi hőstettet - név említése nélkül - már Mátyás udvari történetírója, Bonfini is megírta, továbbá Dugovics Bertalan nevére szóló, és apja hőstette alapján kiállított 1459-es adománylevél bizonyítja a Dugovics család nemességének eredetét. Az itáliai történetíró szó szerint így örököltette meg a magyar vitéz önfeláldozó, heroikus cselekedetét:

"A piacig nyomulnak (ti. a törökök - L.Zs.), és annak közepén fellángol a csata. Egnéhány török a piacra viszi a zászlót, némelyik a tornyok tetejéről igyekszik letépni a király jelvényét, mely eladig érintetlenül fennmaradt a falakon. Emlékeznek egy zászlóval odalopakodó törökre, aki gyorsan kúszott fölfelé a legmagasabb toronyra, hogy királyának jelvényét annak a csúcsára kitűzze, és ezzel bátorságot öntsön a többiekbe, akik még nem nyomultak be, hogy ők is jöjjenek a városba, a magyart pedig le akarta hajítani, hogy a keresztényeket elcsüggyesse. Nyomban utánaered egy magyar (kiemelés tőlem - L.Zs.), és mielőtt amaz a nemzeti zászlót ledobná, a torony tetején verekedni kezdenek. És mert a magyar (kiemelés tőlem - L.Zs.) másképp nem tudja megakadályozni, megragadja a törököt, és a legmagasabb csúcsról azzal együtt a mélybe veti magát".

(Antonio Bonfini: A magyar történelem tizedei, Bp.1995. 676. o.)

Az 1945. február 11-i budai kitörés hőseinek igazsága (korabeli dokumentumokkal)

Az 1944-es, fekete év végére súlyos hadi helyzet alakult ki a tengelyhatalmak országai számára – a franciaországi és a belgiumi harcokat most nem is említve – a keleti fronton mind Lengyelországban, mind pedig a Kárpát-medencében, hazánk területén. Románia 1944. augusztus 23-ai árulása után a szovjet, hódító hadsereg – a hozzá csatlakozott román erőkkkel – már szeptember elején megérkezett Magyarország délkeleti területére. (A második bécsi döntés értelmében ugyanis 1940-ben visszakaptuk Észak-Erdélyt a Székelyfölddel, így az akkori államhatárok nem estek egybe a trianonival, hanem keleten az ezeréves határvonalat követték).

A vörös horda alakulatai útravalóként a zsidó származású szovjet költő, Ilja Ehrenburg katonadalait kapták, melyek szerint az oroszokon kívül mindenki ellenség, ezért meg kell ölni a „fasiszták” férfiai, gyermekeit és asszonyait, s minden női teremtést meg kell becsteleníteni és szét kell verni a fejüket. Nyilván a kommunizmus humánus ideológiája gyakorlati alkalmazásának nagyobb dicsőségére.

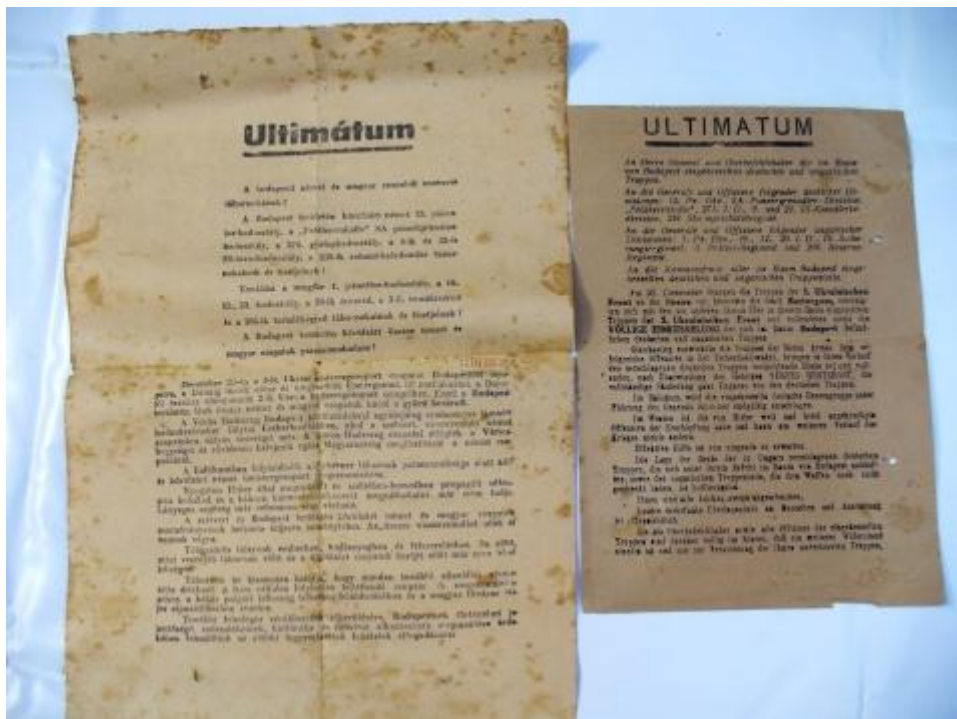
1944. október közepén Debrecen térségében, a Hortobágyon lezajlott a háború egyik legnagyobb tankcsatája, ezután a Malinovszkij vezette 2. Ukrán Front egységei 1944. október 29-én megkezdték Budapest ostromának előkészületeit a Duna bal partja, azaz a pesti oldal felől. A két héttel korábban hatalomra került Szálasi-kormány fennhatósága tehát már megalakulásától fogva csak a fővárosra és a Dunántúl területére terjedt ki. Budapest védelméről az Attila-, a Karolina- és a Margit-vonalak gyűrűje gondoskodott. A támadó oroszok félmillió serege egy kb. 30-40 km sugarú háromöves ostromgyűrűt hozott létre Budapest körül. A nyugati irányból legvédtelenebb főváros körüli karantén-béklyó lezárását átkaroló hadmozdulattal a Tolbuhin marsall vezette 3. Ukrán Front csapatai fejezték be, így karácsonykor bezárult Budapest körül - annak 800 ezernyi polgári lakosával és mintegy 80 ezer főnyi német és magyar helyőrségével - az ostromgyűrű. A pontos katonai létszámot megállapítanunk utólag már lehetetlenség. Annyi azonban kikövetkeztethető a becslések alapján, hogy a támadó szovjet haderő jó ötszörös, hatszoros túlerőben volt. Csupán az érdekesség kedvéért jegyezzük meg, hogy a Szálasi-kormány három hónapra előre kiutalta a fizetéseket és az élelmiszerjegyeket, hogy lehetővé tegye a polgári lakosság számára a legfontosabb ételek tartalékolását. A közüzemi szolgáltatásokban nem volt fennakadás, működtek az erőművek, jártak a villamosok, kinyitottak a szórakozóhelyek és a mozik, tovább folyt az élet. Sztálin eredeti terve az volt, hogy a bolsevik hatalomátvétel évfordulójára menetből elfoglalja a magyar fővárost, azonban a november 7-ei moszkvai, vörös téri díszünnepeket a Budapest elestéről hírt adó győzelmi jelentés kézhezvétele nélkül kellett megtartania a vörös cárnak. Ezt megakadályozta a szovjet katonai és politikai vezetést is meglepő erőteljes és a végsőkig kitartó heroikus német és magyar ellenállás.

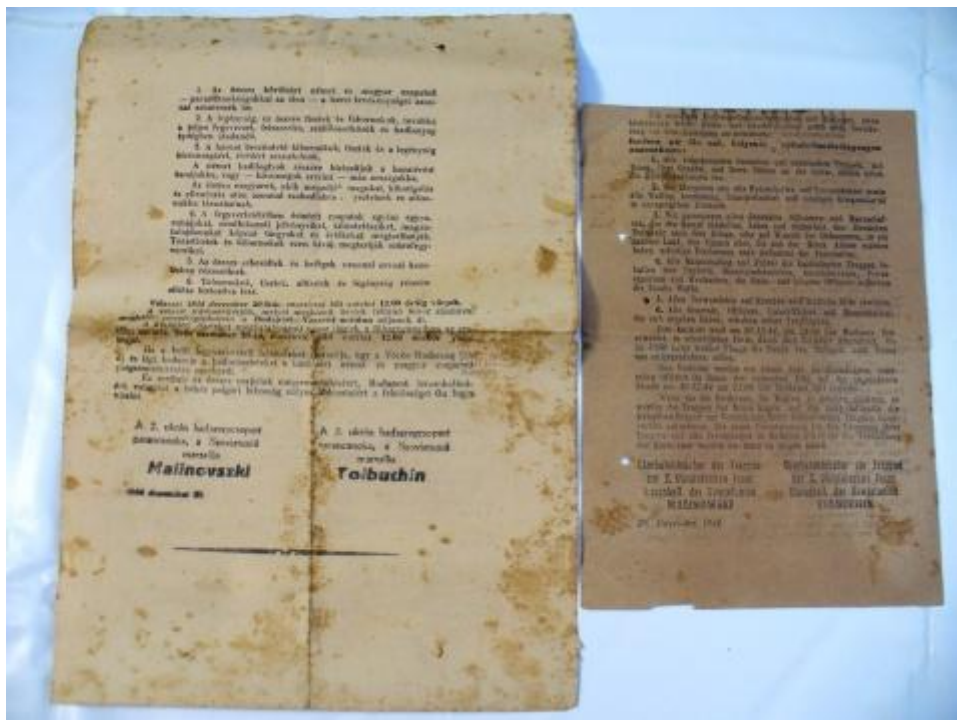
A Münchener Illustrierte Presse 1945. február 15-i számának első két oldalán közölt történelmi képanyag a budapesti harcokról, I. oldal – olvasónk ajándéka (rákattintva nagyítható)

A budapesti helyőrség parancsnoka, Karl von Pfeffer-Wildenbruch tábornok azt a parancsot kapta Berlinből, hogy mindenáron tartson ki, amíg fel tudják menteni a fővárost. A német birodalmi vezetés a budapesti katlan kialakulása után azonnal felállított egy speciális légi egységet a 4. légiflotta részeként Gerhard Conrad altábornagy parancsnoksága alatt. Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy a Németország területén tartózkodó minden nélkülözhető szállítógépet a magyar főváros térségébe vezényeltek. Ez a légiflotta biztosította az utánpótlást Budapest védői számára. Az első szállítmány december 29-én érkezett. Ugyanezen a napon Tolbuhin és Malinovszkij marsallok kapitulációra szólították fel a magyar és német alakulatokat, Wildenbruch tábornok azonban ezt visszautasította. Az eredeti dokumentum szövegéről készült másolat elolvasása után a mai kor embere számára is teljesen egyértelművé válik, hogy a szovjet feltételek teljesen komolytalanok voltak. Hiszen a vörös armádia által korábban német, lengyel és magyar területen elkövetett háborús bűncselekmények eleve hiteltelennítették a szovjet ígéreteket. A „felszabadító” sereget jó előre megelőzte a híre.

Malinovszki és Tolbuchin 1944. december 29-én kelt ultimátumának magyar és német nyelvű példányai Budapest megadása tárgyában – olvasónk ajándéka (rákattintva nagyítható)

A kommunista mitológia egyik klasszikus meséje éppen az ultimátumot átadó kívánó parlamentekkel kapcsolatos. (Egyébként közismert, hogy a második világháború történetéhez mindmáig számos csodás, eposzi kellék kapcsolódik.) Korosztályom tagjai már kisiskolás korukban megismerkedhettek Ilja Afanaszjev Osztyapenko és Steinmetz Miklós „tragikus” véget ért követjárásának történetével, akiket az „alávaló fasiszták” a nemzetközi hadijog lábball tiprásával, orvul lelőt-

tek. A történelmi valóság – mint oly sok, más esetben is – azonban prózaibb a mítosznál. Eredetileg az oroszok Osztjapenko és Steinmetz mellett egy harmadik parlamentert is indítottak Budapest felé, ám az oly mértékben részeg volt, hogy képtelen volt küldetését teljesíteni. Ami pedig a másik két követet illeti, a Pestre menekített Steinmetz halálát a terepjáróban elhelyezett robbanóanyag felrobbanása okozta, a Budáról már a Vörös Hadsereghez visszatérőben lévő Osztjapenkóra és két kísérőjére pedig sajátjai nyitottak aknavetőtüzet.

Az oroszok számára nagy kihívás volt Budapest bevétele. 1944 decemberében kerültek szembe először egy milliós európai nagyvárossal, s annak a végsőig kitartó és harcoló védőivel. Azonban míg Hitler 1942-ben beleegyezett abba, hogy Sztálingrád civil lakosságát evakuálják, addig Sztálin 1944-ben sem német, sem a szövetséges angolok kérésére sem volt hajlandó ezt Budapest ostromakor engedélyezni. A szovjet Vörös Hadsereg sem a légierejével végrehajtott bombázásokkal, sem szárazföldi tüzérségi tűzzel nem készítette elő az ostromot, hanem kisebb orosz és román alakulatok Pest és Buda elővárosaiban házról házra szorították vissza a védőket, gyalogsági géppisztolyok és kézigránátok alkalmazásával.

A Münchener Illustrierte Presse 1945. február 15-i számának első két oldalán közölt történelmi képanyag a budapesti harcokról, II. oldal – olvasónk ajándéka (rákattintva nagyítható)

Budapest csaknem két hónapig – az ostromgyűrű bezárása előtti kemény előcsatározásokat is beszámítva, három és fél hónapig – tartó ostromát, a harcok hevesességét és elszántságát tekintve, már a kortársak is a sztálingrádi ütközethez hasonlították, azzal állították párhuzamba. Lényeges különbség volt azonban, hogy – miként fentebb említettem – míg Sztálingrád városának lakóit evakuálták, addig Budapest polgári lakossága részt vett a védelmi harcokban. A magyar katonai alakulatok Hindy Iván vezérezredes irányítása alatt állottak. A tábornok majd két hónapig keresztül hősiességgel védte a rábizott várost a vörös veszedelem ellenében. Ezért a háború után egy justizmord ún. népbírósági koncepció per keretében – ilyen volt a nürnbergi véstörvényszék is – 1946 augusztusában a palástos hóhér, Tildy Zoltán „köztársasági elnöksége” alatt halálra ítélték és kivégezték a katonai esküjéhez mindvégig hű főtitest. Feltétlenül meg kell említenünk, hogy a kiváló brit történész, Macartney, aki elfogulatlan külső szemlélőként megírta hazánk 1929 és 1945 közötti történetét, könyvét Hindy Iván tábornok tisztelettel őrzött emlékének ajánlotta. (To the honoured memory of IVAN HINDY GENERAL + August, 26 th. 1946).

Budapest ostroma stratégiai jelentőségű történelmi esemény volt, hiszen amennyiben a Vörös Hadsereg elfoglalja, úgy nyitva áll előtte az út Bécs, illetve a Reich fővárosa, Berlin irányába. Budapest védői makacsul ellenálltak, volt is remény a sikerre, mivel a német hadvezetés fel akarta menteni a fővárost. Hitler már decemberben több harci alakulatot irányított át a nyugati frontról Magyarországra, ezek 1945. január elején erős ellentámadást indítottak, felszabadították Esztergomot és előrenyomultak Szentendrőig, így néhány kilométerre megközelítették Budát, de az erős havazás és az oroszok ellenállása megállította az előrenyomulást. Ráadásul a német 96. Gyalogos Hadosztály, a magyar szövetséges erők támogatásával, rohamcsónakokkal átkelt a Dunán, és a folyó bal partján két hídfőt is létesítettek. E harcokban kiemelkedő szerepet játszott a Ney Károly vezette hadcsoporthoz – ez nagyrészt hungarista önkéntesekből állt –, amelyet a Viking Hadosztály és a Totenkopf-SS páncélos hadosztályokhoz osztottak be. A német és magyar egységek azonban mozgásképtelenné váltak, hiszen Komáromnál amerikai bombázók találatai érték a dunai üzemanyag-szállító uszályokat, így harci járműveik bevetése lehetetlenné vált. (Ezzel egyidejűleg a nyugati fronton az akkori világ hi-tech csodagépeinek, az angolszász pilóták által babonás tisztelettel emlegetett ME-262 jelzésű sugárhajtóműves vadászoknak a bevetését is üzemanyaghiány akadályozta meg. Európa legnagyobb kőolajmezőjének fekete aranyából nyert üzemanyaga ugyanis a románok 1944. augusztus 23-ai átállása óta az ötágú vörös csillagos felségjelzésű harci monstrumokat hajtotta Budapest, Bécs és Berlin irányába.) Eközben a Pestet ostromló szovjet erők befejezték feladatukat. A védők visszavonultak Budára, és felrobbantották maguk mögött az összes hidat. 1945. január 18-án egész Pest szovjet kézen volt. Ezáltal a budai magyar-német erők helyzete egyre nehezebbé vált. A légi úton kapott utánpótlás, amely Pest eleste előtt rendszeresen érkezett számukra, most lepadt, majd teljesen meg is szűnt, amikor a királyi vár nyugati lejtője alatti Vérmező is a megszállók kezére került. Azonban az ostromgyűrűn kívüli német harci alakulatok még ekkor sem adták fel a küzdelmet: újabb és újabb erőfeszítéseket tettek az orosz-román gyűrű áttörésére. 1945. január 23-án visszafoglalták Székesfehérvárt, és Budától délre kijutottak a Dunához. Végzetükre az utolsó, életbevágóan fontos kilométereket már képtelenek voltak megtenni a végkimerülésig elgyötört katonák, és február 3-án a szovjetek ismét visszafoglalták azokat a területeket, amelyeket korábban meghódítottak, majd átmenetileg elveszítették.

A felmentési kísérletek kudarcával és az utánpótlási útvonalak elvágásával, továbbá a védők élelmiszer- és hadianyagkészleteinek elfogyásával a maradék magyar és német harci alakulatok

helyzete reménytelenné vált. Ekkor Pfeffer-Wildenbruch tábornok megparancsolta embereinek, hogy törjenek ki az ostromgyűrűből, és harcolva vonuljanak vissza. E napon, délután 3 órakor ismertette a haditervet a 9. SS Hegyi Hadtestparancsnokság a német csapatok parancsnokaival, amely szerint csak azok a katonák vegyenek részt a hadműveletben, akik egy éjszakai, 24 kilométeres, folyamatos harc közbeni gyalogmenetet képesek végrehajtani. Ezt követően 17 óra 50 perckor Wildenbruch tábornok rádión a következő üzenetet küldte feletteseinek: „Élelmiszerünket felhasználtuk, az utolsó töltényünk csőre töltve. Budapest védői választhatunk a kapituláció vagy a harc nélküli lemondás között. Az utolsó harcképes német egységekkel, honvédekkel és nyilaskeresztesekkel együtt offenzív módon új harci és ellátási bázist keresek. Február 11-én, a sötétedés beálltával kitörök. Kérek felvételt Szomor-Máriaalom térségében”. Pfeffer-Wildenbruch 19 óra 45 perckor visszavonhatatlanul kiadta a parancsot a kitörésre. A szinte reménytelen katonai akció 1945. február 11-én, este 8 órakor kezdődött. Ekkora már a helyőrség eredeti harcoló állománya a felére apadt, azaz kb. 44 ezernyi védősereg készült a végső összecsapásra, melynek fele magyar, fele német katonából állott. A hadművelet végrehajtását két fő irányban és három lépcsőben tervezték meg, a Városmajor úttól a Mechwart térig, a Krisztina körút és Margit körúti vonal áttörésével. Az első lépcső a Széll Kálmán térnél, a második az Olasz fasorban (ma Szilágyi Erzsébet fasor), a harmadik pedig délnyugaton, az Ördög-árokban volt. A kitörést végrehajtó katonákat az ellenséges Vörös Hadsereg szárazföldi és légi ereje folyamatosan tűz alatt tartotta, Buda határát így is hozzávetőlegesen 16 ezer főnek sikerült elérnie. A Pilisben húzódó német-magyar vonalhoz azonban már csak kevesen, mintegy 700 katona jutott csak el. A „Becsület napjává” vált hősiesség február 11-ei kitörésben, s az azt megelőző, önfeláldozó harcokban kiemelkedő elszántsággal küzdött alakulatok – a teljesség igénye nélkül – a következők voltak: a 9. SS Hegyi Hadtest, a 22. SS Lovashadosztály Schmidhuber tábornok és Helmut Dörner ezredes vezénylete alatt; Baka Barnabás őrnagy rohamtüzér osztálya és a legendás Vannay-különítmény, no meg a Lajtabánságot és a Rongyosgárdát megálmodó és létrehozó, hetvenen túli hős, Prónay Pál alakulatai. A sikeres kitörést végrehajtó katonák közül a legtöbben a Helmut Wolff alezredes által vezetett csapatba tartoztak. Nagyrészt ők érték el a Pilisben húzódó német-magyar vonalakat.

A megszálló Vörös Hadsereg 20 ezer foglyot ejtett a harcok során, s rengeteg, csaknem 60 ezer vitéz katona halt hősi halált. Hindy Iván harcosai az ősi magyar és egyetemes európai, a homéroszi időkig visszanyúló hadi morált és tradíciót követték: egy szülőföldjét védő katonának győzni lehet vagy meghalni. Oly sok magyarra kényszerítette rá a tragikus történelmi sors ezt a döntést: a tatárok ellen harcoló bárók, IV. Béla királyunk oldalán mindhalálig küzdve áldozták fel életüket a haza oltárán, így cselekedett a romhalmazzá lőtt Drégely várának kőomladéka alatt Szondi György, s inkább keresztény magyar mártír lett, de gyáva renegát, az ellenséggel lepaktáló és egyezkedő hazaáruló soha, s ugyanez a mártírium jutott osztályrészül szigetvári Zrínyi Miklósnak is. A Fiala Ferenc által nemes és lényegretörő egyszerűséggel „budapesti eposznak” nevezett hadtörténelmi esemény során akkori hőseink követték őseik heroikus, dicsőséges, férfias és kataritikusan felemelő példamutatását. Mászt ugyanis nem tehettek. Esküjük, hazaszeretetük kényszerítette őket erre, arról már nem is szólva, hogy a vörösök előtti, feltétel nélküli megadás egyet jelentett a tarkólövessel vagy a szintén biztos halált eredményező valamely szibériai Gulágtáborral. A kommunista horror-rezsim által nyugat-európai száműzetésbe kényszerített Fiala szerint „a fekete órák nem a hősiesség védelem ideje alatt, hanem akkor következtek be, amikor a főváros a győztes kezébe került.” Ekkor ugyanis beteljesült Budapest lakóin is az ehrenburgi apo-

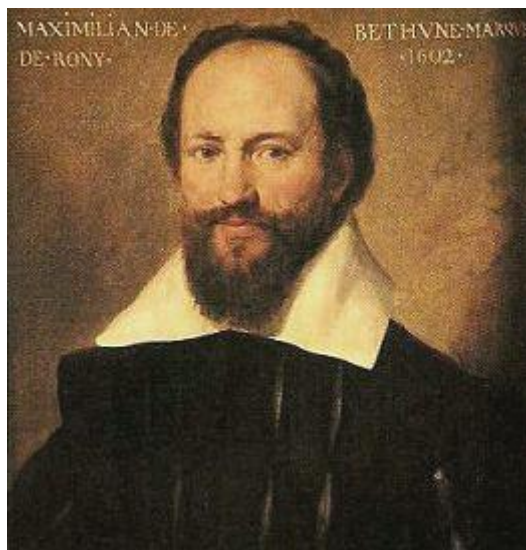
kalipszis. A hódítók féktelen és gátlástalan szabadrablásba kezdtek. Emberiség elleni és háborús bűntetteket követtek el ezerszámra. A budai Várban berendezett ideiglenes hadikórház sebesültjeit és betegeit lángszórókkal égették halálra. Az alatta lévő kazamatákban összezsúfolódott több ezer ember közé benzineshordókat gurítottak, majd kézigránáttal felrobbantották az egész objektumot. az ott tartózkodók valamennyien szénné égtek. A védtelen és kiszolgáltatott nők számára volt a legszonyosabb az orosz megszállás. Serdületlen leányoktól nyolcvanon túli idős asszonyokig mindenkit megerőszakoltak a barbár hódítók, ha idejük és lehetőségük volt rá. Azoknak, akik túléltek bestiális megbecstelenítésüket, legalább kétharmada szifiliszes lett. Értékes műkincseket, kastélyok bútorzatát, könyvtárak ősnymtatványait semmisítették meg vagy szállították a Szovjetunióba.

Európa végzete szempontjából Budapestnek a szovjet ármádia által történt bevétele és az azt követő irgalmatlan bosszúállás korántsem számított rendkívüli eseménynek. Minden budapesti keresztény polgár tudhatta, nem várhat semmi jót a vérszomjas szovjet ármádiától és a visszatérő 1919-es, moszkovita bolsevik terroristáktól. Akik a zsoldjukban álló magyarországi elvtársaikkal már rég készültek az országhódításra. Amennyiben Hitler nem mér a Barbarossahadművelettel preventív csapást a támadásra felfejlődött szovjet erőkre 1941 júniusában, úgy valószínűleg már három évvel korábban birtokba veszik azt. A tatárok, az oszmán-törökök után mi, magyarok tartóztattuk fel – a német szövetséges csapatok segítségével – átmenetileg a vörös pestisjárványt a Kárpát-medencében. A Budapestet védő hős magyar és német katonáknak köszönhető, hogy Sztálin nem rohanta le és vette birtokba fegyveres erővel Nyugat-Európa területének nagy részét. Tudniillik, ha nincs a „budapesti eposz”, akkor nem lett volna 1945 után NSZK sem, tekintettel arra a körülményre, hogy az a bizonyos nevezetes angolszász-szovjet kézfogás nem az Elbánál, hanem jóval nyugatabbra, a Rajnánál következett volna be valamikor 1945 tavaszán.

Köszönetet az „Európa védőpajzsa” szerepéért a mai napig nem kaptunk érte, mi több, szovjet gyarmatból 1990 óta a „Nyugat” provinciája lettünk. Igaz, a hála soha sem volt történelmi vagy politikai kategória. Ettől függetlenül, mindazokat a magyar és német hősokeket, akik elestek a budai kitöréskor, mély és kegyeletteljes főhajtás illeti meg. Emléküket örökre megőrizzük. Végzőként, talán e Mozart-remekművel tiszteleghetünk emberi nagyságuk előtt:

Sully "Nagy Terve" a keresztény Európa egységéről és Magyarország felszabadításáról

A 17–18. század folyamán számtalan pusztító, az európai hegemoniáért vívott, vagy vallási okokból kirobbant háború rázta meg Európát, s ezeket többnyire a kontinens kisebb-nagyobb része fölötti egyeduralom megszerzése, illetve az egyensúly helyreállítása érdekében vívták. Nem véletlen, hogy ugyanebben az időszakban, a háborús eseményekkel párhuzamosan egy sor tervezet látott napvilágot, melyek mind-mind azt kutatták, miként lehetne biztosítani az egyetemes és örök békét, hogyan lehetne létrehozni egy új európai rendet, egy egységes európai államot, mely garantálhatná a világbékét. A kor utópikus elképzelései közül az egyik legelsőről sokáig úgy hitték, hogy a híres francia király, IV. Henrik (1589-1610) nevéhez fűződik. Mindezt a király nagy hatalmú miniszterének, Sully hercegnek Emlékirataiból tudhatjuk meg.

Sully Maximilien de Béthune (1559-1641) néven mint Rosny bárója született, a református (Franciaországban hugenotta) hitben nevelkedett fel s együtt tanult Navarra uralkodójával, a hugenotta párt vezérével, Bourbon Henrikkel, akihez kezdettől fogva a legbensőbb barátság kötelékei fűzték. A hugenotta háborúban mindvégig Henrik oldalán küzdött, végül mégis ő maga ajánlotta hazaszeretetből és hatalmi érdekből urának 1593-ban az áttérést a katolicizmusra, hogy a polgárháborúnak vége szakadjon, illetve III. Henrik 1589-ben történt meggyilkolásával kihalt a Valois-ház, s a legközelebbi oldalági örökös a Bourbon-dinasztia lett, személy szerint Navarrai Henrik. A neki tulajdonított mondással, miszerint „Párizs megér egy misét”, áttért a katolikus hitre, így megnyíltak előtte a főváros kapui, s 1594-ben IV. Henrik néven ténylegesen is megkezdhette uralkodását. Az új király Rosnyt Sully hercegévé tette és pénzügyminiszterré nevezte ki. Történeti érdeme, hogy a három évtizedes vallásháborúk pusztításai után stabilizálta a gazdasági helyzetet s megteremtette az államháztartás egyensúlyát Franciaországban. IV. Henrik halála után azonban 1611-ben kegyvesztetté lett, állását és befolyását elvesztette s sully-i kastélyába volt kénytelen visszavonulni. Sully herceg az udvari intrikáktól távoli magányában mérlegre tette egész addigi politikai pályafutását. Emlékirataiban azonban a francia vallásháborúk (1562-1598) korának és IV. Henrik uralkodásának érdekes részletein túl gazdag fantáziáról tanúskodó eszmefuttatásokat is találunk a korabeli Európa politikai és hatalmi viszonyainak gyökeres átalakításáról. A herceg nem kevesebbet állít, mint hogy az 1610 májusában egy fanatikus katolikus, Ravailiac által

meggyilkolt és a halála előtti hónapokban németországi hadjáratra készülő francia uralkodó maga lett volna e „Nagy Tervnek” nevezett elgondolás értelmi szerzője, s csak erőszakos halála akadályozta meg annak végrehajtásában.

A Nagy Terv, amely Bölcs királyi kormányzat címen több részletben került nyilvánosságra 1638 és 1662 között, IV. Henriknek egy merőben új európai államrendszer kialakításának szándékát tulajdonítja. Miként azt Sahin Tóth Péter egy 1997-ben a Rubicon folyóiratban közzé tett tanulmányában felvázolta, a koncepció szerint Európát tizenöt, nagyjából egyenlő kiterjedésű államra kellett volna felosztani. Ez a korabeli határok alapos, de a méltányosság szellemében, közös megegyezéssel történő átrajzolásával lett volna megvalósítható. Sully az így létrejövő régi-új államokat három csoportba sorolta.

Az örökletes királyságok kategóriájába Franciaország, Anglia, Spanyolország, Dánia, Svédország és Lombardia tartozott volna. Saját országa számára semmilyen területi előnyt nem követelt volna a király, hangsúlyozza az exminiszter. Angliának is le kellett volna mondania területek szerzéséről a kontinensen. A hódításoktól való önkéntes tartózkodást választó Dánia és Svédország területi kiterjedésének megváltoztatása nem szerepelt a tervek között. A spanyol monarchiát Szardínia és a Baleárok kivételével megfosztották volna az Ibériai-félszigeten kívüli valamennyi európai birtokától, viszont megtarthatta volna összes tengerentúli gyarmatát. A Lombard Királyság, amely nem szerepelt a 17. századi Európa politikai térképén, Savoyából és a spanyol uralom alól felszabadítandó Milánói Hercegségből állt volna össze, s a királyi címet a savoyai herceg, IV. Henrik egyik szövetségese kapta volna.

A Német-római Birodalom, a pápai állam, a Magyar, Cseh és Lengyel Királyságok alkották volna a választómonarchiák csoportját. Az első megmaradhatott volna történeti határai között, de tudomásul kellett volna vennie Németalföld és Svájc végleges elszakadását. (Ezt egyébként az 1648-ban aláírt vesztfáliai békében rögzítik is majd.) A tervezet egy tekintélyes, ám nem központosítható, császárat szabadon választó német állammal számolt Európa közepén. A Szentszék viszont Dél-Itália bekebelezésével a Lombard Királyság mellett a félsziget másik meghatározó hatalmává lépett volna elő. Magyarország és Csehország visszakapták volna függetlenségüket, ami elsősorban a szabad királyválasztásban nyert kifejezést. A Cseh Királyság valamennyi történelmi tartományát megőrizhette volna, míg a magyarok az európai keresztény hatalmak segítségével felszabadíthatták volna országuk oszmán megszállás alá került részeit. Magyarországot Sully a keresztény Európa védőbástyájának tekintette, s úgy vélte, hogy minél jobban meg kell erősíteni az új európai rend biztosítása érdekében. Ezért, legalábbis a „Nagy Terv” egyik variánsa szerint, a Habsburgoktól megszabadítandónak deklarált osztrák tartományokat is a Magyar Királysághoz kellett volna csatolni. Végül Lengyelország, amelyet a miniszter a kereszténység másik keleti védelmezőjeként emlegetett, korlátlan terjeszkedési lehetőséget kapott volna Oroszország és az Oszmán Birodalom rovására. E két utóbbi hatalmat – eltérő vallási és társadalmi-politikai berendezkedésük miatt – a tervezet nem tekintette Európa részének.

A köztársaságok közé tartozott volna a Németalföldi Köztársaság, amelynek az északi protestáns Egyesült Tartományok (Hollandia) és a déli katolikus Spanyol-Németalföld egyesülése nyomán kellett volna létrejönnie. A Tirollal, Elzásszal, Trentóval és a Burgund Grófsággal gyarapodó Svájc szintén köztársaságként szerepel a tervezetben. Egy Itáliai Köztársaság nevű konföderációba kellett volna egyesülniük mindazoknak a továbbra is helyi dinasztiák uralta államocskáknak, ame-

lyek kívül maradtak volna a Lombard Királyság, a pápai állam és a negyedik köztársaságként említett, Szicíliával megnövelt Velence érdekkörén.

Az így kialakítandó, méltányosnak és igazságosnak nevezett egyensúlyi állapot az örök európai béke korszakának eljövetelét ígérte, mivel a továbbiakban felmerülő vitás kérdéseket csakis béke úton, valamennyi érintett fél megegyezésével kellett, illetve lehetett volna megoldani. Erre egy közösen felállított „európai” tanács felügyelt volna, amelynek összetételéről és működéséről kétféle változat is szerepel a francia miniszter emlékirataiban. Ami Magyarországot és a közép-európai térséget illeti, az első verzió szerint a tanács hatvanhat tagból áll, és háromévente kerül sor a megújítására. Háromfelé osztva működik. A Trentóban (Trident) tanácskozó szekció a Közép-Európával és a mediterrán térséggel kapcsolatos kérdésekben illetékes. Az egyes tagállamok azonban – akárcsak a mai Európai Unióban – nem egyenlő arányban képviseltethetnék magukat a tanácsban. Míg a pápa, a császár, a francia, a spanyol, az angol, a dán, a svéd és a lengyel királyok, valamint Velence négy követet küldhetne, addig a magyar és cseh királyok, a svájci kantonok vagy Hollandia csak két-két megbízottat.

A másik változat szerint a testület mindig együtt ülésezne, csak székhelye cserélődne évente. Ez a variáns az összeurópai tanács mellett hat „regionális tanács” szervezését is tervbe vette. A Bécsben székelő tanácshoz tartoznának a cseh és morva területeket, valamint Magyarországot érintő kérdések.

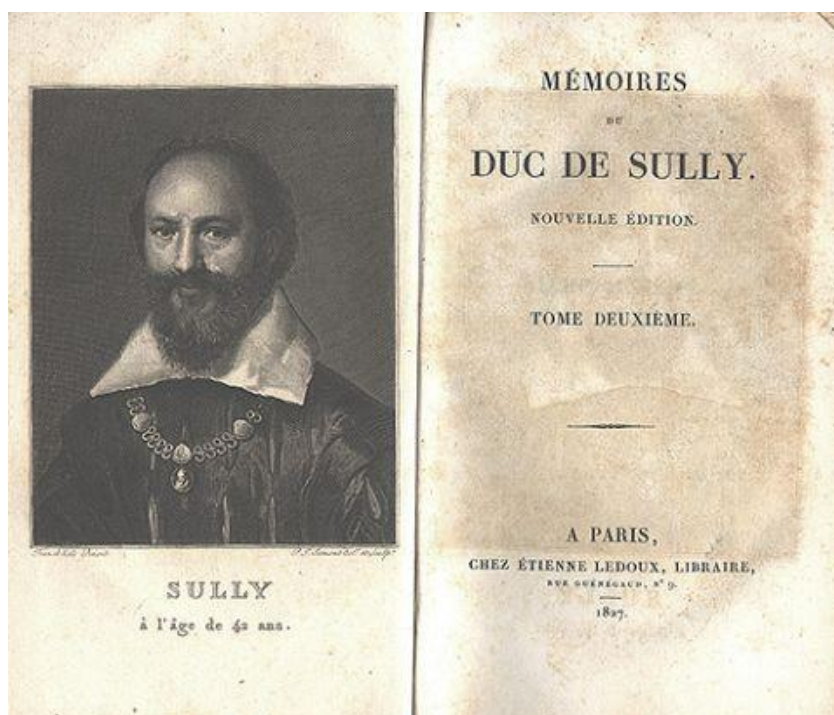
A tanácsok minden közösnek számító ügyben – vallási kérdésekben, a korábban megállapított határok esetleges megváltoztatásáról, egy közös hadsereg önkéntes hozzájárulásából történő fenntartásáról, illetve az együttesen meghódított területek méltányos és az általános hatalmi egyensúlyt szem előtt tartó felosztásáról – dönthettek volna. Az európai keresztény egység fő célja ugyanis kifelé a „hitetlenek” (értsd: az Oszmán Birodalom) elleni szakadatlan harc lett volna. Az exminiszternek a tervhez fűzött kommentárja szerint az elfoglalt területeket elsősorban a választókirályságok és a köztársaságok között kell felosztani, nehogy egy örökletes monarchia, azaz egy dinasztia túlsúlyra juthasson a kontinensen.

Az intézményes garanciák mellett az egyes tagállamok szilárd, igazságos belső kormányzata is nélkülözhetetlennek tűnt a „Nagy Terv” megvalósításához. Az utóbbi feltétel azonban nem teljesülhetett a reformáció kezdete óta immár egy évszázada egymással rivalizáló hitvallások kibékítése nélkül. A tervezet készítője – gyakorlati megfontolásból – reménytelennek tartott bármilyen kísérletet a hitelvek egységének helyreállítására Európában. Realitásérzékét a történelem utóbb igazolta is. Ehelyett három keresztény egyház, a római katolikus, az evangélikus (lutheránus) és a református (kálvini) egyenjogúságának elismerését szorgalmazta. A szövetségben részt vevő valamennyi államnak ki kellett volna nyilvánítania szándékát, melyik hitvallást, vagy vallásokat kívánja engedélyezni területén, s e választást senki sem kérdőjelezhetette volna meg a „cuius regio, eius religio”, azaz már a 16. században megfogalmazott „akié a föld, azé a vallás” elvének alapján. Ezután a vallási kérdés nem képezhetett volna többé vita tárgyát az európai államok egymás közötti, diplomáciai kapcsolataiban. Az egyszer megállapított felekezeti status quo már nem módosulhatott volna. A tervezet minden további hitújítást is szigorúan tiltott. Mindenkinek csatlakoznia kellett volna egy, a hazájában elfogadott irányzathoz, s aki erre nem hajlandó, szabadon elhagyhatta volna az országot.

Ha mindezek a külső és belső feltételek maradéktalanul megvalósulnak, már semmi sem akadályozhatta volna meg az európai keresztény egység örök időkre való fennállását. Az „ötletgazda” IV. Henrik ugyanis – minisztere szerint – megértette, hogy az igazi dicsőség egy már amúgy is nagy és gazdag ország uralkodója számára nem újabb területek meghódításában rejlik, hanem az európai kereszténység erőinek egyesítésében és az örök béke megteremtésében. Az „önzetlen” király éleslátását és a közérdekért történő fáradozását pedig úgy hálálhatták volna meg a szövetségesei, ha egyfajta döntőbírói szerepet biztosítanak IV. Henriknek a vitás európai politikai kérdésekben. Sully közlése szerint királyát komolyan foglalkoztatta uralkodásának utolsó esztendeiben az Oszmán Birodalom ellen indítandó nagy háború elgondolása, amely értelemszerűen a török hódoltság végét jelentette volna Magyarországon.

Azonban IV. Henrik merénylet áldozata lett: 1610. május 24-én Párizs utcáin haladt, amikor hirtőjába hajolva, halálra szúrta őt egy Ravailac nevű fanatikus katolikus, aki a királygyilkosságért iszonyú tortúrával és kínhalállal bünhődött. Korabeli forrásaink szerint az előzőleg rettenetesen megkínzott merénylet 1610. május 27-én egy szekérrre fektetve vitték a Greve térre, a kivégzés szokásos helyszínére. A vesztőhelyre érve Ravailac hirtelen magához tért és Isten kegyelméért könyörgött. A hóhér és segédei először egy parázstartóban csontig égették a királyra tört emelő kezét. Ezt követően a segédek fogókkal felnyitották a királygyilkos mellkasát, a hasát és combját. A szerencsétlen felüvöltött pokoli kínjában, majd elájult. Amikor egy vödör vizet az arcába öntve magához térítették, viaszt és olvasztott ólmot csorgattak a sebeire. Végezetül az ítéletvégrehajtás utolsó stációja következett: a felnégyelés. Kezdeképpen a hóhér és segédei hozzákötözték Ravailac végtagjait a lovakhoz, majd azokat hajtani kezdték. A Greve téren összezsúfolódott, s az efféle látványosságokra mindig fogékony tömeg eksztatikus őrjöngéssel átszakította az őrség kordonját, s a kötelekre vetette magát, hogy segédkezzen a lovaknak. Az első húzások után a végtagok megnyúltak, de nem szakadtak el a törzstől. A másodikra az egyik kar engedett, és a ló lendülete a tömegbe repítette a kiszakított testrészt. Kutyák vetették magukat a koncra. A megcsonkított, tehetetlen test rángatózott, mint egy bábu. A többi végtag csak a harmadik rántásra engedett, azt követően, hogy a bárdal felfegyverkezett hóhér átvágta a még megmaradt izomkötegeket. Azonban Ravailac még mindig élt. Ekkor a hóhér odalépett hozzá, hogy levágja a fejét. Miután leválasztotta a fejet a még mindig rángatózó testről, a bakó felaprította azt, s ami az emberi roncsból megmaradt, hagyva, hogy a tömeg megszerezze magának, mint aki jól végezte dolgát, hátat fordított, s figyelemre sem méltatta, hogy a közönség és a kutyák marakodnak a még mindig lüktető földi maradványokon.

Azonban, ha a király elleni tragikus merénylet, s az azt követő, fentebb leírt borzalom nem következik be, akkor is kevésbé valószínű, hogy a nagy európai összefogás megvalósul az 1610-es években. Már a kortársak közül is sokan lehetetlennek tartották, hogy a francia uralkodó ilyen nagyszabású terveket dédelgetett volna. Volt, aki az egész eszme-futtatást Sully öregkori csökkenő szellemi képességeinek tulajdonította, gyermekes képzelgésnek, nevetséges fantáziálásnak nevezte, amelyre kár is sok szót vesztegetni. Aztán a 18. század „felfedezte” a maga számára IV. Henrik miniszterét. Az első jelentős lépést ebben az irányban Emlékiratainak új, a század irodalmi ízlésének megfelelően átigazított – valójában átírt – kiadása jelentette. A legjelentősebb változtatást a „Nagy Terv” szenvedte el. Az eredetileg különálló részeket egyetlen fejezetté gyúrva – mintegy az Emlékiratok megkoronázásaképpen – a mű végére helyezte a kiadó. Ezzel a tervezet összefüggő szöveggé, valódi rendszerként jelent meg, amilyen pedig eredeti változatában sosem volt. Az olvasóközönséget ez persze nem érdekelte, és a „megfésült” visszaemlékezések óriási sikert arattak.

A IV. Henriknek Sully által tulajdonított koncepciónak némi valóságalapja mégis van, ha a fentebb ismertetett koherens politikai célkitűzéssé nem is állt össze a francia király gondolataiban. Ugyanis tény, hogy az egyik rivális nagyhatalmat, a Habsburgok uralta Spanyolországot az Ibériai félszigetre kívánta visszaszorítani Európában, s mindenáron gyengíteni igyekezett a másik fő kontinentális hatalmi tényezőt, az osztrák Habsburgok közép-európai államalakulatát, illetve a Német-római Birodalmat. Éppen egy németországi hadjáratot készített elő, Jülich-Klevébe, szövetkezve a protestáns birodalmi fejedelmekkel a Habsburgok ellen, amikor a végzetes tördőfés érte. S ha valóban lett volna, vagy volt ténylegesen is IV. Henriknek olyan szándéka, hogy egyfajta európai egységet teremtsen, s megszabadítsa kontinensünket és Magyarországot az iszlám török hódoltság alól, a 17. század szövevényes európai nagyhatalmi és vallási viszonyait tekintve, felettébb kétséges, hogy ezt meg is valósíthatta volna.

Hadtörténetünk egy dicső fejezete: az "egri csillagok" diadala 1552-ben

Buda elestének napja, 1541. augusztus 29-e drámai fordulópontra történelmünkben. Másfél évszázadra állandósult az ország három részre szakítottága, döbbenet lett úrrá egész Magyarországon, sőt Európán, hiszen elképzelhetetlennek tűnt, hogy Szulejmán szultán egy merész és kockázatos lépéssel egyenesen az ország fővárosát és középső részét vegye birtokba, tekintettel arra, hogy 1541-ig csupán a déli végeket, Nándorfehérvárt és a Szerémséget hódoltatta az oszmán hatalom.

1541. augusztus 29-ével ugyanakkor a kétely is örökre beidegződött a magyar politikusokba, s a török orientációt képviselő Szapolyai-pártnak, illetve ez idő szerinti fejének, Fráter Györgynek is meg kellett jegyeznie: a szultán hódítani akar, megbízni nem lehet benne. De a Habsburg-párt is leszerepelt 1540-1541 folyamán. Elegendő volt az I. János (1526-1540) király által jól megerősített Buda várában pár ezer magyar katona makacs kitartása, s a viszonylag kis létszámú török előhad megérkezése, hogy I. Ferdinánd (1526-1564) csapatai katasztrofális vereséget szenvedjenek a magyar főváros falai alatt. A hódító török mindig csak ideiglenesnek bizonyuló jóindulata s a segítségért behódolást kérő, de rendre kudarcot valló császári ház között szinte lehetetlen volt a választás. Mégis választani kellett a kortárs államférfiaknak, más út nem volt.

Fráter Györgyöt a Buda eleste miatt érzett lelkiismeret-furdalás arra ösztönözte, hogy szakítson addigi törökbarát politikájával, s megteremtse az ország politikai egységét a Habsburgok jogára alatt. 1541. december 29-én az erdélyi Gyalu várában megegyezés született I. Ferdinánd követői és Fráter György között arról, hogy – megújítva az 1538-as váradi békét – Magyarország egyesül Ferdinánd uralma alatt, s intézkedett a Szapolyai családnak járó kárpótlásról is. Buda 1542. nyári sikertelen Habsburg-ostromával, majd az 1543-1544. évi török hódításokkal (Siklós, Pécs, Esztergom, Székesfehérvár, Visegrád, Hatvan eleste) azonban meghiúsult a gyalui egyezmény végrehajtása, s György barát rákényszerült a török vazallus erdélyi állam alapjainak megvetésére. Úgy tűnt, hogy a megfelelő pillanat az évtized végén érkezett el az országegyesítéshez: 1547-re a

katolikus Habsburgok felülkerekedtek mind a nagy nyugat-európai riválison, Franciaországon – ráadásul ebben az évben halt meg a Habsburgok ellenében a törökkel szövetséges I. Ferenc (1515-1547) francia király –, mind a protestáns német birodalmi fejedelmeken. Jeges zuhanyként hatott azonban a magyar rendekre, hogy 1547. június 19-én V. Károly (1519-1556) császár és I. Szulejmán (1520-1566) szultán megkötötték az isztambuli békét a katolikus-keresztény és az iszlám világhatalom között.

Ferdinánd király magyar tanácsosai kétségbeesetten kérték a béke szentesítésének megtagadását, mintegy megelőlegezve az elkövetkező másfél század diplomáciai és hadi fejleményeit ezen indoklásukban: „Az eddigi hosszabb fegyverszünetek mindig nagy kárára voltak az országnak, mert a török a béke ürügye alatt csak arra törekszik, hogy míg a magyarok fegyverüket leteszik, lassanként annál könnyebb szerrel hatalmába ejtse az országot. A nemzet bátorságát és erélyét a húszévi balszerencse sem törte meg, s most sem kíván mást, mint hogy a császár és a király egyesült ereje által támogatva, komoly harcban szabadítsa meg magát a török zsarnokságtól”. V. Károly békeóhaján az sem változtatott, hogy a Porta már 1548 tavaszán újabb komoly háborút kezdett a nagy ázsiai rivális, Perzsia ellen, ahol Thamasp (1524-1576) sah kemény ellenfélnek bizonyult, azonban öccse, Ferdinánd valóban életcéljának tekintette a Szent Korona országainak egyesítését, tehát nem volt hajlandó lemondani Erdélyről. Ily módon született meg 1549. szeptember 8-án a nyírbátori egyezmény, amelynek értelmében kimondták az ország egyesítését a Habsburgok fennhatósága alatt, Izabella özvegy királyné és a gyermek János Zsigmond kártalanítását két sziléziai hercegséggel, végezetül egy új kitétel is szerepelt a békeokmányban: Erdélyt Ferdinánd nevében is György barát kormányozza majd. Az a Habsburg-sereg, amely az átadott tartományt lett volna hivatott megvédeni a biztos várható török ellentámadással szemben, csak két esztendő múlva, 1551 júniusában érkezett meg a Királyhágón túlra. A 7500 idevezényelt zsoldosról joggal állapítja meg a kortárs kútfő, miszerint követségnek ugyan túl népes, véderőnek azonban aligha lesz elegendő.

Az országegyesítési kísérletet a török ezúttal is – mint mindig – kíméletlenül megtorolta. Szulejmán szultán gondoskodott róla, hogy Magyarországon mindenkinek eszébe jusson: még mindig a Magas Porta a helyzet igazi ura a Duna-medencében. Felbőszülve az erdélyiek taktikázásán, Fráter György pálfordulásain, majd Ferdinánd parancsára történt meggyilkolásán, végül azon, hogy Castaldo seregei diadalmos hódítókként masíroztak a török vazallus Erdélyben, elrendelte rég készülődő csapatainak: induljanak újabb rohamra. Egyúttal ultimátumban megüzente a magyar királynak: vagy visszahelyezik János Zsigmondot (hivatalos nevén II. János, Magyarország választott királya, minthogy a Szent Koronával soha nem koronázták meg) Erdély birtokába, vagy letörli a föld színéről Magyarországot. Annyira jól ismerte ellenfeleit, hogy önmagát még csak nem is fárasztotta. Elegendőnek vélte, ha csak fővezérei mennek, Szokollu Mehmed ruméliai beglerbég (az európai hadak főparancsnoka), Ahmed másodvezér és Khádím Ali budai pasa külön-külön vezette táborát a magyar végvárak ellen. Szokollu Mehmed 1551 őszén elfoglalta a Temesköz több erősségét (Becse, Becskerek, Csanád), Temesvárral azonban nem bírt.

A nevezetes 1552. évi török hadjárat Veszprém elfoglalásával kezdődött. Ezt követően Ali pasa a nógrádi várakat hódoltatta, Ahmed másodvezér pedig ismét a Temesközt támadta. Losonczy István – Balassi műzsájának, Losonczy Annának az apja – Temesvárt védő őrsége felmentő had nélkül is bő egy hónapig akadályozta a török sereg előrenyomulását észak felé. Végül idegen zsoldosai kényszerítették rá a megadásra. A kivonuló védőket a törökök, ígéretük ellenére, 1552.

július 27-én felkoncolták. Ali budai pasa eközben a nógrádi várak – köztük az Arany János balladájában is megörökített legendás Szondi György által védett Drégely – bevétele után, augusztus 24-én Szolnoknál egyesült Ahmed másodvezér seregével. Nyáry Lőrinc maroknyi védősereg élén tíznapos ostrom után feladta a várat. Ezt követően a mintegy 60-70 ezres – más becslések szerint 50 ezer fő – összlétszámú oszmán haderő megindult Eger ostromára. Az egri diadal ellenére az 1552. évi török hadjárat végeredményét tekintve lesújtó volt Magyarországra nézve. A Porta célja az elvetélt 1551. évi országegyesítési kísérlet megtorlásaképpen eredetileg az volt, hogy Eger és Kassa elfoglalásával földrajzilag is elvágja a közvetlen összeköttetést a királyi Magyarország és Erdély között, lehetetlenné téve a török hódoltsági terület jelentős mértékű kiszélesítésével a középkori magyar állam területi integritásának helyreállítását. Ezt ugyan nem sikerült elérnie, viszont a hódoltság kiterjedését sikerült csaknem megdupláznia, főként keleti-északkeleti irányban.

A 16. században egy többszörös túlerőben lévő ostromló sereggel szemben akkor volt a várvédőknek esélye, ha szövetséges felmentő sereg érkezett, s az megóvta a védelmet az erődtítmény megsemmisítésétől, illetve harcosainak kiéheztetésétől, a muníció felélésétől. Gárdonyi klasszikus remekművéből, az Egri csillagokból is ismert, miszerint Dobó István kapitány arra alapozta Eger védelmét, hogy Ferdinánd király felmentő sereget küld a jó harmincszoros katonai számbeli és haditechnikai fölényben lévő ostromlók ellen. A történeti igazsághoz tartozik azonban az a rendre elhallgatott vagy a köztudatban alig ismert tény, hogy erre a korabeli európai politikai és hadi fejleményeket tekintve szinte semmi reális esély sem volt. 1552 elején ugyanis kiújult mind a Valois-Habsburg konfliktus, mind a Német-római Birodalmon belüli vallásháború, a kettő ráadásul össze is kapcsolódott, hiszen a katolikus francia király, II. Henrik (1547-1559) hatalmi érdekektől vezettetve szövetkezett az evangélikus német fejedelmekkel a katolikus V. Károly császár és spanyol király ellenében. Henrik 1552. február 5-én Fontainebleau-ban hadüzenetet jelentő kiáltványban szólította újra harcra a német uralkodókat császáruk ellen, a francia haderő pedig felvonult a keleti határra, majd 1552 áprilisában elfoglalta Toul, Verdun és Metz városokat, a protestáns német koalíció seregei egyidejűleg a birodalom gazdasági-pénzügyi központját, Augsburgot vették birtokba, és megsarcolták a másik centrumot, Nürnberget, miközben a protestantizmus és a „birodalmi szabadság” nevében irgalmatlanul végigpusztították a délnémet területeket. No persze, vice versa alapon. Ezt követően átkelve az Alpokon, benyomulnak Ausztriába és megszállták a tiroli fővárost, Innsbruckot is. A birodalomban tehát polgárháború dúlt, V. Károlynak menekülnie kellett Innsbruckból, úzött vadként jut el a 1552. május végén a magyar határhoz közeli Villachba. A korabeli Európa diplomáciai és hadi körképének láncolatát a török nyugati támadása zárta be: a magyarországi hadmozdulatokkal párhuzamosan és egyidejűleg az oszmán hajóhad 1552. augusztus 4-én Nápoly és Róma között, a Ponzai-szigetekenél legyőzte Andrea Doria császári flottáját. Közben I. Ferdinánd kétségbeesett igyekezettel tető alá hozta 1552. június 22-én a passauai megegyezést. A fellázadt protestáns német fejedelmek elérték céljukat: a vallásszabadságot – a következő birodalmi gyűlésig – általánosan elismerték, uralkodói jogaikat pedig megerősítették.

Ferdinánd őszintén remélte, hogy végre a török ellen fordulhat. Azonban mindez illúzióknak bizonyult. Bosszúszomjas bátyja, V. Károly a Fuggerektől kapott hitelekkel új armádiát szervezett, és nyár végén a franciák ellen indult a Rajna-vidékre. Tehát I. Ferdinánd ismét csak osztrák, cseh és magyar alattvalóira számíthatott, amikor végre a török háborúra fordíthatta a figyelmét. Mindössze egy kisebb birodalmi had bizonyult hajlandónak Magyarország megsegítésére: a korábban

V. Károly és Ferdinánd ellen harcoló Szász Móricnak, ennek az egyébként gátlástalan törtetőnek volt annyi becsületérzése, hogy Passauban kötelezte magát a török elleni háborúra, s teljesítettei is vállalását. Sajnos, ő mindössze 10-15 ezer főnyi hadat tudott magával hozni. I. Ferdinánd király pedig főszerepként még ennyit sem: mindössze 10 ezer katonát sikerült királyságainak és tartományainak lakosságából fegyverbe állítania. Ennek a Fülel környékén táborozó seregnek a főparancsnoka Erasmus Teuffel volt, akit a magyarok népi etimológiával egyszerűen csak „Ördög Rézmánnak” hívtak. 1552. augusztus 9-10-én a Korpona-patak völgyében fekvő Palást melletti mezőn a török had egyenként szétverte a magyar, német, cseh és olasz hadoszlopokat. Teuffel fogságba esve Isztambulba került, ahol Szulejmán szultán nemes egyszerűséggel vízbe fojtatta.

Ebben a világrengető forgatagban zajlott tehát az 1552. évi török-magyar háború, illetve a legendássá vált egri ostrom éppen 460 esztendővel ezelőtt, szeptember 11-étől október 18-áig. Az 1552. évi török hadjárat katasztrofális eredménnyel végződött, ami a fentebb említett világpolitikai összefüggések ismeretében korántsem meglepő. Sajnos, a pasák joggal jelenthették Sztambulba, hogy a szultán birodalmának határait sikerült kiterjeszteniük, azonban a török sikert nagymértékben enyhítette már a kortársak és az utókor számára is az egri vitézek hősiességének helytállása. Gárdonyi metaforikus szóhasználatával az „egri csillagok” bebizonyították, hogy szerencsés körülmények között, a végsőkig történő elszántsággal és kitartással magának a szultáni főszeregnek is ellent lehet állni. Mivel erre – a nándorfehérvári diadal óta – az ország területén zajló küzdelmekben még nem volt példa, az egri győzelemnek felmérhetetlen pszichikai hatása volt. S a kerek évfordulón, különösképpen a nemzet mai krízishelyzetében, a jelenkori nemzedékeknek is erőt, példát és morális tartást adhatnak Dobó István, Bornemissza Gergely, Zoltay István és hős bajtársaik.

Hadtörténetünk egy dicső fejezete: az "egri csillagok" diadala 1552-ben - Az ostrom

Az 1552. évi, megtorló jellegű török támadás utolsó célpontja Eger vára volt. Miként azt írásom első részében kifejtettem, Ali budai pasa és Ahmed másodvezér, továbbá Szokollu Mehmed ruméliai beglerbég seregei Szolnoknál egyesültek, majd annak bevétele után egyesült erővel vonultak Eger hódoltatására. Az előhadat Ali pasa vezette, s 1552. szeptember 9-én ért Maklárra, ahol tábort vert. Ahmed pasa ugyanakkor még ezen a napon levelet intézett az egri vár kapitányához, Dobó Istvánhoz, melyben az őrseget kérés, fenyegetés és ígéretés mellett az erősség feladására szólította fel.

Székely Bertalan Egri nők című festménye

Tanulva a többi elesett magyar végvár védőinek sorsából, Dobó válaszként a falakra két lándzsára egy koporsót függesztett annak jeléül, hogy elszánták magukat a halálra, de megadni soha nem fogják magukat. Majd Ahmed levelét másnap apródjával felküldte Bécsbe Oláh Miklós püspökhöz, a város földesurához saját levele kíséretében, melyben értesítette, hogy a török had felvonult Eger megszállására. Kérte a főpapot, hogy a leveleket juttassa el a királyhoz, és eszközölje ki a segítséget. Miként korábban már utaltam rá, a korabeli Európa diplomáciai-hatalmi viszonyait tekintve és a palásti csatavesztést követően erre semmilyen reális esély nem mutatkozott. Oláh Miklós válaszlevelében nem is tudott többet ígérni, mint „nagy szép biztatásokat”

felmentő hadak híján. Tehát Dobó Istvánnak 2100 főnyi védősereggel, magára hagyatva kellett szembeszállnia az ostromra készülő oszmán haddal.

A törököknek a váríváshoz már kipróbált módszereik voltak. A forgatókönyv lényegében mindenütt ugyanaz volt. Ali előhada körülfárta a várat, s a törökök az ágyúk hatótávolságán kívül megszállták a környéket, hogy a várbeliek kapcsolatát, utánpótlási vonalait elvágják a környező településektől. Közben elkészítették ágyútelepeiket, majd kifürkészték, hogy hol a leggyengébbek a várfalak, s hol lehet nagyobb erővel a legeredményesebben lövetni azokat. Mindezzel az Ahmed pasa által vezetett főszereg megérkezéséig végezniük kellett, hogy ezt követően előretolhassák a tüzérséget, amely eddig nem fejthette ki teljes hatóerejét. Az ostrom második szakaszában aztán hosszabb-rövidebb ideig a vár erősségének megfelelően lötték a falakat, és utána próbálkoztak csak rohammal. A gyalogsági roham sikertelensége esetén a harmadik fázisban nekifogtak az ún. módszeres ostromnak. A bástyákat, kapukat, tornyokat igyekeztek mind több helyen aláaknázni és felrobbantani, közben szakadatlanul tűz alatt tartották a vár területét. Végül a negyedik szakaszban – a falak leomlását követően – intézték a döntő rohamot a meghódítandó erődítmény ellen.

A 16. századi várharok egyfajta íratlan hagyomány alapján kölcsönös üdvözléssel kezdődtek. Az ostromló sereg megérkezése után Ali három lövéssel köszöntötte a bentieket, melyeket Dobó a bástyává alakított templomtoronyban lévő tarackokból viszonzott. 1552. szeptember 13-án megérkezett az Ahmed pasa és Szokollu Mehmed beglerbég vezette főszereg, s ezzel teljesen bezárult az ostromgyűrű az egri vár körül, ettől kezdve Dobó kizárólag önmagában, harcosaiban és a Jóistenben bízhatott. Ami a török had teljes tüzérségi erejét illeti, mintegy 20 nagyobb méretű falromboló ostromlöveggel és 100 kisebb űrméretű ágyúval rendelkezett. A kor technikai viszonyait tekintve, a török tüzérek, a topcsik egy-egy lövegből naponta 20-25 lövést tudtak leadni. Eger védői ezzel szemben mindössze négy ostromlöveggel és 18-20 kisebb tarackkal viszonozhatták az oszmán tüzérség támadásait. Az ostrom tüzérségi szakaszában, szeptember 15. és 28. között a várat a Föld- és a Tömlöc-bástya mentén, illetve az Ókapunál érte a legnagyobb pusztítás.

Ezt követően, 1552. szeptember 29-én indult az első gyalogsági roham Eger ellen. Szent Mihály napján még alig hajnalodott, amikor Ahmed pasa megadta a jelt a támadásra. A törökök megindultak kürt- és dobszóval, hangos „Allah!” kiáltással. Fontos pszichológiai hadviselési módszerük volt ez: óriási lármával, sípolással, durrogatással még nagyobb tömeg látszatát keltették, és így kívánták megrettenteni a védőket. A pirkadatkor megindult török egységek először a paloták falát rohamozták meg, itt ugyanis a várfal leomlott és rés nyílt az erődrendszeren. Óriási közelharc bontakozott ki a nap folyamán. Az egyik janicsárnak sikerült feljutnia a falakra, sőt a lófarkas lobogót is ki akarta tűzni, azonban egy Komlósi Antal nevű vitéz olyat csapott kardjával a török karjára, hogy az rögtön levált, és zászlóstól hullott le a vár sáncába, az utána zuhanó katonáé teste több társát is magával sodorta. A legkritikusabb helyzet az Ókapunál alakult ki. A janicsárok ugyanis – társaik puskatüzének fedezete alatt – a kapu tornyában megvetették magukat. A törökök már a zászlóikat is kitűzték a toronyra. Kezdetben csak a torony alsó lőrésén tudták kidugni lobogóikat. Ahogyan a csigalépcsőn felfelé hatoltak, új és új zászlók jelentek meg a torony körül, mintegy jelezve a kint harcolóknak az elért eredményt. Végül az utolsó védekező magyar katona is elesett a lépcső legfelső fokán, és a torony sisakján is kikerült a lófarkas zászló, a lőrésekben pedig puszkacsövek tűntek fel, hogy lőjenek a falakhoz siető magyarokra. A védőkön

döbbenet lett úrrá a toronyra tűzött török lobogó láttán. Meczsey István másodkapitány hiába küldött segítséget, az oda irányított harcosok nem tudtak feljutni a falakra, mert a toronyba befészkelte janicsárok gyilkos tűzzel tartották őket távol. A válságos helyzetben Dobó nem vesztette el a fejét: a monostor tornyán és a templombástyán felállított négy sugárágyúból tüzeltetett az Ókapu tornyára. Az építmény előbb megingott, majd megcsavarodva a földre zuhant. Sok török szörnyethalt, a sebesülteket pedig a magyarok kiűzték a várból, akik vad vágásban menekültek vissza a török táborba.

Az első roham a töröknek is nagy erőpróba volt. Ahmed pasa belátta, hogy ezt a korábban Ali által gúnyosan „rossz akolnak” nevezett várat módszeres ostrommal lehet csak bevenni, ahogyan a híres, nagy erődítményeket szokás elfoglalni. A szeptember 29-ei ostromot követő időszakban az volt a támadók célja, hogy a kíméletlen ágyúzás és lövés következtében – a súlyos ember- és anyagvesztés mellett – felőröljék a várvédők ellenállási szándékát és pánikot keltsenek soraikban. Már másnap ágyúgolyó ölte meg András deákot, az egri bírót, aki a város férfi lakosságát vezette a harcba. A lélektani hadviselés eszköztárába tartozott, hogy az ostromlók a főtiszteket rágalmazták: nyílra kötve görög, latin, magyar nyelvű leveleket lövöldöztek a várba, illetve kiáltoztak be hasonló tartalmú üzeneteket. A magyar katonák ezeket figyelemre sem méltatták, ám mégis akadt egy tiszt, akire hatottak a rágalmak: a kassaiak hadnagya, Hegedűs István elhatározta, hogy kétszeres zsoldot követel Dobótól „ostrompénz” címen. S ha ezt nem kapja meg, akkor az ellenséget beengedik a várba, maguk pedig – bízva a török sértetlenséget garantáló ígéretében – elhagyják Egert. Dobó és Meczsey azonban hamar tudomást szereztek a hitszegek tervéről, és kivallatták az árulókat. A haditörvényszék ítélete alapján az értelmi szerzőt, Hegedűs Istvánt a vár piacterén felakasztották, társait pedig fülcsönkítással bélyegezték meg.

Az első nagy roham után nem sokkal csaknem végzetes tragédia történt a várban: október 4-én a sekrestyében és a templom boltozott helyiségében felhalmozott lőpor tüzet fogott és felrobbant. Lehet, hogy véletlen baleset volt, lehet, hogy egy török lövedék gyújtotta meg. Istvánffy Miklós kiváló humanista történetíró úgy értesült, hogy „a tűzvész nem véletlenül, hanem belső vagy ellenséges csalárdságból támadt”. Az irtózatos erejű robbanás megremegtette az egész várat, s hatalmas recsegéssel-ropogással szétvetette a sekrestyét, a templom boltozatát és oldalfalainak nagy részét, továbbá a két szárazmalmot, s megrongálta a hozzá közel eső várfal javításait is. A pillanatnyi pánikot és zűrzavart a törökök természetesen igyekeztek a maguk javára fordítani. A védőket arra buzdították, hogy kíméljék magukat, és adják fel a várat. Az eltávozóknak sértetlenséget ígértek. Dobó és Meczsey azonban parancsot adott, hogy fújják meg a trombitákat, verjék meg a dobokat, hogy a török szavait a várbeliek meg ne hallják. Dobó azonnal felmérte a veszély nagyságát. Mivel a puskaapor túlnyomó része a nem várt detonáció következtében megsemmisült, s mindössze 24 edénnyel maradt, a várkapitány igyekezett a kárt eltitkolni és övéit lelkesíteni, hogy az ostromot kiállják.

Az elkövetkező napokban ádáz küzdelem zajlott, s a magyarok Bornemisza Gergely találékonyságának köszönhetően afféle csodafegyvereket is bevetettek. Gergely deák egyike volt a 16. század legkiválóbb hadmérnökeinek és feltalálóinak. Mesteri módon értett a különleges robbanószerkezetek, tüzes szerszámok, kerek és hordók készítéséhez, petárdákat és aknákat állított elő, sokszor keltve pánikot a rohamozó törökök soraiban. Az ostromlók sem maradtak adósok a haditechnikai fortélyok és „meglepetések” terén: az aknaásás igen eredményes módja volt a falak megrongálásának. A török aknászok, a lagimdzsik az ostromlott vár falai, bástyái alá ásott üre-

gekbe helyezett lőpor felrobbantásával vették ki részüket az ostromból. A detonáció hatalmas rést ütött a legerősebb kőfalakon is. A törökök a szomszédos Királyszéke lábától egészen a falakig hatalmas védőtető alatt aknát ástak. A magyar védelem velük szemben ún. ellenaknákat készített. Az egri harcosok arra is ügyeltek, hogy pontosan tudják, hol folyik a török aknaásás. Ennek megállapítására az volt a módszerük, hogy a gyanús helyeken vízzel töltött edényeket helyeztek el, s a víz felülete megmutatta a legkisebb rezgéseket is. A dobokra szórt babszemek rázkódásából ugyancsak ellenséges aknaásásra következtethettek.

Dobó István az 1552. szeptember 29-ei török roham után ismét kiküldte követeit, Vass Miklóst és Varsányi Imrét, hogy titokban menjenek keresztül a török táboron, és Bécsbe jutva újra kérjék a királyt, az „ország gazdáját”, valamint az egri püspököt, a „város gazdáját”, hogy küldjenek segítséget. Ez azonban másodszorra sem érkezett meg, s a várbeliek elkeseredetten fakadtak ki Ferdinánd király és szövetségesei ellen. A végsőnek szánt és koncentrált gyalogsági rohamot a törökök október 12-13-án intézték Eger ellen. Ott kezdték meg az ostromot, ahol az elsőt abbahagyták: az Ókapu-bástyánál. Ahol egyszer a janicsárok sikert értek el, ott újra támadtak. Itt Meczsey István másodkapitány vette kézbe az irányítást. Az ádáz és gyilkos küzdelem végén, melyben Meczsey is megsebesült, a törökök ismét visszavonultak. Az Ókapunál folyó harccal egy időben a Föld-bástyán is válságosra fordult a helyzet. Dobó maga sietett ide, s a kellő időben vitt segítség a magyarok javára fordította a hadiszerencsét. Az október 12-ei roham kudarcát követően a török seregben az elkeseredés már csaknem lázadássá fajult, végül Ahmed pasa csillapította le az elégedetlenkedőket azzal az ígérettel, miszerint még „egyszer megostromlok még, ha meg nem vehetjük, menjünk el”. 1552. október 13-án a törökök megindították a végső, döntőnek szánt rohamot az egri vár ellen. A teljes tüzéség ösztűz alá vette az erődítményt, s Allah harcosai egyszerre rohamoztak minden irányból, valamennyi egységet bevetve. A leghevesebb, szó szerinti élethalálharc a Föld-bástyánál folyt. Dobó mindenkit a falakra vezényelt: valamennyi katonáját, aki élt és mozgott, a parasztokat, mesterembereket és asszonyokat, sőt a gyerekeket is. Ortelius német krónikaíró, aki eleget hallott a királyi udvarban az egri viadal részleteiről, a következőket írta az egri nőkről:

Az asszonyok is kövekkel, forró vízzel és szurokkal rohannak a falakra, az ellenségben nagy kárt tesznek, és nem is emberek, hanem dühös oroslánok módjára viselkednek. Többek között egy asszony a leányával együtt ott volt a bástyán harcoló férje mellett. Mikor a férfi golyótól találva holtan rogyott össze, az asszony nem temette el addig, míg bosszút nem állt érte. Fölkapta férje kardját és pajzsát, hamarosan három törököt levágott. Csak ezután emelte fel elesett férje holttestét és vitte temetni. Egy másik asszony követ vitt a fején, hogy az ellenségre vesse, de fejét szétlőtték. Ekkor leánya kapta fel az anya véréből pirosuló követ és ledobta. Két török szörnyethalt, másik kettő megsebesült.

Az egri nők hősiességükkel méltán érdemelték ki a „vitéz asszony” nevet. Példájuk a nemzeti tudatban a férfierővel harcoló önfeláldozó hősiesség szimbólumává vált. A Föld-bástyánál zajló harcok során Ali pasa arannyal hímzett bíborszínű zászlaját Tóth László gyalogos közlegény zsákmányul ejtette. Ezt követően az ostromlók feladták: lassanként visszavonultak szálláshelyükre. A végostrom során a Bolyky-bástyánál sikerült az egri vitézeknek Arslán bég lobogóját is megszerezniük.

A heves és döntő roham végeztével a törökök dicstelenül visszavonultak. Az ütközet este ért véget, amelynek eredményét históriás énekében Tinódi Lantos Sebestyén így összegezte:

Ostrom után egy terek így beszólla: Jámborok, vitézek vattok ez várban Immár semmit ne féljete az útban.

Az egri vár a kapitányok Nádasdy Tamás országbíróhoz írt jelentése szerint az október 12-13-ai ostrom során annyira megrongálódott, hogy inkább hasonlított nyílt mezőhöz, mint erődített helyhez. Az ostromló sereg azonban teljesen demoralizálódott, illetve október közepén nem tehetett még egy kísérletet a vár elfoglalására anélkül, hogy időben téli szálláshelyére érkezett volna. Ráadásul a vezérek között is viszály támadt: Ahmed pasa bosszankodásba és átkozódásba kezdett, amikor az események rácsófoltak előzetes számításaira, és szemrehányást tett Alinak, aki az egri várról és védőiről az ostrom előtt oly megvetőleg nyilatkozott. Az utolsó napokban még apróbb utócsatározások folytak, majd a törökök ezt követően megkezdték az előkészületeket a hazatérésre, és lassan táborot bontottak. Ahmed pasa és Szokollu Mehmed beglerbég erősen megcsappant serege 1552. október 17-én vonult el a kudarc színhelyéről, és Jászberény – Szolnok – Szeged irányában Nándorfehérvárra, Ali budai pasa pedig október 18-án Budára indult téli szállásra. A 40 napos ostromban elgyötört egriek azonban egy válogatott huszárcsapattal megszabdalták Ali utóvédjét, egészen Üllőig vágatva utánuk.

A török had elvonulásának legfőbb oka a katonai vereség, illetve a táborban kitört pestis-, vérhas- és tífuszjárvány, valamint a közeledő téli évszak volt. A korabeli török történetírók közül Lufti pasa Az Oszmán-ház története című munkájában a hideg időjárásnak és a közeledő télnek tulajdonítja a kudarcot. Dselálzáde Musztafa viszont Eger falai állítólagos monumentalitásáról ír, hiszen „bástyájának ormai az égig érnek... falainak alapja a tengerben van”, noha az igazság az, hogy 1552 előtt Eger vára hevenyészett erődítés volt csupán. Komolyabb építkezések csak ezután folynak majd. (Ennek ellenére a török a már valóban korszerű védművekkel rendelkező várat 1596-ban elfoglalja, igaz, akkor jórészt idegen, német, olasz, spanyol zsoldosok őrzik). A kortárs magyarok az egri diadalt egyértelműen „csodának” és „Isten kezének” tulajdonították. Verancsics Antal tudós püspök-történetírónk ezt így fogalmazta meg: „mert a magyarok, kik benne valának, az Istenben vetették vala minden reménységiket. A Úr Isten velek lőn, nekik adá a gyüzedelmet”. A legnyomósabb érv kétségkívül a katonai kudarc és az oszmán sereg demoralizálódása volt, ám az is történeti realitás, hogy a szultáni főseregnek téli pihenőre mindenképpen vissza kellett vonulnia a birodalom központjába, egyrészt az időjárási viszonyok miatt, másrészt azért, mert a szultán három kontinensre kiterjedő világbirodalma egyszerre kétfrontos háborút folytatott a 16-17. században: nyugaton a Habsburg-impériummal, keleten pedig Perzsiával. Épp 1551-1552-ben Thamasz (1524-1576) sah korában a perzsák kisebb eredményeket értek el a keleti harctéren Szulejmán szultán hadai ellenében. Iszmail Mirza, a perzsa uralkodó fia a kelet-anatóliai Erzerum ellen fordult, becsalogatta az ottani fővezért a háterszágba, és súlyos vereséget mért rá. A másfél évtized múltán, 1566-ban Szigetvár védelmében hősi halált halt Zrínyi Miklós 1552. október 6-án egy török fogoly vallomása alapján arról adott hírt a királynak, hogy a „perzsák nagyon kellemetlenkednek a szultánnak. A Perzsia ellen már elküldött hadinép támogatására kénytelen lesz Ahmed pasát visszahívni, amelyre a parancsot már ki is adta”.

Az egri győzelem örömeibe azonban némi bánat és gyász is vegyült: a várbeliek közül az ostrom alatt 300-an elesetek (ez 15%-os embervesztés), több mint 200-an megsebesültek. Ennek elle-

nére a „rozzant akolt” a maradék Magyarország áttörhetetlen védőbástyájává változtatta Dobó István és az alá rendelt parancsnokok, Mekcsey István, Bornemissza Gergely, Zoltay István, Pethő Gáspár és katonáiknak, a vár egész védőseregének hősiessége és rendíthetetlen helytállása. Az 1553. évi soproni országgyűlésen a rendek is megemlékeztek Eger vitéz magyarjairól. Az elesettek özvegyei, árvái, továbbá a súlyosan sebesültek megsegítésére, illetve a török fogságba kerültek kiváltására saját pénzükből hadisegélyt szavaztak meg a nemesek. Végző soron az egri diadal azt eredményezte, hogy a török hatalom, amelyet addig Európa katonai ereje nem bírt megtörni, végül is a magyarországi végvárak falai alatt torpant meg először.

Aktív magyar külpolitika és országimázs – fél évezreddel ezelőtt Dél-Itáliában

A 15. század közepén trónra került II. Mohamed (1451-1481) szultán alapozta meg az oszmán világbirodalmat. Magyarország sorsa ettől kezdve két és fél évszázadra szétválaszthatatlanul összefonódott a Török Birodaloméval. II. Mohamed az utókortól méltán érdemelte ki a Hódító (Fatih) melléknevet.

A kolozsvári Mátyás-szoborcsoport a múlt század első felében

Közvetlenül hatalomra kerülése után a szultán meggyilkoltatta csecsemő testvérét, ezt az intelmet hagyva későbbi örököseire: „Fiaim közül bármelyik a szultánságra kiválasztatik, kívánatos, hogy fivéreit a halálba küldje, így védelmezvén a világ rendjét. A legtöbb ulema (vallástudósok, a saría, az iszlám jog művelői, bírái és tanítói – L. Zs.) támogatja ezt. Cselekedjenek a fiaim is ennek szellemében!” A fenti sorokat papírra vető török uralkodó fő haditette a Bizánci Birodalom utolsó jelenős végváraként megmaradt Konstantinápoly elfoglalása volt 1453-ban. Ebben fontos szerepet játszott a tüzérség, illetve az ágyúk alkalmazása az ostrom során. Ezt követően II. Mohamed hadjáratot indított a Balkánon Görögország, Albánia, Szerbia és Havasalföld meghódítására. Az európai terjeszkedést Hunyadi János nándorfehérvári diadala törte meg 1456-ban. Havasalföld vajdája, Mátyás (1458-1490) király hűbérese, a horror műfajából jól ismert IV. Vlad Tepes (Drakul) utóbb, 1462-ben függetlenítette magát a Török Birodalomtól. A vajda a Porta bosszúja elől a magyar király udvarába menekült, ahol Mátyás bebörtönöztette korábbi erdélyi pusztításaiért. Albániában a nevezetes Szkander bég halála (1467) után megtört az ellenállás, és az albánok, hogy mentseék a menthetőt, Európában a bosnyákok után másodikként felvették a mozlim hitet. II. Mohamed „globális perspektívában” gondolkodó, nagy formátumú államférfi lévén, távlati stratégiai célkitűzésként a fekete- és földközi-tengeri kereskedelem török uralom alá vonását helyezte külpolitikájának középpontjába. 1475-ben a Krími Tatár Kánság hűbéri függésbe kényszerítésével a Fekete-tenger török beltengerré vált. Ezzel párhuzamosan zajlottak az első török inváziók a Mediterráneum nyugati térségében is. A kor vezető tengeri nagyhatalma, a

Velencei Köztársaság ezáltal meglehetősen kényes diplomáciai és katonai helyzetbe került. Velence ugyanis az égei-tengeri és balkáni szigetbirtokain, valamint a Földközi-tenger keleti térségében zajló levantei kereskedelem révén szenvedte meg a török terjeszkedést, ugyanakkor a 15. század második felében valóságos fenyegetéssé vált a török itáliai partra szállása is, amely ugyancsak érintette a kalmárköztársaság érdekeit.

Mindezek alapján úgy gondolhatnánk, hogy Velence természetes és hatalmas szövetségesként jelentkezett a korabeli diplomáciában Magyarország kibontakozóban lévő nagy törökellenes harcához. Ezt különösen előmozdíthatta volna az a körülmény, hogy Velence Horvátország révén a Magyar Királysággal közvetlenül is szomszédos volt. Annak, hogy egy stabil, oszmánellenes koalíció nem született meg a két hatalom között, nem a velenceiek sokat emlegetett kétszínűsége, hanem – a lagúnaváros szemszögéből nézve – az a teljesen érthető szükséghelyzet volt az oka, amely Velencét mindig és mindenekelőtt arra kényszerítette, hogy a létét biztosító levantei kereskedelmi kapcsolatait a török által ellenőrzött területeken átmentse és fenntartsa. Így Velence és a többi itáliai állam vezetői is már a 15. század közepére levonták a török földközi-tengeri térségbeli terjeszkedéséből azt a tanulságot, miszerint harcolni kell az Oszmán Birodalommal, ha elkerülhetetlen, de azonnal megegyezni vele és kereskedelmi jogokat biztosítani maguknak bárki rovására, sőt bárki elárulásával, ha az lehetséges. Ezt nevezik tömören reálpolitikai kényszernek.

Mátyás (1458-1490) uralkodása idején a Magyar Királyság szükségképpen belekeveredett Itália szövevényes politikai viszonyaiba, illetve ezáltal az olasz városállamok és a török közötti diplomáciai és katonai konfliktusokban is állást kellett foglalnia. Ennek hátterében a magyar uralkodó dinasztikus házasságkötése állott. A budai és nápolyi udvarok között 1473-ban kezdődtek meg a diplomáciai tárgyalások a királyi frigyről. Ezek végére Hunyadi Mátyás és Aragóniai Beatrix esküvője, illetve fehérvári koronázása tett pontot 1476. december 12-én. Aragóniai Ferdinánd (Ferrante) nápolyi király szívesen fogadta az akkor már Európa-szerte elismert és dicsőített magyar uralkodó követeit. Ugyanakkor a magyar-nápolyi perszonalunió gondolata sem volt új keletű. Hasonló elképzelést fogalmazott meg már az Anjou-házbeli Károly Róbert és Nagy Lajos is a 14. században, sőt Hunyadi János kormányzóként 1448-ban éppen Beatrix atyját hívta meg a magyar trónra. Akkor azonban megghiúsultak a tárgyalások. Mátyás apósának, Aragóniai Ferdinándnak épp az 1470-es évek második felében gyűlt meg a baja Velencével és IV. Sixtus (1471-1484) pápával. Másfelől II. Mohamed nyugati irányú támadásainak egyik célpontja lett a dél-itáliai Nápolyi Királyság területe. Mátyás házasságával valóságos hatalmi darázs-fészekbe keveredett Itáliában. Ferdinánd király rövidesen megtámadta a Vatikánt, így a magyar király először a IV. Sixtus elleni harchoz küldött segédcsapatokat apósa számára. A „tengerek királynője” ekkor fordult szövetségeséhez, a szultánhoz, s katonai fellépésre ösztönözte II. Mohamedet azzal érvelve, hogy korábban jelentős dél-itáliai területek – Brindisi és Taranto környéke – tartoztak a Bizánci Birodalom fennhatósága alá, ennél fogva a Porta jogot formálhat e városok és földek visszaszerzésére. Mátyás az isztambuli udvarból származó kémjelentések alapján még időben értesítette apósát, hogy a szultán tengeri úton országa megtámadását tervezi. Mindhiába: Nápolyban eltűzöttnek tartották a török veszélyről szóló híreket.

1480 júliusában az oszmán flotta az Appennin-félsziget déli részén található Apuliára támadt Ahmed Gedik pasa vezérletével 150 gályából álló flottával és mintegy 18-20 ezer tengerész katonával, majd több mint 12 ezer ember életét követelő ostrom után 1480. augusztus 11-én elfog-

lalta Otranto városát. Gedik renegát, azaz hitehagyott keresztény volt, eredetileg Jacomettónak hívták. Ez a körülmény részben magyarázza kegyetlen eljárását. Az ostrom után 800 élben maradt polgárt a városhoz közeli Minerva-dombra terelt, és ott felszólította őket, hogy térjenek át a mozlím hitre, ellenkező esetben lefejezteti őket. Mivel egyetlen otrantói sem volt hajlandó megtagadni keresztény hitét, a török katonák valamennyiüket lemészárolták. Ők lettek a XIV. Kelemen pápa által 1771-ben boldoggá avatott otrantói mártírok. Otranto Itália kelet felé néző adriai- és ión-tengeri kikötője, a korszakban velencei, genovai és firenzei kereskedők találkozóhelye volt. Gedik pasa hadai csakhamar a fontos kereskedelmi csomópontot, Brindisit is fenyegetni kezdték. Ferdinánd király a legidősebb fiát, Alfonz herceget küldte a törökök ellen, de az ifjú nápolyi trónörökös dolgvégezetlenül tért vissza Otranto falai alól. A török télire az olasz félszigeten maradt. Egész Itáliát a rettegés kerítette hatalmába, IV. Sixtus – a róla elnevezett, s később Michelangelo világhírű mennyezetfreskóival díszített kápolna építtetője – már menekülni készült Rómából. A pápa a török partra szállás hírére felhagyott a belső ellenségeskedéssel, s az itáliai városállamok megbékélését szorgalmazta, illetve minden energiáját a keresztény katonai liga megszervezésére fordította.

Aragóniai Ferdinánd ekkor fordult segélykéréssel vejéhez, Mátyáshoz, aki teljesítette azt, s kiváló hadvezérét – a kolozsvári, Fadrusz János által készített Mátyás-szobor talapzatán is megörökített –, Magyar Balázst küldte mintegy 1000 főnyi – a király udvari történetírója, Antonio Bonfini 2000 katonát említ – gyalogos puskásokból és páncélos lovagokból álló expedíciós sereg élén Dél-Itáliába. 1480-1481 fordulóján Magyar Balázs és alvezére, Nagy János sikeresen partra szállva heves küzdelmet folytattak a törökökkel, s visszaszerezték az otrantói mártírok kivégzésének helyszínén, a Minerva-dombon lévő erődöt, amely a várost ivóvízzel ellátó forrásokat védelte. A hálás otrantóiak ezért nevezték el a Minerva-forrást „fontana degli ungheri”-nek, azaz „magyarok forrás”-ának, a visszafoglalás során elesett magyar katonákra pedig a „Via dei Martiri Ungheresi”, tehát „Magyar mártírok útja” utcanév emlékeztet a mai napig. A továbbiakban állóharc következett, ugyanis a tavaszi hónapokban az esővíz elegendőnek bizonyult a várost védő törökök számára. 1481 nyarára azonban beköszöntött a szárazság, az esőgyűjtő ciszternák kiszáradtak, s a városban állomásozó török helyőrség víz nélkül maradt. Magyar Balázs hadereje minden, a Minerva-domb elfoglalására irányuló török támadást visszavert, végül a megszálló erők az éhségtől és a szomjúságtól kimerülve, 1481. augusztus 10-én a szabad elvonulás fejében megadták magukat és távoztak Dél-Itáliából. Az olasz félsziget lakói megmenekültek a török hódoltságtól. Mátyás diplomáciai levelezéséből azonban az derül ki, hogy a magyar uralkodó nem tartotta elegendőnek a pápa és az itáliai államok által a törökellenes harcokhoz Magyarország számára viszonzásképpen felajánlott segítséget. Egy 1488-ban kelt levelében ezt írja: „Amikor a törökök Itáliába törtek és Otrantót elfoglalták, segítségemet ez alkalommal sem vontam meg. Őszentsége Sixtus pápa levelét megkapva azonnal és saját költségemen válogatott csapatokat küldtem Otranto visszafoglalására, amelyeket csak akkor hívtam vissza, amikor Itália békéje biztosítva volt. Pedig ha Otrantót az ellenség kezéből ki nem ragadom, és ha ezenfelül a szultán halála be nem következik, egész Itália és a Szentszék is megérezte volna a veszélyes következményeket.”

Magyar Balázs, a szoborcsoport része

Otranto igazi jelentőségét paradox módon az adja, ami nem történt meg, mivel a Török Birodalmat stratégiai érdekei az elkövetkező három évtizedben a Közel-Keleten, illetve Észak-Afrikában kötötték le. (A térséget tehát már akkoriban sem lehetett – finoman szólva – a béke szigeteként megrajzolni a világpolitika térképén.) Az eredeti török haditerv szerint ugyanis Taranto, Otranto és Brindisi elfoglalása után következett volna Dél-Itália meghódítása, majd Franciaország felé hajózva egyesülés a spanyolországi arab mozlímokkal. (Az ekkoriban egységesülő Spanyolországból Kolumbusz utazásának évében, 1492-ben szorították végleg ki a rekonkvizta harcosai az arabokat.) Ez volt az a stratégia, amelyet a keresztény koalíció, benne Magyar Balázs csapata, megghiúsított, amivel azt is elérte, hogy Dél-Itáliából véglegesen kiszorult a török. Az események ilyen alakulásában szerepet játszott II. Mohamednek 1481 májusában bekövetkezett halála, valamint az utódlás körüli trónviszály is.

Itália tehát megmenekült a huzamos ideig tartó török megszállástól, s egész Európa ünnepelte Mátyás vitézeit. A hazatérő Magyar Balázs hadseregével diadalmenetben vonult be Budára, ahol a király és ünneplő tömeg fogadta.

A mohácsi csatavesztés – a 485 évvel ezelőtti tragédia

1526. augusztus 29-én, szerdán, többnapos esőzés után végre kisütött a nap. Délután három órára mind a 60 ezer fős magyar, mind a 150 ezer fős török had – Perjés Géza kiváló hadtörténészünk számítása alapján – csatarendbe fejlődve felsorakozott a mohácsi mezőn egymással szemben. Igaz, az oszmán sereg egy része még az erősen felázott terepen felvonulóban volt, s erre a seregrészre támadt rá Tomori Pál kalocsai érsek, a magyar hadsereg főparancsnoka.

Lajos holttestének megtalálása - Székely Bertalan festménye

A törökök ekkor még a tüzérségüket sem tudták bevetni, hiszen az ágyúk lövedékei a hirtelen támadó magyar lovasság feje fölött zúgtak el. A heves lökés erejétől a törökök első sorai megdőltak, s a magyar lovasok bevágtattak a szétbomlott török sorok közé, s kaszabolni kezdték a menekülőket.

Azonban hamarosan ezt a parancsnoki irányítás nélkül maradt magyar lovasságot derékba kapta az időközben felfejlődött oszmán tartalék. A török seregpáncsnok, Ibrahim nagyvezér úrrá lett a kezdeti pánikon és harcba vetette az egész tartalékot, majd egy mennydörgéstől és villámlástól kísért felhőszakadást kihasználva szétverte a magyar sereget. II. Lajos (1516-1526) királyt elmenekítették a csataterőről, utóbb a megáradt Csele-patak vizébe fulladt, s a harcmezőn maradt hősi halottként az akkori elit színe-java. Elestett Tomori Pál kalocsai érsek, fővezér, Szalkai László esztergomi érsek, Csaholyi Ferenc csanádi püspök, Perényi Ferenc váradi püspök, Csulai Móré Fülöp pécsi püspök, Paksi Balázs győri püspök, Palina György boszniai püspök, Sárkány Ambrus, Korlátkövi Péter volt tárnokmester, összességében mintegy ötven főnemes és főpap. Drágffy János országbíró, zászlótartót lováról leesve, vérbefagyva találták meg, s testével és kezével még holtában is a Magyarok Nagyasszonyának lobogóját takarta-védelte.

Közismert, hogy a kortársak, de a kései utódok sem tudták lelkiileg a mohácsi katasztrófát feldolgozni, s különféle összeesküvés-elméletek születtek magyarázatképpen, illetve az akkori nemes-ség felelőtlenségét, a török veszéllyel nem törődő magatartását szokták hangsúlyozni. A valóság ezzel szemben némileg árnyaltabb és sokoldalúbb.

Kezdjük mindjárt a korabeli, hazai autentikus forrásokkal. Sajnos, tényként kell megállapítanunk, hogy már az 1526-ot megelőző politikai történésekre vonatkozó dokumentumok is szegényesek és megbízhatatlanok, a szűkebb értelemben vett hadmozdulatokat és katonai eseményeket tárgyalókra pedig még inkább áll ez a megállapítás. A magyar oldalon keletkezett források közül Antonio Burgio pápai követnek a Vatikánhoz küldött jelentéseit, Brodarics István püspök A magyaroknak a törökkel Mohács mezején vívott ütközetének igaz leírása című munkáját, illetve Frangepán Kristófnak az 1526-os eseményekről fennmaradt leírását szokták emlegetni. Sajnos, sem Burgio, sem Brodarics nem értett a hadi mesterséghez és stratégiához, sok esetben érte-sültségük sem volt pontos, így elfogultan, nem egyszer ténybeli tévedéseknek helyt adva írták le az eseményeket.

Burgio maga is bevallja, miszerint „nem sokat ért a hadi mesterséghez”, ráadásul a kormány számos katonai jellegű tanácskozásán – értelemszerűen – részt sem vehetett, hiszen a kötelező titoktartás miatt ezekből eleve kihagyták. Így katonai értesüléseit másod-harmadkézből szerezte, ráadásul a magyar nemességgel szemben eredendően súlyos és negatív előítéletei voltak. A korabeli elit természetesen nem volt makulátlan, a kor forrásanyaga tele van hatalmaskodási pe-rekkel, erőszakos birtokfoglalásokkal, ám rögtön tegyük ehhez hozzá, hogy a 16. század elejének francia, olasz vagy német nemessége sem volt semmivel sem jobb, erkölcsösebb és törvénytisz-telőbb. S természetesen a valósághoz semmi köze nincs Burgio ezen, magyarországi tanköny-vekben nagy karriert befutott állításának, miszerint „ha Magyarországot három forint árán ki lehetne menteni a veszélyek örvényéből, nem akadna három ember, ki ezt az áldozatot meghozná”. Egyébiránt a nuncius maga is bevallja, hogy tudósításai megírásánál hangulati és érzelmi elemek befolyásolták. Egyik jelentésében így ír Rómába VII. Kelemen (1523-1534) pápának: „Arra kérem Főtisztelendő Uraságodat, amire különben már sokszor kértem, hogy ne ütközzék meg azon a következetlenségen, mellyel én Magyarország helyzetét leveleimben megítélem: az előb-biekben kétségbeejtőnek festve azt, most meg ismét reménykedve. De ezt a hangulatváltozást az események okozzák”. Egyetlen motívum Burgio diplomatához nem illő tájékoztatlanságának bizonyosságaként: amikor a török, az általa már 1521-ben elfoglalt Nándorfehérvár elhagyása után a Duna-partján álló, szerémségi Péterváradot vette ostrom alá, ez szerinte „arra mutat, hogy a török nem ismeri az utat Buda felé (sic!)”.

Brodarics püspök közléseinek hitelessége is erősen kétségbe vonható. Mindenekelőtt fentebb már hivatkozott munkájának alapgondolata, hogy az 1526. augusztus 29-ei katasztrófa kizárólag emberi gyengeségek és szubjektív hibák nyomán következett be. S minthogy a tudós egyházi udvari ember és II. Lajos rendíthetetlen híve volt, természetes, hogy a felelősséget az ellenzéki főurakra (pl. Szapolyai János), valamint a köznemességre hárította.

Ami pedig a harmadik forrásunkat illeti, Frangepán Kristóf horvát-szlavón bán – az előbbiekkel ellentétben – katonai szakértő és hadvezér volt, azonban a hadjáratban és az ütközetben nem vett részt, így jelentését hallomásból, elmondások alapján írta meg, amelyeknek a hitelességéhez eleve kétely férhet. Ezenkívül a horvát Frangepán gyűlölte a magyarokat, amit kiválóan bizonyít

tudósításának eme kitétele: „E csapás (ti. a mohácsi csatavesztés – L. Zs.) hasznos volt, mert ha a magyarok diadalmaskodnak a törökök császáriján, ki állhatna meg alattuk, ki maradhatna meg közöttük, s lenne-e határa kevélységüknek”. Frangepánnak személyes oka is volt arra, hogy gyűlölje a magyarokat: röviddel Mohács előtt verekedéssé fajuló vitája támadt Szalkai érsekkel, amiért a király rövid időre el is záratta a horvát főurat.

Az említett források nyomán a magyar történetírás sokáig mélyen elítélte a magyar hadvezetést azért, hogy Szapolyai János erdélyi vajda, illetve Frangepán Kristóf horvát-szlavón hada nem egyesült a királyi fősereggel, másfelől pedig nem kísérelte meg feltartóztatni Szulejmán ármádiáját az útját keresztező három természetes akadály, a Száva, a Dráva és a Karassó mocsaras völgye mentén.

Ami a hadak összevonását és erejük koncentrálását illeti, az alapvető problémát az jelentette, hogy a török Erdélytől az Adriáig mindenütt fenyegette az ország határait és bárhol támadhatott ezen a mintegy 1500–2000 kilométeres frontvonalon. A 15. századi hadtörténeti előzmények is ezt igazolják.

Hunyadi János 1442-ben kemény ütközeteket vívott a törökkel Dél-Erdélyben, majd 1479-ben szintén Erdélyben, Kenyérmezőnél aratott fényes győzelmet az oszmán seregeken Báthory István és Kinizsi Pál, ugyanakkor Mátyás (1458-1490) uralkodása idején többször is támadott a szultán délnyugati irányból, például 1463-1464-ben a boszniai Jajcáért folyt ádáz küzdelem, majd az 1470-1480-as évtizedekben Horvátországot pusztította a török. Összegezve: egyáltalán nem volt bizonyos 1526-ban, miszerint Szulejmán az ország közepe, Buda irányába fog támadni, ez csupán akkor vált egyértelművé, amikor a Padisah seregei elérték Nándorfehérvárt, s hidat verve a Száván, azon átkelve megindultak Eszék-Buda irányába. Márpedig addig, ameddig ez nem következett be, sem a Zágrábban gyülekező horvát báni had, sem pedig a Tordán összegyűlt erdélyi sereg nem indulhatott el Mohács, illetve az ország középső tájai irányába. Az pedig teljesen nyilvánvaló, hogy amikor a török sereg zöme Nándorfehérvárhoz érkezett, és Buda elleni támadó szándéka nyilvánvalóvá vált, a magyar hadaknak valahol Tolna-Mohács körüli összevonásával már régen elkéstek, lévén a távolság Tolna-Mohács között kisebb, mint Zágráb, illetve Torda és Tolna-Mohács között. Vagyis a legendák birodalmába tartozik az, hogy Szapolyai úgymond szándékosan „késett” volna el a mohácsi csatából. S itt még azt is vegyük figyelembe, hogy az erdélyi vajdának a Tiszán és a Dunán is át kellett volna kelnie, hogy megérkezzen a mohácsi harcmezőre.

Ami pedig a folyami védekezés esélyeit illeti, e téren sem lett volna jobb a helyzet. Perjés Géza hadtörténész alapvető jelentőségű, Mohács című monográfiájában részletesen szól a folyóvédelem esélyeiről és a kudarc veszélyeiről. Megállapítja, hogy az erőszakos folyamátkelésnek két döntő mozzanata van:

1. Az egyik a hídverés művelete. Miután soha sem tudható, hogy a támadó hol kísérel meg az átkelést, a védőnek a folyó meglehetősen nagy partszakaszát kell megszállnia, úgy, hogy hadseregét kisebb részekre, egyenletesen ossza el a védendő partszakaszon. Az oszmán haderő és hadfelszerelés jó kétszeres túlereje miatt a magyarok e tekintetben eleve hátrányban voltak.
2. A hídfőállás létesítése a túlsó parton, valamint ehhez kapcsolódva az, hogy a támadó fél meg tudja kerülni a védekező hadsereget, vagyis a védendő folyószakasz szárnyai, végpontjai ne tá-

maszkodjanak valamilyen áthatolhatatlan természetes vagy mesterséges akadályra (tenger, hegyvidék, semleges ország stb.).

1526-ban mind a katonai túlerőt, mind az erős hídfőállásokat tekintve a töröknek kedvezett minden, s a magyar seregnek esélye sem volt a sikeres folyami védekezésre. 1521 óta a törököké volt három jelentős szávai hídfőállás: Nándorfehérvár, Szabács és Zimony. A dunai török flotta ugyanakkor 800 hajót, míg a magyar csupán 200-at számlált. Ennek birtokában Szulejmán bármikor igen jelentős egységeket tudott volna seregeink hátában partra szállítani, amelyek így két tűz közé szorultak volna. Végezetül egy rendkívül fontos körülményt sem hagyhatunk figyelmen kívül. A déli végvári vonal fenntartása elvitte az ország rendes évi adóbevételeinek túlnyomó részét. Hiszen a mintegy 2000 kilométeres határszakaszon végvárakat kellett építeni és fenntartani, azokba katonaságot kellett helyezni, s nekik zsoldot fizetni, s a dunai flottát is fenn kellett tartani.

Ha a költségek a fentebb említetténnél kevesebbet tettek ki, az mindössze annyit jelentett, hogy nem fizették az őrségeket, s nem tartották karban rendszeresen az erődítményeket. Már Mátyás is csak oly módon tudta a déli végvárvonalat, s egy állandó zsoldos hadsereget egyidejűleg fenntartani, hogy meghódította a gazdag osztrák, stájer, morva és cseh tartományokat (pl. Bécset 1485-ben), s az ottani városok vagyonos polgárságának megadóztatásával finanszírozta itthoni kiadásait. Ugyanis Magyarország hihetetlen természeti gazdagsággal bíró ország volt, polgársága, városai azonban szegények voltak, s a céhes ipar is kezdetleges. Egyetlen példa ennek érzékeltetésére: a 15. század végén Velence egy évi bevétele 1 millió aranyforint volt, Firenzéé, Nápolyé és Milánóé 300-600 ezer arany körül mozgott, ezzel szemben a hazai viszonylatban gazdag városoknak számító Selmec-, Körmöc- és Besztercebánya vagyona együttesen is csak 80 ezer aranyat tett ki évente.

A mohácsi tragédiát tehát nem valami „nemzetellenes” összeesküvés, a nemesség nemtörődömsége és felelőtlensége okozta, hanem azon egyszerű világpolitikai és gazdasági tény, hogy – szerencsétlenségére – Magyarország szembekerült egy nálánál mind gazdaságilag, mind demográfiailag és területi kiterjedését tekintve, mind haderejében jóval nagyobb és erősebb, ütőképesebb világbirodalom expanzív törekvéseivel. Ennek ellenére az akkori magyar nemesség hősiessen és halálra szántan ragadott fegyvert hazájának védelmére. 15 ezer hős magyar mártír vére öntözte aznap a mohácsi csatateret. Önzetlen hazaszeretetből, önfeláldozásból, vitézségből örökérvényű példát mutattak a kései örökösöknek. A mai hitvány, dekadens, pénzt istenítő, materialista kor politikusainak és közéleti szereplőinek is.

A tragikus augusztus 29. – A mohácsi vész, 1526 (I. rész)

A Jagelló korban (1490-1526) hazánk külpolitikai értelemben egyfajta légüres térbe került. Az európai politika fejleményei és a nagyhatalmi erőviszonyok igen kedvezőtlenül alakultak a Magyar Királyság számára.

Than Mór: A mohácsi csata

Ami a nyugat-európai hatalmi konstellációt illeti, ott éppen a Habsburg-Valois, vagyis a Német Birodalom és Franciaország rivalizálása zajlott, ami eleve megakadályozta azt, hogy a német-római császár, V. Károly (1519-1556) nagyobb figyelmet szentelhesse a Duna-völgyi térségnek.. Ezen kívül két további, korszakfordító esemény is megakadályozta a Nyugat várt segítségnyújtását.

Az egyik az Újvilág, azaz Amerika felfedezése (1492) után meginduló gyarmatosítás volt, melynek során addig elképzelhetetlen mennyiségű ezüst és arany áramlott Európába a konkviztádorok tevékenységének köszönhetően. (Az egykori gyarmatosítás örökségképpen a mai napig a spanyol a hivatalos nyelv Mexikótól Argentínáig, Brazília kivételével, ahol a portugál gyarmatosítók saját nyelvüket honosították meg). Az inka és azték birodalom elképesztő kiterjedésű és gazdagságú területeinek megszerzése és biztosítása nyilvánvalóan fontosabb volt a spanyol királyi címet is birtokló V. Károly (spanyol királyként I. Károly) számára, mint a közép-európai térség viszonyainak rendezése.

A másik, világpolitikai horderejű esemény a Luther Márton nevéhez köthető reformáció (1517) megindítása volt. Ennek politikai következményeként vallásháború tört ki a német birodalom területén, melynek során szembekerültek egymással a katolikus és az evangélikus fejedelmek hadai, s a háború első szakasza 1555-ig, az augsburgi vallásbéke megkötéséig tartott.

Eközben a dinamikus terjeszkedő Török Birodalom élére minden idők legtehetségesebb szultánja, I. (Nagy) Szulejmán (1520-1566) került, aki célul tűzte ki a törökök közép-európai befolyásának megszilárdítását, a Habsburg-világhatalom befolyásának korlátozását a térségben. A török történetírás a törvényalkotót, az államférfit, a kultúra mecénását, s legfőképp a nagy hódítót tiszteli benne. Valóban: ő döntötte el hazánk sorsát a következő másfél évszázadra azzal, hogy

meghódította a középkori Magyar Királyság központi területeit, az ország mintegy 1/3 részét. I.Szulejmánról uralkodása kezdetén az a hír járta, hogy békésebb természetű az apjánál, I.(Rettenetes) Szelimnél (1512-1520), ily módon a magyar politikai vezetés – meglehetősen rövidlátó módon – az új török uralkodó békeajánlatát visszautasította. Ennek lett a következménye az 1521. évi török hadjárat, melynek célja az első magyar végvári vonal kulcserődítményének, a Hunyadi János által 1456-ban, több mint 50 évvel korábban dicsőségesen megvédett Nándorfehérvárnak az elfoglalása volt. A várat Piri Mehmed nagyvezír 1521. augusztus 29-én el is foglalta. Ezzel csaknem egy időben került török kézre a szintén stratégiai fontosságú Szabács vára, továbbá az egész Szerémség területe, vagyis (a szerbek és tájékozatlanabb magyarok által Vajdaságnak nevezett) Délvidék egy része, a Duna-Száva közötti terület, mely az akkori Magyarország gazdaságilag egyik legfejlettebb régiójának számított, a mezővárosok sűrűsége itt felülmúlta az országos átlagot. Nem beszélve arról, hogy Tokaj például még másodrangú borvidék volt: az ország szőlő és borközpontja, a király és az arisztokrácia beszállítója a Szerémség volt. Ekkoriban még színmagyar vidéknek számított, a török hódítást követően és mára szinte teljesen elszávosodott, a borművesek északra menekültek és meghonosították az aszúkészítés tudományát (amely szerémségi eredetű) Tokajban is.

1526-ban Szulejmán újabb nagy támadást indított hazánk ellen. A fentebb már vázolt nemzetközi diplomáciai és katonai helyzetből következően Magyarország csupán saját hadi erejére számíthatott. Pontosabban, lévén II. Lajos (1516-1526) cseh király is, a Magyarországgal perszonálunióban lévő Csehország haderejének egy része jöhetett még elvben számításba a törökkel való összecsapáskor.

Moháccsal kapcsolatban ma is számos tévhit forog a köztudatban. Ezek egyike, hogy az 1514. évi parasztfelkelés megtorlása lefegyverezte az országot a török veszedelem előtt. Nos, ez nem igaz. A jobbágyság egyrészt nem értett a hadi mesterséghez, nem az ő dolga volt, másrészt egy szabolcsi vagy nógrádi parasztot nehéz lett volna abban a korban a honvédelem zászlaja alatt hadba hívni, mivel perspektívája a falu határára korlátozódott, nem pedig a több száz kilométerre lévő Nándorfehérvárra vagy Mohácsra. A másik tévhit, hogy úgymond Szapolyai „elkészt” a mohácsi ütközetből. Ez sem igaz. Szapolyainak mint erdélyi vajdának kötelessége volt Erdély védelme, s 1526-ban igazán nem tudhatta, hogy a török vajon az ország közepe (Nándorfehérvár), Szlavónia-Horvátország, avagy éppen Erdély felől fog csapást mérni hazánkra. Tehát ameddig a törökök nem érték el Nándorfehérvárt, Szapolyai nem tudhatta, merre lesz a török fő csapásiránya, s nem is mozdulhatott ki Tordáról, az erdélyi hadak gyülekező helyéről. Egy pillantás a térképre bárkit meggyőzhet, hogy Nándorfehérvár közelebb van Mohácshoz, mint Torda....Ezért kellett II.Lajosnak szembenéznie a török veszedelemmel 1526. augusztus 29-én..

A tragikus augusztus 29. – A mohácsi kézcsók, 1529 (II. rész.)

1526. augusztus 29-én a mohácsi síkon megpecsételődött a középkori Magyar Királyság sorsa. Az ütközet helyszínének kiválasztása korántsem volt olyan szerencsétlen, miként az a köztudatban a mai napig él. Antonio Burgio, pápai követ rögeszméje volt az, hogy Szulejmánt a Szávánál vagy a Drávánál lehetne megállítani. Burgio lelkes idealista volt, kétségkívül a szíven viselte az oszmánok elleni harc ügyét, s nagyon fontosnak tartotta Magyarország megvédését, hadi kérdésekhez azonban nem értett. *(Első rész [itt](#))*

Than Mór: A mohácsi csata

Miként azt néhány éve elhunyt kiváló hadtörténészünk, Perjés Géza Mohácsról írott kiváló könyvében kimutatta (egyébként ő az ún. népbíróóság által meggyilkoltatott Bárdossy László, mártír miniszterelnök védelmében is remekbe szabott tanulmányt tett közzé a Hadtörténeti Közleményekben), amennyiben a magyar hadvezetés a folyami védelemre rendezkedik be, az a kollektív öngyilkosság egy formája lett volna, tekintettel arra, hogy adott idő alatt, több pontján a Szávának és a Drávának, a török igen jelentős haderőt tudott volna átdobni a folyók túlsó partjára, másrészt az oszmán flotta a Dunán fölhajózva török egységeket tudott volna a magyarok mögött partra tenni, melyek hátba támadhatták volna seregünket.

Végül tehát a királyi tanács úgy döntött, hogy a mohácsi síkot választja az ütközet színhelyéül. Az erőviszonyok a Tomori Pál, kalocsai érsek (igen, a mai polkorrektek figyelmébe: történelmünk során egyháznagyjaink mindig is politizáltak, s ha kellett, a kardot is vitézül forgatták a haza és a kereszténység védelmében) és a Szapolyai György parancsnoksága alatt álló magyar had számára számára abszolút kedvezőtlenül alakultak: a nagyjából 25 ezer főnyi királyi sereggel mintegy 75-80 ezer főnyi török reguláris, kiválóan képzett had sorakozott fel. Az ütközet katasztrófálisan végződött számunkra: 15 ezer hősi halott vére áztatta aznap délután a mohácsi síkot, gyakorlatilag az egész magyar elitet elvesztettük azon a tragikus augusztus 29-én. Elestett hét főpap, köztük Tomori főparancsnok, továbbá a legfőbb egyházi méltóság, az esztergomi érsek és főkancellár, Szalkai László, vagyis a magyar egyházi vezetés közel fele, továbbá 28 főúr, köztük Szapolyai György, azután az országbíró, az udvarmester és számos főispán. A legsúlyosabb veszteséget azonban az jelentette, hogy hazánk király nélkül maradt: II. Lajos menekülés közben meghalt.

Egyszóval: a Mohács-korabeli főúri-főpapi rétegről – sokszor teljes joggal – sok rosszat el lehet mondani: önös érdekek vezették őket, birtokhatalmaskodásokban vettek részt, az ország védelmére sem fordítottak annyi pénzt és energiát 1526 előtt, mint amennyi az elit tagjaitól elvárható lett volna, elsikkasztották a királyi jövedelmeket. Azonban megcáfolhatatlan tény: amikor az oszmán veszedelem már közvetlenül fenyegette az országot, kardot ragadva vitézül harcoltak és helytálltak, életük feláldozása árán is megpróbálták Szulejmánt kiűzni Magyarország területéről. (Vajon elmondható-e ez a mai hazaáruló és nemzetvesztő kompániáról? Egy esetleges háborús veszély esetén nyilván elsőként menekülnének el a számukra csak üzleti telephelynek tekintett ország földjéről.)

1526 őszen tehát a legégetőbb belpolitikai helyzet egyfelől a török kiűzése, másfelől a királyválasztás volt. Szulejmán szándékai felől ugyanis nem lehetett biztosat tudni, hiszen seregével – legalábbis szeptember folyamán – esze ágában sem volt elhagyni hazánk területét, sőt miután megbizonyosodott róla, hogy újabb magyar sereg támadásának veszélye nem áll fenn, megindult az ország szíve, Buda felé. A királyi székvárosba másfél hét múltán, 1526. szeptember 9-én vonult be a szultán. Kirabolta Budát, hajóra rakatta Mátyás palotájának legértékesebb kincseit, aztán felgyújtatta a királyi lakot, közben seregei végigdúlták a Dunántúl egy részét, majd a Duna-Tisza közén vonulva október 11-én elhagyta az ország területét. A másik kardinális kérdés a királyválasztás volt, s ezen a ponton igen élesen ütköztek a nemesi érdekcsoportok szándékai. Az előzményekről tudni kell, hogy a Jagellók és a Habsburgok 1526 előtt több örökösödési szerződést is kötöttek, melyekben II. Ulászló fiúörökös nélküli halála, illetve dinasztiájának kihalása esetén a Habsburgoknak ígérte a magyar trónt, s ebbéli törekvésében támogatta őt az ún. bárói párt is, elsősorban tekintélyes nyugat-magyarországi birtokosok. Másfelől viszont az ún. köznemesi párt vezetője, Szapolyai János érdekében az 1505. évi országgyűlésen elfogadtatta a rákosi végzést, mely szerint Ulászló örökös nélküli halála esetén nem választanak többé idegen uralkodót a magyar trónra..

Ennélfogva a két nemesi „párt” közötti ellentétek feloldhatatlanoknak bizonyultak, s még 1526 folyamán kettős királyválasztás történt. November 10-én a székesfehérvári országgyűlés királlyá választotta Szapolyai János erdélyi vajdát, akit másnap a nyitrai érsek a Szent Koronával meg is koronázott (minthogy mind az esztergomi, mind a kalocsai érsek elesett Mohácsnál), így az ország törvényes uralkodójaként, I. János (1526-1540) néven gyakorolta a királyi hatalmat. December 17-én viszont a Pozsonyban tartott országgyűlésen – jóval kisebb támogatottsággal – királlyá választották Habsburg Ferdinándot. A helyzetet tovább bonyolította, hogy Perényi Péter koronaőr elpártolása folytán a Szent Korona is Ferdinánd kezére került, akit annak rendje és módja szerint 1527. november 3-án Székesfehérvárott szintén királlyá koronáztak, így a magyar államjog értelmében az országnak már két, megkérdőjelezhetetlenül törvényes uralkodója volt. Eközben I. Ferdinánd (1526-1564) a bátyjától, V. Károlytól kapott seregekkel 1527 folyamán hadjáratot indított János király ellen, augusztus 20-án bevonult a kiürített Budára, majd szeptember 27-én Tokajnál döntő vereséget mért I. János hadaira, aki előbb Erdélybe menekült, majd az országot is elhagyni kényszerülve Lengyelországban keresett menedéket.

Reménytelen politikai helyzetében János király a törökökkel keresett kapcsolatot, s még Erdélyből elküldte követét, a lengyel Hieronymus Laskit a Portára, hogy I. Szulejmán segítségét kérje, s szövetséget kössön a szultánnal. 1528 januárjában meg is kötötték az isztambuli szerződést, melyben a szultán, bár Magyarországot fegyverrel meghódított területnek tekintette, I. Jánost

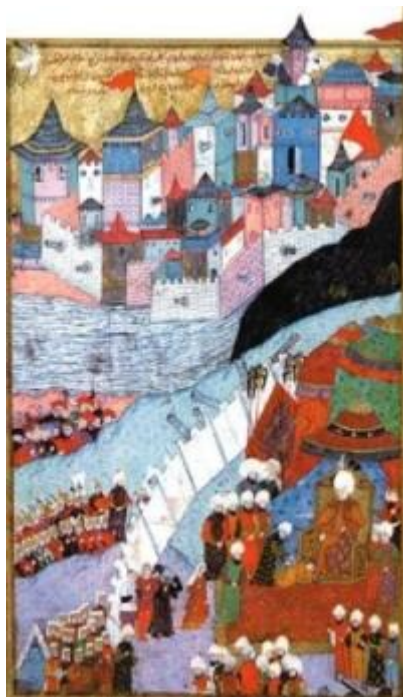
ismerte az ország egyetlen törvényes uralkodójának, lemondott a hűbéri adóról, s ígéretet tett arra, hogy a következő évben ismét hadat indít Magyarországra Ferdinánd kiűzése, s szövetségeseinek a trónra való visszahelyezése céljából.

Az igazsághoz tartozik, hogy mind a Ferdinánd-, mind pedig a János-párti nemesség érvelésének megvolt – legalábbis akkoriban még így látszott – a politikai realitása. A Habsburg-hívek úgy vélték, hogy Magyarország egyedül nem képes magát megvédeni a kor egyik legerősebb birodalma, a török ellen, csak egy másik nagy birodalom részeként (Ferdinánd osztrák főherceg és cseh király is volt egy személyben), ráadásul a Habsburg világhatalom V. Károly uralma alatt magában foglalta a Német-Római Birodalmat Spanyolországgal, s a mesés gazdagságú Dél-Amerika jó részével is, tehát elvben joggal számíthattak arra, hogy ez a világbirodalom rövid időn belül elhárítja fejük felől a veszedelmet. V.Károly tett is ilyen értelmű ígéretet a magyar nemességnek, más kérdés, hogy később nem sokat segített, máshol hadakozott és amerikai gyarmatai meg a franciák elleni harc kötötte le elsősorban. A János-pártiak viszont úgy gondolták, hogy jó viszonyt ápolva az oszmánokkal azok nem fogják teljesen meghódítani hazánkat (példa erre a későbbi Erdélyi Fejedelemség). A fentebb már említett Perjés Géza hadtörténész véleménye szerint is a török hadsereg hatósugara (akcióradiusza) hazánk déli határáig terjedt, s Szulejmánnak eredetileg nem volt célja Magyarország meghódítása, miként ezt Szapolyai uralkodásának fejleményei bizonyítják (Négy török hadjárat is indult hazánk ellen 1526 és 1540 között, s az oszmánok minden alkalommal elhagyták hazánk területét).

Mindenesetre 1529-ben – az isztambuli szerződés alapján – újabb szultáni had indult Magyarországra, s János király is elindult lengyelországi száműzetéséből, hogy személyesen is találkozzék újdonsült szövetségeseivel. Természetesen I.Szulejmán konkrétan és szimbolikusan is érzékeltetni kívánta, hogy itt korántsem egyenrangú felek kapcsolatáról van szó. Az előzetes megállapodás alapján Jánosnak Mohács mezején kellett tisztelegnie a szultán előtt, éppen a mohácsi katasztrófa harmadik évfordulóján, vagyis 1529. augusztus 29-én. Szapolyai le is róttá hódolatát Szulejmán előtt, s ez egyes történetírói közlések szerint olyan formában valósult meg, hogy a magyar király kezét csókolt a török uralkodónak. Igaz, más választása nem nagyon volt, ha vissza akarta szerezni trónját...

A tragikus augusztus 29. – Buda veszte (III. rész)

Oda Buda! Szejjid Lokman török krónikás művéből

A nevezetes 1529. augusztus 29-ei mohácsi találkozó után a szultáni had és a királyi sereg a Duna két partján vonult Buda felé, amelyet Ferdinánd várnagya, Nádasdy Tamás védett. Időközben a Szent Korona Szulejmán kezére került, meglehetősen különös módon.

Perényi Péter koronaőr – aki nem sokkal korábban Ferdinánd lakosztálya előtt pofozkodott össze egyik főúri riválisával – a török közeledésének hírére nagy szekérkaravánnal költözött siklósi birtokáról a biztonságosabb, északi uradalmába, Sáropatakra. Magával vitte a Szent Koronát is. A jelentősebb katonai kíséret híján vonuló szekérkaraván azonnal feltűnést keltett, és a Sárvíz mellett egy János-párti portyázó csapat rajtaütött. Míg tisztázatlan körülmények között végül a Szent Korona a koronaőrrel együtt a szultáni táborba került. Ezt követően a királyi székhely hamar elesett, immár másodszor kerülve török kézre három év alatt, majd Szulejmán Óbudán gyűlést tartott, melyen visszahelyezte Szapolyait a trónra: török módra, hűbéresként iktatta be. I. Jánosnak egy templomi karosszékre kellett ülnie, és végig kellett kínlódnia egy török ceremónián, melyen egyúttal a király iránti hűségre intette a magyar urakat a szultán. Mindez megérte János király számára, hiszen visszakapta a Szent Koronát és országát a fővárossal együtt, majd az ünnepség végeztével a szultán kivonult Budáról a Duna mentén Ausztria irányába, hogy ostrom alá vegye Bécset.

Az 1529. évi török hadjárat ún. korlátolt célú háború volt, vagyis Szulejmán nem akart hódítani, területeket foglalni, jellemző, hogy még ostromtüzérséget sem vitt magával; célja tehát nem Bécs és Ausztria hódoltatása, illetve megtartása volt, hanem a megfélemlítés, valamint az, hogy a Habsburgokat rákényszerítse: mondjanak le Magyarországról, és ismerjék el Jánosnak az egész ország feletti joghatóságát. A közeledő tél és az élelmiszerhiány az ostrom befejezésére kényszerítette Szulejmánt. A török hadviselés egyik törvényszerűsége volt, hogy a szultáni hadseregnek

Kászim napjáig (október 26.) a közép-európai hadjáratait be kellett fejeznie, hiszen a katonáknak még a hideg és a fagyok beállta előtt vissza kellett térniük a birodalom központjába, téli szállásai-ikra.

Válaszképpen Ferdinánd hadai azonnal megjelentek Nyugat-Magyarországon. Ezzel egyidejűleg a szultán török hadakat hagyott János király mellett Budán, amiből a következő évben súlyos bonyodalom keletkezett. Történt ugyanis, hogy Ferdinánd – miképpen az várható is volt – hadaival ostrom alá vette Buda várát, vissza óhajtván szerezni királyságát, de a török segélycsapatok, melyeknek az lett volna a feladatuk, hogy az osztrák területekre való pusztító betöréseikkel visszatérésre kényszerítsék Ferdinánd hadait, az osztrák örökös tartományok helyett az addig még a háborús pusztításoktól megkímélt Csallóközt kezdték pusztítani, ezerszámra ejtve magyar foglyokat.

Bár Ferdinándnak nem sikerült Budát elfoglalnia, az Észak-Dunántúl és a Felvidék a kezére került, így lényegében 1529-ben állandósult az ország két részre szakadása. Az említett területek főurai mellett az erdélyi szászok is a Habsburgok pártjára álltak.

A török uralkodó azonban még ekkor sem mondott le arról, hogy Magyarországot kiszakítsa a Habsburg Birodalomból, s török vazallus államként I. János uralma alatt helyreállítsa az ország területi-politikai egységét. Az Oszmán Birodalmat ugyanis valóságos hatalmi és gazdasági érdekei a Közel- és Távols-Kelethez kötötték, Közép-Európában rendezett, stabil politikai viszonyokat kívánt kialakítani, hogy balkáni hódításait ne veszélyeztethesse a Habsburg világhatalom. Az Oszmán Birodalom a földközi-tengeri, ún. levantei kereskedelemben volt elsősorban érdekelt. Erre azonban végzetes csapást mértek a portugálok azzal, hogy Vasco da Gama 1498. évi expedíciójának köszönhetően, Afrika körülhajózásával megteremtették a közvetlen tengeri összeköttetést India és Nyugat-Európa között. Az isztambuli vezetés kereste a kiutat a válsághelyzetből, s éppen a magyarországi hadjárat évében, 1529-ben kezdték el a Szezei-csatorna kiásását abból a célból, hogy az indiai és távols-keleti luxuscikkek jóval rövidebb, megszakítatlan vízi úton érkezhessenek a Török Birodalom kikötővárosaiba. (Végül a csatorna mégsem készült el ekkor).

A magyarság szerencsétlenségére hazánk két világhatalom ütköző zónájába került: egyfelől az örökös tartományokat és a Német-Római Birodalmat védte a török támadásoktól, ugyanakkor az oszmánoknak is védőbástyául szolgált a Habsburgok esetleges terjeszkedésével szemben, következésképp mindkét hatalom érdekszférájába kívánta vonni, s végső soron ez vezet majd az ország másfél százados három részre szakadásához és pusztulásához.

Az eddig mondottakból törvényszerűen következett Szulejmán újabb, 1532. évi hadjárata. Ennek célja újra és kizárólag az volt, hogy elismertesse I. János királyságát, és a Magyarországra vonatkozó igényeik feladására kényszerítse a Habsburgokat. Már a hadjárat irányának megválasztása is ezt sejteti, hiszen Szulejmán szultán nem az utánpótlást megkönnyítő Duna mentén vonult Ausztria felé (miként tette ezt 1529-ben, majd kései utódja is 1683-ban), hanem a Dunántúlon átvágva, északnyugati irányban nyomult előre, egyenesen Bécs irányába. Valószínű tehát, hogy János király kérésére választotta ezt az útvonalat, abból a megfontolásból, hogy a török hadsereg átvonulásával elkerülhetetlenül együtt járó pusztítások legalább a Ferdinánd birtokában lévő országrészt ériék. Ezt a feltevést erősíti meg a török történetíró, Dseládzáde feljegyzése is: „Mikor Magyarország földjére szerencsétlenül a győzelmes padisah harci paripájának lábcsókjával,

az országhódító zászlók Magyarországnak nem János királyhoz tartozó, hanem az esztelen ellenségnek (ti. Ferdinándnak) hódoló része felé fordítottak”.

Szulejmán 1532-ben sem hozott magával faltörő ostromágyúkat, s Dseládzáde is határozottan állítja, hogy a szultán célja nem várak és területek elfoglalása volt, hanem az, hogy „az igaz hit híveinek ártalmára szövetkezett gonosz királynak (ti. Ferdinándnak) lázadását elfojtsa”. Anélkül, hogy Kőszeg hős védőinek az érdemeit a legcsekélyebb mértékben is kisebbíteni akarnánk, nyugodtan kijelenthetjük, hogy nem Jurisich Miklós és hős katonái állították meg 1532-ben – a nem is Bécs elfoglalására törő – Szulejmánt, hanem a török azon egyszerű oknál fogva állt meg Kőszeg térségében, mert osztrák területen akkor már ott állomásozott egy, a török haderő létszámával megegyező, kb. 80 ezer főnyi birodalmi segélyhad, s a török uralkodó nem kockáztatta meg az akkori világ legjobb hadseregével történő összecsapást, így dolgvégezetlenül kellett ebben az évben is visszavonulnia.

Szulejmán 1537-ben tett még egy kísérletet koncepciója valóra váltására, s a Szerémségben és környékén állomásozó török csapatok támadást intéztek a Ferdinánd uralma alatt álló Horvátország és Szlavónia ellen, tönkrevérve a Katzianer tábornok parancsnoksága alatt álló Habsburg-hadsereget.

Magyarországon ezen eseményekkel egyidejűleg nyílt polgárháború folyt, az ország kormányozhatatlanná vált, fokozódott a pusztulás és az anarchia az állandósult harcok miatt. A több mint egy évtizedes megosztottság következtében mindkét király hajlott a megegyezésre, melyet V. Károly császár is erőteljesen szorgalmazott. A békeszerződést végül 1538. február 24-én kötötték meg Váradon. Az egyezés értelmében mindkét uralkodó kölcsönösen elismerte egymás királyságát, s kimondták a Habsburgok örökösödési jogát Magyarországon, vagyis János király halála után az egész ország Ferdinánd jogára alatt egyesül, még abban az esetben is, ha a nőtlen (ekkor 51 éves) Szapolyainak közben fiú utóda születne. Úgy tűnt egy történelmi pillanatra, hogy az országegyesítés kérdése megnyugtatóan rendeződött, és a polgárháborús időszak, a két részre szakítottság átka, közjogi-politikai bonyodalmi végre megoldódtak. Azonban az sem hallgatható el, hogy a váradi béke azon a veszélyes illúzió alapult, hogy a Habsburgok katonai ereje elegendő a török hatalmának megtöréséhez, következésképp az ország területi és állami egységének fenntartásához is. Írásom előző részeiben már utaltam rá, hogy a 16. századi világpolitikai fejlemények ezt a lehetőséget eleve kizárták.

(Külön tanulmány tárgya lehetne, hogy hazánk politikai elitje milyen illúziókkal áltatta magát a Nyugat segítőkézségét illetően Mohácstól a Rákóczi-szabadságharc korán át 1848-1849-ig, majd azt követően 1918-1919-ben és 1956-ban is, végül ez a politikai tévhit vezetett a tragikus uniós csatlakozásunkhoz, amely köztudottan semmiféle gazdasági és politikai előnyt nem hozott a Kárpát-medencei magyarság számára. Tetszik, nem tetszik, Magyarországot a Nyugat mindig csak egy parasztfigurának tekintette az európai diplomácia sakktábláján. Nemzeti érdekeinket csak mi magunk védhetjük meg és érvényesíthetjük, ehhez azonban végre már egy valóban magyar kormányt kell hatalomra juttatnunk.)

A fegyvernyugvás 1538 után eleve nem lehetett hosszú életű. Miként korábban már utaltam rá, Szulejmán semmiféleképpen nem volt hajlandó birodalma biztonsági és hatalmi érdekeinek védelmében egész Magyarországot a Habsburgoknak átengedni. Ferdinánd már 1539-ben beárulta a Portán a szultánnak a váradi békét, azt remélvén e diplomáciai lépéstől, hogy a török elismeri

az ő teljes Magyarországra vonatkozó uralmi igényét, s végleg „ejti” János királyt. A dolog pikantériája az, hogy Ferdinánd követe éppen az a Hieronymus Lasky volt, aki tizenkét évvel korábban még János szolgálatában megkötötte az isztambuli szerződést.

Szapolyai János pedig ugyanebben az évben megnősült: feleségül vette a lengyel király nála több mint harminc esztendővel fiatalabb leányát, Jagelló Izabellát. Ez önmagában még nem jelentette a váradi békeszerződés megszegését, hiszen az intézkedett arra vonatkozólag is, ha I. János esetlegesen megházasodna, s fiúörököse születne, hiszen az egész királyság ebben az esetben is Ferdinánd birtokába kerülne.

1540 tavaszán a meglehetősen rossz egészségi állapotban lévő király Erdélybe indult egy ottani, ellene irányuló felkelés leverésére, melyet Balassa Imre és – az Egri csillagokból a Héttoronyban raboskodó Török Bálint fogolytársaként ismert – Majlád István vezetett. Az utolsó, nemzeti dinasztíából származó királyunk még értesült arról Tordán, hogy 1540. július 7-én fia született, de nem sokkal később agyvérzést kapott, és e hónap 21-én (más források szerint július 17-én) Szászsebesen meghalt. János király politikai végrendelete szerint csecsemő fiát, János Zsigmondot tette trónjának örökösévé, akinek kiskorúsága idejére gyámjait, Fráter Györgyöt, Török Bálintot, Petrovics Pétert, Werbőczy Istvánt bízta meg az ország irányításával. Közülük a legtehetségesebb és legrátermettebb politikus, egyúttal kiváló gazdasági szakember, a pálos rendi szerzetes, az egy évtized múlva bestiális kegyetlenséggel meggyilkolt, még haló poraiban is meggyalázott Fráter György volt. Halálos ágyán I. János azt is hangsúlyozta, hogy ne válasszanak Habsburg-uralkodót a nemesek, s továbbra is tartsák a szultán védnöksége alatt Magyarországot. I. János földi maradványait rettenetes nyári hőségben szállították Székesfehérvárra, királyaink temetkezési helyére. Az 1530-as években olyan forró, aszályos időjárási viszonyok uralkodtak a Kárpát-medencében, hogy a korabeli források tanúsága szerint 1540 nyarán a kutak és a kisebb folyók kiapadása és kiszáradása folytán még a marháknak meg a lovaknak is az ország számos régiójában bort adtak inni. A temetési ceremóniára 1540. szeptember 15-én került sor. Ez volt az utolsó, fehérvári magyar királyi gyászszertartás.

Két nappal korábban a Rákos mezején tartott országgyűlésen a Szapolyai-párti rendek II. János (1540-1571) néven királlyá választották a meghalt uralkodó fiát, János Zsigmondot, akit soha nem koronáztak meg, ő maga azonban haláláig a „II. János, Magyarország választott királya” megnevezést használta. Atyja uralkodását az eltelt négy és fél évszázad alatt politikusok és történetírók sokféleképpen értékelték, egy dolog azonban biztos: legjobb tudása szerint igyekezett kormányozni nemzetét, s szolgálni azt az államot, amelynek irányítását alattvalói az egyik legvésebb történelmi korszakban bízták rá. S mindezt úgy tette, hogy hatalmas magánvagyonát is az ország javára áldozta, felélte. János király után budai palotájában egyetlen viseletes, szakadt köntös maradt. Sem magának, sem utódainak nem gyűjtött, nem harácsolt. (Ez nyilvánvalóan teljességgel értelmezhetetlen és felfoghatatlan a jelenkori, hazánkat rabló zsoldos bandaként fosztogató „politikusok” számára).

A magyarországi eseményekkel egyidejűleg Fráter György követséget menesztett Isztambulba Werbőczy István és Eszéki János, pécsi püspök vezetésével, hogy elismertesse a szultánnal a kis Szapolyai királyságát, s kérje a pártfogását a gyermek uralkodó számára. Szulejmán elismerte János Zsigmondot magyar királynak, s azt is megígérte, hogy a következő évben maga vezet újabb Habsburg-ellenes hadjáratot Magyarországra. Erre jó oka volt, ugyanis Ferdinánd a váradi

béke alapján magát tekintette az ország egyedüli törvényes urának, s 1540 októberében Fels tábarnok vezetésével hadakat vezényelt hazánk területére, melyek elfoglalták Esztergom, Visegrád és Vác városát, majd megkezdték Buda ostromát. Szulejmán aztán ígéretéhez híven a következő év nyarán ismét Magyarország földjére lépett. Csakhogy 1540 őszén, amikor fogadta a magyar delegációt, már feladta eredeti koncepcióját, belátva, hogy az adott európai és világpolitikai viszonyok között az tarthatatlan. A Habsburgok nem mondanak le Magyarországra vonatkozó igényeikről, s szükségük van ütközőállamként és agrárexportőrként is hazánkra, ugyanakkor egy török vazallus magyar király nem tudja az egész ország felett megőrizni szuverenitását, legfeljebb csak arra néhány hónapra, amikor a török had Ausztriát támadja, s oda szorítja vissza a Habsburg katonai egységeket. Ezért döntött úgy Szulejmán, hogy birtokba veszi az ország közepét annak fővárosával együtt. Az 1541 tavaszán Magyarországra induló török had célja – a magyarság tragédiájára – immáron a hódítás volt.

A tragikus augusztus 29. - Az ország három részre szakítása (IV. rész)

Buda ostroma Erhard Schön metszetén

Augusztus 29. a magyar történelemnek - június 4. mellett - talán a letragikusabb és legsötétebb napja. Mindenképpen figyelemreméltó, fatális történelmi tény, hogy 1521-ben szintén ezen a napon vette birtokba az akkor egy esztendeje uralkodó, 25 esztendőes I. Szulejmán (1520-1566) szultán vezetésével Nándorfehérvárt a török. (Csaknem hét évtizeddel korábban, 1456-ban ugyanezen vár falai alatt aratott világraszóló diadalt a Konstantinápolyt elfoglaló II. Mohamed hadai fölött a Hunyadi János vezette keresztény sereg).

Korábbi tanulmányaimban már részletesen kifejtettem, hogy az 1526. augusztus 29-én vívott mohácsi ütközetnek milyen messze ható következményei lettek, hiszen a középkori Magyar Királyság integritása megszűnt annak két részre szakításával, s hazánk egy közép-európai integráció, a Habsburg Birodalom része lett, noha I. János (1526-1540) király török védnökség alatt még kísérletet tett az ország egységének helyreállítására, amelyet I. Szulejmán is támogatott, akinek a közép-európai rendezést illető külpolitikai koncepciója az volt 1540-ig, vagyis Szapolyai János haláláig, hogy a Duna-völgy semmiképpen nem kerülhet a Habsburg hatalmi érdekszférába, ehelyett ott egy török protektorátus alatt álló egységes magyar állam töltené be a két világhatalom közötti ütközőzóna szerepét a Szapolyai-dinasztia uralma alatt. (Státusza lényegében megegyezett volna a későbbi Erdélyi Fejedelemségével). Bár a török szultán 1529-ben, majd 1532-ben is nagy hadjáratot indított I. Ferdinánd (1526-1540) ellen abból a célból, hogy rábírja őt a magyar trónigényéről való lemondásra, s az egész Magyar Királyság területét visszaadta védencének, Szapolyainak, a török ármádia távozásakor a Habsburg-uralkodó újra birtokba vette az ország nyugati területeit, s végül Ferdinánd és János maga szentesítette az ország kétfelé osztottságát az 1538-ban megkötött váradi békében, azzal a kikötéssel, hogy János országrésze még fiúörökös születése esetén is a Habsburg-dinasztiára száll. Szulejmánban tehát fokozatosan érlelődött meg eredeti koncepciójának feladása, s amikor I. János 1540-ben meghalt, egy pár hetes csecsemőt hagyva örökösként maga után - akit a Szapolyai-párti urak az elhalt király végakaratainak szellemében, a váradi béke megszegésével rögvest királlyá is választottak II. János (1540-1571) néven, de soha nem koronáztak meg -, be kellett látnia, hogy immáron nem csak az a veszély fenyegeti, hogy Magyarország kettéosztottsága állandósul, hanem könnyen bekövetkezhet, hogy az egész ország Habsburg-kézre jut, s így egy hatalmas közép-európai birodalom jön létre az oszmán állam északi határainál, amely mögött stabil szövetségesként ott áll V. Károly (1519-1556) császárnak, Ferdinánd testvérének uralma alatt a Német-Római Birodalom, továbbá a 16. század első számú európai nagyhatalma, az Amerika java részét is birtokló mesés gazdagságú Spanyolország.

Ferdinánd a váradi béke megszegésére hivatkozva 1540-ben hadaival ostrom alá vette Buda várát, mire válaszként a Szapolyai-párti urak, Fráter György, Török Bálint, Petrovics Péter, Werbőczy István a megelőző 15 esztendő diplomáciai-katonai tapasztalatai alapján - ti. hogy a török mindenkor katonai segítséget nyújtott a Szapolyai-háznak, de hadseregével ezt követően ki is vonult az országból - ismét Szulejmán segítségét kérték. Az 1541 tavaszán a Balkán hegyláncai között végigvonuló oszmán had, melyet ez alkalommal is a világhódító padisah vezetett, azonban már azzal az eltökélt szándékkal tartott a magyar főváros felé, hogy azt végleg birtokba is veszi. Közben Ferdinánd seregei - a téli szünet után - 1541 májusában tovább folytatták Buda ostromát Roggendorff tábornok vezetésével. Fráter György és Török Bálint két és fél hónapon át küzdött az ellenséges haddal. Visszaverték a német rohamokat, letörték a város német polgárságának összeesküvését, amelynek célja a város Roggendorff kezére játszása volt. 1541. július 21-én a török előhad a Gellérthegy alá érkezett. A következő hetek kavargásában a tehetetlen Roggendorff seregét csaknem félig lemészárolták. A maradék is csak azért tudott időben kereket oldani a török elől, mert Török Bálint figyelmeztette az ostromlók között lévő koronaórt, Perényi Pétert a szultáni had közeledésére. (Ez a kis epizód jelzi, hogy a német had felderítése és hírszerzése csapnivalóan hitvány volt). Mire a padisah irdatlan hadereje Buda alá ért a Habsburg-hadból csak a halottakat láthatta. György barát és a többi magyar vezető aggodalommal figyelte az aránytalanul nagy segítséget. Mikor a fényességes szultán a kis II. Jánossal, azaz a későbbi János Zsigmonddal az Óbuda alatt lévő török táborba invitálta az urakat követe, Ali aga útján, csak a gyógyíthatatlanul naiv és hiszékeny Werbőczy merete biztatni a többieket. Persze hiába volt az általános szorongás: a szultánt földühíteni egy esetleges visszautasítással még akkor is örülség lett volna, ha Buda éppen nem egy három hónapos ostromzár következményeit nyögi. A folytatást Gárdonyi Géza örökzöld klasszikusának, az Egri csillagoknak Oda Buda című fejezetéből valamennyien nagyon jól ismerjük. Miközben 1541. augusztus 29-én Fráter György, Török Bálint, Werbőczy István, Petrovics Péter és társaik Szulejmán sátrában vendégeskedtek, a "városnézőbe" besétáló török janicsárság egyetlen kardcsapás nélkül megszállta a magyar királyok ősi székvárosát.

Másnap a szultán követe, Ali aga közölte Izabella királynéval, János Zsigmond anyjával ura szándékait. Eszerint Szulejmán Budával együtt megszállja az ország középső részeit, Erdély, a Tiszántúl és a Temesköz a Szapolyai-dinasztia uralma alatt marad évi 10 ezer forint adófizetés ellenében, a nyugati országrészekről pedig értelemszerűen lemondott a szultán, s ott a korábbi állapotoknak megfelelően a Habsburg-uralom folytatódott.

Ezzel teljessé vált az ország tragédiája. A még néhány évtizeddel korábban is európai középhatalomnak számító Magyarország idegen hatalmak vazallusává vált. A Dunántúl a Felvidékkel, valamint Horvátországgal együtt alkotta az ún. Királyi Magyarország területét Habsburg-uralom alatt, Pozsony székhellyel; az ország középső részén fokozatosan megszerveződött a Török Hódoltság a budai pasa irányítása alatt, végül a fentebb már említett keleti-délkeleti országrészekeken megszűnik az Erdélyi Fejedelemség Lippa, majd Gyulafehérvár székvárosokkal, János Zsigmond uralma alatt. Bár Erdélyt a török katonailag nem szállta meg - miként már fentebb volt róla szó - , évi adófizetéssel tartozott, külpolitikáját egyeztetnie kellett Isztambullal, sőt, fejedelmet is csak a török szultán engedélyének, az ún. athnáménak a birtokában választhatott. Ezzel a magyar állam területi egysége 150 évre megszűnt létezni, teljes állami szuverenitásunkat pedig több mint három és fél évszázadra veszítettük el.

A kereszt és a félhold civilizációs törésvonalán, avagy kell-e nekünk a török EU-tagság?

Külső munkatársunk, Lipusz Zsolt a vita lezárása után küldte be írását. Nem kívánjuk újraindítani a témát, azonban az alábbi tanulmány történelmi vetületei érdekes adalékokkal szolgálhatnak mindazoknak, kik szűkebb baráti körben tovább tárgyalják a portálunkon megvitatott gondolatokat.

Székely Bertalan: A mohácsi vész

Az utóbbi időben élénk vita bontakozott ki hírportálunkon arról az aktuális uniós közösségi problémáról, miszerint üdvös lenne-e az Európai Unió kibővítése keleti irányban, egy nagyrészt Ázsia területén fekvő, mozlím országgal, vagy pedig nem, pró és kontra ütköztek az érvek a csatlakozáspártiak és a csatlakozás-ellenzők között – akárcsak az európai nagypolitika szintjén is –, nem nélkülözve olykor a személyeskedést sem. Alább következő tanulmányomban nem az aktuálpolitika – legkevésbé a honi belpolitika – nézőpontjából, hanem kizárólag történelmi perspektívában próbálom a kérdést megközelíteni, amelynek eredményeképpen artikulálódik majd a saját álláspontom is e bonyolult kérdéskört illetően.

Az európai keresztény és az ázsiai gyökerű mozlím világ együttélése nem kezdődött túl biztatóan. Szimbolikus dátumhoz kötve, a 622. évet, azaz a hidzsrát (Mohamed kiköltözése Mekkába Medinába) szokás az iszlám civilizáció születésének tekinteni. A rendkívül dinamikus, életerős mozlím arab közösség azonnal hódító, expanziós külpolitikába kezdett mind északi, mind nyugati irányban. Így érkeztek el Tarik vezérük irányítása alatt a Gibraltári-szorozhoz (maga a név is tőle származik, ti. Dzsebel el-Tarik, azaz Tarik sziklája) 711-ben, majd átkelve azon, két évtizeden belül meghódították egész Hispániát, sőt mélyen benyomultak a mai Franciaország területére is, ahol 732-ben Poitiers-nél Martell Károly állította meg az arab inváziót. Valószínűleg e sorsfordító ütközetnek köszönhető, hogy nem került egész Nyugat-Európa arab uralom alá, szimbolikusan kifejezve az, hogy a középkorban a Bibliát tanították a Sorbonne-on és nem a Koránt.

A nyugati, keresztény civilizáció és a keleti, mozlím-arab világ között hét évszázados, ádáz küzdelem kezdődött az egykori Nyugatrómai Birodalom területén, amelyet rekonkvisztának szoktak nevezni, s a harcok döntően a mai Spanyolország földjén zajlottak, bár a kezdeti időszakban az

arabok Dél-Itália és Szicília területén is megvetették a lábukat. Az 1212-ben vívott Las Navas de Tolosa-i ütközet után, a 13. század elejére Aragónia és Kasztília királyai visszafoglalták az Ibériai-félsziget nagyobbik felét, a teljes siker azonban csak Kolumbusz útjának évében, 1492-ben következett be Granada visszafoglalásával. Ekkor szorultak ki véglegesen az arabok Spanyolországból.

A rekonkviztával egyidejűleg, a Mediterráneumnak, mint civilizációs törésvonalnak a keleti felében egy párhuzamos összecsapás zajlott a két civilizáció között az 1096 és 1291 közötti időszakban, amelyet a történelemkönyvekből a keresztes hadjáratok időszaka néven ismerhetünk. Ennek során a nyugati (német, angol, francia) lovagok elfoglalták Palesztinát és Szíriát, beleértve a Szentföld és az egész keresztény világ legfontosabb városát, Jeruzsálemet is (1099-1187). A területen a nyugat-európai nemesek otthoni mintára keresztény-feudális jellegű államokat, továbbá ún. lovagrendeket alapítottak (templomos, johannita, német).

Mind a rekonkvizta, mind a keresztes hadjáratok megmutatták, hogy a két civilizáció közötti „békés egymás mellett” élés lehetetlen, társadalmi, gazdasági, vallási, mentalitásbeli okok folytán, sőt olyan történelmi sérelmeket okozott egymásnak vice versa alapon már ekkor Nyugat és Kelet, amelyeket lényegében a mai napig nem tudott kiheverni. Egyúttal az is világossá vált, hogy a két kultúrkör közötti „demarkációs vonal” a Mediterráneum, azaz Földközi-tenger régiója.

A rekonkvizta még be sem fejeződött, s a Mediterráneum keleti végében ismét összecsapott egymással a kereszt és a félhold. A 14. század elején Anatóliában Oszmán fejedelem által alapított török állam seregei 1354-ben Gallipolinál hídfőállást létesítve átkeltek kontinensünkre, s ezzel egy csaknem 600 éves konfliktus kezdődött a nyugati, valamint a keleti, mozlím világ között, ezúttal Európa keleti felében. Az oszmán-török impérium 1453-ban elfoglalta a nyugati civilizáció utolsó keleti őrhelyét, a Bizánci Birodalom fővárosát, Konstantinápolyt, s Isztambul néven a birodalom új központjává tette. Három évvel később – a Balkán, az európai ortodox kultúrkör bekebelezése után - már Közép-Európa kulcsát, Nándorfehérvárt ostromolta, ekkor még sikertelenül. 1526-ban azonban Mohácsnál megtörtént a történelmi fordulat: elbukott a középkori Magyar Királyság, majd 1541-ben Buda elestével lényegében megkezdődött Magyarországon a másfél évszázados török hódoltság korszaka. Hazánk történetének ezt a tragikus, máig kiható sebeket okozó periódusát a Habsburgok által vezetett nagy felszabadító háború (1683-1699) eredményeképpen megkötött karlócai béke zárta le 1699-ben. Sőt, a Temesköz csak az 1716-1718. évi, Savoyai Jenő által vezetett háború következtében került vissza a Szent Korona joghatósága alá.

A török tönkretett, kifosztott, elnéptelenedett országot hagyott maga után. Itt jegyzendő meg az a ritkán hangsúlyozott, ám korántsem mellékes történelmi tény is, hogy a síkvidékek, illetve folyó völgyek csaknem kizárólagosan magyar etnikuma sínylette meg leginkább a török hódoltság korszakát. Elsősorban a magyarokat érintették a mindennapos háborús emberveszteségek és magyarok kerültek főként Isztambul rabszolgapiacaira. Egy szó mint száz: a török a felelős a magyarság demográfiai katasztrófájáért, ugyanis a 18. századi újjáépítés és telepítések ellenére sem tudtunk többé meggyőző többségre szert tenni a Kárpát-medencében, tekintettel arra, hogy azon kívül – a maroknyi csángóságot most nem számítva – nem voltak etnikai tartalékaink. Ennek köszönhetően a Mohács előtti 80%-os magyar többség a 18. század végére mintegy 40%-nyira

apadt a történelmi Magyarország területén. Vagyis Trianon gyökerei a török hódoltság korába nyúlnak vissza.

Miért van az, hogy a magyar közvélekedésben ennek ellenére a mai napig meglehetősen elterjedt, miszerint a török a kisebbik rossz volt a Habsburgokhoz képest, s főként ez utóbbiak a felelősök - akik persze követtek el szép számban a későbbiek során is történelmi léptékű bűnöket a magyarság ellen – nemzeti tragédiáinkért? Ennek is történelmi okai vannak, amelyeket megpróbállok röviden áttekinteni a következőkben. Az alapvető probléma, hogy a mai magyar történelmi közgondolkodás a korszakot nem az autentikus forrásokból, hanem későbbi interpretációkból ismeri, s ez alapján vonja le gyakran téves, történelmileg a legkevésbé sem hiteles következtetéseit.

Már az 1850-es években megkezdődött a török hódoltság korszaka eseményeinek átírása, eufemizálása, s ennek fő felelőse a magyar irodalom egyik legnagyobb klasszikusa, a nagy mesélő, Jókai Mór. Az általa írott, 17.században játszódó történelmi regényekben érhető tetten az a felfogás, hogy egymás elleni harcaik ellenére mégis csak valamiféle eredendő lelki rokonság és barátság létezik a két nép között, s a török–magyar háborúk igazi haszonélvezője Bécs. E prekoncepciónak persze aktuálpolitikai háttere volt: az 1850-es években Ausztria neoabszolutista, a magyarság birodalmi beolvasztására törekvő politikája, a Világos utáni vérengzés és kegyetlen megtorlás (Batthyány és az aradi vértanúk kivégzése) teljes joggal váltott ki heves Habsburg- és osztrákkellenes érzelmeket Magyarországon. Kossuthék törökországi befogadása pedig társadalom-lélektanilag érthető módon élesztette a törökbarát érzelmeket.

Az 1867-es kiegyezés sem oltotta ki a törökök iránt támadt rokonszenvet. A Török Birodalom kezdődő széthullása, a Balkán önálló szláv államainak megalakulása, a pánszlávizmus fenyegetése, mind a hazai szláv nemzetiségek (horvát, szerb, ruszin, szlovák) magyarelles harcát és separatista politikai törekvéseit erősítette, aminek kellő ellensúlya lehetett volna a Török Birodalom esetleges újbóli megerősödése. A magyar tudományosság a törökök múltbeli érdemeinek felfedezésével igyekezett megvédeni a 19. század végi oszmánok jogait a Balkánon. A kor jeles török szakértője – akinek munkái döntően befolyásolták Jókaihoz hasonlóan a közgondolkodást –, Takáts Sándor expressis verbis leírja: „Kimutattam, hogy a hazai törökség nálunk üdvös dolgokat is teremtett és sokat tett a kölcsönös megértés dolgában”.

A törökök iránti rokonszenv az 1945 utáni történetírásba és a szépirodalomba is beépült, illetve továbbélt. Ennek történelmi háttere a „fasiszta fenevad leterítése”, azaz a Harmadik Birodalom háborús veresége, illetve a nemzetiszocialista Németország démonizálása volt. A németellenes érzelmeket a kor hivatalossága is a múltba is visszavetítette. Egy 1957-ben kiadott egyetemi tankönyvben például a következőket olvashatjuk: „A császári seregek benyomulása és sikeres harca a magyar nép számára nem felszabadulást, hanem még a töröknél is kíméletlenebb megszállást jelentett”. A szépirodalomban is romantikus történetek születtek a török és magyar szereplők jószándékú kapcsolatairól, illetve az ármánykodó és a hazát sanyargató gonosz császáriakról. Egyetlen példa erre Fekete István híres regénye „A koppányi aga testamentuma”.

A valóságban azonban a török kori történelmi forrásanyagot tanulmányozva kíméletlen harcokról, rablásról, gyújtogatásról, fosztogatásról, nemi erőszakról és hasonlókról értesülhetünk.

Az oszmán-török hatalom a Duna-völgyi invázióval egyidejűleg támadást intézett a Mediterráneum nyugati végében az akkori világ leghatalmasabb állama, I. Károly (német-római császárként V. Károly 1519-1556) Spanyolországa ellen is. A Földközi-tengeren ádáz harc bontakozott ki a kereszt és a félhold között, a mozlím világ 1565-ben – I. Szulejmán utolsó hadjárata, Szigetvár ostroma előtt egy esztendővel – egészen Máltáig nyújtotta ki csápjait, azonban a johanniták Jean de la Valette nagymesterük vezetésével hőiesen kitartottak a kegyetlen hőségekben. 1571-ben pedig az új spanyol uralkodó, II. Fülöp (1556-1598) féltestvére, Don Juan d' Austria szórta szét a török flottát Lepantónál, lezárva ezzel a földközi-tengeri török expanziót. A keresztény nyugatot fenyegető iszlám-török veszély azonban a Mediterráneum nyugati régiójában is csak a 17. század második felében zárult le végleg. Írásom ezen pontján kell említést tennem a mozlímok által folytatott földközi-tengeri, a keresztényeket sújtó rabszolga-kereskedelemről. Általánosan elterjedt tévhit, hogy ezt a roppant profitábilis tevékenységet csupán a portugálok, a spanyolok és az angolok folytatták a 16-18. században, s elsősorban az afrikai négereket sújtotta. Nos, az arabok 8.századi megjelenése óta a mozlímok által űzött emberkereskedelem végigkísérte a térség történelmét, s természetesen az oszmán-török gazdaság „GDP-jének” is jelentős hányadát tette ki.

Bár a Balkánon a török-kérdés egészen az első világháború (1914-1918) végéig probléma maradt, a nyugati – persze ekkor már teljesen szekuláris, de mégis csak keresztény örökséget hordozó – és az iszlám világ találkozására – a korábbiakhoz képest teljesen más történelmi feltételrendszerek és körülmények között – a második világháború (1939-1945) után került sor elsősorban Németországban, Franciaországban, Nagy-Britanniában, Olasz- és Spanyolországban. Ezúttal ugyanis nem fegyveres hadakkal érkeztek az arabok és a törökök, ellenkezőleg: a Nyugat maga kezdett demográfiai importba. S ezzel teljesen új történelmi korszak kezdődött a nyugati civilizáció történetében, amely könnyen lehet, egyben zárófejezete is a fehér európai kultúrkör antikvitástól kontinuos históriájának. Tetszik, nem tetszik, az 1933 utáni európai történelem – s az ún. második világháborús európai harcok – egyik alapkérdése az volt, hogy a fehér európai civilizáció továbbél, fennmarad, vagy valami más következik majd helyette és utána. A történelem – úgy tűnik – az utóbbi verziót igazolta Hitler kontinentális birodalmának vereségével.

1945 után ugyanis a példátlan gazdasági prosperitás és a jóléti-hedonista társadalom kialakulása arra ösztönözte a nyugat-európai országokat, hogy a csekély presztízsű és minimális szaktudást igénylő munkák elvégeztetését – akár csak a Római Birodalom hanyatló szakaszában – arab, török és más jövevény munkaerő toborzásával oldja meg. Másfelől az USA vezette háborús koalíció győzelme megteremtette az ideológiai hátteret – a neoliberalizmus doktrínájának kizárólagossá tételével – az ún. multikulturális társadalmi modell elfogadtatásához. Az ezredfordulóra teljesen nyilvánvalóvá vált ennek a szociológiai konstrukciónak a csődje. Az „újbarbárok” nem akarnak – soha nem is akartak – integrálódni a nyugati társadalmak közegébe, töretlenül megőrizték tradícióikat, vallásukat, identitásukat, egyfajta zárványként társadalmat alkotnak a társadalomban. A história logikájából nem is következhet más.

E dolgozatban éppen azt próbáltam meg körvonalazni, hogy a történelmi sors által egymás tőszomszédságába vettett ún. nyugati-keresztény és a keleti-izlám civilizációk együttélése az eltelt csaknem másfél évezredben mindig is problematikus és súlyos konfliktusokkal megterhelt volt. Ezt természetesen nem valamifajta előítélet, netán faji felsőbbrendűségi tudat mondatja velem. Magam is elismerem az iszlám kultúra értékeit, nagyra tartom - csupán egyetlen példa-

ként említve – Ahmadijezsád Iránját, illetve az elnök politikai törekvéseit a nemzetközi globalista-
cionista erők elleni küzdelemben. Itt azonban másról van szó. Egyszerűen arról, hogy a törté-
nelem tanúsága és logikája szerint a különböző civilizációs törésvonalak mentén élő népek, és
kultúrák egy birodalom keretei között történő integrációja tartósan nem állt fenn, illetve nem
működött. Tetszik, nem tetszik a politikai korrektség híveinek, attól ez még tény.